Министерство образования и науки Республики Татарстан
МБОУ «Средняя общеобразовательная татарско-русская школа № 71
с углубленным изучением отдельных предметов»
Ново-Савиновского района

ЛИШЬ ТЕБЕ, НАРОД, СЛУЖЕНИЕ…

Открытые педагогические чтения имени татарского просветителя,
педагога и общественного деятеля Мухлисы Буби

Казань – 2014 г.

УДК ?
ББК ?
Л ?

Редакторы:

Т.Р.Шакирова, Заслуженный учитель Татарстана, директор высшей квалификационной категории муниципального бюджетного общеобразовательного учреждения «Средняя общеобразовательная татарско-русская школа №71 с углубленным изучением отдельных предметов» Ново-Савиновского района г.Казани;

Р.Р.Кашапова, заместитель директора первой квалификационной категории по вопросам национального образования муниципального бюджетного общеобразовательного учреждения «Средняя общеобразовательная татарско-русская школа №71 с углубленным изучением отдельных предметов» Ново-Савиновского района г.Казани

Л ? **Лишь** тебе, народ, служение... – Казань: РИЦ «Школа», 2014. – 292 с.

В сборник включены тезисы научно-исследовательских работ учителей школ г.Казани и республики, представленных на II республиканских педагогических чтениях имени татарского просветителя, педагога и общественного деятеля Мухлисы Буби. Сборник адресован преподавателям общеобразовательных организаций.

© МБОУ "Средняя общеобразовательная татарско-русская школа №71 с углубленным изучением отдельных предметов", 2014
© РИЦ «Школа», 2014

ЛИШЬ ТЕБЕ, НАРОД, СЛУЖЕНИЕ!

Педагогические чтения посвящены одной из наиболее ярких страниц истории татарского просветительства – женскому образованию конца 19 – начала 20 веков. Огромен вклад татарских женщин в образовании девочек татарок. Одна из этих замечательных женщин – Мухлиса Буби.

Сегодня о Мухлисе Буби вспоминают не только как о просветителе, религиозном деятеле, но и как о первом политике среди татарских женщин.

Выдающаяся личность – представитель знаменитой семьи просветителей Мухлиса Нигматуллина (Буби) родилась в 1869 году в деревне Иж-Буби Сарапульского уезда Вятской губернии в семье деревенского муллы Габделгалляма (сегодня это деревня Иж-Буби Агрызского района Республики Татарстан).

Мухлиса уже в четырехлетнем возрасте научилась читать и писать. Ее мама Бадрульбанат абыстай позднее обучила дочь арабскому и персидскому языкам. В распоряжении талантливой девочки оказалась богатая домашняя библиотека отца.

В 18 лет Мухлису выдают замуж за немолодого муллу из Мензелинского уезда. Личная жизнь девушки не сложилась. Со своей дочерью Мунжией и приемной дочерью Нажией она вернулась к своим родителям.

Вернувшись в родной дом, Мухлиса вместе с братьями, их женами приступает к созданию школы для девочек. К этому делу молодые просветители относятся с особым трепетом, так как считают, что именно воспитание и обучение женщин, предоставление им широких возможностей для повышения уровня образования и культуры – одно из необходимых условий преодоления отсталости и обеспечения прогресса нации.

Благодаря их стараниям, Иж-Бубинские школы становятся известными не только в своей округе. Учиться сюда приезжают из Москвы, Ка-

зани, Уфы, Симбирска, Самары, Астрахани, Ташкента, Петропавловска, Семипалатинска и других городов.

В 1905-1908 годы Буби добиваются открытия при своих школах мектебах) педагогических училищ (медресе). В 1907 году им разрешают принимать экзамены и выдавать свидетельства о присуждении звания учителя-мугаллима и учительницы-мугаллимы. Эти свидетельства являлись официальным документом и признавались административными округами России.

Во время столыпинских реформ татарские школы начинают закрывать под предлогом, что они разрушают российское государство.

В 1912 году после закрытия женского медресе Мухлиса начала работать учительницей в троицкой школе Г.Ахмарова. Она сумела убеждить местных мурз в необходимости открытия школу для девушек «Сююмбика». В 1915 году Мухлиса возглавила женскую учительскую семинарию «Дарульмугаллимат».

10 мая 1917 года на Первом Всероссийском мусульманском съезде Муслиха Буби была избрана духовным судьей (кази) в Центральное духовное управление мусульман России. Это был первый и единственный случай в исламском мире, когда женщина-мусульманка была избрана казией – судьей по шариатским делам.

М.Буби выступала с публикациями в журналах, составляла фетвы, выступала арбитром по семейным проблемам.

Мухлиса быстро заработала авторитет и известность. О ее справедливости, честности в народе слагались легенды. Именно к ней, в Уфу, за сотни верст, в поисках защиты и справедливости стекались тысячи обездоленных женщин и находили у нее помощь и понимание.

Волна репрессий не обошла стороной и ЦДУМ. Блестящий педагог, более 20 лет отдавшая делу распространения женского образования среди мусульманок России, авторитетнейшая казия ЦДУМ, прослужившая верой и правдой на этом посту 20 лет, Мухлиса Буби на заседании Тройки НКВД Башкирской АССР 30 ноября 1937 года была обвинена в участии в «контрреволюционной повстанческой националистической организации Башкирии» и расстреляна 23 декабря 1937 года.

Т.Р.Шакирова,
директор МБОУ «Школа№71»

ЗАГОЛОВОК НУЖЕН?

10.00	**Открытие педагогических чтений**	Шакирова Т.Р., директор МБОУ «Школа №71» Литинский С.И., директор Детско-хоровой школы №3
	Становление светского образования Инновации в системе образования	**Махмутова А.Х.,** к.и.н., доцент, лауреат премии им.Ш.Марджани АН РТ **Гибатдинов М.Г.,** к.и.н., институт истории им.Ш.Марджани АН РТ
11.00	Работа лабораторий	
Лаборатория Ведущая идея	**Система национального образования: история и современность.** Национальному образованию принадлежит ведущая роль в сохранении и формировании у подрастающего поколения национального самосознания.	**Руководитель** Музафарова М.Г., к.п.н., зав.лабораторией национального образования ИРО РТ Кашапова Р.Р., зам.директора по вопросам национального образования МБОУ «Школа №71»
Лаборатория Ведущая идея	**История татарского просветительства в судьбах династии Нигматуллиных-Буби** Подобного очага просвещения не было в то время не только у татар, но, пожалуй, и во всем мусульманском мире.	**Руководитель** Гимазова Р.А., к.и.н., старший научный сотрудник института истории им.Ш.Марджани АН РТ Шакирова Т.Р., директор МБОУ «Школа №71»
Лаборатория Ведущая идея	**Созвездие имен – история хранит их…** Независимо от того, из каких слоев вышли эти девушки и женщины – из села или города, из крестьянской семьи или из дворянской… – они стремились к одной великой цели – способствовать процветанию своей нации. Фотографии столетней давности без искажений доносят до нас и их скромность, и изящество, и умный одухотворенный взгляд, и глубинную красоту их душ.	**Руководитель** **Махмутова А.Х.,** к.и.н., доцент, лауреат премии имени Ш.Марджани АН РТ

Лаборато-рия Ведущая идея	**Стратегия профессионального развития педагога** Только тот может стать учителем, кто способен идти по дороге самоусовершенствования и вести по ней других. К.Д.Ушинский. Школьные учителя обладают властью, о которой премьер-министры могут только мечтать. У.Черчилль	**Руководитель** Кадырова Х.Р.,к.п.н, директор Зеленодольского института машиностроения и информационных технологий (филиала) КНИТУ(КАИ)
Лаборато-рия Ведущая идея	**Школу реформирует учитель** Менять педагогические ориентиры – это самое трудное и самое необходимое, что приходится делать сегодня. В.А.Караковский	**Руководитель** Бронникова Э.К., заведующая УМС ИМО УО ИКМО г.Казани по Авиастроительному и Ново-Савиновскому районам Гимранова А.Р., зам. директора по начальному образованию МБОУ «Школа №71»
Мастер-класс Ведущая идея	**Чаша педагогической мудрости** Дети не готовятся к жизни, они уже живут.	**Руководитель** Гумерова Ф.Г., зам.директора по учебной работе МБОУ «Школа №71»
Мастер-класс Ведущая идея	Дошкольное обучение	
Мастер-класс Ведущая идея	**Учитель среди учеников** Учитель работает над самой ответственной задачей – он формирует человека. М.И.Калинин Воспитательная роль учителя определяется прежде всего теми отношениями, какие существуют между учителем и учениками. Личность – это то, какие выборы человек делает на протяжении своего жизненного пути.	**Руководитель** МухаматгалееваМ.Ф., директор МБОУ «Гимназия №13»

Мастер-класс Ведущая идея	**Духовный мир учителя** Учитель не профессия, а личное звание человека. Кто постигает новое, лелея старое, тот может быть учителем. Конфуций	**Руководитель** Фатхутдинова Г.А., директор МБОУ «Школа №43»
Мастер-класс Ведущая идея	**Родители – первые учителя** Без дружеского взаимодействия, без тонкого взаимопонимания учителя и родителя, школы и семьи невозможно счастье ребенка, жизнь его может лишиться счастья, а без этого нет детства. В.А.Сухомлинский	**Руководитель** Гумерова Г.Х., к.т.н., доцент кафедры инженерной компьютерной графики КНИТУ-КГТУ-КНИТУ, член родительского комитета
Мастер-класс Ведущая идея	**Тренинговое занятие «Развитие профессионального самосознания»** Кто в самом себе не носит источника живой деятельности, кто не надеется на себя, – тот вечно ожидает всего от внешнего и случайного. В.Г.Белинский Изучайте законы тех психических явлений, которыми вы хотите управлять, соображаясь с этими законами и теми обстоятельствами, в которых вы хотите их приложить. К.Д.Ушинский	**Руководитель** Челнокова Т.А., д.п.н., профессор ИЭУиП Саляхутдинова Е.В. педагог – психолог МБОУ «Школа №71»
14.00 Подведение итогов	Сообщение о результатах работы лабораторий	Руководители лабораторий
14.30	**Персона**	**Сунгатуллина Зиля Даяновна**, народная артистка РФ,РТ, лауреат Государственной премии РТ им.Г.Тукая, кавалер Ордена Дружбы народов, профессор консерватории им.Н.Жиганова.

ТАТАР ТЕЛЕН ҺӘМ ӘДӘБИЯТЫН ӨЙРӘНҮЧЕ ЯҢА ГАСЫР ГАЛИМЕ: МИНЕМ КАРАШ

Булатова Гүзәл Рамил кызы
11 сыйныф укучысы
Җитәкче: ***Хуҗанбердиева Чулпан Тимергали кызы,***
югары квалификацион категорияле татар теле һәм әдәбияты укытучысы, Түбән Кама муниципаль районы Муниципаль бюджет гомуми белем бирү учреждениесе “35 нче лицей”

Туган телеңне өйрәнүгә кем комачаулый? Менә миңа беркем дә комачауламый. Мин үз телемдә сөйләшәм. Мине беркем дә тыймый. Үз балаларын туган телләренә өйрәтә алмаган килеш бөтен халык алдында милли сәясәт турында сүз куертучы кешеләр өчен оят миңа. Үз мәдәниятебезне, гореф-гадәтләребезне сакларга телибез икән, баланы гаиләдә телебезгә, гореф-гадәтләребезгә өйрәтергә тиешбез.

Р.Н. Миңнеханов

Туган тел ул – Ватан, туган җир, ата-ана сүзләре белән бер үк дәрәҗәдә тора торган бөек, изге һәм кадерле сүз. Аны тугач та ишетә һәм өйрәнә башлыйсың, шуңа күрә аны туган тел дип атыйлар да. Ул телгә баланы, башлап, аның иң газиз кешесе – анасы өйрәтә, шул телдә аңа бишек җырлары җырлый, иркәли, юата, шуңа күрә халык аны ана теле дип тә йөртә.

Соңгы арада татар яшьләре арасында үз телләрендә сөйләшә белмәүчеләр көннән-көн ешрак очрый башлады. Кемнедер әти-әнисе кечкенә чагында ук өйрәтмәгән, ә кемдер бәләкәй чагында рәхәтләнеп туган телендә сөйләшкән булса да, төрле сәбәпләрдә аны оныткан. Елдан-ел татар теленнән имтихан бирүчеләр саны да кими бара. Узган уку елында Татарстаннан 40 укучы – татар теленнән, 5се татар әдәбиятыннан бердәм дәүләт имтиханнары тапшырган. “Без моның белән көрәшәбез. Аның белән берничек тә канәгать кала алмыйбыз. Мәктәптә ана теле укучы кызыксынырлык итеп бирелми. Шуңа аны балалар бакчасында өйрәтүне көчәйттек”, – дип ассызыклый фән һәм мәгариф министры.

Ә югары уку йортлары, студентлар, тел-әдәбият белгечләре бүген ни хәлдә?! Гөрләп торган, ел саен көндезге һәм читтән торып уку бүлегенә 200дән артык студент кабул итә торган, ничәмә-ничә язучы, шагыйрьне олы иҗат юлына бастырган, үз галимнәре белән аерылып торган, минем әниемә, шулай ук безнең татар теле һәм әдәбияты укытучысына газиз булган КДУның атаклы татар факультеты бүген кайда һәм ни хәлдә? Бу сорауларга җавапны, бәлки, ачык ишекләр көнендә таба алырмын...

Минемчә, XXI гасыр галиме үз эшен татар телен һәм әдәбиятын чагыштырмача өйрәнеп, шул рәвешле, чагыштыру объекты итеп алангын башка тел һәм әдәбиятлары белән бер рәттә, татар теле һәм әдәбиятының аерым урыны барлыгын, аның хәтта камилрәк, үзенчәлерәк икәнен дәлилләү өстендә эш алып барырга тиеш. Мәсәлән, Тукай – Пушкин, Ә. Еники – Бунин, Г. Әпсәләмов – А.П. Чехов, Дәрдемәнд – Лермонтов, Р. Гаташ – С. Есенин, Байрон һ.б. Татар теленең рус, инглиз, көнчыгыш телләр белән уртак һәм аермалы якларын билгеләү шул телләрдә сөйләшүче кешеләрнең татар теленә карата кызыксынуын уята ала. Татар телен өйрәнергә теләүчеләргә үз телләре белән охшаш һәм аермалы якларны күрү өйрәнүдә зур ярдәмлек булачак. Мәсәлән, шул ук инглиз телендә аралашучы кеше татар теле белән танышуның беренче көнендә үк бәби – беби шул ук мәгънәдәге сүз икәнен белсә, бу телләр арасында күп гасырлар элек бәлки бәйләнеш булгандыр дигән кызыксыну уятыр: бу тел, халык каян килеп чыккан, аның тамырлары кая барып тоташа һ.б. сорауларга җавап табарга мәҗбүр итәр.

Галимнәр эшчәнлегенең икенче юнәлеше ул – татар телен чит тел буларак өйрәнүчеләр өчен on-lain китаплар, дәреслекләр булдыру. Бу юнәлешкә бик яхшы үрнәкләрне мәгариф министрлыгы тарафыннан әзерләнгән “Электрон мәгариф” порталында (www. edu.tatar.ru) табарга мөмкин. 15 темага лексика, грамматика, аудирование, диалоглар бүлекләре урнаштырылган. Шундый ук әдәбият тарихы, теориясе, язучы-шагыйрьләрнең тормыш юлы, иҗатына багышланган электрон китапларны күрәсе килә: фото-архив материалларын кулланып фильмнар, иҗаты белән таныштыру (аудиоязмалар, спектакльләр), ахырда тест сораулары, әсәргә анализ ясау калыбы (А.Яхин, А. Әхмәдуллин методикалары буенча), иҗади эш төрләре, аларга бирелгән темалар. Шул вакытта гына балалар бакчаларында, мәктәпләрдә, урта проф. белем бирү йортларында укучылар бу дәресләргә теләп, зур кызыксыну белән йөрерләр, чыннан да хөрмәт итәрләр, өйрәнерләр, яратырлар. Хәзерге көндә мәктәпләрдә иң кызганыч хәлдә татар теле һәм әдәбияты укытучылары, чөнки дәреслекләр эчтәлек һәм форма ягыннан яңартылмый. Инглиз теле

дәреслекләре кебек дәреслек + эш дәфтәре, сүзлекләр, аудиоязмаларны үз эченә алган уку-укыту комплекслары бездә кайчан булыр микән?

Минемчә, үз халкы, теле турында кайгырткан татар галимнәре иң беренче шуны аңларга тиеш: син тырышып, күпме көч куеп тикшереп, өйрәнеп, кандидатлык һәм докторлык диссертацияләре язган язучы иҗаты тиздән, болай барса, беркемгә дә таныш булмаячак. Ул шагыйрь-язучыны ишетеп булса да белгәне берәр әсәрен укырга теләсә – аңларлык дәрәҗәдә теле булмас. Бүгенге татар галимнәре балаларга, гомумән халыкка дөрес сөйләм культурасы, әдәпле тел тәрбияләү өстендә эш алып барырга тиеш.

Фәннән сине аерса да
Гасырларның афәт җиле,
Аксакалларыңдай олпат,
Акыллы син, татар теле. (Н. Нәҗми)

ТАБИГАТЬ ФӘННӘРЕ КЫССАЛАРЫНДА УКУЧЫЛАРДА МИЛЛИ ҮЗАҢ ТӘРБИЯЛӘҮ ҮЗЕНЧӘЛЕКЛӘРЕ

Вагизова Фәридә Гыйбадулла кызы
Яңа Чишмә муниципаль районы
Зирекле лицееның югары категорияле
биология, география укытучысы

Һәр халыкның үз тарихы, теле, гореф-гадәтләре, дине, йолалары бар. Бары тик шушы үзенчәлекләр генә милләтне – милләт, халыкны – аерым халык буларак бәяләүче төп күрсәткеч булып тора. Бүгенгесе болгавыр заманда, яшәешебездә акча һәм бары тик акча гына өстенлек иткән, һәрбер нәрсә “акча күзлеге” аша гына бәяләнгән чорда, илебез буйлап урыслаштыру сәясәте киң колач белән алып барылган вакытта, үзенең кешелек дәрәҗәсен җуймаган, үзен “милли рухлы кеше” – дип санаучы һәркем өчен, милләтебезне, телебезне саклап калу өчен армый-талмый хезмәт итү бурычы куела. Ни өчен бу мәсьәлә көнүзәк әһәмияткә ия соң? Чөнки еллар үтү белән буыннар алмашы нәтиҗәсендә халкыбызның гүзәл мәдәниятен, әхлагын, гореф-гадәтләрен аз белүче яки бөтенләй белмәүче, хәтта татар телендә дөрес, матур итеп, чиста әдәби телдә сөйләшә дә алмаучы яңа буын үсеп җитте. Дәүләтебез тарафыннан (СССР вакытында

да, хәзер дә) башка милләтләргә карата алып барылган милли сәясәтнең дә җимешләре өлгерде. Нәтиҗәдә милли горурлык, рухи байлык дигән төшенчәләр арткы планга күчте, “милли үзаң” дигән сүзтезмә үзенең әһәмиятен югалтты. Элек-электән башка милләтләрдән үзенең тотнаклылыгы, зыялыгы, әдәп-әһлаклылыгы белән аерылып торган татар милләте, бу күркәм сыйфатларын югалта барып, соры массага әверелеү чорына килеп җитеп бара. Шушы куркыныч преспективаны күзаллап, барыбыз өчен дә мөһим булган төп максат билгеләнә – халкыбыз җәүһәрләрен, милли, дини традицияләребезне, тарихи-мәдәни мирасыбызны саклап калу, яшь буында милли үзаң тәрбияләү, 90-нчы елларда башланган әхлакый-рухи яңарышны яңадан торгызу. Чөнки бу максат турыдан-туры халкыбызның киләчәк үсеше белән, милләт буларак сакланып калу-калмавы белән бәйле. Бу юнәлештә эшләү өчен иң кулай мөмкинлек – уку-укыту, тәрбия бирү юнәлешендәге оешмалар. Безнең Зирекле лицеенда да, бала үзенең милләте, үзенең татар баласы булуы белән горурлансын, үз тамырларын белсен, – дигән юнәлештә максатчан эш алып барыла. Бу – төрле сыйныфтан тыш чаралар да, дәресләрдә милли компонентларны, җирле материалларны актив файдалану да, авылда эшләп килүче китапханә, авылыбыз көнкүреше музее, “Аҗаган” яшьләр спорт клубы белән тыгыз элемтәдә тору да. Бары тик үз илен, туган җирен яраткан, үз авылы тарихын, тирә-ягын чолгап алган табигатен күрә, аңлый, саклый белгән кешедә генә милли хисләр, горурлану, хөрмәт итә белү кебек сыйфатлар тәрбияләп буладыр ул... Шуңа күрә дә мин биология, география, экология кебек турыдан –туры табигатьне өйрәнүче фән курслары кысаларында милли үзаң, туган җиребезгә мәхәббәт тәрбияләү кебек тәрбияви юнәлеш эшчәнлеген актив кулланырга тырышам. “Теләгән табар – ташка кадак кагар”, – ди татар халык мәкале. Бу чыннан да шулай. Теләсә кайсы теманы өйрәнгәндә дә үз авылың, районның, республикаңда булган мисалларны актив файдалану мөмкинлеге бик зур. Мәсәлән: 6-нчы сыйныфта ботаника курсы – үзебезнең авылыбыз тирәсендә үскән, үзләре һәрвакыт күреп белгән үсемлекләрне аерып, аларның татарча, диалекталь (әрекмән – әпертмән – кырмавык) исемнәрен өйрәнү, Татарстан, район, авылыбыз тирәсендә үскән, төрле-төрле үсемлек бүлекләренә караган (суүсемнәр, абага, наратбаш, плаун һ.б.,һ.б.) үсемлекләрне барлау, “Кызыл китап”ка керүче (урман лилиясе, алтын туй чәчәге), саклауга куелганнарны (ландыш, өргәзимбай чәчәкләре) ачыклау. 7– нче сыйныфта – зоология курсы – хайваннар дөньясын өйрәнгән вакытта да шундый ук юнәлештә эш алып барыла. 9-11 сыйныфларда гомуми биология курсы кыссаларында да бу юнәлештәге эшне оештырып була. Биоценозлар төрлелеге,

биогеоценозларның үзенчәлекләре, структурасы белән танышканда җирле компонент мисалларын куллану аеруча уңай нәтиҗәләргә китерә.

Биология фәнендә бу максат, бары тик тереклек дөньясы аша гына аңлатылса, ә география курсы ул инде тулаем терек булмаган табигатьне өйрәнү – “ни өчен шулай”, “ни сәбәптән болай булган” кебек сорауларга җавап табу. Мәсәлән, 6-нчы сыйныфта географик координаталар темасын үткәндә кайсыдыр материктагы ниндидер шәһәр, тауларны табуга караганда үзләренә якын булган Казан шәһәре, Идел, Кама елгалары башлангычын, койган урынын табу укучылар өчен күпкә кызыклырак. “Җир өсте сулары”, “Табигый зоналар” темаларын өйрәнгәндә республикабыз елга-күлләре, бездә үсүче агач, чәчәк исемнәре белән бәйле шигырь, җырларны ачыклау, татар халык мәкаль, әйтемнәрен куллану да милли үзаң тәрбияләүдә алыштыргысыз чараларның берсе булып тора. Ә 8-9-нчы сыйныфларда – Россия иле география сен өйрәнгәндә һәр бүлекне (рельеф, климат, туфрак, промышленность һ.б.) узган саен 1-2 дәрес дәвамында үз республикабызны өйрәнү (бу уку-укыту программасына кертелгән), үз авылыбызга хас булган үзенчәлекләрне ачыклау дәресләрне мавыктыргыч итүдә иң төп алшартларның берсе.

Экология фәне мәктәбебездә фән буларак укытылмаса да искиткеч күп төрле юнәлешләрне үз эченә ала. Шуңа күрә без, укучылар белән киңәшләшеп, лицеебызда “Яшел десант” исеме астында экоүзәк оештырдык. Экоүзәк эшчәнлегендә теләге булган һәркем катнаша, үзен кызыксындырган темалар юнәлешендә эшчәнлек башлар өчен тәгъдимнәр кертә ала.

Ә эшләребез чыннан да күпкырлы: агачлар утыртудан алып «Чишмә», «Ватанны саклаучылар паркы» проектлары, « Иң чиста урам», « Су буйлары бигрәк ямьле» диеп аталган акцияләр. Төрле экологик эчтәлектәге конференцияләрдә катнашу, темаларда үз төбәгең үзенчәлекләрен өйрәнү кебек темаларга зур игътибар бирү. Алда санап үтелгән барлык эшчәнлекләр балаларда милли үзаң тәрбияләүдә ярдәм итүче төп чаралар була ала дигән ышаныч тудыра.

МӘКТӘПТӘ УКУЧЫЛАРГА ПАТРИОТИК ТӘРБИЯ БИРҮ

Гарипова Гүзәлия Хәбибрахман кызы
Балык Бистәсе муниципаль районы
Биектау урта гомуми белем бирү мәктәбе
“Туган якны өйрәнү музее” җитәкчесе,
татар теле һәм әдәбияты укытучысы

XIX гасырда ук күренекле мәгърифәтче, педагог, галим Шиһабетдин Мәрҗәни: ”Үзенең үткәнен оныткан халыкның киләчәге юк.!”– дип әйтеп калдырган. Халыкның тарихын күзаллауда, үткәннәргә карап киләчәк турында фикер йөртүдә, балаларда кызыксыну тәрбияләүдә, музейларның әһәмияте зур. Безнең Балык бистәсе муниципаль районының һәр уку йортында диярлек туган якны өйрәнүче музейлар бар. Эш юнәлешебезнең проблемасы: туган як тарихын, мәдәниятен, табигатен, җирле гореф – гадәтләрне өйрәнү; балаларга патриотик тәрбия бирү. Араларында яңа гына ачылганнары да, озак еллар тәҗрибә туплап, уңышлы гына эшли торганнары да бар. Ә менә инде безнең Биектау мәктәбенең “Туган якны өйрәнү музее” ачылуга быел 28 ел булды. Музей тирән эчтәлекле, тарихи һәм тәрбияви яктан әһәмиятле булган күп санлы экспонатлары белән генә түгел, зәвыклы бизәлеше белән дә үзенә безне тартып тора.

Музей 6 бүлектән тора. Анда 5004 ләп экспонат исәпләнә. Музейның күпчелек өлеше, элеккеге татар крестьяны тормышына багышланган. Бөек Ватан сугышына багышланган бүлектә өчпочмаклы Солдат хатлары да саклана. “Хәрби – патриотик тәрбия” бүлегендә дә шулай ук бик күп мәгълүматлар тупланган.. Хәрби – патриотик тәрбия бирүнең максаты – укучыларга Ватанны сакларга әзер булуның ни дәрәҗәдә җаваплы бурыч икәнен бөтен тулылыгы белән төшендерү; Ватанын, илен яратучы, өлкәннәрне хөрмәт итүче шәхесләр тәрбияләү.

Хәзер инде бу төшенчәгә ачыклык кертергә кирәк. Кем ул патриот? Патриотизм нәрсә ул? “ Патриот – үзенең туган җирен, халкын, илен, ватанын сөюче, шулар өчен һәртөрле корбаннарга да әзер булган кеше”.

Укучыларда Ватанны, туган якны ярату, аның белән горурлану хисе тәрбияләү – иң мөһим бурычларның берсе. Безгә патриотик тәрбия бирүдә,туган якны өйрәнү музее, мөһим урын алып тора. Билгеле булганча, 19 нчы сентябрьдә район күләмендә үткән координацион совет карары, эшебезгә максат куйды һәм шуннан чыгып, туган илгә мәхәббәт, халкыбызның үткәнендәге истәлекләрен хөрмәт итү, хәзерге казанышла-

рына ихтирам һәм горурлык хисләре,укучыларда милли аң, уңай караш тәрбияләүдә күп кенә эшләр башкарабыз.

Тиздән Бөек Ватан сугышы тәмамлануга 69 ел тулуны, ягъни Җиңү бәйрәме тантана итүне оештырачаклар. Музеебызда сугыш кырында иң авыр җирләрдә хезмәт иткән солдатларыбызга багышланган стенд, фронттан килгән өчпочмаклы солдат хатлары урын алган. Стендта Гарипов Хәбибрахман, Шакиров Шәфыйкъ,Хәсәншин Хәбибрахман, Закиров Хәсән. Алар -дәүләтебезнең иң югары бүләкләренә,мактауларына лаеклар.

Патриотик тәрбия дигәндә, без, үлемсез шагыйрь М.Җәлил шигырьләрен алабыз, аларда илгә мәхәббәт, сагыну, ир исемен югары тоту, изге антыңа тугрыклы булу кебек гүзәл сыйфатлар алына. ”Туган якны өйрәнү” челәр белән берлектә М.Җәлилнең үлемсез җыры “Җырларым” шигыре эчтәлегенә нигезләнеп:

Җыр өйрәтте мине хөр ишәргә,
Һәм үләргә кыю ир булып.
Гомерем минем моңлы бер җыр иде,
Үлемем дә яңгырар җыр булып, –

дигән темага сөйнеф сәгате һәм татар халкының герой – шагыйре М.Җәлилнең тууына 108 ел тулуга багышланган “Җәлил безнең күңелләрдә”, – дип исемләнгән шигырь бәйгесе үткәрелде.

2012-2013 елны район үзәк музеенда булып, туган як тарихы белән якынрак таныштык. Районның “Батырлар аллеясы”на, “Авыл офыклары” газетасы редакциясенә һәм Чаллы шәһәрлеге урыннарында булу, бездә зур кызыксыну уятты.

Бүген музеебызда яшьләргә патриотик тәрбия бирү юнәлешендә күп кенә эшләр алып барыла. Мәсәлән:”Тупчы Зәки”,”Мәктәп тарихы”, ”Авылтарихы”, ”Алар Ватан өчен көрәштеләр”, ”Безнең авылдашлар гражданнар сугышында”, “Интернационалист-сугышчылар”, ”Хезмәт батырлары” һ.б.

Мәктәбебездә үткән координацион совет карары эшебезгә тагы да зур этәргеч бирде. Патриотик тәрбия бирүдә тыл ветераннарыбызның да тир түгеп хезмәт иткән еллары күп нәрсә сөйли. Минем иң тирән хисләр калдырган тәрбияви чара дип Г.Кутуйның “Сагыну” нәсере эчтәлегенә таянып эшләнгән,”Сагындым, бик сагындым сине, Туган ил!” – дигән тема астында оештырылган кичәне әйтеп үтәсем килә. Кичәне Ватан сугышы ветераны Вәлимөхәммәтов Муллахмәт абый, Сагындым, бик сагындым сине, Туган ил ! – дигән юллар белән тәмамлады.

Безнең “Туган як”әгъзаләре һәм “Таң йолдызы” ошмасы укучылары, үзләренә беркетелгән ветераннарга, ялгыз яшәүче әби – бабайларга бул ышлык итәләр, тимурчылык эшен алып баралар. Ярдәмгә мохтаж әби – бабайларның өйләренә барып, идән юалар, кар көриләр, су китерәләр, утын өяләр, өй җыештыралар.

2013 елның ноябрь аенда районыбызда һәм безнең авылыбызда Хәтер Маршы үткәрелде. Аның маршруты Рус Әшнәге, Балык бистәсе, Биектау авыллары аша узды. Маршта катнашучылар Бөек Ватан сугышында һәлак булучылар истәлегенә куелган һәм Советлар Союзы Геройлары Александр Сергеев, Зәки Шәймәрданов обелискларына гирляндалар салдылар.

Татарстан Республикасы Бөек Ватан сугышы музей – мемориалы мөдире Михаил Черепанов җитәкчелегендәге Казан Хәрби Дан клубы активистлары, эзләнү отрядлары сугышчылары бик тә игелекле максаттан аяк бастылар. Ул да булса моңа кадәр Икенче Бөтендөнья сугышында хәбәрсез югалган дип саналган якташларыбызның һәлак булган урыны һәм вакыты турында мәгълүматларны Геройларның туганнарына тапшыру иде.

Ел саен мәктәбебездә истәлекле кичәләр, шул исәптән 23 нче февраль, “Ягез әле, егетләр!”,”Ажаган”,”Солдат хатлары”,”Әфганчылар” кичәләре уздырыла. Менә болар безгә сугыш кырын, аның рәхимсез икәнен тасвирлый торган күргәзмә материаллар. Бирегә без Әфганстанда, Чечняда, илебезнең төрле төбәкләрендә хезмәт итеп кайткан ир-егетләребезне чакырабыз. Чыннан да болар “телле” шаһитлар. Ватан өчен хәзмәт итүнең нәрсә икәнлеген алар, эчтәлекле, үтемле итеп сөйләделәр һәм сөйли бирәләр.

Бездә янә зур тантана булып үтте. Каһарман авылдашыбыз, Советлар Союзы Герое Шәймәрданов Зәки Шәймәрдан улының истәлегенә мемориаль такта куелды. Ул күрсәткән батырлыклар һич онытырлык түгел, аларны киләчәк буыннар да онытмасын иде!

Гомумән, мәктәп музейлары безгә зур тәрбия учагы булып тора. Әүз илеңне, Ватаныңны, халкыңның тарихын, үткәнен белгән, табигатен яраткан бала, әлбәттә, мәрхәмәтле, чын патриот булып үсәчәк.

БАЛАЛАРНЫ МИЛЛИ РУХТА ТӘРБИЯЛӘҮ

Гыймадиева Дания Маликовна
Зеленодол районы Норлат урта гомуми
белем бирү мәктәбенең
татар теле һәм әдәбияты
укытучысы

Туган телне өйрәнү – һәр кешенең рухи үсешен, аның гомумкешелеген һәм милли кыйммәтләрен үзләштерүен тәэмин итү чарасы итеп каралырга тиеш. Шуннан башка үткән, хәзерге һәм киләчәк буыннар, аларның традицияләре, гореф-гадәтләре, фәлсәфәсе, идеаллары арасында дәвамлылык өзелер иде.

“Татарстан халыкларының телләр турында” Татарстан Республикасы Законын кабул иткәннән соң үткән юлга, ирешелгән нәтиҗәләргә йомгак ясау, алдагы бурычларны күзаллау, барлау чоры башланды. Законда каралганча, аны рус теле белән бертигез күләмдә өйрәтү, укытуны камилләштерү, үзебезнең милли кадрларыбызны әзерләү иде. Бу юнәлеш безнең мәктәптә үтәлә дигән фикер әйтә алабыз. Мәктәп укучылар өчен белем бирү урыны гына түгел, ә аның җанын дәвалаучы, рухын тәрбияләүче урын булырга тиеш.

Татарстан Республикасы милли мәгарифенең “Телләр турында” законының концептуаль нигезләре проекты безнең алга мәгънәле карашлы яңа буын кешеләр тәрбияләү мәсьәләсе куя. Шушы законга нигезләнеп, безнең мәктәбебез белем бирү белән генә чикләнмичә, милли, әхлакый, мәдәни, тәрбия традицияләренә нигезләнеп, һәр баланы шәхес буларак ачу өчен шартлар тудырыга тырыша. Кешенең җаны, рухы һәрчак тәрбиягә мохтаҗ. Без балаларыбызның рухын ничек тәрбияли алабыз, анда саналган проблемаларны хәл итәбез дип уйлыйм.

Милли тәрбия бирүдә безгә әдәбият, музей, тарих һәм культура, бөек шәхесләребезнең тормыш һәм иҗат юлын өйрәнү, милли-төбәк компонентлары ярдәмгә килә.

Безнең мәктәбебез укучылары Татарстаныбызда гына түгел, илебезнең төрле күренекле уку йортларында укырлык, иң нык гаилә корырлык, милләтебезгә тирән хезмәт итәрлек булып өлгерсен! Без бу алдыбызга әнә шундый зур бурыч-максатлар куеп, төшенкелеккә бирелмичә, күтәренке күңел белән эшлибез.

Шактый еллардан бирле укучыларыбыз район һәм республика күләмендә үткәрелгән татар теле һәм әдәбияты буенча олимпиадаларда

призлы урыннар алалар. Бәйгеләр, конференцияләрдә катнашу, проектлар эшчәнлеге балалар сәләтен үстерү алымнары күп төрле.

Мәктәбебезнең Туган якны өйрәнү музее эшчәнлеге балаларны рухи яктан тәрбияләү буенча аерым зур эш алып тора. Авылдашларыбызның, борынгы әби-бабалар үткәнен өйрәнү, бала күңеленә сеңдерү,яшь буынны Норлат төбәгенең данлы шәхесләре белән горурланып яшәрлек итеп тәрбияләү өчен музей җитәкчебез Роза Илдус кызы Яһудина иҗади эшли, авторлык программалары төзи.

Укучыларда милли рух, тел-әдәбияты, тарихы турында күзаллау булдыру өчен һәр предмет үз программасына милли-төбәк компоненты кертү юлы белән ирешә. Халкыбызның тарихы, мәдәнияте, милли йолалары, бәйрәмнәре, күренекле шәхесләрен барлауны барлык фәннәргә дә кертеп җибәрергә була. Әмма укыту программасында халкыбызның бу чиксез бай мирасын бөтен тулылыгы белән яктырту мөмкинлеге юк. Шунлыктан һәр укытучы бу эшкә иҗади якын килергә тиеш.

Бу эшнең зарурлыгын истә тотып, безнең татар теле һәм әдәбияты укытучылары календарь – тематик план төзегәндә милли-төбәк компонентларын файдалануны керттеләр. “Мин яшәгән авыл”, “Безнең авыл”, “Туган ягаыбыз табигате”, “Авылым уңганнары” һ.б. шундый темаларга иншалар язу, класстан тыш чаралар үткәрү укучыларның кызыксынуын көчәйтә, материалны үзләштерүгә зур йогынты ясый.

Класстан тыш уку дәресләрендә, тарихи романнар укыганда, язучыларыбызның әсәрләре буенча китап укучылар конференцияләрен үткәргәндә милли-төбәк компонентын нәтиҗәле итеп кулланабыз.

Рус телендә сөйләшүче балаларда татар теленә мәхәббәт тәрбияләүдә дәрестән тыш чараларның да әһәмияте бик зур. Мәктәпләрдә традициягә кереп киткән һәм үткәрелә торган чаралардан “Сөмбелә”, “Нәүрүз”, “Карга боткасы”, “Сабантуй” һ.б., “Татар теле” декадаларында, атналыкларда укучылар күбрәк катнашуы аларның белемнәрен тагын да арттыра, тормышны күзаллауларын киңәйтә, рухи яктан баета.

УКУЧЫЛАРДА МИЛЛИ ҮЗАҢ ТӘРБИЯЛӘҮДӘ СЫЙНЫФТАН ТЫШ ЧАРАЛАРНЫҢ ӘҺӘМИЯТЕ

Зарипова Фәния Рифкать кызы,
Яңа Чишмә муниципаль районы Зирекле лицееның
татар теле һәм әдәбияты укытучысы,
тәрбия эшләре буенча директор урынбасары

21нче гасырның башлангыч этабы милләтара мөнәсәбәтләр – кешелек алдында торган проблемаларның иң әһәмиятлеләренең берсе икәнен раслап кына калмады,ә аның бөтен җир шарында глобаль үзгәрешләргә китереп җиткерергә мөмкин икәнлеген дә күрсәтте. Киләчәктә җәмгыятьтә кискен борылышлар килеп чыкмасын өчен бердәнбер юл – ул үсеп килүче яңа яшь буынга дөрес тәрбия һәм белем бирү. Халкыбызның бүгенгесе, киләчәге, дөньякүләм тоткан урыны, һичшиксез, аның аң –белем дәрәҗәсенә, рухи – әхлакый үсешенә турыдан – туры бәйле.Шуңа күрә яшь буында милли үзаң,рухи сәламәтлек кебек сыйфатлар тәрбияләү, бүген көнүзәк темаларның берсе булып тора.

2002 елдагы җанисәбен алу Россиядә татарларның 36 меңгә кимегәнлеген, ә инде 2010 елдагы халык санын алу 240 мең кешегә кимүен ачыклады. Шундый зур тизлек белән кимүне дәвам итсәк, берничә гасырдан милләт буларак яшәп кала алырбызмы икән? Бүгенге информацон технологияләр заманында еш кына яшьләрнең ана теленнән,милләтеннән читләшә башлавы, ата – аналарның балаларын бары тик рус мәктәбендә генә белем алдырырга омтылуы, милләтеннән, ата – бабаларыбыз рухи мирасыннан ваз кичүе – татарларның санына һәм гомуми үсешенә көчле тәэсир ясый.Моңа өстәп татарларның өчтән бер өлешенең генә Татарстанда яшәвен, калган милләттәшләребезнең төрле кыйтгаларга сибелгән булуын исәпкә алсак, милләтебезнең аянычлы, хәтта фаҗигале хәлен күз алдына да китерүе кыен.

“Үткәнен белмәгән халыкның киләчәге юк” дип белми әйтмәгән безнең борынгы бабаларыбыз. Үз иленең, милләтенең тарихын, аның бөек шәхесләрен белгән; геройларын – батырларын таныган;үзенең бөтен гомерен, барлыгын халкының бәхете өчен фида иткән шәхесләрен белгән кеше – беркайчан да үзенең милләтен, телен онытмас, һәм иң мөһиме, үзенең татарлыгынннан оялмас, ә киресенчә, шундый көчле бер милләтнең вәкиле булуы белән горуланыр гына.

Бүгенгесе көндә туган телебезне саклау һәм үстерү турында даими сөйләп, язылып тора. Бу юнәлештә республикабызда күп эшләр баш-

карылуын да,телләрне,мәдәниятебезне саклауга зур игътибар бирелүен дә беләбез.Тик алга таба уңышларыбыз,үсешебез тагын да зуррак тизлек белән алга барсын өчен үсеп килүче яшь буынны тәрбияләүче мөгаллимнәр,тәрбиячеләр өстенә икеләтә зур җаваплылык йөкләнә. Бүгенгесе көндә авыл мәктәпләре – телне саклаучы чыганак булып тора дибез. Ләкин шуны да онытырга ярамый: бүгенге татар авыллары үзләре дә зур бер диңгез өстендәге ялгыз көймәне хәтерләтә. Ни өчен без бүгенге көндә авыл балалары әдәплерәк, тәртиплерәк дип саныйбыз,чөнки авыл баласы борынгы гореф – гадәтләребез, йола һәм ныклап кереп урнашкан традицияләребез нигезендә тәрбияләнә. Ә бу инде укучыларда милли үзаң тәрбияләүнең төп факторы булып тора. Тәрбия – һәрбер халыкта аның туган теле белән бергә барлыкка килә. Туган телдә сөйләшмичә, аралашмыйча телебезгә карата ихтирам да, мәхәббәт тә тәрбияләп булмый. Беренчедән, һәрбер татар мәктәпләрендә,лицейларында укыту – тәрбия эшен үз югарылыгына куярга – ана телендә генә алып барырга кирәк. Шуның өчен татар мәктәпләрендә эшләүче мөгаллимнәргә дә ике телне дә – татар һәм рус теленнәрен камил белүне максат итеп куярга кирәк. Икенчедән, балаларын татар мәктәпләрендә,татар сыйныфларында укырга курыккан ата – аналарны һәрвакыт соңгы статистик мәгълүматлар белән таныштырып торырга кирәк. Бүген беркем өчен дә сер түгел, татар сыйныфында укучы балалар да БДИ ларын начар бирмиләр, ә киресенчә, кайбер күрсәткечләр ягыннан хәтта, уздырып та җибәрәләр. Ләкин без зур баллар артыннан куып бөек мәгърифәтчебез Р.Фәхреддиннең сүзләрен дә онытмаска тиешбез: “Тәрбиясе булмаган җирдә, гүзәл ашлык җитешмәгән кебек, тиешле тәрбия бирелмәгәндә гүзәл кеше дә җитешмәс. Шулай икән, тәрбия – иң кирәкле бер эш булачактыр”. Балаларыбызның тәрбиялелеге тормышыбызның, яшәешебезнең төп күрсәткече булып торуын һәркем аңларга тиеш.”

Укучыларда милли үзаң тәрбияләүдә сыйныфтан тыш чараларның әһәмияте дә әйтеп бетергесез зур. Һәрбер чараны үткәргәндә милли традицияләребезне, гореф гадәтләребезне истә тотып үткәрергә кирәк. Мин тәрбия эшләре буенча директор урынбасары буларак тәрбия эшемне шушы принципларга туры китереп алып барырга тырышам. Укучыларга милли тәрбия бирүнең, сыйныфтан тыш чараларда миллилекне саклап калуның тулы бер системасын булдырдым.

ТАТАР ТЕЛЕ ҺӘМ ӘДӘБИЯТЫ ДӘРЕСЛӘРЕНДӘ РУС ТЕЛЛЕ УКУЧЫЛАРНЫҢ КОММУНИКАТИВ ЭШЧӘНЛЕГЕН ҮСТЕРҮГӘ ПРОБЛЕМАЛЫ ҺӘМ МОТИВАЦИОН ЯКЫН КИЛҮ (ФДБС ТАЛӘПЛӘРЕНӘ НИГЕЗЛӘНЕП)

Заһидулина Альбина Фәнис кызы
Казан шәһәре Совет районы
“Аерым предметлар тирәнтен өйрәнелә торган 22 нче урта гомуми белем мәктәбе” гомуми белем муниципаль бюджет учреждениесе татар теле һәм әдәбияты укытучысы

Татарстан Республикасының белем бирү системасына куйган төп бурычы – иҗади фикерләүче, инициативалы, иҗтимагый тормышта актив катнашучы, белемле һәм ике дәүләт һәм чит телләрдә дә иркен сөйләшеп аралашучы билингваль (полилингваль) шәхес тәрбияләү. ФДБС шартларында укучыларның шәхси һәм иҗтимагый компетенцияләрен үстерү сөйләм культурасы, телгә мәхәббәт аша гына тәрбияләргә мөмкин.

ФДБС шартларында рус телле укучыларга татар теле укытуда сөйләм телен үстерү мөһим, чөнки тел һәм сөйләм балаларның психологик үсешенә нык йогынты ясый. Сөйләм телен үстерү, аралашу проблемасын хәл итү өстендә Ф.Ф. Харисов, Р.З. Хәйдәрова, Г.М.Әхмәтҗанова, Л.Ә.Гыйниәтуллина, Р.Л. Малафеева кебек галимнәребез эшлиләр. Хәзерге көндә Татарстанның барлык рус мәктәпләрендә дә рус телле балаларга татар теле дәресләре әнә шул юнәлештә укытыла, ФДБС буенча дәреслекләр (Хәйдәрова Р.З.) шуңа яраклаштырыла.

Урта мәктәптә әле беренче ел гына эшләвемә карамастан, укучыларның татар телендә коммуникатив мәсьәләләр чишкәндә, төрле аралашу ситуацияләрендә югалып калуларын, татар телендә сөйләшүгә ихтыяҗ тоймауларын аңладым. Әле Казан Төзелеш Көллиятендә студентлар белән практика үткәндә үк татар теле дәресләрендә укучыларның кызыксынучанлыгының түбән дәрәҗәдә булуына инанган идем. Нәтиҗәдә, мәктәптә дәрес оештыруның нигезенә проблемалы мотивлаштыру технологиясе салынды, чөнки укучыда телне өйрәнүгә теләк, аңа ихтыяҗ, кызыксыну булганда гына барлыкка килә. Шуңа күрә, татар теле һәм әдәбияты укытучысы буларак, минем методик темам болайрак яңгырый: “Татар теле һәм әдәбияты дәресләрендә рус телле укучыларның коммуникатив эшчәнлеген үстерүгә проблемалы һәм мотивацион якын

килү”. Рус телле балаларга татар телен өйрәтүдә сөйләм эшчәнлеге зур әһәмияткә ия. Текстларны дөрес кабул итү һәм эчтәлеген сөйләү, сорауларга тулы җавап бирү, үз фикерләреңне җиткерә белү һәм башка кабул итү алымнары сөйләм теленә бәйле рәвештә үсеш ала. ФДБС шартларында сөйләм телен үстерү өчен үз эшемдә мин түбәндәге методларны кулланам:

– Күнегүләр эзлеклелеге ярдәмендә сөйләм телен тикшерү;

– Төрле практик эшчәнлекләр вакытында, уен барышында, тормыш-көнкүреш шартларында укучыларны күзәтү;

– Сөйләмдә тулы, дөрес, бер-берсенә бәйләнгән җөмләләр куллануга алшартлар тудыру, кызыксыну хисен уяту;

Төрле уен формаларында яки укучыларны гадәти тормыш-көнкүреш шартларында хис иттереп, укучыларның сөйләмен күзәтәм. Фраза сөйләменә (кыска яки тулы җавап бирә белү, сорау бирү, үз фикереңне җиткерү һ.б.) һәм әңгәмә барышында югалып калмауга аеруча басым ясыйм. Укучыларны күзәтү аларның белемен билгеләүгә һәм алга таба үз эшемне планлаштыруга, һәм иң мөһиме, укучыларны төрле аралашу ситуацияләренә әзерләүгә үз өлешен кертә.

Укучыларның сөйләм күнекмәләрен ныгытып тикшерү өчен түбәндәге күнегүләрне кулланам:

1. аерым ситуатив рәсемнәр буенча төркемләп җөмләләр төзү;
2. берничә укучыга бер-берсенә бәйләнгән рәсемнәр буенча җөмләләр төзетү;
3. текстның эчтәлеген сөйләү. Бер төркем башлый, икенчесе дәвам итә.
4. рәсем буенча хикәя төзү;
5. үзең турында хикәя язу;
6. нәрсәне дә булса сурәтләп бирү;

Укучыларның сөйләм дәрәҗәсенә карап, иҗади эш биремнәре дә өстәлергә мөмкин.

7. хикәяне язып бетерү яки билгеле бер темага хикәя язу.

Әлеге эшләр укучыларның белемен тулырак бәяләргә ярдәм итә. Ә бәяләүләр нәтиҗәсендә алдагы эшем планлаштырыла һәм уңай нәтиҗәләргә ирешелә.

Укучылар өчен коммуникатив биремнәр катлаулы, күп очракта алар телдән эшләүдән куркып, каушап кала. Шунлыктан, әлеге биремнәрне без уен формасында, яки алшартлар билгеләп эшлибез.

Дәрес барышында, әлбәттә предметара бәйләнешне дә онытмаска кирәк. Дәрестә башка фәннәрдән дә файдалану мотивацион якын килү өлкәсенә зур өлешен кертә, дәрес материалын үзләштерү дәрәҗәсен

күтәрә. “Татарстан – минем республикам” темасын үткәндә без туган ягыбызның тарихы белән танышабыз, гимныбызны тыңлыйбыз, Татарстан картасын өйрәнәбез. Шәһәр исемнәрен өйрәнгәндә шулай ук география фәненә мөрәҗәгать итәбез. Саннарны өйрәнгәндә математикага “чумабыз”. Диалоглар, хикәяләр укыганда, рольле уеннар уйнаганда укучыларда актерлык сәләтләре ачыла. Һәр дәрестә физминуткалар татар музыкасы белән үрелә. Һәм әлбәттә инде грамматик кагыйдәләрне өйрәнү бары тик рус теле белән чагыштырма планда гына алып барыла. Чөнки һәрбер кеше теләсә нинди чит телне бары тик туган теле белән чагыштырып, үз теле аша чагылдырып кына өйрәнә ала.

Татар телен предметара бәйләнешләр аша һәм, әлбәттә проблемалы-мотивацион укыту түбәндәге нәтиҗәләрне күрсәтте: укучыларның сөйләме яхшырды, алар үз фикерләрен булдыра алганча әйтеп бирә башладылар, диалоглар, монологлар төзергә өйрәнделәр, татар теленә, әдәбиятка, мәдәниятка кагылышлы мөстәкыйль фикерләр барлыкка килде, һәм, шунысы мөһим: каушау, курку арткы планга чигенде.

Әлеге нәтиҗәләр минем киләчәк эшчәнлегемдә дөрес юлны, юнәлешне күрсәтә, алдагы эшемне планлаштыра. Хәзер укучылар авыр, ләкин мавыктыргыч ТАТАР ТЕЛЕН зур кызыксыну белән өйрәнә.

КАТНАШ МӘКТӘПТӘ ИКЕТЕЛЛЕЛЕККӘ ӨЙРӘТҮ ТӘҖРИБӘСЕННӘН

Зыятдинова Гөлнур Рәис кызы
Татарстан Республикасы
Зеленодол муниципаль районы
“Әйшә гомуми урта белем бирү мәктәбе”
муниципаль бюджет белем бирү учреждениесе,
татар теле һәм әдәбияты укытучысы

Бүгенге көндә Татарстан җәмгыятьчелеге алдында иң әһәмиятле проблемаларның берсе – балаларга күптармаклы мәдәни һәм поликультуралы белем бирүне үстерү тора. Татарстан җирлегенең оешу үзенчәлекләре нинди булуга карамастан, ул төрле этнослар кушылумы, яисә тарихи күчеш процессы нәтиҗәсеме – белем бирү өлкәсендәге алгарыш гомумдәүләт мәнфәгатьләрен һәм биредә яшәүче халыкларның милли-мәдәни аермалыкларын исәпкә алып үткәрелергә тиеш.

Мәгариф системасында социаль-икътисадый үзгәрешләр чорында этно-мәдәни мәсьәләләргә кагылышлы бай тәҗрибә тупланса да, ике теллелеккә нык йогынты ясалса да, ул милли-мәдәни мәгариф проблемаларын иңләп бетерә алмый. Поликультуралы белем бирү аша халыкларның бер-берсе белән мөнәсәбәтен көчәйтү һәм культурасын үзара баету, үз халкының тарихы һәм башка халыкларның яшәү рәвешен өйрәнү аша укучыда универсаль культура тәрбияләү – заманча белем бирүнең мөһим өлеше булып тора.

Россия президенты В.В.Путин да 2012 нче елның 12 нче декабрендә Федераль собраниега булган юлламасында да бу мәсьәләнең мөһимлегенә басым ясады. "Без Рәсәй Федерациясендә яшәүче һәрбер милләткә зур хөрмәт белән карыйбыз, карарга тиешбез һәм карыячакбыз да. Безнең матурлыгыбыз һәм көчебез – күпмилләтлегебездә" – дип билгели президент. Бу проблема безнең мәктәп өчен дә бик актуаль, чөнки бездә бүгенгесе көндә 12 милләт баласы белем ала. Бер генә милләт тә үз мәдәнияте кысаларында гына бикләнеп кала алмый. Шуңа күрә бүгенге көндә поликультуралы җәмгыятьтә яши алучы укучылар тәрбияләү милли мәгариф системасының яңа стандартларында да мөһим урында тора. Мәктәпләрдә белем алучы укучылар татар һәм рус мәдәнияте белән генә чикләнмичә, әйләнә-тирәбездә яшәүче башка милләтләрнең мәдәнияте белән дә таныш булырга тиеш. Шулай булганда гына без илебездә, Габдулла Тукай әйткәнчә, "тел, лөгать, гадәт вә әхлак алмашып" яши алырбыз.

Балаларны балачактан күп милләтле мөхиттә яшәргә, яшәеш өчен кирәкле белем алырга өйрәтсәк, киләчәктә аның камил шәхес булуы ышанычлы. Шуңа күрә уку процесында укучыларны төрле милләтләрнең культураларына якынайту, аралаша белү һәм төрле милләтле дәүләттә яшәргә өйрәтү максаты куела. Бүгенге шартларда ике телне генә өйрәнү түгел, инглиз телен, француз телен камил өйрәнү таләп ителә.

Мәгълүматның күләме тиз үскән вакытта, кирәген сайлап ала белергә, тәртипкә китерергә, кечкенә генә ачыш ясап куана белергә өйрәтү, юл күрсәтү уку-укыту өчен авыр эш. Укучы теманы уйлап, фикерләп, эзләнеп аңлый икән, әлбәттә, аның белеме ныклырак, төплерәк була.

Мәктәпләрдә башка милләт укучыларының татар телен өйрәтү сәләтен үстерү мәсьәләсе зур әһәмияткә ия. Ә моның өчен тиешле шартлар булдыру – укытучының мөһим бурычы. Укучыларньң татар телен тирәнтен үзләштерүе өчен безгә, укытучыларга, рус балаларында да телгә кызыксыну уятырга, сөйләм телен шомартыр өчен, дәресләрне кызыклы итеп үткәрергә, төрле алымнар кулланып эшләргә, класстантыш эшләрне дә нәтиҗәле оештырырга кирәк. Безнең бурыч – балаларның

утелгән темаларны, өйрәнелгән материалны үзләштереп баруларына ирешү; татар теленә генә хас булган авазларны дөрес кулланып, җөмләләр төзәргә өйрәтү; сорау җөмләләрне аңлап, дөрес җавап бирүләренә ирешү; җөмләдә исем, фигыль, алмашлык һ.б. сүз төркемнәрен, сан, зат, килеш кушымчаларын дөрес кулланырга өйрәтү. Кыскасы, балаларны бу телдә укырга, сөйләшергә, язарга өйрәтү. Ә моның өчен дәресләрдә сөйләгәнне тыңлап аңлау; диалог-монологлар төзү; ситуатив, коммуникатив биремнәр үтәү; текстларны укып, эчтәлеген аңлап сөйләү, тәрҗемә итү; дөрес язу күнекмәләре булдыру; текстлар күчереп язу; диктант язу; хаталарны төзәтү; биремнәр эшләү; язма эшләр, практикум-дәресләр, тестлар уздыру; карточкалар, таблица-схемалар ясау; төзәтүләр; зачет, консультацияләр оештыру өстендә эшләргә тиешбез...

Мәктәп еллары – кешенең шәхес буларак формалашуында мөһим чор. Шуңа да төрле социаль-инфраструктура объектлары белән элемтәдә торырга мөһим. Балалар иҗаты, аң-белем тарату үзәкләре, спорт оешмалары, танылган шәхесләр белән “Ялкын” журналы хезмәткәрләре белән очрашу ярдәмендә укучыларның төрле сәләтләрен ачарга һәм үстерергә тырышабыз. Язучыларыбызның, шагыйрьләребезнең музейларында еш булабыз, бик күңелле дәресләр уздырабыз, балаларга мондый традицион булмаган дәресләр бик ошый.

Ике теллелек, поликультуралылык бүгенге көн тормыш таләбе буларак, төрле милләтвәкилләрен кеше буларак кабул итү, ярату һәм саклау дигән сүз.Бу чаралар милләтара дуслыкны ныгытуга, укучыларда берберсенә һәм олыларга карата хөрмәт хисе тәрбияләргә булыша.

Дөнья үзгәрә, дөнья белән бергә без дә үзгәрәбез. Яңалык белән без дә яңарабыз. Димәк, киләчәгебез безнең үз кулларыбызда. “кеше рухи көчне җиргә карап түгел, зәңгәр күккә карап ала. Хыялга, идеалга, максатка омтылыш – шәхеслек билгесе”, – ди күренекле язучы Галимҗан Гыйльманов. Безнең укучыларыбыз да киләчәктә шундый шәхес булуына ышанып калабыз.

ТАТАР БАЛАСЫН ТАТАР ИТЕП НИЧЕК ТӘРБИЯЛӘРГӘ?

Кашапова Гөлсинә Назыйф кызы,
Бөгелмә муниципаль районы
МБГББУ "Мостафа Өнҗәл исемендәге
лицей-интернат" татар теле һәм әдәбияты укытучысы

Нәрсә соң ул милли үзаң? Бу сорауга шәхсән үзем шулай дип җавап бирер идем: "Үзеңне билгеле бер милләт кешесе дип тану, шул милләтнең телен, гореф-гадәтләрен саклап, киләчәк буынга тапшыру". Бары тик үзе турында "Мин – татар, туган телемдә сөйләшәм, балаларым да татар телендә аралаша," – дип әйтә алган кеше хакында гына милли үзаңның югары дәрәҗәдә булуын күрә алабыз.

Үсеп килүче буында милли үзаңны ничек тәрбияләргә соң? Тәҗрибә шуны күрсәтә: балалар бакчаларында, мәктәпләрдә туган телне укыту милли үзаңны тәрбияләүдә төп фактор булып тормый. Мин, әлбәттә, туган телне укытуга һич каршы түгел. Гаиләнең күп кенә вазыйфалары мәктәп җилкәсенә тапшырылган заманда укытучылар гына бу максаны тормышка ашыра алмый, кызганычка каршы.

Милли үзаңны тәрбияләүдә төп кеше – ана кеше, әлбәттә! Укытучы түгел, ә менә әни кеше. Татар халкы юкка гына әйтмәгән бит: "Ананың алага биргән иң зур бүләге – тел!". Үзем әни кеше буларак тәҗрибәм белән уртаклашасым килә.

Беренчедән, бала үзен таный башлау белән, сабыйга милләте буенча үзенең кемлеген ныклап төшендерә башларга кирәк. Мин кызыма кечкенәдән: "Син – татар, без – татарлар", – дип кабатлап киләм. Бу сүзләр балага үзенең кемлеген аңына сеңдерергә ярдәм итсә, дөньядагы кешеләрнең төрлелеген аңларга булыша. Мондый сүзләр һич кенә дә башка милләт кешесенә каршы кую булырга тиеш түгел!

Икенчедән, өйдә татарча сөйләшү булырга тиеш. Без татарларның өйдә русча сөйләшүебез берәүгә дә сер түгел. Хәтта татар теле укытучыларының күпчелеге балалары белән русча сөйләшә бит! Газиз балаң телеңне белмәгәндә, укытучының мәктәп баласына татар телен өйрәтүеннән бер файда да юк! Туган телендә теле ачылмаган балада милли үзаң булуга ышануы авыр, чөнки татар баласы татар булып туган телендә сөйләшеп формалаша. Рус мохитендә яшәгәндә, өйдә татар телендә аралашу бик мөһим. Татар кешесе тәрбияләүне төп максат итеп куйган гаилә өйдә туган телдә аралашуны төп закон итеп куярга тиеш. Бөгелмә ягы – рус телле як,

шуңа да безнең өйдә рус телендә сөйләшү катгый тыела, чөнки бала болай да мәктәптә, урамда рус телендә аралаша.

Милләтебез тагын шуны да аңласа иде: өйдә туган телне үзләштермәгән бала мәктәптәге татар теле дәресләрендә генә телне тулысынча үзләштерә алмый! Без туган телебезне башка төрле итеп ана теле дип тә атыйбыз. Ни өчен дигәндә, нәкъ менә ана – туган тел укытучысы бит!

Балага туган телне өйрәтүдә тагын бер кызыклы факт бар. Белгәнебезчә, Россия – күпмилләтле дәүләт. Татарстан җирлегендә генә никадәр милләт яши. Игътибарлы кеше шуны күрер: сан ягыннан чагыштырмача аз булган чегәннәр, үзбәкләр һ.б. милләт балалары туган телләрен яхшы белә. Ә бит чегән баласына мәктәптә туган теле дә, туган әдәбияты да укытылмый! Шуңа карамастан алар ана телендә иркен аралаша, үзләренең кем булуын әйтергә оялмый. Ә без татарларның ана теле дәресләре булып та, күпме татар туган телен белми, милли үзаңы түбән! Чит милләтләр безгә үрнәк булып торырга лаеклы, чөнки гаиләдә тәрбия туган телдә, халыкның гасырлар буена килгән гадәтләренә нигезләнеп башкарыла.

Милли үзаң тәрбияләүдә әби-бабайларның роле зур булса да, заманалар узу белән, өлкән буын вәкилләре дә үзгәрде. Бүгенге әбиләр, бигрәк тә шәһәр әбиләре, оныклары белән татарча сөйләшәсе урынга, үзләре белмәгән русчаны вата-җимерә, рус телендә сөйләшә. Көләрлек тә, еларлык та. Безнең милләт дөреслекне кабул итәргә яратмаса да, бу, чынлап та, шулай бит.

Баланы татар итеп тәрбияләүдә шулай ук ата-ананың шәхси үрнәге дә зур әһәмияткә ия. Ата-ана һич кенә дә баласына: "Сиңа татар теле ник кирәк ул? Башка фәннәрне үзләштер, алар сиңа күбрәк кирәк, " – дип һич кенә дә әйтергә тиеш түгел. Шулай дип баласына әйткән ата-ана милләтнең тамырына балта белән чаба. Әлбәттә, туган телне белүнең тормышта гамәли әһәмияте аздыр, ләкин телне белү безне милләт итеп саклаучы төп фактор. Телне белмәгән татар ул татар түгел!

Димәк, татар баласын татар итеп тәрбияләү бер дә катлаулы түгел, чөнки ул зур чыгымнар, матди нигез таләп итми. Бар нәрсә дә бары тик үзебездән генә тора. Үсеп килүче буынның туган телне белмәвендә, милли үзаңның түбән яки бөтенләй булмавында тышкы факторлар, башка милләт вәкилләре һич кенә дә гаепле түгел. Бүген безгә берәү дә татарча сөйләшмәгез, гореф-гадәтләрегезне сакламагыз дип әйтми ич!

Шулай итеп, милли үзаң тәрбияләүнең нигезе булып гаилә, ата-ана тора. "Оясында ни булса, очканында шул булыр", – дигәннәр борынгылар. Бу нигез төпле булганда гына, без укытучылар балага салынган милли үзаңны үстерә алабыз.

УКУЧЫЛАРДА МИЛЛИ ҮЗАҢ ТӘРБИЯЛӘҮ ҮЗЕНЧӘЛЕКЛӘРЕ

Кашапова Кәүсәрия Дамил кызы
Менделеев районы Абалач
урта гомуми белем бирү мәктәбенең
1нче категорияле татар теле
һәм әдәбияты укытучысы

Җырлап торам; торган җирем тар булса да,
Курыкмыйм, сөйгән халкым бу татар булса да;
Г.ТУКАЙ.

Туган тел! Татар теле! Һәркем өчен дә газиз сүз бу. Чөнки иң кадерле сүзләрне без туган телдә әйтәбез.Туган – үскән илнең якынлыгын, Ватанның газизлеген тоярга да безгә туган тел ярдәм итә. Туган телен кадерләгән халык кадерле була. Әйе, безнең телебез – бик борынгы һәм бай телләрнең берсе. Тел кешенең тормышында зур урын тота. Ул тормыш чыганагы, белем чишмәсе. Ул кешеләргә бер– берсе белән аралашырга, аңлашырга, бер – берсенең теләк – максатларын, уй – фикерләрен белергә ярдәм итә.” Халыкның теле – аның бөтен рухи тормышының иң яхшы, беркайчан да шиңми, мәңге яшәреп тора торган чәчәге. Телдә бөтен халык һәм аның ватаны җанлы рәвештә гәүдәләнә,”– дигән бөек рус педагогы К. Ушинский. Татар халкының рухи җәүһәрләрен югалтмыйча җыючы, саклаучы безнең көнгә кадәр китереп җиткерүче галимнәребез дә бар. Алар күп түгел. Һәр галимнең тел турында язган мирасы үзенчәлекле. Бу эшне башлап җибәрүче, аны бер системага салучы тел галимнәребез дә күп. Алар үз ана телен камил белгән, киләчәге өчен зур көч куйган галимнәр.Бу милләт өчен аларның карашлары битараф түгел дигән сүз.

Мәгариф, мәдәният, мәгълүмат системасы, икътисад, спорт – болар барысы да милли үсеш өчен кирәкле нәрсәләр. Ләкин иң актуаль, кискен проблема – милли үзаң. Кешеләр һәрвакыт күмәкләшеп яшәгәннәр. Алар, үзара бәйләнешләрне ныгыту өчен, яшәү кагыйдәләрен булдырганнар. Җир йөзендәге һәр халыкның үзенә генә хас яшәү кануннары барлыкка килгән, милли тәрбиягә нигез салынган. Милли үзенчәлекләр тарихи һәм хрономик ландшафт факторларына бәйле рәвештә формалашкан, дип саный галим Л.Н.Гумилев. Дин барлыкка килгәннән соң, кешеләр дин кануннарына да буйсынган. Дәүләтләр барлыккка килгәч, дәүләтнең рәсми рәвештә кабул ителгән кануннары нигезендә яшәү тәртибе кергән. Һәр дәүләтнең, халыкның, шул исәптән, татар халкының

да, язылган яки язылмаган, рәсми рәвештә кабул ителгән яки ителмәгән яшәү кагыйдәләре булган, алар, еллар узу белән камилләшеп, буыннан буынга тапшырылган, тиңе булмаган кыйммәт мираска – милли тәрбия кануннарына әверелгән. Кешенең табигать биргән мөмкинлекләрен үстерү, теге яки бу җәмгыять үзенчәлекләренә туры килгән шәхес формалаштыру, кешегә үз максатларына ирешүгә ярдәм итү системасы – тәрбия бирү барлыкка килгән. Тәрбия бирү рәсми рәвештә кабул ителгән концепция һәм программа нигезендә алып барыла. Милли тәрбия бирүнең эчтәлеге, нигездә, өч өлештән тора, дип әйтергә була. Беренчесе – укучыларга гомумкешелек кыйммәтләренең асылын аңлату һәм аларның бу кыйммәтләрне тануына ирешү. Икенчесе – укучыларда гомумкешелек сыйфатларын формалаштыру. Өченчесе – балаларның татар милләтенең төп сыйфатларына ия булуларына ирешү. Күп төрле чыганакларда күрсәтелгәнчә, нигездә, гомумкешелек кыйммәтләре түбәндәгеләрне үз эченә ала:

1. Тормыш һәм сәламәтлек кыйммәте.
2. Гаилә кыйммәте.
3. Милли кыйммәтләр.
4. Белем һәм бәйсезлек кыйммәте.
5. Талант һәм сәләт кыйммәте.
6. Халыкара һәм милләтара бәйләнешләр кыйммәте.

Җир йөзендәге барлык халыклар өчен уртак гомумкешелек сыйфатлары кабул ителгән: намуслылык, вөҗданлык, кешелеклелек, шәфкатьлелек, мәрхәмәтлелек, кайгыртучанлылык, хезмәт ярату, милләтара дуслык, милләтпәрвәрлек. Югарыда санап кителгән тәрбия бирү юнәлешләрен уңай педагогик шартларда гына тормышка ашырыра мөмкин. Шул ук вакытта милли тәрбия бирүнең эчтәлеген билгеләгәндә, татар халкында очрый торган көнчелек, коллык психологиясе, урынсызга кешегә ярарга тырышу, җитәкчеләрдәге тәккәберлек, таркаулык, үз-үзеңә артык ышаныч кебек сыйфатларның барлыкка килүен кисәтү кирәклеген дә истән чыгарырга ярамый.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ТАТАРСКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Кашапова Рамиля Равилевна
МБОУ «Школа №71» г.Казани
Заместитель директора по вопросам национального образования

В целях получения оптимальных результатов обучения, внедрение эффективных педагогических технологий и методик, является на сегодняшний день актуальной. Повышение качества образования, формирование конкурентоспособной личности зависит в первую очередь от профессионализма педагога. Для этого мы, учителя, должны быть компетентными, мобильными и идти в ногу со временем. На сегодняшний день информационные технологии прочно вошли в нашу жизнь. Изменилась направленность образования. Использование ИКТ в образовании обогащает среду образовательной деятельности, расширяет круг доступных для решения задач. Современные информационные технологии помогают сделать процесс обучения интересным, эффективным, познавательным и творческим, повышают мотивацию учащихся и открывают большие возможности расширения образовательных рамок по каждому предмету, и татарский язык не является исключением. Поэтому одно из условий творческой деятельности учителя – это использование информационно-коммуникационных технологий. Как учитель татарского языка и литературы, на своих уроках стараюсь пробудить интерес к изучаемому предмету, раскрыть перед учениками красоту родного языка, используя различные активные формы и методы и новые компьютерные технологии.

На первый план при обучении татарскому языку как неродному выдвигается коммуникативное обучение через диалоговые тексты. Но одной диалоговой речи недостаточно, поэтому я использую презентации на своих уроках, чтобы заинтересовать учеников материалом, который я хочу преподнести им. Таким образом, в легкой, непринужденной форме диалога, сопровождаемые показом слайдов, приобретаются навыки разговорной речи и легче заучиваются, запоминаются новые слова.

Также я использую различные ребусы, кроссворды, игры, благодаря которым урок получается оживленным, более интересным. Игры имеют особое значение для изучения нового языкового материала, закрепления

и активизации пройденного лексического и грамматического материала. Наукой доказано, что игра развивает у детей мышление, речь и память. Я считаю, игра является эффективной и доступной формой деятельности при обучении русскоязычных учащихся татарской речи.

На уроках родного языка с помощью презентаций, можно выполнять все традиционные виды упражнений на зрительное восприятие, постановку знаков препинания, вставку букв, редактирование текста. Использование компьютера в обучении родному языку позволяет развивать у учащихся навыки чтения, письма, а также значительно расширить словарный запас.

Компьютер можно использовать как при объяснении нового материала, так и при закреплении полученных знаний. В ходе изучения нового материала можно создать обобщающие таблицы, схемы, по всем разделам науки о языке: фонетика, морфология, синтаксис и другие, а на этапе закрепления изученного или на этапе повторения пройденного использовать данные таблицы, схемы для решения учебно-познавательных задач, углубления изученного материала. Например, при работе с тестами, для отображения правильных вариантов использую эффекты анимации.

Использование компьютерных технологий на уроках показало, что возрастает заинтересованность учеников материалом, который я хочу преподнести им. В легкой, непринужденной форме диалога, сопровождаемые показом слайдов, приобретаются навыки разговорной речи и легче заучиваются, запоминаются новые слова, а главное – возрастает интерес учащихся к самостоятельному созданию таких презентаций.

Используя Интернет– технологии, учащиеся подготавливают к урокам сообщения, рефераты по творчеству татарских писателей. Таким образом, мы ещё раз убеждаемся: успешное обучение возможно только в том случае, если учителю удается пробудить интерес к изучаемому предмету и систематически поддерживать его.

ХӘЗЕРГЕ ЗАМАН ШАРТЛАРЫНДА УКУЧЫЛАРДА ТОЛЕРАНТЛЫК ХИСЛӘРЕ ТӘРБИЯЛӘҮ

Комиссарова Фәнҗия Гавис кызы
Алабуга шәһәре 4 нче гимназиянең
югары квалификацион категорияле
татар теле һәм әдәбияты укытучысы

Җәмгыятебезнең киләчәге бүген мәктәптә укучы егет һәм кызларның гражданлык сыйфатларына, чын патриотлар булып үсүенә бәйле. Сер түгел, демократик дәүләт төзибез дип, мәктәп тормышында яшәп килгән тәрбия системасын үзгәртеп кору гел уңай нәтиҗә генә бирмәде,мәктәп балаларына үрнәк итеп куярлык көчле шәхесләрнең исемнәре күбесе онытылды,күбесе юкка чыкты, тәрбия өлкәсендә ниндидер бушлык барлыкка килде.Бик тә аяныч хәл – балаларыбызның туң йөрәкле, үз мәнфәгатен бөтен нәрсәдән дә өстен куючы затлар булып үсү куркынычы килеп басты. Галимнәр әйтүе буенча кешедә ике төрле авыру булырга мөмкин. Берсе матди (физик), икенчесе – мәгънәви (рухи) авыру.Физик авыруны күз яки прибор белән күреп була. Ә менә икенче авыруыбыз – сөйләгән сүзләрдә, ясалган хәрәкәтләрдә күренә һәм бу авыруны төзәтү өчен көннәр, айлар,еллар таләп ителә. Яшьләрнең чирләшкә, йомшак характерлы була баруның да төп сәбәбе – аларның рухи зәгыйфълегендә. Хәзерге балаларга совет чоры әсәрләрен, бигрәк тә патриотик рухта язылганнарын аңлау кыенлашты. Ватаныбыз, халкыбыз бәхете өчен көрәшкән каһарманнар һаман онытыла бара, Ватан, патриотизм төшенчәләрен балаларга аңлату авырлаша. Ләкин, җәмгыять ничек кенә үзгәрмәсен, кеше яхшы белән яманны, ак белән караны, биеклек белән түбәнлекне аерырга, үз иленең гражданины, патриоты булып үсәргә тиеш.

Халкының үткәнен, тарихын, сәнгатен өйрәнгән, хезмәт сөйгән, матурлыкны күрә белгән, башка халыклар белән үзара дус һәм тату мөнәсәбәттә тәрбияләнгән һәр баланың киләчәге өметле, – дип әйтеп калдырган үз вакытында күренекле фикер иясе, мәгърифәтче – галим, педагог Ризаэддин Фәхреддин. Әдәплелек, тыйнаклык, намуслылык, кешелеклелек кебек асыл сыйфатларны үзеңдә булдыруда һичшиксез Ризаэддин Фәхреддин хезмәтләре бүгенге көндә дә бик актуаль.

Безне алга чыгарачак яңа буын бүген мәктәптә формалаша.“Хәзерге дөньяда шәхесне формалаштыручы төп фактор буларак, белем һәм тәрбия бирүнең әһәмияте арта бара. Бүгенге балаларда әхлакый нигезләр, тирә – яктагыларга карата ихтирам һәм толерант мөнәсәбәт, патриотлык,

гражданлык хисе һәи узара тату яшәү культурасы тәрбияләү мөһим"– дип белдерде үзенең бер чыгышында Татарстанның беренче президенты Минтимер Шәрип улы Шәймиев.

Икенче буын федераль дәүләт белем бирү стандартларын тормышка ашыру шартларында мәктәп алдына куелган иң мөһим бурычларның берсе булып нәкъ менә толерантлы, бер-берсен хөрмәт итүче, рухи яктан камил, гомумкешелек кыйммәтләренә уңай карашлы шәхес тәрбияләү бурычы тора.

Соңгы вакытта без яшәештә, тәрбия өлкәсендә, аралашуда еш кына толерант дигән төшенчәне ишетәбез. Нәрсә соң ул толерантлык? Толерантлык сүзе латин теленнән түземлелек, чыдамлылык, сабырлык дип тәрҗемә ителә. Психологиядә исә бу төшенчәнең күп төрле аспектлары билгеле. Толерантлык ул – хезмәттәшлек итү, партнерлык рухы; чит фикерләргә колак салу; үзеңне башка шәхесләр белән бер яссылыкта күзаллау; башкаларга зыян салудан баш тарту. Ул тирә–юньдәгеләрнең үз-үзләрен тотышларына, мәдәниятләренә, диннәренә түземле булу дигән сүз. Бер– береңә карата түзеп тору мөһим, әмма бу җиңел түгел. Бер генә мисал: Заманында дин эшлеклесе, педагог **Бубый** (Нигъмәтуллина) Мөхлисә тыйнаклыгы, итагатьлеге, фикер-карашларының ачыклыгы белән замандашларын таң калдырган. Ул – Иж-Бубый кызлар мәдрәсәсе белән җитәкчелек иткән. Мөхлисә Бубый үзенең гомерен динне саклауга, хатын-кызларны балаларын милләт балалары итеп тәрбияләргә сәләтле аналар итеп тәрбияләүгә багышлаган, алар турында кайгырткан, аларның хокуклары өчен көрәшкән, хатын-кызның илаһи көчкә сәләтле бөек зат икәнен, аның иҗтимагый тормышта үз урыны булырга тиешлеген раслаган. Үзенең кешелек сыйфатлары белән дә халкыбызның иң олы абруен яулаган, рухи камиллеккә ирешкән. Толерантлыкның матур бер үрнәге түгелме соң бу?

Без күпмилләтле республикада яшибез. Гомуми белем мәктәпләрендә төрле милләт балалары укый. Шундый шартларда укучыларда толерантлык хисләрен ничек тәрбияләргә соң?

Алабуга җирлеге мисалында укучыларда толерантлык хисләре тәрбияләү авыр түгел.Үзебезнең татар милли горурлыгыбыз янәшәсендә христиан диненә караган культура истәлекләрен өйрәнү,башка милләттән булган бөек шәхесләр турында әңгәмәләр үткәрү балаларның әйләнә-тирәне танып-белүен арттыра, башкаларга хөрмәт белән карарга өйрәтә. Татар теле һәм әдәбияты дәресләрендә төрле халыкларның традицияләре һәм гореф-гадәтләре белән танышабыз.

Дәрестән тыш вакытта укучылар белән бергәләп төрле милли бәйрәмнәр оештырабыз, чыгышлар ясыйбыз."Нәүрүз","Сөмбелә","Саб

антуй”,“Масленица” кебек кичәләр укучыларны милли культурага якынайтып кына калмыйлар, аларны бергәләшеп, төркемнәрдә эшләргә; башкаларның фикеренә колак салырга һәм алар белән килешергә өйрәтә. Бу сыйфатлар әлбәттә толерантлыкның нигезен тәшкил итә.

Толерантлыкның тагы бер тармагы – хезмәттәшлек итү, партнерлык рухы тәрбияләү турында аеруча әйтеп китәсем килә. Менә берничә ел инде Германиянең Вайльхаим шәһәре белән Алабуга шәһәре гимназиясе укучылары арасында халыкара мәктәп хезмәттәшлеге яшәп килә. Хәзерге вакытта ике як та 3 нче турны оештыру өстендә эш алып бара. 20-30 май -Алабуга-Вальхайм, 20-30 сентябрь – Вальхайм-Алабуга маршруты планлаштырыла.

Йомгаклап шуны әйтәсе килә, киләчәктә дәүләтләр һәм җир йөзендә яшәүче кешеләр язмышына йогынты ясый ала торган искиткеч зур көч – яшь буынны халыкара һәм милләтара татулык шартларында яшәргә әзерләү өстендә эшләү – безнең төп бурычыбыз.

УКУЧЫЛАРДА МИЛЛИ ҮЗАҢ ТӘРБИЯЛӘҮДӘ КАДЫЙР СИБГАТУЛЛИН МИРАСЫ

Курмаева Рушания Рафиковна
Балык Бистәсе районы
Котлы Бүкәш урта мәктәбенең
татар теле һәм әдәбияты укытучысы

Балык Бистәсе ягын күз алдына китердем: ни чыкса шул яктан чыга бит соңгы утыз елда. Ул сиңа Равил Шәрәфиевме диген, Әхәт Гаффармы, Кадыйр Сибгатуллин, Равил Фәйзуллин, Хәлим Җәләлов, элегрәк– Сәет Шәкүров, хәзерге Роберт Әхмәтҗанов, Рөстәм Фәйзуллин. .. Бар нидер бар, ниндидер хикмәт бар бу төбәктә. Уйлыйм, Болгар дәүләте руслар һәм монголлар тарафыннан кат-кат җимерелгәндә, бу төбәктә әллә Бөек Болгарстанның аксөякләре, һөнәр, сәнгать осталары күчеп утырмадымы икән? Бу малайларның канында әллә борынгы болгар бабаларыбызның геннары уйныймы икән?”– дип язып, Татарстанның халык язучысы Мөхәммәт Мәһдиев районыбыздан чыккан әдәбият һәм сәнгать әһелләренә үзенең бәяләмәсен биргән иде.

Без, Котлы Бүкәш урта гомуми белем мәктәбенең татар теле һәм әдәбияты укытучылары, районыбызның шифалы туфрагыннан үсеп

чыккан олуг шәхесләребез белән чын күңелдән горурланып, аларның иҗатларын яшь буынга, укучыларга җиткерү өстендә максатчан эш алып барабыз. Укытучының иң төп өстенлеге фәнен белү генә түгел, ә үз фәне белән тәрбияли алуында, дип яза К.Д.Ушинский. Әлеге сүзләрбезнең юлдашыбызга әйләнде. Әдәбият укытучысының бурычы әдәби әсәрләрне бала күңеленә сеңдерү, аларның мәгънәсенә, нәфислегенә төшендерү, укучыларда күркәм сыйфатлар тәрбияләргә булышу, әсәрләрен күбрәк укырга теләк уятудан гыйбарәт.

Без укучыларны әдәбият белән кызыксындыруда, аларда китап һәм көндәлек матбугат белән мөстәкыйль эшләү күнекмәләре булдыруда, әхлак һәм эстетик зәвык формалаштыруда әдәби туган як материалларын өйрәнүнең әһәмияте зур дип исәплибез. Шуңа күрә бу эшкә бик җитди игътибар итәбез. Татар теле һәм әдәбияты кабинетында “Якташлар иҗаты” почмагы булдырылды. Анда якташларыбыз турында истәлекләр, фотолар, автографлы китаплар, аларга багышлап төзелгән альбомнар тупланган һәм аларны тулыландыру өлкәсендә даими эш алып барыла.

Ике гомер безгә насыйп булмас
Бер яшибез җирдә
Бер туып.
Шушы җирдә бик каласы килә
Бер югалмый торган җыр булып.

Әлеге шигъри юлларны язган, бүгенге көндә исеме югалмый торган җыр булып яңгыраган шагыйрь Кадыйр Сибгатуллин районыбызның Балыклы Чүкәй авылында туып үскән, озак еллар журналист булып каләмен чарлаган, милли поэзиябезне берсеннән – берсе гүзәл әсәрләр белән баеткан. Ул 1974 нче елда “Әманәт” исемле җыентыгы белән шигърият мәйданына килеп керә. Хәсән Туфан аның газетадагы шигырьләрен укып: “Менә бу шагыйрь, тумыштан шагыйрь”, – дип соклана. Аның шигырьләре укучының күңеленә барып җитә, йөрәгенә үтеп керә.

15нче февральда якташыбыз шагыйрь К. Сибгатуллинга 72 яшь тулыр иде. Әмма, кызганычка каршы, язмыш аны әдәбият, шигырь сөючеләрдән иртә аерды. Кадыйр Сибгатуллин 30 ел татар поэзиясе мәйданының уртасында торган зур шагыйрь. Аның шигырьләрен онытуга юл кую – зур гөнаһ булыр иде. Шуңа күрә исемен мәңгеләштерү юнәлешендә максатчан, эзлекле эш алып бару безнең, исәннәрнең, – зур бурычы.

К. Сибгатуллинның юбилее уңаеннан район газетасы битләрендә аерым рубрика эшләп килде. Шагыйрьне белгән, аның белән эшләгән

авылдашлары, якыннарының истәлекләрен туплап, өйрәнеп бардык, бу истәлекләр буенча сыйныф сәгатьләре үткәрелде. Шагыйрьнең юбилейлары мәктәбездә зурлап билгеләп үтелә. Аның шигырьләрен сәнгатьле итеп уку – аеруча игътибарга лаек. Укучылар Кадыйр Сибгатуллинның “Әни”, “Рәхмәт әби”, “Юлда үскән арыш”, “Дога” һәм башка шигырьләрен яратып яттан сөйләделәр, хис – кичерешләрен үз йөрәкләре аша уздырып, тыңлаучыларга, укучыларга җиткерә алдылар.

Төбәк әдипләренә багышлап үткәрелгән кичәләр бездә бер тематика астында “Шушы яктан, шушы туфрактан без” исеме белән үтә. Кадыйр Сибгатуллинга багышланган “Шушы җирдә бик каласы килә бер югалмый торган җыр булып” дип аталган әдәби – музыкаль кичә үткәрдек. Кичәдә шагыйрьнең туган якка, игенче хезмәтенә, сугышның фаҗигаләрен яктыртуга һәм бөтен кыенлыкларны да җиңәргә сәләтле чын һәм саф мәхәббәткә багышланган шигырьләре яңгырады, тормыш һәм иҗат юлы яктыртылды.

Әдәбият белән кызыксынучы балалар өчен “Әллүки” түгәрәге эшләп килә. Монда укучылар шигырь язу серләренә төшенәләр, газеталар чыгаралар. Февраль аенда туган көне уңаеннан Кадыйр Сибгатуллинга багышлап чыгарылган газеталарда аның турында истәлекләр, шигырьләр урын ала. Якташыбызның якты истәлеген мәңгеләштерү йөзеннән “Авыл офыклары” район газетасы редакциясе коллективы Кадыйр Сибгатуллинның музеен һәм аның исемендәге премия булдырган иде. Марсилә Садыйкова, Габдрахман Фәйзуллин, Фәнүзә Галимуллина, Илгиз Галиев, Рәмзил Гыймлеханов кебек лауреатлар арасында күп еллар буе мәктәбебездә тарих фәне укыткан, бүгенге көндә мәктәптә эшләп килүче Туган якны өйрәнү музее җитәкчесе булып эшләгән Ахунов Кәрим Гыйльфанович та бар. Кәрим Гыйльфанович Кадыйр Сибгатуллинны исән чакта белгән, аның белән аралашкан кеше. Мәктәбебездә Кадыйр Сибгатуллинны белгән, аның белән еш аралашкан тагын бер укытучыбыз бар. Ул – география укытучысы Адиуллина Хәтимә Вагизовна. Мөгаллимлек хезмәтенә керешкәнче, ул районыбызның газета редакциясендә Кадыйр абый белән бергә эшләгән. Хәтимә Вагизовна Кадыйр абыйның шигырьләрен төнлә язуына игътибар итә. Шагыйрьне белгән мөгаллимнәребезне чакырып сыйныф сәгатләре үткәрәбез. Барыбызга да мәгълүм булган Советлар Союзы Герое Михаил Девятаевка багышланган “Сагыш” шигыре дә Бүкәш мәктәбендә герой белән очрашканнан соң туа. Мәктәп коллективы герой белән очрашу оештыра, анда Кадыйр абый да катнаша.

Кадыйр Сибгатуллин исемендәге премиягә укучылардан беренче булып, укучым Ләйсән Фәтхетдинова лаек булды. Ул Кадыйр Сибга-

туллинга багышлап шигырь дә иҗат итте. “Кадыйр Сибгатуллинга” дип атала ул. Кадыйр абыйсы кебек Ләйсән Фәтхетдинова үзе дә бүген шагыйрә.

“Мәдәни Җомга” газетасының 2007 нче елгы 23нче март санында Нияз Акмалның “Без яратмый җирдә кем яратсын” мәкаләсендә мондый юллар бар: “Аның шигырьләрен, шигъри үрнәкләрен мәктәп балаларына, яшүсмерләргә сабый чактан ук, яшьтән укыту зарур. Кадыйр Сибгатуллин шигырьләрен әдәби түгәрәкләрдә сабак итеп өйрәтү зарур”! Бу сүзләр белән без тулысынча килешәбез. Киләчәктә якташыбызның иҗатын тагын да тирәнрәк итеп өйрәнү максатыннан шигырьләре әдәбият дәреслекләрендә урын алыр дип ышанабыз. Ул моңа лаек. Безнең аны онытырга хакыбыз юк.

ТАТАР ТЕЛЕН ҺӘМ ӘДӘБИЯТЫН УКЫТУДА ПРОЕКТЛАР ЭШЛӘҮНЕҢ ПЕДАГОГИК МӨМКИНЛЕКЛӘРЕ

Мәрданшина Раузилә Мәлик кызы
Татарстан Республикасы Зәй муниципаль районы
“6 нчы номерлы урта гомуми белем мәктәбе”
бюджет белем учреждениесенең югары
категорияле татар теле һәм әдәбияты укытучысы

Теманың актуальлеге**.** Илебезнең төрле тармаклары актив үсештә. Бу шәхестән, җәмгыятьтән, дәүләттән яңа, сыйфатлы белем таләп итә. Без ачык белем стандартларына омтылабыз, һәм ул хәрәкәт белем бирү күрсәткечләрен яңадан карауны, үзгәртүне сорый. Белем бирү күрсәткечләрен яңача аңлау эш төрләрен, алымнарын актив эзләүләргә этәрә.

Бу проблема турында. Укучыларның проект эшчәнлеге потенциалы

С.С. Гриншпун, А.В. Зайцева, Г.В. Пичугина тарафыннан тикшерелде. Бу потенциал укучыларның танып-белүе артуында, социаль яктан кызыксынучанлыгы үсүендә, иҗади активлыгында, җаваплылык тәрбияләүдә, рухи-әхлакый тәрбиядә, информацион культурасы үсешендә күренә.

Проект эшчәнлеген булдыру максаты:

– балаларны шәхси үстерү, максатына ирешергә өйрәтү;

– баланың коллективта, яңа шартларда эшләү мөмкинлеген арттыру;

– баланы эзләнергә өйрәтү;

– педагогларның һөнәри эшчәнлеген үстерү.

Проект эшчәнлегенең этаплары

– Әзерлек этабы

– Планлаштыру этабы

– Практик этап

– Эксперименталь этап

– Йомгаклау этабы

Проект темалары. Балаларның яшь үзенчәлекләренә карап, теге яки бу авторның әдәби әсәрендә безнең алга куйган проблемаларын чишү максатында төрле сыйныфларда төрле проект темалары алына.

Проект эшчәнлегендә укучының, җитәкченең шәхси һәм коллективта үсеше.

– Укучыларның үзбәяләре үсә.

– Алар проект эшчәнлеге моделе һәм структурасы белән танышалар.

– Проблемаларны аерып чыгарырга, планлаштырырга, максат һәм бурычлар куярга өйрәнәләр.

– Аларның иҗади фикерләү дәрәҗәләре күрсәткече үсә.

– Коллективта, группада эшләүнең уңай күренеш икәнлеген аңлау арта.

– Укытучыда һөнәри яктан уңай якка үзгәрешләр барлыкка килә.

ЛИЦЕЙДА МИЛЛИ ТӘРБИЯ БИРҮ

Сөләйманова Разия Талип кызы,
Чирмешән районы МБГБУ "Чирмешән лицее"
I нче квалификацион категорияле

Соңгы еллар татар халкының тормышына зур үзгәрешләр алып килде. Халыкның туган теленә, милли мәдәниятенә, рухи дөньясына, тарихына игътибар артты. Тарихны өйрәнмичә, үткәнне белмичә, хәзерге тормышны аңлап, яңаны төзеп булмый. Чөнки бүгенге тормыш меңнәрчә елларның җимеше, нәтиҗәсе. Башлангыч сыйныфларда уку чоры – баланың әхлак йөзе үсешендә мөһим этап. Бу елларда әхлак нигезе салына, тирә–якны беренче күзаллау, этик күзаллау, патриотик хисләр формалаша. Нәкъ башлангыч сыйныфларда балаларның акыл үсеше югары темпта формалаша.

Безнең Чирмешән лицеенда һәр яңа уку елына икешәр сыйныф туплана.Берсе аның татар, икенчесе рус сыйныфлары дип атала. Бездә татар балаларын татар сыйныфларына бирү проблемасы да бар. Ата-аналарның шактые балаларын татар сыйныфларына бирергә ашкынып тормый. Моның сәбәпләре нидә соң?

Ата-аналарның кайберләрендә балалары татар мәктәбендә укып чыккач, абруйлы югары уку йортына керә алмас дигән шик була.Югыйсә, нәкъ ата-аналар үтенече буенча барлык уку-укыту процессы рус телендә бара. Сыйныфтан тыш,дәрестән соң үткәрелә торган чаралар,ата-аналар җыелышы татар телендә барса да. Ә бит татар мәктәпләрендә рус теле тиешле дәрәҗәдә укытылмый дигән караш күптәннән үзгәрде. Хәзер инде рус теле милли мәктәпләрдә дә яхшы укытыла, һәм тырыш балалар мәктәпне тәмамлаганда рус телен дә тиешле дәрәҗәдә үзләштереп чыга. Элегрәк татар теле һәм әдәбияты фәннәренә кирәкле уку әсбаплары, техник чаралар да башка фәннәрнекеннән калыша иде. Хәзер ул проблема да шактый дәрәҗәдә чишелеп килә.Дөрес, бакча балаларына, башлангыч сыйныф укучылары өчен матур бизәлешле, кызыктыргыч китаплар әз бастырыла.

Без соңгы елларда укыту һәм тәрбия процессын фикерләүдә күп очракта халык педагогикасына таянабыз. Халыкның педагогик осталыгы, аның тәрбияви байлыгы галимнәрне генә кызыксындырып калмады, практик укытучыларның игътибарын җәлеп итте.Хәзер татар теленнән дә иҗади биремле күптөрле эш үрнәкләре барлыкка килде.

Минем укыту һәм тәрбия эшемдә милли төбәк материалы дәресләрдә куллану һәм укучыларда милли үзаң тәрбияләү буенча тормышка ашырыла. Мин укучыларда милли үзаңлылык тәрбияләүдә татар халык иҗатын кулланам.

Татар халык уеннары, әкиятләре, мәзәкләр, табышмаклар балаларда уйлану куәтен үстерә. Татар халык иҗатын өйрәнү, класстан тыш чараларда да дәвам итә. Шулай ук татар халкының гореф-гадәтләре, йола-бәйрәмнәре белән таныштыру, өйрәнү алып барыла. Минем максатым:мөмкин булган чаралардан файдаланып укучылырда милли төбәк материалларын куллану һәм милли үзаң тәрбияләү.

Без лицейда 25 декабрьдән алып 5 январьга кадәрге чорда **Нардуган** бәйрәме үткәрәбез. Бәйрәмнең төп мизгелләре түбәндәгеләр: кеше танымаслык итеп киенеп, йорттан йортка керү, йөзек салып багу,кеше турында төрлечә багулар бәйрәмнең төп мизгелләре булып санала.

Ямьле язны каршылап, һәр елны **Нәүрүз** бәйрәме оештырыла. XIX гасырда Урта Идел буенда татарлар яшәгән авылларда үткәрелгән бу

бәйрәм “яңа көн” дигәнне аңлата. Урта Азиядә, Иранда, Әфганстанда Яңа елны каршылау бәйрәме итеп үткәрелә.Бу көнне укучылар язны мактап җырлар җырлыйлар, шигырьләр сөйлиләр, ярышлар оештыралар.

Үзенә генә хас булган йола, атрибутларын һәм күңел ачу төрләрен үз эченә алган Казан татарлары бәйрәме– **Сабантуй**ны балалар белән май аенда табигатькә экскурсиягә чыкканда оештырабыз.

Кеше хәлен аңлый белү,кешегә ярдәм итү – шәфкатьлелек, мәрхәмәтлелек – җир йөзендә барлык халыклар өчен уртак сыйфат ул. Бәйрәм төсенә кергән. **Каз өмәсен** музыкаль композиция оештыруны бездә урта сыйныф укучылары үз өсләренә йөкләделәр. Җырлар җырлый-җырлый кызлар каз “йолкалар”, ә егетләр гармун тарталар.Кемне кызыксындырмас бу бәйрәм! Укучылар хезмәт ярату, җәмгыять өчен файдалы эш белән шөгыльләнү кебек сыйфатларны бәйрәмнәр, күмәк эш белән тормышка ашыралар.

26 нчы апрель – сөекле язучыбыз Тукай туган көн. Шул уңайдан безнең лицейда апрель ае – татар теле айлыгы дип игълан ителде. Балалар табышмаклар кичәсе, сәнгатьле шигырь уку конкурсына һәм башка чараларга ныклап хәзерләнәләр. “Соңгы шүрәле” әкиятен сәхнәләштерәләр. Мәдәният үзәге каршында оештырыла торган Шигырь бәйрәменә җыеналар.

Шулай итеп, безнең лицейда татарча укыту-тәрбия эшчәнлеге зур урын алып тора. Милли тәрбия эчтәлеге сыйныф сәгатьләре,әңгәмәләр, түгәрәкләраша тормышка аша. Бу максаттан лицей педагоглар өстәмә белем бирү учреждениелщре, музыка, сәнгать, спорт мәктәпләре мөмкинлекләренн дә нәтиҗәләреннән файдаланалар.

ДИНИ ТӘРБИЯ ҺӘМ ЗАМАН ПЕДАГОГИКАСЫ

Усманова Ильгия Илдус кызы
Казан шәһәре ГБМБУ “71 нче мәктәп”
татар теле һәм әдәбият укытучысы

Педагогиканың үсеше педагогик фикерләүнең даими үзгәреп, яңарып торуына ярдәм итә. Шуның нәтиҗәсе уку-укыту, тәрбия өлкәсендәге үзгәрешләрнең төп шарты булып тора. Хәзерге чорда да педагогика, билгеле бер үзгәрешләр кичерә. Тарихка күз салсак, Советлар Союзы дәверендә кешенең әхлакый тәрбия принциплары бердәм коммунистик

идеологиягә нигезләнә. Бу чорда балаларның 80 проценты күп вакытларын яслеләрдә, балалар бакчаларында, мәктәптә, пионер лагерьларында үткәргәннәр. Яшь буынны тәрбияләүдә җәмәгатьчелек тәрбиясе өстенлек алган иде. Ә бүгенге көндә икътисадның җимерелүе, гаиләләр таркалу һ.б.шундый тискәре сәбәпләр балаларны җәмәгатьчелек күзәтчелегеннән һәм гаилә тәрбиясеннән дә мәхрүм итте. Хәзер алар бүгенге мохит йогынтысында тәрбияләнә. Статистик мәгълүматларга таянып, психологлар, социологлар баланың шәхес булып формалашуына гаиләнең йогынтысы 54 процент, урамның – 34 процент, ә мәктәпнең – бары тик 12 процент кына тәшкил итә диләр.

Бүгенге көндә җәмгыятьтә бердәм идеология булмау сәбәпле, иҗтимагый аңда идеологик бушлык барлыкка килде. Яшьләргә нинди идеалларга омтылырга? Тормыш мәгънәсе нәрсәдән гыйбарәт? Бу сорауларга төпле идеологик формада платформа булганда гына ачык җавап бирергә була: ул идеология фәнни-фәлсәфи яисә дини – икесенең берсе генә була ала. Идеологиясез педагогика камил шәхес тәрбияли алмый. Тәрбия эшенең барышы максатчан булып, һәр җирдә, гаиләдә, мәктәптә, эштә, ял итү, күңел ачу урыннарында гомум принципларга нигезләнгәндә генә уңышка ирешә ала. Гаиләдә дини принципларга, мәктәптә дөньяви карашларга таянып эш итсәк, бу хәл шәхеснең “икегә ярылуына” китерергә мөмкин. Хәзерге вакытта тәрбия эшендә гуманистик педагогикага, эксперименталь методларга игътибар бирелә. Ләкин психология һәм социология кебек гуманитар фәннәрен өйрәнгәндә, эксперименталь ысулларны куллану нәтиҗәләр бирми, һәм бу методлар белән тәрбия закончалыкларын ачып булмый. Чөнки кеше җансыз матдәләрдән һәм башка тереклек ияләреннән Аллаһы Тәгалә аңа өргән җаны белән аерылып тора. Шуңа күрә, мөселманнар әхлак кодексын, рухи тәрбия ысулларын ислам чыганакларыннан алалар. Соңгы вакытта җөмһүриятебездә талантлы балаларны эзләү, хуплау, үстерү буенча комплекслы программалар тормышка ашырыла. Төрле олимпиадалар, ярышлар уздырыла. Педагоглар балалар тәрбиясендә сәнгать, мәдәният, спорт хәлиткеч роль уйнаячак дип өметләнәләр.“Мәгариф нинди булырга тиеш соң?” дигән сорауга галим-педагоглар бертөрле генә җавап бирмиләр. Әлегә бу өлкәдә дини юнәлешләрдә тәрбияләү дигән тәкъдимнәр күренми. Шулай итеп, дини тәгълимат аша шәхес формалаштыру дигән фикер бүгенге көндә актуаль проблема, тикшерәсе мәсьәлә булып кала.

ТАТАР ТЕЛЕ ҺӘМ ӘДӘБИЯТЫ ДӘРЕСЛӘРЕНДӘ МИЛЛИ – ТӨБӘК КОМПОНЕНТЫН КУЛЛАНУ

Хайруллина Ләйсән Альберт кызы
Чистай муниципаль районы
1 нче урта белем бирү
мәктәбенең татар теле
һәм әдәбияты укытучысы

Заман алып килгән яңалыклар, үзгәрешләр уку-укыту эшчәнлегенә дә үтеп керде. Без татар теле һәм әдәбияты укытучылары алдындагы төп бурычларыбызның берсе – һәрьяктан камил булган зыялы шәхес тәрбияләү. Ә ул,үз чиратында, туган телебезне яратучы, үз халкының мәдәниятын, гореф-гадәтләрен, иң күркәм йолаларын, тарихын хөрмәт итүче булырга тиеш.Туган якның табигате, аның тарихы,халыкның көнкүреше, гореф-гадәтләре, милли йолалары балаларга белем һәм тәрбия бирүдә зур роль уйный.

Укучылар дөньякүләм танылган язучы – шагыйрьләребез иҗатын кабул итсеннәр өчен, аларны туган як әдипләренең тормышы, эшчәнлеге белән таныштырып үтәм. Укучылар шәһәребез язучылары И.Исламов, М. Мифтахова, Ш.Хафиз, Р. Хисми, Р.Шәйхетдинова, Р.Сафина белән булган очрашуларда үзләрен кызыксындырган сорауларга җаваплар эзлиләр, шигырьләрен укыйлар, ятлыйлар.

Шәһәребездә “Энҗеләр” һәм “Ступени” иҗат берләшмәләре эшләп килә. Һәр язучының да Чистай шәһәренә багышлап язылган әсәрләре бар, алар “Туган як энҗеләре” дигән китапта урын алган.

Чистай районында – сәнгать осталары күп.Сәнгать осталарыбызның иҗаты белән таныштыру,җырлар тыңлау укучыларны сәнгатькә якынайта. Сәнгать осталары халкыбызнын төрле милли йолаларын чагылдырган бәйрәмнәр уздыралар.

Безнең районыбызда да татар әдәбиятында якты эз калдырган Кояш Тимбикова исемендәге премия булдырылды . Бу премия зур уңышка ирешкән районыбыз әдипләренә бирелә. Хәйдәр Гатин, Фоат Хасанов, Рәшит Хисми бу олы бүләккә лаек булган язучылар.

Җирле материалларны кулланганда, дәрес җанлырак, кызыклырак уза. Укучылар да әсәрләрне җиңелрәк үзләштерәләр. Туган якның матурлыгын күреп үскән бала күңелендә начарлыкка урын калмый.

ФЕДЕРАЛЬ ДӘҮЛӘТ БЕЛЕМ БИРҮ СТАНДАРТЛАРЫНА КҮЧҮ ШАРТЛАРЫНДА ТАТАР ТЕЛЕН ҺӘМ ӘДӘБИЯТЫН УКЫТУДА АЛДЫНГЫ ТЕХНОЛОГИЯЛӘРГӘ НИГЕЗЛӘНҮ

Хамидуллина Люция Сәетгәрәй кызы
Казан шәһәре 169 нчы урта мәктәктәпнең
татар теле һәм әдәбияты укытучысы

Мәгариф системасына бүгенге җәмгыять зур таләпләр куя. Яңа технологияләргә нигезәнү, укытуның сыйфатын яхшырту, сыйфатлы белем бирү – бүгенге көн мәктәбенең төп бурычы. Россия Федерациясенең Мәгарифне үзгәртеп кору концепциясе критик фикерләүче шәхес тәрбияләүне төп максатларның берсе итеп тәкъдим итә. Белем бирү системасында бу төшенчә стандарт булмаган фикерләүне, укытуның иң югары дәрәҗәдә камилләшүен таләп итә. Укыту эшчәнлегенең икеяклы процесс булганлыгын истә тотсак, укытучы шәхесенең ни дәрәҗәдә белем байлыгына ия булырга тиешлеген күзалларга мөмкин. Чөнки төрле өлкәләрдә үзлегенннән белем алып, аны тормышта куллана алучы укучы шәхесе белән эш алып барабыз.

Критик фикерләү технологиясен тәкъдим итүче галимнәр әлеге юнәлешнең күп төрле һәм киң кырлы нәтиҗәләрен ассызыклыйлар.

Бу технология укучыга нәрсә бирә:

– мәгълүматның кабул итү тәэсирен көчәйтә;
– кызыксыну уята;
– критик фикерләргә этәрә;
– җаваплылык, үзаң формалаштыра;
– белем алуның сыйфатын күтәрә;
– бергәләп эшләтә;
– үзеңне замана белән бергә атлаучы шәхес итеп тоярга мөмкинлек бирә.

Критик фикерләү технологиясе укытучыга нинди мөмкинлекләр ача:

– класста ачык һәм эшлекле мөнәсәбәт булдыра,
– сыналган уку-укыту модельләрен, нәтиҗәле методларны файдаланырга этәрә,
– үз эшчәнлеген анализлый белүне таләп итә,
– һөнәри осталыкны ачарга ярдәм итә.

Критик фикерләү технологиясенең төп үзенчәлекләренең берсе – укучы белән укытучы арасындагы әңгәмәдә һәм укыту эшчәнлегендә

тигез хокуклылык. Укытучы мәгълүмат чыганагы түгел, ә юнәлеш, юл күрсәтүче буларак карала. Ул укыту эшчәнлеген кызыклы һәм мавыктыргыч итеп оештыра.

Соңгы елларда проект технологиясе нигезендә белем бирү бик актуаль. Бигрәк тә югары классларда бу алым отышлы. Өлкән классларда бу юнәлеш үзен аклый да, чөнки үз алдыңа масат кую, шуны чишүгә омтылу – эзләнүне таләп итә торган эшчәнлек. Тормышта үз урынын табарга омтылган яшьләр эзләнү-тикшеренү эшенә бик теләп алына. Әлбәттә, биредә алыштыргысыз ярдәмче – фәнни җитәкче. Бүген без – мәктәп укытучылары бу эштә дә үзебезне сыный киләбез, һәм әйтергә кирәк, сынатмыйбыз. Төпле фикер, акыллы киңәшләребез белән үзебезнең укучыларыбызга бик теләп ярдәм итәбез. Проект технологиясе нигезендә эш алып бару мәктәп укучысы шәхесенең үсешен төрле юнәлешләрдә ача. Мин аны түбәндәгеләрдә күрәм:

– әйләнә-тирәне аңлау, үзаңны үстерү;
– үзлектән белем алуны үстерү;
– иҗадилыкка ирешү;
– интеллектуаль һәм иҗади мөмкинчелекләрне үстерү;
– фәнни күзаллауны үстерү;
– үзең куйган көчкә ышаныч тәрбияли;
– үзмаксатка илтү юлын ныгыта.

Югары класс укучысы – шактый үсешкә ирешкән шәхес. Иҗадифәнни эш белән шөгыльләнү аның тел байлыгын тагын да баета, тирәнәйтә. Бу үзеннән-үзе тел өлкәсендәге лингвистик компетенция булдыруны күз алдында тота. Федераль дәүләт белем бирү стандартларының телләрне өйрәнүгә куйган төп таләбендә әлеге компетенция беренчеләр рәтендә. Иҗади эш белән шөгыльләнергә алынган укучы кирәкле мәгълүматны эзләп күп кенә белешмә сүзлекләргә, башка чыганакларга мөрәҗәгать итә. Үзен төрле яклап үстерә, камилләштерә. Үз фикерен дәлилләргә өйрәнә. Бу белем бирү стандартларының тагын бер таләбе коммуникатив компетенциянең үсешенә китерә. Стандартның өченче таләбе сөйләм культурасына ирешү аралашу барышында турыдан-туры барлыкка килергә тиеш. Чөнки тел нормаларына нигезләнергә күнеккән иҗади шәхес бу юнәлешкә үзеннән-үзе килә дип исәплим.

Фәнни-практик эш белән шөгыльләнүдә проект технологиясенә нигезләнү ике төрле юнәлешкә нигезләнә: беренчедән, дәрестә алган белемне үстерә, киңәйтә, камилләштерә, икенчедән, дәрестән тыш булган чараларны да читкә какмыйча, аларның әһәмиятен тагын да арттыра. Шул рәвешле, укыту-тәрбия эшчәнлегенең бербөтен камиллеген тәшкил итә.

Критик фикерләү технологиясе Блум ромашкасын куллануны күз алдында тота, шулай ук универсаль укыту гамәлләрен үтәүне дә үз эченә ала. Сорау бирү, ул сорауны укучының формалаштыруы, иптәшенең әлеге сорауга җавап эзләү барышы; шул бирелә торган сорауларның үз тәртибе булу, берсенең икенчесе дәвамы булып торуы; сорауларга җавап эзләгәндә укучының белгәннәрен үз башында тәртипкә китереп җавап бирергә омтылуы; фән буенча алган белемнәре белән бергә әйләнә-тирә мөхиткә дә таянып һәм башка фәннәрдән алган белемнәрен дә истә тотып җавап бирүе – дәрестә укучы эшчәнлегенең отышлы алымнарының берсе. Әлбәттә, куелган максатларның берсе – укучыларның критик фикер йөртү сәләтен үстерү. Әлеге сыйфат укуда гына түгел, ә бәлки мәгълүматны кабул итү, асылына төшенү, объектив бәя бирү, анализлау өчен тормышта да кирәк. Укучылар әлеге юнәлештә эшләгәндә, куелган сорауга җавап биргәндә уйланылган, төгәл адым ясарга өйрәнәләр. Мәгълүматны кабул итеп кенә калмыйча, аны төшенеп, аңлап, актив кулланып эш итәләр. Шулай ук критик фикерләү технологиясенең алымнары булган ПМК, БББ таблицалары нигезендә эш алып бару да каралган.

Критик фикерләү технологиясендә дәрес структурасы

Этаплар	Укытучы эшчәнлеге	Укучы эшчәнлеге	Кулланыла торган метод һәм алымнар
I стадия **Кызыксындыру** Белем һәм күнекмәләрне камилләштерү -кызыксыну уяту, -үзмаксат кую	алган белем һәм күнекмәләргә таянып, яңаларын кабул итәргә җирлек әзерли	искә төшерә, мәгълүматны бер җепкә тезә, сораулар куя	Алынган мәгълүматның исемлеген төзи: төп моментларны сөйли, схемага тезә. кластерлар, таблица, дөрес һәм дөрес булмаган раслаулар, эзлеклелеге буталган логик фикерләр, проблемалы сораулар, гади һәм катлаулы сораулар таблицасы.
Эш төрләре индивидуаль, парлы, төркемдә башкарыла. Бу стадиядә мәгълүмат кабатлана, системага кертелә.			

<table>
<tr><td>II стадия
Төшенү
– яңа материал кабул ителәə</td><td>кызыксындыру, белем һәм күнекмәләргә таянып, яңаларын формалаштыра</td><td>Текстны тыңлый, укытучы тарафыннан кулланылган метод һәм алымнарга таянып, текстны үзләштерә (тыңлый, кабул итә, кирәк моментларны билгели)</td><td>Инсерт,
Фишбоун,
Борт журналы,
Икеяклы көндәлек
Дәреснең башында куелган сорауларга җавап эзләү</td></tr>
<tr><td colspan="4">Эш төрләре – индивидуаль яки парлы. Парлап эшләгәндә шәхси күзәтү һәм фикер алмашу тәртибе сакланырга тиеш. Бу стадиядә яңа материал (текст, фильм, лекция, параграф) үзләштерелә.</td></tr>
<tr><td>III стадия
Рефлексия
Уйлану,
Фикер туу,
Яңа максат һәм бурычлар кую</td><td>Укытучы беренчел фикер һәм ниятләргә кайта; кирәк дип тапса, үзгәреш кертә; яңа үтелгән материал буенча иҗади һәм тикшеренү, гамәли биремнәр бирә</td><td>Укучы ике мәгълүматны (“иске” белән “яңа”) чагыштыра</td><td>– таблица, кластерлар тутырыла;
– төп фактлар арасында бәйләнеш ачыклана;
– терәк сүзләр, дөрес һәм дөрес булмаган раслаулар;
– сорауларга җавап;
– түгәрәк өстәл; дискуссия;
иҗади язма эш.</td></tr>
<tr><td colspan="4">Эш төре – индивидаль, парлы, төркемдә. Материалны анализлау, иҗади эшкәртү, интерпретацияләү.</td></tr>
</table>

Яңа технологияләр куллану укуга кызыксыну уяталар, иҗади эзләнүне активлаштыралар, фикерләү сәләтен үстерәләр. Алым һәм методлар төрлелеге максатка ирешү чарасы булып тора. Иң мөһиме – укытучы үзенең эш нәтиҗәсен укучыларының уңышлары аша күрә.

ЯҢА ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛӘР, АЛАРНЫҢ ТӨРЛӘРЕ

Хуҗанбердиева Чулпан Тимергали кызы
Түбән Кама муниципаль районы
Муниципаль бюджет гомуми белем
бирү учреждениесе “35 нче лицей”
югары квалификацион категорияле
татар теле һәм әдәбияты укытучысы

Соңгы елларда мәктәптә яңа технологияләр актив кулланыла. Педагогик технологияләр – укытучы эшчәнлеген билгеле бер эзлеклелектә оештыру һәм фаразланган нәтиҗәгә ирешү юлларын билгеләү ул. Технологияләр нигезендә эшләү ни өчен кирәк соң? Билгеләмәдән үк күренгәнчә, педагогик технологияләр нәтиҗә бирә торган эшчәнлекне аерым бер эзлеклелек белән алып бару өчен кирәк. Эш барышында технологик логика (мантыйк)ка нигезләнү көтелгән, гарантияләнгән нәтиҗәлеккә китерә дә инде.

Педагогик технологияләр 3 төп төркемгә бүленә (Ксекзова Т.И. бүленеше):

а) аңлатмалы-күрсәтмәле (объяснительно-иллюстратвные технологияләр;

б) шәхес үстерүне игътибар үзәгендә тоткан (личностно-ориентированные) технологияләр. Аңа төрле дәрәҗәдәге укыту (разноуровневое обучение), күмәк төстә үзара укыту (коллективное взаимообучение), модульле укыту (модульное обучение)керә;

в) үстерелешле укыту технологияләре (технологии развивающего обучения).

Әлеге 3 төркемне 2 зур терминнарга кертеп карап була: аның беренчесе – традицион, ә соңгы икесе инновацион технологияләр буларак тәкъдим ителә.

Аңлатмалы-күрсәтмәле технологияләр укыту эшендә укытучыга аерым бер урын билгели. Бу очракта ул үзен өстенлекле урында: командир да, хөкемдар да, түрә дә дип хис итә. Әмма шул ук вакытта: «Дәрес барышында бөтен нәрсә өчен җаваплы бит мин!» – дигән борчулы уйлар күңелен гел бимазалап тора. Шулай булгач, укучыга мөстәкыйль эшләүнең кирәге калмый: бары тик тавышланып утырмасын да укытучы күрсәтмәләрен төгәл генә үтәсен. Бу очракта баланың бернәрсәгә дә җавап тотасы юк.

Аңлатмалы-күрсәтмәле технологияләр төп игътибарны белемнең ни дәрәҗәдә үзләштерелүен тиз арада тикшерү мөмкинлеге булган тышкы күрсәткечләргә, ягъни өлгереш процентына, уку процессының дидактик яктан ничек җиһазланган булуын ачыклауга юнәлтә. Әмма шул ук вакытта бала аңында бара торган үзгәрешләр, аның үсешендәге интеллектуаль үзенчәлекләр белән бәйле эчке күрсәткечләр, эзлекле рәвештә өйрәнелмичә укытучының игътибарыннан читтә кала.

Шәхесне үстерүне игътибар үзәгендә тоткан технологяләргә:

– белемне тулысынча үзләштерү;

– төрле дәрәҗәдәге укыту;

– күмәк төстә үзара ярдәмләшеп укыту;

– модульле укыту технологияләр кебек яңа педагогик алымнар керә.

Алар уку-укыту процессын балаларның шәхси сәләтенә, төрле дәрәҗәдәге аралашуга, һәр мәктәпнең үзенчәлекләренэ яраклаштыру мөмкинлеге бирә.

Үстерелешле укыту технологияләренә Л.В. Занков, Д.Б. Эльконин – В.В. Давыдов, Ә.З. Рәхимов, А.Г. Яхин системалары кертеп карала. Әлеге системалар уку-укытуны шәхеснең аң үсеше чарасына әверелдерүгә ирешә.

Хәзерге вакытта мәктәпләргә кертелә торган барлык яңалыклар, башлыча, күнегелгән технологияләр кысасына керми торган уку фәннәре эчтәлеген, укыту рәвешен һәм алымнарын үзгәртүгә кагыла. Аның максаты укучыларның күпчелеге танып белүнең арта барган ихтыяҗы дәрәҗәсендә укый алырдай шартлар тудырудан гыйбарәт. Димәк, укытучының һөнәри эшчәнлегендә эзләнү, педагогик иҗат өчен офыклар һәрвакыт җитәрлек, һәм тормыш үзе дә яңа технологияләр куллануны таләп итә. Заман мәктәбенә балаларның шәхси үзенчәлекләрен искә алып һәм иң яхшы традицияләргә нигезләнеп укытуның принципиаль яңа системасы кирәк. Менә шуңа да укыту технологияләрен эшләү һәм аларны гамәлгә кертү, тагын да төгәлрәк әйткәндә, балаларның уку эшчәнлегенең ачык, максатлы һәм ирешелергә тиешле нәтиҗәне алдан планлаштырып оештыру бик тә мөһим.

ТАТАР ӘДӘБИЯТЫН УКЫТУДА ҮСТЕРЕЛЕШЛЕ УКЫТУ ТЕХНОЛОГИЯЛӘРЕНЕҢ БЕР МИСАЛЫ БУЛАРАК А.Г. ЯХИН МЕТОДИКАСЫ

Хуҗанбердиева Чулпан Тимергали кызы
Түбән Кама муниципаль районы
Муниципаль бюджет гомуми белем
бирү учреждениесе “35 нче лицей”
югары квалификацион категорияле
татар теле һәм әдәбияты укытучысы

Традицион программа нигезендә әдәбият дәресләрендә укытучы әсәргә карата дәреслектә язылган әзер нәтиҗәне сөйләп чыгарга мәҗбүр. Шунда язылганнар гына хакыйкать дип исәпләнә. Алай иткәнчә, әсәр – бер нәрсә, ә аның дәреслектә язылган эчтәлеге икенче нәрсә булып чыга.

А.Яхин программасы нигезендә һәр әсәрнең эчтәлеге өлешләрнең үзара бәйләнешләрендә генә ачыла. Шул бәйләнешләр күбрәк табылган саен, әсәрнең эчтәлеген, идеясен ачу иҗади эшкә әйләнергә тиеш тә. Иҗади эшкә укучы да, укытучы үзе дә катнаша ала. Алар әзер аңлатмагаябышып ятмыйлар, үзләре эзләп тапкан нәтиҗәне үзләре үк исбат итәләр. Авторның фикер эзлеклегеген укучылар үзләре күзәтәләр. Әсәр эчендәге бәйләнешләрнең күплегенә, ягъни эчтәлек байлыгына карап, укучы әсәргә дә, аның авторына да бәя бирергә өйрәнә.

Дәресләрнең шактый өлеше әңгәмә рәвешендә үткәрелү сәбәпле, укытучы китапта язганнар белән генә канәгатьләнә алмый. Укучыларны уйлату өчен ул үзе дә өзлексез уйларга тиеш була. Балаларга тулырак җавап эзләтеп үзлегеннән җиңелрәк өстәмә сораулар бирә, үткән дәрес материалларын искә төшерә – булдыра алган кадәр фикерләү юнәлешен күрсәтергә тырыша.

Укытучы дәреслектә язганнарны кабатлату белән генә чикләнми Укытучыга ярдәмлек рәвешендә Альберт абый тарафыннан укытучылар өчен дәреслек-кулланмалар да төзелгән. Яңалыкны кабул итеп, аңа күчү бер авырлык, киртә булып торса, рус мәктәбендә эшләүче укытучылар өчен иң авыры – татар төркемендә татарча аңлый, рәхәтләнеп сөйләшә алучы чын татар балаларының елдан-ел кимүе. Төркемдәге 2-3 бала гына әсәрне укып, эчтәлеген сөйли ала икән, нинди А.Яхин методикасы дияр күпләр.

Ләкин үзең белгәч, балаларга да житкерәсе килә бит укытучының. Үзем эшләгән татар төркемнәрендә А.Яхин методикасының кайбер эле-

ментларыннан бик теләп файдаланам. Шуларның укучыларга да, үземә дә ин якыны – ул инша язу. «Сочинение» атамасы «сочинять» (иҗат итү) дигән сүздән ясала. Шуңа күрә нинди темага нинди стиль белән язсалар да, укучыларга бер таләп куела: ул сочинениясен үзе уйлап язарга тиеш. Аннан-моннан башкалар язган җөмләләрне чүпләп цитаталар җыеп язу балага фәкать зыян гына ясый, мөстәкыйль уйлаудан белдерә. Башкалар язганны үзенеке итеп тәкъдим итү ялганнарга гадәтләндерә. А.Яхин методикасы буенча инша (сочинение) дигән жанр юк. Инша – мәкалә, фәнни хезмәт, иҗади эш, информация, очерк, хәбәр жанрларына бүленә. Иҗади эшкә вакыт бермә-бер күбрәк бирелә. Сочинение укучыны мөстәкыйль рәвештә уйларга һәм фикерләрен җыйнак, камил итеп язарга өйрәтә.

Фикеремне йомгаклап, шуны әйтәсе килә: технологияләр күп төрле, укытучы аларны үз белеме, мөмкинлеге, материаль-техник базадан, укучыларның белем дәрәҗәсеннән чыгып сайлый һәм куллана ала.

ХАЛЫК АВЫЗ ИҖАТЫНЫҢ МИЛЛИ РУХЛЫ ШӘХЕС ТӘРБИЯЛӘҮДӘГЕ РОЛЕ

Шакирова Рузалия Мәүлемҗан кызы,
Аксубай муниципаль районы
“Шәрбән төп гомуми белем бирү мәктәбе”
I квалификацион категорияле
татар теле һәм әдәбияты укытучысы

Балаларда халкыбызның гореф-гадәтләре, йолалары, сәнгате белән кызыксынучы, үз милләте белән горурланучы шәхес тәрбияләү– бүгенге татар теле һәм әдәбияты укытучыларының төп бурычы. Татар теле һәм әдәбияты укучыларны тормышка әзерли, төрле яклап хәзерлекле шәхесләр формалаштыра, аларның хисләрен, әхлак сыйфатларын, зәвыкларын камилләштерә. Шуңа күрә укыту һәм тәрбия эшендә халык педагогикасына таяну зур нәтиҗәләр бирә. Укучыларга милли тәрбия бирүдә татар халык иҗаты әсәрләренең роле бәяләп бетергесез. Татар халык мәкальләре, әкиятләре, мәзәкләре, табышмаклары балаларда уйлану куәтен үстерә, милли үзаң тәрбияли.

Милләтебезнең күренекле мәгърифәтчеләре халык авыз иҗаты әсәрләренең зәвык, акыл, әхлакый тәэсир көченә, аларны өйрәтүнең

зарурлыгына һәрвакыт зур әһәмият бирделәр. Каюм Насыйри халык әкиятләренең, бала тәрбияләүдәге әһәмияте ягыннан, хәтта балалар өчен махсус язылган башка әсәрләрдән югары торганлыгын ассызыклый, үзенең мәгърифәтчелек эшчәнлегендә алардан киң файдалана. Чөнки, ди ул, халкыбыз авыз иҗаты әсәрләренең гадилеге, алардагы саф күңеллелек бала психологиясе үзенчәлекләренә туры килә.

Татар халык авыз иҗатында, башка халыклар авыз иҗаты әсәрләрендәге кебек үк, фәлсәфә, медицина, этнография, география, педагогика, тарих өлкәләренә караган шактый күп гыйлемнәр табарга мөмкин. Без халык иҗаты аша тормышның төрле якларын, үткәннең дә, хәзерге көннең дә әһәмиятен тиәнрәк аңлыйбыз.

Туган тел чыганагы булган фольклор әсәрләрен мәктәптә өйрәнү балаларның тел байлыгын, фикерләү сәләтен үстеүгә булышлык итә .

Сөекле шагыйребез Габдулла Тукай да халкыбыз авыз иҗатына олы мәхәббәт һәм тирән хөрмәт белән карады. “Халык ядкарьләре – безнең бабаларыбыз тарафыннан калдырылган иң кадерле вә иң бәһале бер мирастыр... Белергә кирәк ки, халык җырлары – халкыбыз күңеленең һич тә тутыкмас вә күгәрмәс саф вә раушан көзгеседер”, – диде ул “Халык әдәбияты” дигән хезмәтендә.

Татар халык авыз иҗаты үз эченә күп төрле жанрларны ала: әкият, табышмак, мәкаль һәм әйтем, җыр, бәет, такмак, такмаза, риваять һәм легенда, кыйсса, эпос, дастан, мөнәҗәт, санамыш, тел көрмәкләндергеч, санамыш уеннар һәм башкалар.

Халкыбызның иң әһәмиятле беренчел педагогик әсәре, һичшиксез, бишек җырлары. Аларда аналарның теләкләре, ышанычлары, баласын рухи һәм физик яктан матур, булдыклы, игелекле, мәрхәмәтле, тәүфыйклы, гадел итеп күрү өметләре чагыла. Халкыбыз җырлары – күп төрле бизәкләрдән генә торган моңлы, аһәңле үзе бер дөнья. Җырларда дуслык, туганлык, халыкның кунакчыллыгы, татулык, кардәшлек һәм бердәмлек тойгылары чагыла.

Мәкаль һәм әйтемнәрнең эчтәлекләре дә бик гыйбрәтле. Аларны өйрәнгәндә яттан белү генә җитми. Үсмерләрнең башкалар белән аралашканда бу мәкальләрдә әйтелгән үрнәккә омтылулары, гыйбрәт алулары бик мөһим.

Әкиятләр кешенең гүзәллеген, сафлыгын, аның хыялларын чагылдыра. Аларда гыйлем алу, һөнәр – кәсеп өйрәнү, дуслык, үзара ярдәмләшү, батырлык кебек күркәм сыйфатлар турында сөйләнә.

Халкыбызның авыз иҗатында әкиятләр иң бай һәм мөһим жанрларның берсе булып тора. Мәктәпләрдә әкиятләрне өйрәнү

укучының зәвыгын тәрбияләргә, аның әдәби тел байлыгын, иҗади сәләтен үстерүгә ярдәм итә.

Җыр халык тарафыннан яратып иҗат ителә. Аның кешеләр өчен юлдаш, якын иптәш, рухи юаныч, көчле тәрбия чишмәсе булуын беләбез. Халык җырлары моннан бик күп гасырлар элек иҗат ителә башлый. Җыр кешенең рухын, күңелен баета, тормыштагы һәм сәнгатьтәге матурлыкны тоярга, күрергә, яратырга өйрәтә. Кешеләргә җыр көрәшергә, искене җимереп, яңаны төзергә булыша. Халык җыр белән авырлыкларны, хәтта үлемне дә җиңә.

Матур һәм тирән мәгънәле итеп әйтелгән мәкальне һәркем үз фикере кебек кабул итүе, яратып кулланучы мәкаль һәм әйтемнәрнең тиз таралуына һәм халык күңелендә озак вакытлар саклануына китерә. Мәкальләрнең төп максаты – кешеләргә әдәп-әхлак тәрбиясе бирү. Аларда яшь буынны тәрбияләү буенча үзенчәлекле милли яклар белән бергә бөтен кешелек өчен хас булган гомуми фикерләр дә чагыла.

Табышмаклар – мәкальләр һәм әйтемнәр кебек үк, халыкның афористик иҗат төре. Халык табышмакларын өйрәнү педагогик яктан әһәмияткә ия. Ул укучыларга өстәмә мәгълүмат биреп, тормышны танып-белергә өйрәтеп кенә калмый, балаларда игътибарлылык, күзәтүчәнлек сыйфатлары тәрбияли.

Бәетләр татар халык иҗатына гына хас милли жанр. Бәетләр йөзләрчә ел буена халыкның тарихын, аның тормышында булган вакыйгаларны, хезмәт кешесенең кайгы-хәсрәтен, авыр тормыш шартларына нәфрәтен һәм киләчәккә булган якты теләкләрен чынбарлык җирлегендә чагылдырып килә.

Безнең татар халкы элек – электән бик тыйнак, хезмәт сөючән, олыны олы, кечене кече итүче, аң – белемгә омтылучы халык. Милләтне бетүдән саклап калу, анын мәдәни үсешенә юл ачу – безнең бурычыбыз. Бу даими, эзлекле булырга тиеш. Мәктәптә шушы эзлеклелек югалмаса, алып барылса, ул хәтердә уелып кала, гомерлек саклана. Әгәр дә без укыту – тәрбия эшен системага салып бирсәк, безнең киләчәгебез өметле булыр, балаларыбыз тәүфыйклы, тәртипле, миһербанлы, шәфкатьле булып үсәрләр.

БАЛАЛАРДА МИЛЛИ ҮЗАҢ ТӘРБИЯЛӘҮ ҮЗЕНЧӘЛЕКЛӘРЕ

Шакирова Миләүшә Рафаэль кызы
Тәтеш муниципаль районы «Каенкай"
мәктәпкәчә белем бирү учреждениесе тәрбияче

Туган телебезне укыту проблемасы күтәрелүе, аны саклау һәм үстерү мәсьәләсе һәрвакытта да актуаль булып тора һәм ул заман таләбе. Шул уңайдан "Татарстан Республикасы халыклары телләре турындагы Татарстан Республикасы законына нигезләнеп төзелгән планнар буенча эш алып барыла. Планнарны тормышка ашыруда тәрбиячеләр алдына зур бурычлар куела, нәтиҗәле эшләү өчен түбәндәге юнәлешләрдә эш оештырыла һәм белем һәм тәрбия бирүнең сыйфатын күтәрү юлларына этәргеч бирә:

– диагностика һәм мониторинг нигезендә эшләү;
– практик юнәлештә эш формаларын көчәйтү;
– белем дәрәҗәсен бәяләүдә яңа формалар кертү;
– сәләтле балалар белән эшләүнең бердәм системасын булдыру;
– белем бирү процессында яңа педагогик һәм информацион– коммуникатив технологияләр куллану.

Бүгенге көн балалар бакчасы тәрбиячесе балаларга туган телне өйрәтергә, рус балаларының да татарча аралашуына омтыла икән, туган телне өйрәтү инновацион технологияләр кулланып, шул исәптән педагогның компьютер технологияләрен камил белүе, тирән белемле, тәҗрибәле, төрле яктан үрнәк шәхес булуы мөһим. Яңа стандартлар нигезендә белем бирүгә күчү уңае белән белем бирү программалары, методик әсбаплар төзелә. Туган телне өйрәтүнең дәүләт стандарты, белем эчтәлеген заман таләпләренә туры китереп яңарту, аның сыйфатын һәм нәтиҗәлелеген күтәрү бурычларын хәл итү максатында төзелә.Ул һәр баланың фәннән яхшы сыйфатлы белем алуга хокукын гарантияли, һәр балага тигез мөмкинлекләр тудыра.

Туган телебезне саклау һәм үстерү һәрвакытта да мөһим мәсьәлә булып торды,чөнки телнең яшәеше һәм үсеше халыкның аны көндәлек тормышта ни дәрәҗәдә куллануына бәйле. Соңгы елларда туган телне укыту проблемасы күтәрелүе,аны саклау һәм үстерү мәсьәләләренең җитди рәвештә көн тәртибенә куелуы туган телне укытуны камилләштерүне таләп итә.

Социаль-иктисадый үзгәрешләр балалар бакчасы эшчәнлегенә дә яңалыклар кертүне таләп итә. Хәзерге заман шартларында эшләргә яраклашкан, көндәшлеккә сәләте формалашкан тәрбияче моделен булдыру кирәклеге иң әһәмиятле эш булып санала. Алдан күрү сәләтенә ия булган педагог кына хәзерге шартларда эшли ала. Мәктәпкәчә балалар бакчаларында эшләүче тәрбиячеләр яшь буынны белемле намуслы, кешелекле итеп тәрбияләү һәм тормышка әзерлә максатыннан күләмле эш башкара. Алда куелган бурычларны үтәү, белем бирү сыйфатын күтәрү өчен, яңа педагогик технологияләр кулланып, иҗади эшләүче педагоглар саны саны елдан-ел арта .

Технология – грек теленнән алынган сүз. Сәнгать дигән мәгънәне белдерә. Академик М.И.Мәхмүтов фикеренчә, алдан куелган бурычларны уңышлы үтәү өчен, тәрбияче һәм балаларның алдан планлаштырылган үзара бәйле эшчәнлеген технология дип атыйлар. Педагогик технологияне алдан планлаштырылган, һәр этабы конкретлаштырылган белем бирү, тәрбия процессы кагыйдәләре дип әйтә алабыз.

Милли мәгариф үсешен тәэмин итүдә мөгаллимнәребез максатчан эшли. Мәктәпкәчә яшьтәге эшләүче тәрбиячеләр арасында, яңа педагогик технологияләрне, аларның элементларын өйрәнеп, белем бирү, тәрбия эшчәнлегендә отышлы кулланучылар шактый. Яңа мәгълүмати технология кулланып эшләү тәрбиячeнең дә, баланың да тиешле әзерлекле булуын таләп итә. Технологияләр күптөрле, ләкин аларның барысы да гомуми бер идеягә-тәрбияченең танып белү эшчәнлеге белән идарә итү ысулларын булдыруга нигезләнә, белем бирү процессының нәтиҗәлелеген күтәрү, аң активлыгын үстерү һәм белем бирү процессының нәтиҗәлелеген арттыру максатына хезмәт итә.

Йомгаклап шуны әйтәсе килә: тел – ул милләт сакчысы . Шуңа күрә балаларыбызга телебезне, әдәбиятыбызны өйрәтү, аларны тарихыбызның, мәдәниятебезнең, сәнгатебезнең энҗе – мәрҗәннәре белән таныштыру– безең изге бурыч. Күренекле галим, педагог, мәгърифәтче Ризаэддин Фәхреддиннең “Эш дәвамлы булганда гына нәтиҗәсе була” дигән гыйбарәсен күз алдында тотып, эшләребезне дәвам итәргә язсын.

ТАТАР ХАЛЫК ПЕДАГОГИКАСЫНДА ӘХЛАК ТӘРБИЯЛӘҮ

Шәрифуллина Лилия Рафык кызы
“Шәрбән төп гомуми белем бирү мәктәбе”
МБГБУ инглиз теле укытучысы

Татар милләте үзенең яшәү, узара һәм башка милләтләр белән аралашып яшәү кануннарын булдырган. Алар әдәп-әхлак нормаларында,кешегә булган таләпләрендә чагылыш табалар. Шулай итеп,алмашка килгән һәр буын үзләштерергә, камилләштерергә, үстерергә тиешле булган яшәү кагыйдәләре, әдәп-әхлак идеаллары формалашкан. Ул кануннарны саклау, үстерү, яңаларын булдыру һәм аларны яшь буынга тапшыру милләтетебез педагогикасының мөһим бурычы булып тора. Моннан күренгәнчә, милләтнең иң изге хыялы һәръяклап үскән кеше тәрбияләү булган. Аның асылын әдәп, әхлак төшенчәләре тәшкил итә. Бу төшенчәләр телдә, мәгънәләре бердәй, якын булган, ягъни синоним тәгъбирләр итеп кулланыла.

Әхлак төшенчәсе-кешеләрнең бер-берсенә һәм җәмгыятькә карата мөнәсәбәтләр калыбы,кысасы һәм мәсләкләре туплынмасы дип,ә әхлаклы,тәрбияле,әдәпле дип аңлатыла. Әдәп-әхлак кысаларында үзеңне тота елү кагыйдәләре, яхшы гадәтләр. Әдәпле кеше-инсафлы, тыйнак, тәртипле, тотанаклы, үз-үзен тота белә. Халык педагогикасы дип кешеләрнең табигый шартларда күзәтүләр нәтиҗәсендә туплаган тәҗрибәсен киң халык массаларын тәрбияләү һәм белем бирү өчен куллану ысулларын атыйлар. Аның нигезендә белем һәм тәрбия бирүдә киң халык массаларының тәҗрибә, сәләт һәм осталыкларыннан уңышлы файдалануы ята. Халык педагогикасын өйрәнгәндә еш кына безгә башка фәннәргә, бигрәк тә фольклор һәм этнография кебек, тәрбия бирүдә мөһим фактик материал бирүче фәннәргә мөрәҗәгать итәргә туры килә. Тәрбияви өлкәдә фольклор әсәрләре аеруча мөһим роль уйный. Шуңа күрә дә яшь буынны тәрбияләү процессында еш кына педагоглар халык авыз иҗатыннан уңышлы файдаланалар. Халык педагогикасында яшь буынны тәрбияләүнең күп гасырлык тәҗрибәсе тупланган. Яшьләргә әхлак тәрбиясе бирү өлкәсендә халык гасырлар буе яшәп килгән үзара мөгамәләне чагылдырган нормаларга таянган. Халык педагогикасында игътибарны җәлеп итәрлек, кызыксындырырлык уңай тәҗрибәләр һәм халыкларның гади әхлак нормалары хәзерге мәктәпләрдә дә яшь буынны тәрбияләү процессында мөһим роль уйный. Тәрбия эшләрен уңышлы

алып бару өчен җирле халыкларның яшьләрне тәрбияләүдә кулланыла торган традицияләренә таяну, аларның гореф-гадәтләренә игътибар бирү зур әһәмияткә ия. Шуның өстенә, балаларга җирле халыкка якын һәм аңлаешлы булган әхлак тәрбиясе бирү тәҗрибәсе ата-аналарның педагогик аңлылыгын үстерүгә дә уңай йогынты ясый.

Әхлак тәрбиясе бирүдә балаларның зурларны ихтирам итүләренә нык игътибар ителә. Яшьләрнең әхлакый принциплары формалашуда гаилә тәрбиясенең роле бик зур. Гүзәллек белән тупаслыкны, яхшы белән ялганны буташтырмау, үзара мөнәсәбәттә ихтирамлылык, ялагайлык, ясалмалылык кебек сыйфатларны аера белү яшь кешене чолгап алган тирәлекнең йогынтысы тәэсирендә бара. Һәр кешедә, аеруча үсмер чакта, үзенә генә хас нечкәлек, эмоциональ сизгерлек була. Шәхеснең бу сыйфатлары үсешендә, уңай яки кире якка үзгәрешендә аны тәрбияләгән гаилә йогынтысы зур урын алып тора. Татар халык педагогикасында яшьләрдә әхлак тәрбиясе принципларын формалаштыруга, баланы кечкенәдән өлкәннәрне ихтирам итәргә өйрәтүгә зур игътибар бирелгән. Балалар кечкенәдән гаделлеккә, игелеклелеккә омтылалар. Алар бу үрнәкләрне өлкәннәрдән күреп кабул итәләр. Әгәр дә өлкәннәр боларның киресен эшләсә, балаларның да шуны ук кабатлавы табигый күренеш. Кешегә нинди мөнәсәбәттә булсаң, үзеңә дә шундый мөнәсәбәттә булырлар. Халык педагогикасында да бу фикер нык үстерелгән.

Балага әхлак тәрбиясе бирү – тәрбиянең төп бурычы. Әхлак тәрбиясе бирүнең нигезендә баланы яхшылыкка өйрәтү, начар икәнлеген белерлек итеп, тәрбияләп үстерү ята. Ата-ананың вазифасы үз балаларының кече яшьтән әнә шул принципларны үзләштереп үсүенә, аларның көндәлек күнекмәләренә әйләнүенә ирешүдән гыйбарәт. Татар халык педагогикасында элек-электән укуга зур игътибар бирелгән. Укыган, белемле кешеләрне олылар хөрмәт иткәннәр. Татар халкында китапка игътибар аеруча зур булган. Крестьян өйләрендә дә китапны тактадан шүрлек ясап, кадерләп шунда саклый торган булганнар. Күп тапкырлар тикшерү һәм өйрәнүләр нәтиҗәләре. Халыкларның кешелекле, әдәпле, кунакчыл булу сыйфатлары аларның характерының асылын чагылдыра. Өлкәннәр элек-электән яшьләрне кунакны каршы алу йолаларына өйрәтә килгәннәр. Татарлар килгән кунакны беркайчан да кунак итмичә, сыйламыйча җибәрмәгәннәр. Татар халкы, кунак килер алдыннан, үз хуҗалыгын тәртипкә китерә. Ихтирам йөзеннән татарлар кунакны капка төбенә чыгып каршы алалар. Халык педагогикасы үз-үзеңне генә яратуга, эгоизмга кискен каршы чыга. Коллективтан йөз чөергән, үзен башкалардан өстен куйган кеше халык һәм коллектив тарафын-

нан ихтирам казана алмый. Ялгыз, башка кешеләр белән аралашмыйча, аларның ярдәменнән башка яшәү, гомер итү ифрат авыр булыр иде.

Бүгенге көн шартларында әхлакый тотрыклы шәхес тәрбияләүдә халкыбызның тәрбия идеаллары түбәндәгеләр: балага гадел, шәфкатьле, әдәпле, игътибарлы, изге күңелле кешелекле, итагатьле, миһербанлы, ихтирамлы, тыйнак, инсафлы, нәфесне тыя белү, хезмәт сөючәнлек, җиренә җиткереп эшләү кебек сыйфатлар тәрбияләргә кирәк.

ӘДӘБИ ӘСӘРЛӘРДӘ МИЛЛИ ТӘРБИЯ ТЕМАСЫ

Якупова Раушания Галимулла кызы
Балык Бистәсе муниципаль районы
2 нче гомуми урта белем бирү мәктәбе,
татар теле һәм әдәбияты укытучысы

Җәмгыятебез үзгәрешләр, борылышлар чоры кичерде һәм хәзер дә үзгәрүен дәвам итә. Бу үзгәрешләр, әлбәттә, әдәбиятка, мәдәниятка, рухи дөнья– безга йогынты ясамый калмый.

Икътисадта, тормышның башка өлкәләрендә югары технологияләр кулланыла, компьютерлар заманында яшибез. Ләкин рухи-әхлакый яктан алга китеш сизелми, киресенчә, яшьләрнең әхлаклылык дәрәҗәсе төшә, түбәнәя. Бигрәк тә аларның бүгенге хәле борчый. Соңгы елларда илдәге кыенлыклар, тискәре күренешләр яшьләргә тискәре йогынты ясый. Вакытлы матбугат, радио, телевидение үсеп килүче яшь кеше аңына һәм рухына әдәпсезлек, культурасызлык үрнәкләрен сеңдерә. Алар күп очракта милләтнең гасырлар буена формалашкан әхлакый-этик кагыйдәләренә каршы куелалар.

Әйе, әхлаксыз баланың рухы да сәламәт булмый. Кешенең күңел сафлыгы, гүзәл холкы барлык байлыктан да өстенрәк, дибез. Шәх еснең тәрбиялелеген аның үз-үзен тотышына-тәртибенә карап бәялиләр. Тәртип-киң төшенчә, кеше тормышының бар якларын үз эченә ала.

Галим Р.Фәхретдин сүзләрен яшь буынга әхлак тәрбиясе бирүдә девиз итеп алырга мөмкин: “Бала чакта алынмаган тәрбияне соңыннан бөтен дөнья халкы да биреп бетерә алмас”.

Әхлаклылык кешенең гадәти сыйфатына әйләнсен өчен,моңа аны бала вакытыннан ук гадәтләндерергә кирәк. Бу– ата-ана, укытучылар,

тәрбиячеләр вазифасы. Шуңа да бүгенге мәктәп укыту, тәрбия эшен үзгәртеп коруның яңа алымнарын, юнәлешләрен эзли.

Яңа шартларда милли мәдәниятны өйрәнүне көчәйтү максатында гамәлдәге программалар эчтәлегенә милли аңы югары дәрәҗәдә үскән шәхес тәрбияләргә ярдәм итә торган милли-мәдәни алмнарны кертергә кирәк. Алар, милли бәйрәмнәр, уеннар, халык авыз иҗатын кулланып үткәрелгән чаралар, гореф-гадәтләрне һәм традицияләрне өйрәнү.

Балаларда милли үзаң тәрбияләүдә һәм аларны милли мәдәният белән таныштыруда, милли гореф-гадәтләрне, әхлак-әдәп кагыйдәләрен өйрәтүдә укытучы эшчәнлеге зур урын алып тора.

Яшь буынны, күңеле ак кәгазь кебек чиста укучы баланы без, әлбәттә, әдәбиятыбызның йөзек кашлары булган, яшәү мәгънәсен аңлатырдай әсәрләр язган әдипләребезнең иҗат җимешләре ярдәмендә дөрес, туры юлга алып чыга алырбыз.

Күренекле язучы, галим, җәмәгать эшлеклесе Мөхәммәт Мәһдиев әсәрләре халкыбызның гореф-гадәтләрен ачык, гади, халыкчан, аңлаешлы итеп сурәтли. Аның әсәрләрен укыганда, үзеңне шул вакыйгалар эчендә хис итәсең, бу бәйрәм, йолалар күңел түренә. Укучылар йөрәгенә җуелмас хатирә булып кереп калалар дип уйлыйм.

Туган як, табигать җырчысы Гомәр Бәширов үз әсәрләрендә халкыбызның тарихын табигать матурлыгы, гореф-гадәтләрнең, традицияләрнең күркәмлеге белән тыгыз бәйли. Әсәрләрендә бабаларыбызның атларга хөрмәте, орлык чыгару, чәчү, Сабан туе, аулак өй. өмәләр уздыру күренешләре киң колачлап сурәтләнә.

Гаяз Исхакыйның “Сөннәтче бабай” әсәрендә татар халкының борын– гы дан сакланып килгән йолаларына, гореф-гадәтләренә зур урын бирелә. Хикәя аша шатлык-кайгыны уртаклашып яшәү, авыруның үлен белү тәртибе, мәетне күмү йоласы күрсәтелә. Гөлйөзем образы аша татар хатын-кызы– ның нинди керсез күңелле. Чиста-пакь, уңган булырга тиешлеге өйрәтелә.

Әхлаклылык, әдәплелек сыйфатлары да укучыларга түбән сыйныфларда ук өйрәтелергә тиеш. Әхлак-ул кешенең эш-хәрәкәтләрендә, көндәлек тормышында билгеле бер калыпка салынган сыйфат. Кешелек җәмгыятендә борын-борын заман нардан ук кешеләрнең үзара аралашу, үз-үзләрен тоту кагыйдәләре булдырылган.

Әмирхан Еникинең “Әйтелмәгән васыять” әсәрендә әхлаклылык, әдәплелек кебек гасырлар буена халкыбызның күңелендә булган, төп тәрбия кануны саналган сыйфатларның югалу куркынычы астында торуы күрсәтелә. Без, әлбәттә, яшь буынга милли яшәү кагыйдәләребезне

өйрәтүдә әдәби әсәрләрне генә кулланып кала алмыйбыз. Аларга күргәзмәлелек тә оештырыла. Бу эштә, аеруча, милли бәйрәмнәрне зурлап билгеләп үтү, гореф-гадәтләрне, традицияләрне, йолаларны оештыру олы нәтиҗәгә ирешергә ярдәм итә.

“Нәүрүз”, “Нардуган” бәйрәмнәре үткәрүебез – моның ачык мисалы. Бу бәйрәмнәр турында укучыларыбызга тулырак мәгълүматлар бирү, бәйрәмне, чын мәгънәсендә, бәйрәмчә рухта бөтен мәктәп югарылыгында түткәрү, бу бәйрәмнәрдә үтәлергә тиеш йолаларны башкарубезнең бурычыбыз булып кала.

Татар халкы борын-борыннан моңлы. Җыр сөючән халык булган. Моңланып кайгысын тараткан, шатлыгын уртаклашкан, моң аша хисләрен белдергән. Шушы милли моңны балалар күңеленә кече яшьтән үк сеңдерү безнең өстә. Татар җырларын өйрәтү– әдәбият укытучысының бурычы, чөнки аларны бездән башка бер кеше дә өйрәтмәячәк. Мин үзем бәйрәм саен укучыларга, шул бәйрәмгә багышланган татарча бер җыр өйрәтергә тырышам.

Яшь буынны милли рухта тәрбияләүдә эчке дөньябыз, күңелебез генә үсәргә тиеш түгел, әхалкыбызның күңел бизәкләре саналган, горурлыгы булган митлли киемнәрен өйрәнү, аларны торгызу, камзул, түбәтәй, алъяпкыч –яулыкларны, чигәргә, тегәргә өйрәнүгә нигез салырга кирәк, минемчә. Бу эш тәэсирендә балалар, беренчедән, матурлыкны танырга, күрә белергә өйрәнсәләр, икенчедән, милли киемнәрнең тарихы белән танышырлар, ахыр чиктә шул киемнәрне киеп карау теләге туар иде.

Сүземне йомгаклап шуны әйтәсем килә: әгәр бала кечкенәдән үк милли рухта тәрбияләнә икән, татар халкының киләчәге дә өметле булачак.

МИЛЛӘТЕБЕЗНЕҢ МӘШҺҮР КЫЗЫ: МӨХЛИСӘ БУБЫЙ

Габделвәлиева Лиана Ирек кызы
Казан федераль (Идел буе) университетының Алабуга институты
Татар һәм чагыштырма филология факультетының 2 курс студенты
Җитәкчесе:Мөхәмәтҗанова Айгөл Хәбибҗан кызы.

Халкыбызның күпгасырлы тарихы шанлы да, аянычлы да. 16 нчы гасырда татар халкының дәүләтләре белән бергә бай рухи-мәдәни мирасының да күп өлеше эзсез югала, зыялылар юкка чыгарыла, милләт үсеше тоткарлана. Тик XVIII гасырның ахырында гына, Екатерина Икенченең Ислам диненә карата булган тыюларны, чикләүләрне җиңеләйткән Указы (1788 ел) чыгып, таш мәчетләр салырга рөхсәт ителгәч, татарларда рухи тормыш җанлана башлый, караңгылыктан чыгып югарыга күтәрелү өмете уяна. Татар зыялылары алга үсеш юлларын эзләүдә яңа баскычка күтәреләләр, яңа фикер туплыйлар, милләт бердәмлеге турында кайгырталар, аның рухи нигезе булган Ислам динен саклау, халыкның аңын үстерү өчен агарту эшенә керешәләр.

XIX йөзнең уртасы һәм икенче яртысында халкыбызда фикер җанланышы күзәтелә, татар дөньясына Шиһабетдин Мәрҗани өр-яңа фикерләр белән килеп керә. Ул дин белән бергә милли аңның татар үсеше өчен зур әһәмиятен аңлап эш итә. Аңа тулысынча фикердәш була алмаса да, Каюм Насыйри да татар үсешенә үзеннән гаять зур өлеш кертә. Исмәгыйль Гаспралы җәмгыять үсеше өчен мәгариф системасын үзгәртеп кору мәсьәләсен күтәреп чыга, җәдитчелек хәрәкәтенә нигез сала. Татар зыялыларының сәяси эшчәнлегендә дә үзгәрешләр хасил була. Россиянең барлык төрки халыклары зыялыларын берләштергән «Иттифак әл-мөслимин” фиркасе тирәсендә, төрле фикердә булуларына карамастан, Йосыф Акчура, Һади Атласи, Муса Бигиев, Зыя Камали, Садри Максуди, Гаяз Исхакый кебек олпат шәхесләр милли идея тирәсендә берләшәләр.

Яңарыш чорында дини уку йортлары булдыруга, аларны динидөньяви уку йортларына әверелдерүгә аеруча зур әһәмият бирелә. Милләтебез үсеш юлына кергәндә шәкертләргә дөньяви белем бирүне дә максат итеп куйган «Мөхәммәдия” (Казан), Касыймия (Казан)”, «Галия” (Уфа), «Хөсәения” (Троицк), «Буби” (Әгерже), Себердә- «Манҗел” (Төмән) мәдрәсәләреннән татарның үткәндәге иң күренекле шәхесләре белем алып чыкканнар.

Гасырлар дәвамында төрле кысуларга һәм югалтуларга карамастан, татарларда аң-белемгә игътибар зур булган, халык үзе гыйлемне буыннардан - буыннарга тапшырып килгән, мәчет салса, аның каршында мәдрәсә ачкан, шуңа да патша Русиясендә татар халкы иң гыйлемле халык булып саналган. Әмма мәдрәсәләрдә ир балалар гына белем алган. Үсеш чорына кергәндә татар кызларына системалы белем бирү максаты алга калкып чыга. Хатын-кызның бурычы дөньяга бала китерү белән генә чикләнми, ул аны тәрбияли дә, ә бала тәрбияләүче ана гыйлемле, мәгърифәтле дә булырга тиеш, дигән фикерне күтәреп чыгалар алдынгы карашлы татар зыялылары. Кызларга дини һәм мәдәни белем бирү милләт анасын тәрбияләү бурычына килеп тоташа. Хатын-кызлар өчен уку йортларын татар байлары, зыялылары, дин әһелләре ача, аларга хатыннары, кыз туганнары кушыла, алар арасыннан хатын-кыз лидерлар калкып чыга. Татар хатын-кызлары арасыннан Фәхрелбанәт Сөләйманова, Газизә Самитова, Маһруй Барудия, Маһруй һәм Мәхмүдә Мозаффарияләр, Ләбибә Хөсәенова, Фатиха Аитова, Фатыйма-Фәридә Ваһапова-Нәүрүзова, Мөхлисә Бубый һәм башка бик күпләр милләтебезне мәгърифәтле итү өчен зур эшләр башкаралар, мәгърифәтчеләр рәтенә басалар. Алар арасында Мөхлисә Бубый аерым урын алып тора. Заманында югары үсешкә юл тоткан, кызларга да белем биргән гыйлем учагы буларак танылган «Иж-Бубый" мәдрәсәсе ил тарихында беренче һәм әлегә кадәр бердәнбер казый дәрәҗәсенә лаек булган хатын-кыз исеме белән дә бәйле. Ул – Иж-Бубый кызлар мәдрәсәсе белән җитәкчелек иткән Мөхлисә Нигъмәтуллина-Бубый. Ул елларда татар кызлары өчен башлангыч уку йортлары ачылган, әмма Аурупа дәрәҗәсендә белем биргән Иж-Бубый мәдрәсә комплексы кысаларында урта белем биреп мөгаллимәләр әзерләгән кызлар мәдрәсәсе Русиядә бердәнбер булган. Бу исем белән бәйле мәдрәсәгә аерым тукталуыбыз очраклы түгел.

Мөхлисә 1869 нчы елда элекке Вятка губернасы Сарапул өязе Әгерҗе волостенең Иж-Бубый авылында дөньяга килә. Заманының барлык татар кызлары кебек, башлангыч аң-белемне әнисеннән ала. Әнисе – Уфа губернасының Минзәлә уезды Чебенле авылы имамы һәм мөдәррисе Иманкул-хәзрәт кызы Бәдрелбанәт 1857 нче елда Иж-Бубыйга аның яшь мулласы Габделгаллләм Нигъмәтуллинга кияүгә чыгып килә. Габделгаллләм 1811 нче елда әтисенең бабасы - мулла Габделкәрим Хәлиуллин ачкан, әтисе Нигъмәтулла-хәзрәт үлеменнән соң сүнеп, берничә ел эшләми ябылып торган мәдрәсәне торгыза һәм шунда укыта да.

Мөхлисә Бубый үзенең гомерен динне саклауга, хатын-кызларны балаларын милләт балалары итеп тәрбияләргә сәләтле аналар итеп

тәрбияләүгә багышлаган, алар турында кайгырткан, аларның хокуклары өчен көрәшкән, хатын-кызның илаһи көчкә сәләтле бөек зат икәнен, аның иҗтимагый тормышта үз урыны булырга тиешлеген раслаган. Үзенең кешелек сыйфатлары белән дә халкыбызның иң олы абруен яулаган, рухи камиллеккә ирешкән, үлем җәзасын да имән баганасына таянып горур атлап каршы алган олы шәхес буларак, ул бүген дә татар хатын-кызлары өчен якты үрнәк булып тора.

Мөхлисә Буби (1869-1937) – җәмәгать эшлеклесе, мөгаллимә.

Мөхлисә Буби (1869-1937) – җәмәгать эшлеклесе, мөгаллимә. Ул бертуган абыйлары, аларның хатыннары Нәсимә һәм Хөснифатыйма Нигъмәтуллиналар белән бергә Иж-Бубый авылында хатын-кызлар мәктәбенә нигез салган. Әлеге мәктәп татарларның иң беренче хатын-кызлар гимназиясе була. Иж-Бубый мәдрәсәсен Россиядә генә түгел, ә чит илләрдә дә беләләр. Ул мөселманнарның мәгариф үзәгенә әверелә. Биредә шәкертләр гарәп, төрек, француз, рус телләре, тарих, математика, физика кебек фәннәрне өйрәнә. Ә 1910 елда мәктәптә география һәм химия кабинетлары ачылуы мәгълүм. Мәдрәсәдә Н.Думави, З.Байчурина, Д.Гобәйдулла, Җ.Вәлиди кебек танылган шәхесләр укыган һәм укыткан. Әлеге белем бирү йорты бары тик бай татарлар, купецлар һәм сәнәгатьчеләрнең матди ярдәме белән генә эшләгән. Татар халкының мәгариф һәм тәрбия тармагына Мөхлисә Буби зур өлеш кертте. Ләкин халык аның тормышы, эшчәнлеге турында бик аз белә. Ә бит һәр халык үзенең тарихын һәм тарихи шәхесләрен белергә тиеш. Кем ул Мөхлисә Буби? Кемнәр һәм ни өчен аның мәктәбен ябып, үзен төрмәгә җибәргән?

Без булачак, укытучылар, халкыбызның горурлыгы, татар кызлары өчен беренче мәдрәсә оештыручы, күренекле җәмәгать эшлеклесе, хатын-кызлардан беренче казый – Мөхлисә Буби турында укучыларыбызга җиткезергә һәм горурлану хисләре тәрбияләргә тиешбез.

БУБЫЙ УНИВЕРСИТЕТЫ ПРОФЕССОРЛАРЫ

Гәрәева Рида Тәлгать кызы
Казан шәһәре
ГБМБУ "Аерым предметлар тирәнтен өйрәнелә торган 89 нчы урта гомуми белем мәктәбе"
татар теле һәм әдәбияты укытучысы

Мал туплауны төп максат итеп куйган шушы катлаулы заманда татар халкы милләт булып сакланып калырмы, балаларыбыз милләтебезнең киләчәк язмышын үз кулларына алырлык булып тәрбияләнеп үсеп өлгерерме, рухи-мәдәни кыйммәтләребезне аларга рухи терәк итеп тапшыра алырбызмы?

Кызларга дини һәм мәдәни белем бирү – бу милләт анасын тәрбияләү

Хатын-кызның бурычы дөньяга бала китерү белән генә чикләнми, ул аны тәрбияли дә, ә бала тәрбияләүче ана гыйлемле, мәгърифәтле дә булырга тиеш, дигән фикерне күтәреп чыгалар татар зыялылары. Хатын-кызлар өчен уку йортларын татар байлары, зыялылары ача, аларга хатыннары, кыз туганнары кушыла, алар арасыннан хатын-кыз лидерлар калкып чыга.

«Татар дөньясын каплап алган калын караңгылык эчендә беренче шәмне күтәреп чыккан Бубыйлар…» Бертуган Нигъмәтуллиннар хезмәтенә тарих шулай бәя бирәчәк. Бубый мәдрәсәсе – аларның нәсел мирасы. Гобәйдулла, Габдулла, Мөхлисә тырышлыгы-көче белән бу уку йорты Россия мөселманнарының гыйлем мәркәзенә әверелә. Биредә дин гыйлеме белән беррәттән, дөньяви фәннәр дә укытыла. Бубыйлар укытучы-мөгаллимнәр һәм укытучы-мөгаллимәләр укытып, имтихан кылып, таныклык биреп чыгару хокукы өчен рөхсәт алалар. Гобәйдулла Бубый Истамбул каласында укый. Ул төрек галимнәре, Каһирә профессорлары белән таныша, Америка көллиятләренең укыту системаларын өйрәнә. Туган авылына әйләнеп кайтуга, Гобәйдулла Иж-Бубый мәдрәсәсендә укытуны яңача (җәдид) ысул белән үзгәртеп коруга алына. Ул мәдрәсәдә география, фәлсәфә, мантыйк фәннәрен, төрек грамматикасын, француз, гарәп телләрен яңача укыта башласа, Габдулла химия, алгебра, физика буенча сабак бирә. Ике бертуган да мөселман мәдрәсәләре өчен яңа дәреслекләр яза.

Мөхлисә Бубый. Дингә һәм милләткә бирелгән гомер.

Мөхлисә Бубый абыйларының хатыннары белән бергә Иж-Бубый мәдрәсәсендә кызлар укыта. Аны «мулла-абыстай» дип йөртә башлыйлар. Ул галим, мөселман хокуклары белгече, теолог буларак та абруй казана.

1907 елда мәдрәсә хатын-кызлар өчен махсус гимназия итеп үзгәртелә. 1907 елда анда шәкертләр театры эшләргә тотына...Ә 1911 елда Иж Бубый мәдрәсәсен ябалар, мөгаллимнәрен кулга алалар. 1912 елда кызлар мәктәбендә дә укулар туктатыла. Мөхлисә Троицк шәһәрендә кызлар башлангыч мәктәбенә укытучы булып китә.

1917 елда Мөхлисә Бубый Мәскәүдә уздырылган Бөтенроссия мөселманнарының I съездында Мөселман дини идарәсе әгъзасы һәм казый итеп сайлана. Аның гаделлеге һәм намуслылыгы хакында халыкта риваятьләр туа. Ислам дине тарихында казый дәрәҗәсенә ия булган бердәнбер хатын-кыз Мөхлисә Бубый 1937 елда революциягә каршы милләтчел эшчәнлек алып баруда, чит ил разведкасы белән элемтә тотуда гаепләнеп, үлем җәзасына хөкем ителә. Шул ук елда ул атып үтерелә. 1960 елның 23 маенда, җинаять составы булмау сәбәпле, Мөхлисә Бубый аклана.

Г.Камал исемендәге Татар Дәүләт Академия театрында Р.Зәйдулланың «Үлеп яратты» спектаклен караганнан соң туган фикерләр.

Ркаил Зәйдулла үзенең әсәре турында

Мөхлисә Бубый турында күптән язарга җыенып йөри идем. Бүген без милләтенә, диненә соңгы сулышына кадәр тугры калган татар хатын-кызы образына сусадык. Чөнки яшерен-батырын түгел, хәзерге татар хатын-кызларының күбесендә нигилизм, меркантильлек сизелә.

Ана теле дибез без, ләкин телебезне ана теле дип атарга кайчагында тел дә әйләнми._Укыту мәсьәләсендә татар теле нигә кирәк ул, ындыр артына чыгу белән аның әһәмияте бетә, дип әйтүчеләрнең күбесе хатын-кызлар бит. Ничек кенә карама, баласын, оныкларын милли рухта тәрбияләү хатын-кыз җилкәсенә йөкләнгән.. Шуңа күрә Мөхлисә Бубый турындагы пьесаны хатын-кызларга гыйбрәт өчен яздым.

Нәтиҗә.

Кызларга дини һәм мәдәни белем бирү -милләт анасын тәрбияләү –бу барыбызның да изге бурычы. Милләтне милләт итеп саклап калу үз актуальлеген бүгенге көндә дә югалтмый. Дәресләрдә, класстан тыш чаралар аша мәктәпләрдә бу эшне дәвам итергә кирәк. Ата-аналар җыелышларында да чыгыш ясаулар бик урынлы булыр.

Мөхлисә Бубый үзенең гомерен динне саклауга, хатын-кызларны балаларын милләт балалары итеп тәрбияләргә сәләтле аналар итеп тәрбияләүгә багышлаган, аларның хокуклары өчен көрәшкән, хатын-кызның илаһи көчкә сәләтле бөек зат икәнен, аның иҗтимагый тормышта үз урыны булырга тиешлеген раслаган.

Ул бүген дә татар хатын-кызлары өчен якты үрнәк булып тора, аның якты истәлеге милләт мәнфәгатьләре өчен хәрәкәт итәргә чакыра.

Ни өчен “Бубый университеты профессорлары” дип атадым эшемне?

1. Бу уку йортының даны Рәсәйдә, Европа һәм Урта Азия якларына да тарала.

2. Иж-Бубый мәдрәсәсе үзенең шәкерт-укучылары белән дан казана.

3. Анда югары белемле, әхлаклы, милләтпәрвәр мөгаллимнәр яңача укыталар. Мөгаллим һәм мөгаллимәләр әзерлиләр.

Нигмәтуллин-Бубыйлар тормышында безнең халкыбызның тарихы чагыла, аның авыр вакытларында да алар милләт турында уйлаганнар, аның мәгърифәтле, гыйлемле булуын теләгәннәр.

Хәзер халкыбыз белемле, тормышыбыз да яхшы, тик ни өчен үз туган телебездән йөз чөерәбез, ни өчен үз милләтебезгә тугъры түгелбез? Барысы да үзебездән генә тора бит.

ҺӨНӘРЕМ – МИНЕМ ЯЗМЫШЫМ

Гарипова Гөлсинә Зөлфәр кызы,
Татарстан Республикасы Теләче муниципаль районы Кече Кибәхуҗа төп мәктәбе, башлангыч сыйныф укытучысы

Хәзерге заман укытучысы нинди булырга тиеш соң? Билгеле инде, төп профессиональ белемең, бала шәхесен яратуың, сиңа барлык авырлыкларны җиңәргә ярдәм итә. Бала шәхесен чын күңеленнән яраткан һәм хөрмәт иткән укытучы аларны үз балалары кебек бертигез якын күрә, барысына да төпле белем һәм тәрбия бирергә тырыша.

Белем һәм тәрбия бирүнең төп нигезе башлангыч сыйныфларда салына. Иң беренче чиратта укыту методикасын үзләштерү өчен укытучыга педагогия көллиятен тәмамлау кирәктер. Шулай ук укытучы махсус профессиональ белеме белән генә чикләнеп калмыйча үз белемен тагын да камилләштерү өчен югары белемле дә булырга тиеш. Чөнки укыту мето-

дикасын яхшы үзләштерү белән беррәттән, укучылар, тирән белемле булган очракта гына укытучылар, ата-аналар арасында дәрәҗәле шәхес була ала. Икенчедән, сыйныфта төрле үсешкә ия булган балалар да утыра. Аларның һәркайсына аерым шәхси якын килү сорала. Бу очракта укытучыга яңа эш алымнарын һәм формаларын эзләргә, өйрәнергә туры килә. Моның өчен ул үзенең осталыгын даими камилләштереп торырга тиеш була. Хәзерге вакытта укытучыга үз белемен күтәрүдә укытучыларның квалификациясен күтәрү буенча югары уку йортлары ярдәмгә килә. Бары тик бу мөмкинчелекләрдән тиешле дәрәҗәдә файдаланырга гына кирәк...

36 еллык гомеремне башлангыч сыйныфларда белем һәм тәрбия бирүгә багышладым. Башлангыч сыйныфларда укыганда ук укытучы булу теләге зур иде. Хыялым мине, сигезьеллык мәктәпне тәмамлаганнан соң, Арча педагогия көллиятенә илтте. Махсус уку йортыннан башлангыч сыйныфлар укытучысы һөнәрен уңышлы гына үзләштереп, Теләче районы Күкчә башлангыч мәктәбенә мөдир һәм башлангыч сыйныф укытучысы итеп билгеләндем. Нәниләрне ихлас күңелдән ярату, аларга тиешле белем һәм тәрбия бирү өлкәсендә белемемне тагын да камилләштерү максатыннан Алабуга педагогия институтының “Башлангыч белем бирү педагогикасы һәм методикасы” факультетын читтән торып укып тәмамладым. 1982 елны педагогик эшчәнлегем Саба районы мәгариф бүлеге тарафыннан югары бәяләнде һәм район Мактау тактасына тәкъдим ителдем.

1987 елдан педагогик эшчәнлегемне Кече Кибәхуҗа урта мәктәбендә дә башлангыч сыйныф укытучысы буларак дәвам итәргә туры килде. Теләче районы аерылып чыгып, яңадан оешканнан соң, яңа берләшмә булып эшли башлаганнан бирле, район мәгариф бүлеге каршында башлангыч сыйныф укытучылары өчен оештырылган методик берләшмә җитәкчесе һәм район аттестация комиссиясе члены вазыйфасын да намус белән башкарырга тырыштым. Мәгариф хезмәткәрләрен аттестацияләү өчен тестлар төзү буенча Беренче Республика конкурсында катнаштым һәм ТР мәгариф һәм фән министрлыгының Рәхмәт хатына лаек булдым.

Төрле үсешкә ия булган һәр балага шәхес итеп карадым. Аларның һәрберсен сау-сәламәт, тәрбияле һәм төпле белемле итү мине тагын да эзләнергә, белемемне камилләштерергә мәҗбүр итте. Яшел Үзән шәһәре методик кабинеты каршында В.Н. Зайцев тарафыннан башлангыч сыйныф укытучылары өчен оештырылган курсларда укуда булып, Зайцев методикасын үзләштердем. Эшемдә бу методиканы кулланып, югары нәтиҗәләргә ирештем. Шул методикага нигезләнеп, ”Дөрес язуны камилләштерү” темасына авторлык кулланмасы төзедем. Зайцев мето-

дикасы буенча район укытучылары арасында эш тәҗрибәм белән уртаклаштым.

Үземнең эш тәҗрибәмне “Теләче” һәм “Мәгърифәт” газеталарында, шулай ук “Мәгариф” журналларында яктыртып барырга тырыштым. Һәрбер үткәрелгән профессиональ конкурсларда актив катнаштым һәм призлы урыннарга лаек булдым.

Ирешелгән уңышлар гына мине канәгатьләндерми иде. Чөнки авыл балаларын шәхес итеп тәрбияләү мәсьәләсе һаман актуаль булып кала бирде һәм бу мәсьәләне чишүдә оптимальрәк юлны эзләү бурычы килеп туды.

Информацион-компьютер технологиясен дәресләрдә куллану да уңай нәтиҗәләр бирде. Дәресләрдә тестлар куллану, мультимедиа программасында эшләү, үзең төзегән презентацияләрне кулланып, башлангыч сыйныфларда белем һәм тәрбия бирүдә югары нәтиҗәләргә ирешү мөмкин икәнлеген аңладым. Ләкин азкомплектлы авыл мәктәпләренең 1 сыйныфына төрле үсешкә ия булган балалар укырга киләләр. Бу бик күп сәбәпләргә бәйләнгән:

– **баланың сәламәтлегенә** (кайбер балаларның организмы ныгып бетмәгән була, кайберләре хроник авырулар белән җәфа чигә);

– **баланың иртә өлгерү үзенчәлекләренә;**

– **эчке гаилә мөнәсәбәтләренең характерына**;

– **гаиләдәге тәрбия шартларына** (балага гаиләдә игътибар җитми, шуңа күрә танып – белү эшчәнлегендә һәм сөйләм үсешендә кимчелекләрне күзәтергә була).

Шуңа күрә төрле үсешкә ия булган укучыларда белем алуны һәм мәктәп тормышына ияләшүне булдыру, аларга белем һәм күнекмәләр бирү вакытында туган каршылыкларны бетерү, һәр укучыда танып-белү эшчәнлегенә карата кызыксыну тәрбияләү максатыннан, мин 2006 – 2007 уку елыннан башлап, “Укучыларның физик һәм психик сәламәтлекләрен саклап, Ә. З. Рәхимовның иҗади үсеш технологиясе буенча белем бирүнең сыйфатын яхшырту” темасы өстендә эшләүне кирәк дип санадым.

Эшчәнлекнең темпларын тизләтү укучыга уңышларга тизрәк ирешергә ярдәм итә. Монда уку, язу, исәпләү күнекмәләре формалаштыру бик әһәмиятле. В.Н. Зайцевның “Белем бирү системасында тизләтү әйләнмәсе” курсын тыңлап, аңлы уку, язу, исәпләү темпы турында тирән уйландым. Уку тизлеге белән аңлы уку тизлеге төшенчәсен В.Н. Зайцев киң мәгънәсендә ачып бирә алды. Әлбәттә уку тизлеген тиешле дәрәҗәгә җиткерә алмасак, укучының иҗади үсеше турында сүз алып бару мөмкин дә түгел.

Д.Эльконин һәм В.Давыдов та, тиз укый һәм дөрес яза торган балалар тәрбияләргә кирәк, дип саный. Алар моның өчен кешенең фонематик

ишетүе камилләшкән булырга тиеш икәнлегенә басым ясый. Шуңа күрә дә мин укучыларымда белем алуга карата кызыксыну уяту, аларны толерантлы шәхес итеп тәрбияләү максатыннан, Д.В.Эльконин-В.В.Давыдов системасына нигезләнеп төзелгән, академик Ә.З.Рәхимовның иҗади үсеш технологиясенә игътибарымны юнәлттем. Эшемнең беренче этабында Ә.З.Рәхимовның иҗади үсеш технологиясе буенча педагогик һәм методик әдәбият белән таныштым. 2006 елның 5 июненнән МҮИ да "Мәгарифне модернизацияләү шартларында башлангыч мәктәпнең вариатив модельләре" темасына уздырылган өч атналык курсларда булдым. Анда Ә.З. Рәхимовның иҗади үсеш технологиясен һәм А.Яхин методикасын үзләштердем. Балтач районы Салавыч урта мәктәбендә "Укучыларның иҗади үсешендә психологик-педагогик факторлар" темасына үткән республика семинарында катнаштым. Мәгариф" журналларындагы мәкаләләрне, новатор укытучыларның эш тәҗрибәләрен өйрәндем.

Һәр укучының үсеш дәрәҗәсен билгеләү өчен максатчан юнәлешле диагностик эш алып бардым, үсешләрен күзәттем. Шул ук вакытта физик сәламәтлекләренең тотрыклылыгына да ирештем.

Үземнең эш тәҗрибәмне коллегаларыма да җиткерергә тырыштым. Кече Кибәхуҗа урта мәктәбендә «Укучыларның мөстәкыйльлекләрен, иҗади активлыкларын һәм танып-белү сәләтләрен үстерүдә индивидуаль һәм төркемдә эшләүнең роле" темасына район күләмендә 4 сыйныф укытучылары өчен семинар оештырылды.

ГӨЛЗАДӘ ӘХТӘМОВА ИҖАТЫНДА "МӨХЛИСӘ БУБЫЙ" ТЕМАСЫ

Гыйльфанова Гөлфинур Әсгать кызы
Татарстан Республикасы Алабуга муниципаль районы
"Россия Федерациясе Герое А.Н.Епанешников исемендәге
3 нче урта гомуми белем мәктәбе"
югары категорияле татар теле һәм әдәбияты укытучысы

Гөлзадә Әхтәмова иҗатында мәгърифәтчелек темасы киң чагылдырылган. Бу тема аңа бик якын. Гөлзадә апа туган ягының, торган җиренең үткәнен һәм киләчәген яхшы белүче, халкын яратучы, үзенең шигырь-хикәяләре аша мәгърифәтчелек фикерләрен алга сөрүче, укучыларга татар милләтле шәхесләр турында мәгълүмат бирүче һәм яшь буынга милли

тәрбия бирүдә зур көч куючы иҗади шәхес. Ул 40 елдан артык гомерен балалар укытуга багышлаган мөгаллим-шагыйрә.Унбиш китап авторы булган язучының ирешкән уңышлары да бик зур. 2004 елның апрель аенда Гөлзадә Әхтәмова Татарстан язучылар берлегенә кабул ителде. 2011 нче елда, бөек Тукайның 125 еллыгы һәм Гөлзадә апаның 70 яшьлек юбилее уңаеннан, безнең 3нче мәктәп укучылары белән берлектә, "Тукай эзе" китабы басылып чыкты. 2012 нче ел шагыйрә өчен тагын да истәлеклерәк булды. Гөлзадә Әхтәмовага Саҗидә Сөләйманова исемендәге дәүләт премиясе тапшырылды. Язучы бүген дә иҗат эшен дәвам итә. Педагог, җәмгыять эшлеклесе, тарихыбызның легендар хатын-кызы Мөхлисә Бубыйның язмышын, эшчәнлеген өйрәнеп, Гөлзада Әхтәмова аңа багышлап 2011 елда поэма яза. Үз кичерешләре аша Мөхлисә Бубыйны безнең күңелләргә тагын да якынайта, үткән гасырның фаҗигале дә, гыйбрәтле дә булган хәлләрен аңларга ярдәм итә. Мәгърифәтчелекнең барлыкка килүен, аның үсеш юлларын күрсәтә, алда булган киртәләр аша үтә алган мөгаллимәләргә мәхәббәт хисе уята. Шагыйрә Гөлзада Әхтәмова үзе дә тумышы белән Әгерҗе районыннан. Вакыйгаларның күбесе турында китаплардан укып кына түгел, ишетеп тә белә. Ул үз якташын, милләттәшен яратып, сагынып, кайгыларын үз йөрәге аша үткәреп, шул ук вакытта горурланып та яза. Поэма алдыннан кыскача аңлатма бирелә: "XIX гасыр азагы XX гасыр башларында Әгерҗе районы Иж-Бубый авылында Гобәйдулла белән Габдулла Нигъмәтуллиннар, мәдрәсәдә беренчеләрдән булып, җәдитчәдөньяви белем биреп укыта башлыйлар. Сеңелләре Мөхлисә (1869-1937) хатын-кызларга белем бирә."Поэманың беренче юлларыннан ук ни өчен җәдитчә укытуга күчәргә кирәк булганлыгын аңлыйсың.

Иж буенда урнашкан Иж-Бубый.
Җире бик аз иген игәргә,
Иш янына куштай – сәүдә эше
Ярдәм итә дөнья көтәргә.
Шуңа халкы белә зарурлыгын
Уку-язу, хисап, гыйлемнең.
Мәдрәсәдә җәдитчә укыту –
Иң кулае, ди ул, белемнең.

Ике гасырга якын эшләп килгән мәдрәсәнең эшен киңәйтеп җибәрергә киңәшләшәләр ике бертуган Гобәйдулла белән Габдулла. Бергәләп татар телендә дәреслекләр төзиләр, шәкертләрне шул китаплардан укыталар. Гобәйдулла Бубыйның физика һәм җәгърәфия буен-

ча төзегән дәреслекләреннән, мәдрәсә ябылгач та, татар мәктәпләрендә озак еллар укыталар. Мәдрәсәнең даны еракларга тарала. Бөтен татар төбәгеннән шәкертләр агыла.

Ләкин менә шушы изге фән учагын җимерергә көчләр табыла, дип, үрсәләнә шагыйрә.

Әмма
Мәгърифәт төбәге дигән исем
Бу якларда озак сакланган.
Зур шәхесләр аннан үсеп чыгу
Гасыр буе үзен аклаган.

Хатын-кызлардан Зәйнәп Максудова кебек фән эшлеклеләре, Заһирә Байчурина кебек шагыйрәләр укып чыга. Саный китсәң, алар бик күпләр, ди шагыйрә. Алар барсы да Мөхлисә Бубыйны үзләренең остазы дип санныйлар. Бу мәдрәсәдә шул елларда Габдулла Тукайның сөйгән кызы Зәйтүнә Мәүлүдова да белем алып чыга. Аның Иж-Бубый мәдрәсәсендә бирелгән шәһадәтнамәсе сакланган.

Патша хөкүмәте мөселман хатын-кызларына белем бирү турында кайгыртмаган. Татар хатын-кызлары өчен мәктәпләрнең иң беренчесе – Иж-Бубый авылында Мөхлисә Бубый тарафыннан ачыла. Аның өчен, билгеле, Мөхлисә абыстайга бик күп каршылыклар аша үтәргә туры килә. Башта әле хатын-кызларның үзләрен үгетләргә кирәк була. Һәм Мөхлисә беркөн үз теләгенә ирешә. Мәдрәсәгә елдан-ел хатын-кызлар күбрәк йөри башлый. Хәтта сан ягыннан ир-егетләрдән дә артып китәләр. Бу Мөхлисәнең зур гыйлемле, алдынгы карашлы, батыр йөрәкле булуыннандыр.

Шулай эшен бик яратып, чын күңелдән тырышып йөргәндә, кара көчләр башта ирләр мәктәбен, аннан хатын-кызлар мәктәбен дә яптыруга ирешәләр. Мөхлисә Бубый Троицки каласына китеп, кызлар мәктәбенең мөдире һәм мөгаллимәсе булып эшкә урнаша.

Автор Мөхлисә Бубыйның гаилә тормышы турында да әйтмичә булдыра алмый:

Күпме эзләнсәм дә, синең хакта
Һич тапмадым җанга сөенеч.
Бәхетем булыр дип, өмет иткән кешең
Алып килгән бары көенеч.
Интектергән сине –

Яратмаган кешең белән яшәү,
Җиде ел гаилә газабы.
Ике кызың белән качалгансың,
Аерылышу булган азагы.

Мөхлисә Бубый, нинди генә тормыш каршылыклары булуына карамастан, ике кызына да югары белем алырга ярдәм итә, үз канаты астында тәрбияләп үстерә. Бу аның ныклы ихтыяр көче булуын, алдына куйган максатларына ирешә алган чын милләт анасы булуын күрсәтә. Шагыйрә шундый якташы булуы белән горурлана:

И, Мөхлисә!
Якташым дип, горурланып куям,
Безгә чит-ят түгел горурлык.
Син берүзең гыйлемлегең белән
Әллә ничә иргә торырлык.

1917 елда Мөхлисә Бубыйны Үзәк Диния нәзарәтенә казыя итеп сайлап куялар. Казыя булып эшләгән егерме ел эчендә Мөхлисә абыстай гаделлек ягында була, газиз халкы өчен җан атып яши, бигрәк тә ятим балалар, хатын-кызлар бәхете өчен аның тарафыннан “күпме яхшы гамәл кылына.” Нигезсез гаепләнеп, кулга алынган Мөхлисә Бубыйның гомере шулай фаҗигале рәвештә өзелә. Ләкин милләт анасына карата булган халык мәхәббәте йөрәкләрдә сүнми.

Шундый авыр көрәш елларында, иң беренчеләрдән булып, мөселман хатын-кызлары өчен уку йортлары нигезләгән, мөгаллимлек эшләрен үрнәк булырлык итеп алып барган, халыкны тәрбияләү эшендә зур көч куйган Мөхлисә Бубый – олы мактауга лаеклы шәхес. Гөлзада Әхтәмова “Мөхлисә Бубый” исемле поэмасында милләт анасын төрле яктан күрсәтеп, аны халыкка тагын да якынайта, аның үлемсезлеген исбатлый:

Гыйлемең зурга “мулла-абыстай” булып,
Син яшисең халык күңелендә,
Үткәннәрнең биек баскычында,
Мәңге үлемсезлек күгендә!

Шагыйрә Гөлзада Әхтәмова бу юлларда бик хаклы рәвештә әйткән. Без, татар мөгаллимәләре, аның бу сүзләренә ихлас күңелдән кушылабыз. Халкыбызның бөек шәхесе – Мөхлисә Бубый исеме алдында баш иябез.

МИЛЛӘТЕБЕЗНЕҢ МӘШҺҮР КЫЗЫ: МӨСЛИХӘ БУБЫЙ

Исмәгыйлева Гөлнара Таһир кызы
"Буа муниципаль районы Зур Фролово төп гомуми белем мәктәбе" МБГБУ югары категорияле татар теле һәм әдәбияты укытучысы

Халкыбызның мәдәнияте тарихында мәдрәсәләр зур урын билиләр. XX гасыр башында халыкны аң-белемгә тартып, милләтебезнең зыялыларын үстереп, укыту-тәрбиянең куелышы һәм эчке тәртип ягыннан алдынгы саналган, бөтен Россиядә дан-шөһрәт казанган татар мәдрәсәләре берничә генә. Алар – Казанда «Мөхәммәдия», Оренбургта «Хөсәения», Уфада «Галия», Әгерҗе төбәгендә Иж-Бубый мәдрәсәләре.

Егерменче гасыр башы, Россия. Дөнья ыжгырып милләтебез өстенә килә, бөтен җирдә алгарыш, прогресс, уку, ә Казан капкаларында исә: "Этләргә һәм татарларга керү тыелган", дигән такталар эленеп тора. Ә татарның укыйсы, һөнәрле буласы килә, аның дөнья аяк астында каласы килми. Әмма татарның үзенең дөньяви белем ала торган югары уку йортлары юк. Һәм татарның акыл ияләре, авылда булса да, үзләренең университетларын ачып куялар, дин белән бергә, анда дөньяви белем дә бирә башлыйлар.

Иж-Бубый мәдрәсәсенең тарихы шактый зур һәм бай. Ул элекке Вятка губернасы Сарапул өязе Әгерҗе волостеның Иж-Бубый авылында 1781 нче елда оештырыла. Башка татар мәдрәсәләре белән беррәттән, ул да XIX гасыр ахыры – XX гасыр башында зур үзгәрешләр кичерә. 1907 нче елдан башлап, бу уку йортында аерым фәннәр буларак гарәп, фарсы, төрек, рус, француз телләре, тарих, политэкономия, арифметика, геометрия, физика, астрономия, география, ботаника, медицина, психология, педагогика алдынгы рус һәм Европа уку йортлары дәрәҗәсендә укытыла. Фәлсәфә, логика, әхлак, Коръән, хәдис, ислам тарихы өйрәтелә. Укыту расписание буенча алып барыла, дәресләр үткәрү өчен бүлмәләр җиһазландырыла; уку елы ахырында имтиханнар уздырыла.

Бубыйлар, иң беренче чиратта, мәгърифәтчеләр, татар халкына белем орлыклары чәчеп калдырган милли зыялылар. Россиянең төрле почмакларыннан мәдрәсәгә укырга яшьләр килә. 1908-1911 нче елларда биредә һәр елны 500 шәкерт белем ала. Монда һәр атнада әдәби, фәнни кичәләр уздырыла. Мәдрәсәнең бай китапханәсе, махсус җиһазландырылган спорт мәйданчыгы була. Аны тәмамлап чыгучылар тирән фикерле, белемле,

киң мәгълүматлы шәхесләр булып формалаша. Иж-Бубый мәдрәсәсенең уңышларга ирешеп чәчәк ату елларында аның белән бертуган Габдулла һәм Гобәйдулла Бубыйлар җитәкчелек итә. Кечкенә туган авылларында мәктәп оештырып, аны Бохарадагы уку йортлары белән беррәттән торучы белем учагына әверелдерүгә ирешә. Ул – Русия университетлары, академияләре дәрәҗәсенә ия булган беренче татар уку йорты. Бу авылда Россиядәге мөселман хатын-кызлар өчен иң беренче уку йортларыннан кызлар мәдрәсәсе дә эшли. Ул Мөхлисә Бубый карамагында була.

ДАНЛЫКЛЫ МӘГЪРИФӘТЧЕЛӘР НӘСЕЛЕ

Миндубаева Нәзирә Хәсән кызы
Алексеевск муниципаль районы муниципаль
бюджет гомуми белем учреждениесе
Урманасты Шынталысы гомуми урта белем бирү
мәктәбетатар теле һәм әдәбияты укытучысы

«Кешегә сәламәт акылны бары тик яхшы
нәсел һәм дөрес тәрбия генә бирә”.
Габдулла Буби

19 нчы гасыр ахырында Европа мәдәниятенең тәэсире, капитализм үсү, буржуазия барлыкка килү илдә иҗтимагый тормыш шартларын үзгәртә, прогрессив көчләр барлыкка килә. Халыкның хәлен үзгәртү өчен хәрәкәт башлана. Милләтне алга җибәрү, аң-белемле яшьләр тәрбияләү зарурлыгы туа. Андый яшьләрне тик аң-белемле, мәдәниятле аналар гына тәрбияли алуын аңлап, җәмгыятьнең хатын-кызларны, ягъни булачак аналарны укыту, мәдәниятле итү мәсьәләсе алга куела.

Индира Ганди, Беназир Бхутто 1950 нче елларда гына көрәш аренасына чыксалар, ә татар хатыннары XX гасыр башында ук иҗтимагый эшләр белән актив шөгыльләнә, бу татар халкының алдынгы, прогрессив фикерле белгән милләт булганын күрсәтә. Үзләренең тырышлыклары, уңганлыклары белән мәктәпләр салдырып, татар кызларыннан төрле белгечләр әзерләүгә нигез салган халкыбызның мөхтәрәмә ханымнары Ләбибә Хөсәения,Фатиха Аитовалар янәшәсендә Мөхлисә Буби да тора.

Мөхлисә Буби кем ул, кайдан ул? Аның тормышы һәм үлеме серләре, Гобәйдулла һәм Габдулла Бубилар турында тагын да күбрәк беләсем ки-

леп, мин төрле чыганакларга мөрәҗәгать иттем. Бертуган Бубиларның эшчәнлеген өйрәнгән мөхтәрәм галимнәребез Мөхәммәт Мәһдиев, Альта Мәхмүтова, Раиф Мәрданов, Рәфилә Гыймазоваларның хезмәтләрен барладым.

Һәр кешенең тормышы – үзенә бер тарих. Берәүләрнең ул, үз көенә генә аккан елга кебек, тыныч кына, сиздермичә уза. Ә икенчеләрнеке ярсу тау елгасына охшаган: юлында очраган вак-төяк нәрсәгә игътибар итмичә, каядыр ашкына, гел алга омтыла. Мөхлисә, Гобәйдулла һәм Габдулла Нигъмәтуллиннар – татар тарихында әнә шул тау елгасы төсле көчле, кырыс, җиңелмәс көрәшче һәм бөек шәхес буларак урын алган кешеләр.

Алар заманы өчен белемле, алдынгы карашлы Бәдрелбанат абыстай белән Габделгалләм хәзрәт Нигъмәтуллиннар гаиләсендә дөньяга киләләр. Башлангыч белемне дә аларга шул заманда ук гарәп, фарсы телләрен дә җитәрлек дәрәҗәдә белгән әниләре бирә. Белүебезчә, 18 яшендә Мөхлисәне Минзәлә өязендеге бер хәзрәткә кияүгә бирәләр. Ирнең яшь кәләштән күпкә өлкән, инде ике хатынын җирләп өлгергән кара фикерле, бозык холыклы адәм икәнлеге соңрак – никахтан соң гына мәгълүм була. Әти-әнисе кебек дус-тату гаилә корып, бергәләп балалар укытып, киңәш-табыш итеп яшәүне күз алдында тоткан Мөхлисәнең өметләре акланмый. Ир аны аңларга теләми, балалар укытуны кирәк эшкә санамый. Шулай 7 ел ни эшләргә белми газапланган Мөхлисә бәби тапканда вафат булган асрауның ятимә кызы Нажияне тәрбиягә ала. Бер елдан соң үзе дә ана булу бәхетенә ирешә, кызы Мөнҗия дөньяга килә. Иреннән киткәч, Мөхлисә абыйларының хатыннары белән бергә Иж-Буби мәдрәсәсендә кызлар укыта башлый.

Мөхлисә, Гобәйдулла һәм Габдулла Нигъмәтуллиннар – заманында гыйлем дөньясының зур мәгърифәт учагы булган Әгерҗе төбәгендәге Иж-Бубый мәдрәсәсен шаулатып яшәткән мөгаллимнәр. Гобәйдулла Буби Төркиягә китеп, Истанбул университетының табигать фәннәре факультетын тәмамлый. Сорбонна шәһәренең күренекле Паскаль лабораториясендә практика үтә.

Гобәйдулла төгәл фәннәр – физика, география, француз телен укыта. Габдулла исә дин тарихы, фәлсәфә, мантыйктан белем бирә. Укыту эшләре белән шөгыльләнеп кенә калмыйча, алар дәреслекләр дә төзиләр. Мәдрәсәдә заманча фәннәр укыту аның дәрәҗәсен нык күтәрә.

1905-1907 елгы революциядән соң Столыпин реакциясе шартларында янә авыр көннәр башлана. 1911 елда Иж-Буби мәдрәсәсе ябыла, 1912 елда кызлар мәктәбендә дә укулар туктатыла. Мөхлисә Троицки

шәһәренә кызлар башлангыч мәктәбенә укытучы булып китә. Мөгаллимә-галимәнең шөһрәте еракларга тарала. 1917 елның маенда Мәскәү каласында, Бөтенроссия мөселманнар корылтаенда Мөхлисә ханымны Уфа шәһәренә караган мөселманнарның Үзәк Диния нәзарәтенә казыя итеп сайлыйлар һәм 20 ел дәвамында вазифасында калдырыла. Аның гаделлеге һәм намуслылыгы хакында халык арасында риваятьләр тарала.

Оештыру, уку-укыту эшләре, халыкны тәрбияләү эше белән шөгыльләнгән галимәбезнең, 1937 елда гаепсезгә кулга алынып, гомере төрмәдә өзелә. Атна дәвамында җәзалап, аңардан допрос алалар. 30 ноябрьдә хөкем чыгарыла. 10 декабрьдә 68 яшьлек Мөхлисә Бубины Уфаның төрмәсендә атып үтерәләр. “Халык дошманы” дигән яла ягыла.

Галиәсгар Камал исемендәге Татар дәүләт академия театры Ркаил Зәйдулланың «Яңа татар пьесасы» – 2010 конкурсында Мәдәният министрлыгының махсус премиясенә лаек булган «Үлеп яратты» дип исемләнгән пьесасын сәхнәләштерде. Халкыбыз, ниһаять, тамырларына, милли үзаңына һәм иманына кире кайткан бу чорда үз туган телендә гомуми һәм дини белем алуга мохтаҗ. Нәкъ шушы, бүгенге көн өчен әһәмиятле мәсьәлә Ркаил Зәйдулла иҗат иткән “Үлеп яратты” пьесасының төп идеясен тәшкил итә. Татар театрында, ниһаять, тарихи шәхес турында пьеса сәхнәләштерелде. Бу театрның мөһим һәм мактауга лаек адымы. Көчле шәхесләр халыкка символ буларак кирәк.

Минем уйлавымча, тарихыбызның легендар хатын-кызы Мөхлисә Буби язмышына сәнгать һәм каләм әһелләренең мөрәҗәгать итүе – милләтебез һәм динебез өчен зур алгарыш. Мөхлисә Бубиның татар хатын-кызларына үрнәк булырлык шәхес булуын белдерде. Әлеге олуг затларыбыз салган иманлы юлны, рухи ныклык үрнәген без дә, киләсе буыннар да лаеклы рәвештә дәвам итсә иде дигән теләктә калам мин. Татар галимнәренең башларын югары тотып, үз милләтләренә хезмәт итүләрен, татар халкын күтәрүләрен телим, чөнки милләт күтәрелсә, алар да югарыда булыр, һәм галимнәр ярдәмендә татарларны дөнья өр-яңадан ачачак әле, иншаллаһ! Үткәнебезгә битараф булмасак иде. Үткәнен онытканның киләчәге юк диләр бит.

МӨХЛИСӘ БУБЫЙ – ТАТАР ХАЛКЫНЫҢ МӘГАРИФЕН ҮСТЕРҮГӘ ЗУР ӨЛЕШ КЕРТКӘН ГАЛИМ-ПЕДАГОГ

Мостаева Венера Марсел кызы,
Алабуга муниципаль районы
“2 нче гимназия” белем бирү учреждениясе,
татар теле һәм әдәбияты укытучысы

Әлеге хезмәттә без аерым игътибарны Мөхлисә Бубыйга багышларга теләдек. Ни өчен? Чөнки халкына мәгърифәт нурларын таратучы, дөреслекне-яңалыкны алга сөрүче, хаким итүче властьтан курыкмаучы ханымның фаҗигале тормыш юлын өйрәнү – мөһим һәм хөрмәткә лаек эш ул.

Мөхлисә Буби 1869 елда Вятка губернасы, Сарапул өязе, Әгерҗе волостендагы Иж-Бубый авылында хәлле крестьян гаиләсендә туа. Гаиләдә алар өчәү була: Габдулла, Гобәйдулла һәм Мөхлисә. Әтиләренең исеме – Габделгалләм, әниләренең – Бәдрелбанат. Габделгалләм һәм Бәдрелбанат Нигъматуллалар үз заманасының укымышлы кешеләре булалар. Алар, татар теленнән тыш гарәп, фарсы, төрек телләрен яхшы беләләр. Габдулла, Гобәйдулла һәм Мөхлисә дөньяви фәннәрдән һәм төрле телләрдән нигезле гыйлем-мәгълүмат алалар.

Мөхлисә бик яшьли бер имамга кияүгә чыга. Кызы Мөнҗия тугач, Мөхлисә иреннән аерылып кайта. Иж-Бубида энеләре укыткан һәм җитәкчелек иткән мәдрәсәдә кызлар сыйныфлары ачып, мөдирә була. Монда ул төрле фәннәрдән укыта башлый. Шуны да әйтергә кирәк, Иж-буби мәдрәсәсе укыту-күрсәтмә әсбаплар һәм башка кирәк-яраклар белән әйбәт җиһазлаган була. Н. Меньшиков исемле инспектор үзенең отчетында болай дип яза: “...Ижбайкинское, например, медресе, благоустроенное, однако, по обоей постановке медресе “Ижбобие” стоит значительно выше, почему учителя русско-татарских школ сравнивают его с магометанской академией.” (1904)

Мөхлисә абыстай мәктәбендә рус теле, татар теле-әдәбияты, арифметика, география, тарих, табигать белеме, рәсем, матур язу һәм ислам дине сабагы укытыла. Үз вакытында алдынгы уку йорты исәпләнгән бу мәдрәсәдә Себердән, Зайсаннан, Ташкенттан, Пржевальскидан, Пишпәктән һәм башка ерак җирләрдән килеп укучы хатын-кызлар күп була. Татар мәгариф тарихында эз калдырган РСФСР мәктәпләренең атказанган укытучысы Сара ханым Габбасия, Казан шәһәреннән Мәрьям

ханым Зәйнетдин, Зәйнәб Максудия, мәшһәр мәгърифәтче, татар басма язуы өчен күп хезмәтләр күрсәткән, дәреслекләр язып калдырган Мөхәммәд әфәнде Идрисинең кызы – Рабига ханым Идриси һәм башкалар Мөхлисә абыстайдан тәрбия, гыйлем эстәгәннәр.

Үз кызы Мөнҗия белән бер яшьлек ятимә кызны (Наҗияне), күз карасыдай асрап үстерә, икесенә дә югары белем мәгълүмат алырга ярдәм итә.

1910-1911 нче елларда патша хакимиятләре татар җәдит мәктәпмәдрәсәләрен аяусыз рәвештә яптыралар. 1912 нче елның 21 гыйнварендә Бубый мәдрәсәсе дә тар-мар ителә. Шушы фаҗигале хәлләрдән соң, 1911 елда ук, Мөхлисә ханым Троицкий шәһәрендә (хәзерге Чиләбе өлкәсендә) Габделвәли (мәшһүр Ф. Аит, атаклы скрипач Мөхәммәд Яушның әтисе) Яуш варислыгында хезмәт итүче Габдрахман Әхмәр ачкан кызлар урта мәктәбендә укыта башлый. Төрле фәннәрдән сабакдәрес бирә. Соңыннан бу мәктәп Яушевлар исеменә күчә. Мөгаллимәгалимә Мөхлисә Бубыйның шөһрәте бөтен киң Русиягә тарала.

Олуг галимебез Ризаэддин бине Фәхреддин җитәкчелегендә, хатынкызлар арасында, зур оештыру, аңлату эшләре алып бара. Җаны-тәне белән халыкка тәрбия бирү диңгезенә чума, ул вакытта (1924-1927 елларда) Уфада нәшер ителгән “Ислам мәҗәлләсе” битләрендә мәкаләләрен бастыра, тәгълим-тәрбия өлкәсендә Фәхрелбанат Сөләймания (казый Габдулла Сөләйманиның әнисе), Гайшә абыстай (Җиһангир Абызгилдинның хатыны), Багбостан ханым, Ләбибә Хөсәен, Фатыйма Аитларның уңай тәҗрибәләрен дәвам иттерә. 1917 елның маенда, Мәскәү каласында, Бөтенрусия мөселманнарының корылтаенда Мөхлисә ханымны Уфа шәһәрендә җирләшкән мөселманнарының Үзәк Диния нәзарәтенә казыя итеп сайлыйлар.

1917 нче елдан Уфада эшли, Диния нәзарәтенең гаилә эшләре бүлеге белән җитәкчелек итә, метрика кенәгәләрен тутыру, гаилә мөнәсәбәтләрен җайга салу, ислам диненә дәгъватлау һ.б. эшләр белән шөгыльләнә. Буби шулай ук хатын-кызлар арасында мәгърифәтчелек эшчәнлеге алып бара, «Өлфәт», «Әхбар», «Вакыт» газеталарында, «Сөембикә», «Ислам мәҗлесе» журналларына мәкаләләр яза. Ислам тарихында беренче һәм иң соңгы бердәнбер казыя-хатын була.

Шәхес шөһрәте чорында, 1937 елның 20 ноябрендә “Башкортстандагы контрреволюцион буржуаз милләтчел оешма әгъзасы” булуын күрсәткән яшерен белешмә нигезендә, революциягә каршы милләтчел эшчәнлек алып баруда, чит ил разведкасы белән элемтә тотуда гаепләп, үлем җәзасына хөкем итәләр. 1937 елнын, 23 декабрендә 68 яшьлек

Мөхлисә Бубыйга чыгарылган хөкем карары җиренә җиткерелә. 1960 елның 23 маенда аның гаепсез икәне раслана.

Бүгенге көндә дә Мөхлисә Бубый тормыш юлын өйрәнү актуаль булып кала. Ркаил Зәйдулла аңа багышлап пьеса яза. Бу пьесага режиссер Илгиз Зәйни Галиәсгар Камал театрында спектакль куя. Шагыйрьләр исә шигырьләрендә Мөхлисә Бубыйны зурлап-хөрмәтләп искә алалар.

Хезмәтебезне Сания Әхмәтҗанованың шигыре белән тәмамлыйсы килә.

Гыйлем таҗы
Изелгән, асылган, киселгән,
Тапталган, иленнән сөрелгән,
Йолкынган, тамыры өзелгән,
Хәл җыеп, яңадан терелгән.
Тернәкле орлыктан үрчегән,
Очкыннан кабынып дөрләгән.
Дым-шифа эзләгән тирәннән,
Түбәннән югары үрләгән.
Яраткан, җылыткан, бүлешкән.
Үз-үзен аямый көрәшкән...
Гыйлемле туташлар, ханымнар
Халкыма мәгърифәт өләшкән.

"ХЕЗМӘТКӘ БАГЫШЛАНГАН ГОМЕР"

(Мөхлисә Бубиның тормыш юлы һәм эшчәнлеге буенча фәнни-тикшеренү эше)

Мөбарәкшина Энҗе Мулланур кызы
Апас муниципаль районы МБГБУ "Азбаба урта гомуми белем бирү мәктәбе" татар теле һәм әдәбияты укытучысы

Тән азыгы-икмәк, җан азыгы – гыйлем һәм мәгърифәт.
Халык мәкале

Мәгърифәт – аң-белем, культура дигән сүз. Мәгърифәтче – галим, гыйлем иясе дигәнне аңлата. Татар халкында белемгә омтылыш, аңа хөрмәт, укымышлы кешеләрне олылау борынгыдан килгән матур гадәт. Безнең төрки бабаларыбыз инде алтынчы гасырда ук укый-яза белгәннәр.

Идел буе Болгар дәүләтенең чәчәк ату чорында уку-укыту эшенә аеруча да зур игътибар бирелгән. Мөселманнарның һәр мәчете каршында мәдрәсә булуы мәгълүм. Билгеле булганча, мәдрәсәләрнең төп юнәлеше – дини белем бирү. Әмма халкыбызның теленә, әдәбиятына, мәдәниятенә нигез салу да шуннан башланган. Дөрес, мәдрәсәләрдә белем алу тормыш итүгә яраксыз, мәгънәсез дини сүзләр ятлауга кайтып калган кебек фикерләр бүгенге көнгәчә яшәп килә. Әмма, минем уйлавымча, мәдрәсәнең шәкертләргә гарәп телен өйрәнергә, хәтерләү сәләтен арттырырга, җаваплылык, түземлелек сыман уңай сыйфатларын үстерергә ярдәм итүен дә әйтмичә калу мөмкин түгел. Халыкны аң-белемле, тәрбияле итүгә зур өлеш керткән күп кенә татар мәгърифәтчеләре белем алуны шушы мәдрәсәләрдә башлап җибәрә. Әлеге шәхесләр, үз чиратында, халыкка дөньяви фәннәр өйрәтү зарурлыгын яхшы аңлый, кешеләрне яшәү өчен кирәкле мәгълүматлар белән коралландырып, һөнәр өйрәтеп, татар җәмгыятен уңай якка үзгәртеп коруны максат итеп куя.

XIX йөзнең уртасы һәм икенче яртысы халкыбызга яңа фикри юллар ача. Нәкъ менә шушы чор татар әдәбияты һәм мәдәнияте өлкәсендә зур борылыш булып тора. Татар милли мәгарифен алга җибәрергә, кешеләрнең аңын үстереп, горурлыгын уятып, татар халкының югалткан дәүләтчелеген торгызырга омтылган милли хәрәкәт барлыкка килә. Мәгърифәтчеләр эшчәнлеге һәм иҗаты нәтиҗәсендә татар иҗтимагый фикерендә тәнкыйди башлангычка нигез салына, кешеләрнең дөньяга карашын урта гасыр фанатиклыгыннан азат итүдә мөһим адым ясала. Мәгърифәт йолдызлыгында аеруча якты балкыган шәхесләр исемлегенә без Каюм Насыйри, Шиһабетдин Мәрҗәни,Хөсәен Фәезханов,Ризаэддин Фәхреддин, Шәмсетдин Күлтәси, Габденнасыйр Курсави кебек татар зыялыларын кертә алабыз. Татар мәгърифәтчеләре арасында Мөхлисә Буби аерым урын алып тора,чөнки ул үзенең гаҗәеп авыр һәм якты тормышы белән башкалардан аерыла.Ислам дөньясында ул бердәнбер татар хатыны-казый була. Халыкта аны «мулла-абыстай» дип йөртәләр. Мөхлисә Бубиның эшчәнлеге мәктәп программасында әдәбият дәресләрендә өйрәнелми,шуңа күрә дә аның тормышы,язмышы миндә зур кызыксыну уятты.

ХАТЫН-КЫЗГА, ГЫЙЛЕМ ТАҖЫ КИЕП, ҮЗ ИРЕГЕН ДАУЛАП АЛУ КИРӘК!..

Мөхәммәтшина Гөлфинә Шәйхетдин кызы
Казан шәһәре ГБМБУ "71 нче мәктәп"
татар теле һәм әдәбият укытучысы

Сайлаган **теманың актуальлеге**. Халкыбызның күренекле, бөек, үзаңлы мәгърифәтче кызларның тормышы һәм кабатланмас эшләре турында хәзергә аз язылды, аз өйрәнелде. Әдәбият белгечләребез һаман да аларның биографияләренең ачыкланып бетмәгән фактларын тикшерәләр, истәлекләрен барлыйлар. Мин дә үземчә шул сорауларга җавап эзләү эшенә алындым.

Төп **максатым** – мәгърифәтче кызларның тормышы һәм кабатланмас эшләре турында күзаллау булдыру һәм шул файдалы мирасны укыту-тәрбия процессында куллану.Милли үзаңлы хатын-кызларыбызның шул чордаүз-үзләрен камилләштерү юлында башкаларны да үзләре артыннан ияртә алу сәләтләрен бәяләү. Хезмәтебезнең **тикшерү объекты** – шәхси тормышлары, ә **тикшерү предметы**– шул чорда мәгарифнең торышы

Кулланылган чыганаклар.

Эш барышында төрле чыганакларга мөрәҗәгать итәргә туры килде.

Эшнең **структурасы.**

Фәнни эшем кереш, төп өлештән, йомгаклаудан, әдәбият исемлегеннән һәм кушымтадан (презентация) тора.

Максатымны тормышка ашыру өчен эшемнең **бурычлары**:

– Мәгърифәтче татар хатын-кызларын һәм алар турындагы истәлекләрне барлау, чыганаклар туплау.

– Мәгърифәтче татар хатын-кызларының мәгарифкә керткән өлешен өйрәнү.

Афәтле тарих юлларын узганда милләтебезне ана теле, Ислам дине, асыл гореф-гадәтләребез саклап килгән. Бүгенге глобализация чорында милләтне милләт итеп саклап калу мәсьәләсе яңадан актуаль төс ала. Мал туплауны төп максат итеп куйган шушы катлаулы заманда татар халкы милләт булып сакланып калырмы, балаларыбыз милләтебезнең киләчәк язмышын үз кулларына алырлык булып тәрбияләнеп үсеп өлгерерме, рухи-мәдәни кыйммәтләребезне аларга рухи терәк итеп тапшыра алырбызмы, дигән уйлар күпләрнең күңелен борчый торгандыр. Мондый уйлар исә хатын-кыз, ана төшенчәләренә барып тоташа, чөнки балаларны югары әхлаклы, иманлы кешеләр, милләт балалары итеп

тәрбияләүдә төп роль хатын-кыз җилкәсенә төшә, иманлылык хисен күкрәк сөте белән ул гына сеңдерә, ул гына туган телле итеп үстерә ала газиз баласын.

Мәгрифәтче хатын-кызларыбыз үзләренең гомерен динне саклауга, хатын-кызларны балаларын милләт балалары итеп тәрбияләргә сәләтле аналар итеп тәрбияләүгә багышлаган, алар турында кайгырткан, аларның хокуклары өчен көрәшкән, хатын-кызның илаһи көчкә сәләтле бөек зат икәнен, аның иҗтимагый тормышта үз урыны булырга тиешлеген раслаган. Үзләренең кешелек сыйфатлары белән дә халкыбызның иң олы абруен яулаган, рухи камиллеккә ирешкән, үлем җәзасын да имән баганасына таянып горур атлап каршы алган олы шәхес буларак, алар бүген дә татар хатын-кызлары өчен якты үрнәк булып тора, аның якты истәлеге милләт мәнфәгатьләре өчен хәрәкәт итәргә чакыра ала. Менә ни өчен кирәк бүген халкыбызның тарихи хәтерен яңартырга. Уку-укытуның дәрәҗәсен үстерү, халыкны тәрбияләү, мәдәниятне үстерү өчен ул туганнары белән үзенең бик күп өлешен кертә. Алар өчен бик мөһим шарт: наданлыкны, артта калганлыкны бетерү була. Мөхлисә Бубыйның тормыш юлы бик катлаулы юллар аша үтсә дә, аны көчле рухлы булуы сынуга юл куймый.Белемнәрен, көчләрен үзеннән соң килүче буыннарга тапшырып, үзләре инде күптән безнең арадан киткән бу Фатыйха Аитова мәктәбенең затларны, бу укытучыларны йолдызларга тиңләрлек. Халкыбызның аң-белемгә мөгаллимәләре һәм укучы омтылышы таңында балкып чыккан таң йолдызлары– Зөһрәләре алар.

Мәгърифәтчелек һәм гуманизм рухында язган Галимәтелбәнат Биктимерова әдибә «мөмкин кадәр үз телемез илә язарга гайрәт иттем» дигән принципларына прозаик әсәрләрендә турылыклы булып кала. Зөһрә таң билгесе булган кебек Сара Шакулова тормышы һәм физика-математика биеклекләрен яулаудагы батырлыгыда фән үрләренә күтәрелергә ашкынган безнең татар хатын –кызлары күңелендә юл күрсәтүче йолдыз булып җемелди.

Алар укымышлы, зыялы, тәртипле һәм тәрбияле, хөрмәткә лаек хатын-кызлар булган. Үз чиратында хөрмәтен, мәхәббәтен, күңелен тудырган үлемсез хезмәтләре һәрвакыт халык күңелендә калалар. Без бүген дә чиксез горурлык хисләре белән искә алабыз.

Татар халкы милләт булып яшәгәндә Мөхлисәләр, Фатыйма Аитовалар, Галимәтелбәнат Биктимерова, Сара Шакулова да яшәр, һәрвакыт безнең белән очраштырыр.

“ТАТАР ХАТЫНЫ НИЛӘР КҮРМИ” МӨХЛИСӘ БУБЫЙ

Сибгатуллина Миләүшә Габдулла кызы,
Чистай районы бнчы төп гомуми белем бирү мәктәбе,
татар теле һәм әдәбияты укытучысы

Һәр тугрыда ким түгелбез ирләрдән без,
Гыйлем алсак, иң галимнәренә тиң без.
Бер милләтнең там яртысы без булгачдыйн,
Карап карыйк: ирәнләрдән ничек ким без?!
Маһруй Мозаффария

“Татар хатыныниләр күрми”! Бу җөмләне гасырлар авазы аша ишетеп, кайсы көнгә туры китереп әйтсәк тә, һичшиксез, нәкъ безнең чор фразасы бу диеп уйларга була. Иман ныклыгы, кылган гамәлләре белән дә бары тик горурлык хисләре генә тудыра ала торган тарихыбызның легендар хатын-кызы Мөхлисә Бубый язмышында да йөрәк авыртырлык урыннар биһисап. Халкыбызның горурлыгы булып торган Мөхлисә Бубый – татар кызлары өчен беренче мәдрәсә оештыручы, күренекле җәмәгать эшлеклесе, хатын-кызлардан беренче казый.

Татар халкын торгынлыктан чыгаруны үз бурычы итеп куйган җәдитчеләр тәрәккыйпәрвәр – «яңа кеше” тәрбияләүне хатын-кызның җәмгыятьтә һәм гаиләдәге хәлен үзгәртү белән бәйләп караганнар. Беренчеләрдән булып, бу проблеманың чишелеш юлларын галим, мөдәррис, дин белгече Ризаэддин Фәхретдин үз әсәрләрендә эзли башлаган. Яхшы тәрбияле, киң белемле кызлар гына чын милләт аналары булып җитешәчәк һәм киләчәктә милләтне алга алып барырлык шәхесләр тәрбияләячәк дигән фикерне дәлилләп чыккан ул. Мөхлисә Бубый тәкдиренең бер өлеше үзеннән күпкә олы кешегә кияүгә чыгып, ахыры уңышсызлыкка дучар булып, ике баласы белән аерылып, яңа тормыш башлаудан тора. Изелгән татар хатын кызны яклаучы, киләчәккә өмет тудыручы Мөхлисә калган гомерен татар мөселман гаиләсе институтына багышлый. Ризаэтдин Фәхретдинов башлангычын дәвам итүче ул була.

1931-1937 еллар... Илнең аңлы, сәләтле, булдыклы, алдынгы фикерле, көчле ихтыяр көченә ия булган аерым уңай шәхесләрдән арыну чоры... Ялган уйдырма, гаеп тагып, аларны кабул итәгә мәҗбүр итеп, физик җәзалаулар юлы белән гаиләләрен, нәселләрен куркыту юлы белән никадәр уникаль шәхесләрне, асыл затларны җир йөзеннән себереп ташлаганнар. Мөхлисә Бубый да шул афәтле еллар корбаны.

Бүгенгесе көннең проблемаларын җиңеп чыгар өчен аның образы безгә юл яктырткыч йолдыз булып тора, тарихи шәхесләребезгә, динебезгә карата горурлык хисләре тәрбияли, әлеге олуг затларыбыз салган иманлы юлны, рухи ныклык үрнәген киләсе буыннарда да лаеклы рәвештә дәвам итәргә чакырып кала. Шул авыр тормыш шартларында башкаларга да таяныч ышаныч була алган шәхес бүгенгесе көндә дә безнең тормышта үзенең уңай яклары белән үрнәк.

МИЛЛӘТ ЯЗМЫШЫ – ТАТАР ХАТЫЗ-КЫЗЛАРЫ КУЛЫНДА

Хәйруллина Айсылу Рәсим кызы
Казан шәһәре Яңа Савин районың ГБМУ
"Аерым предметлар тирәнтен өйрәнелә
торган 71 нче татар – рус урта мәктәбе"
I категорияле татар теле
һәм әдәбияты укытучысы

Гасырлар дәвамында төрле кысуларга һәм югалтуларга карамастан, татарларда аң-белемгә игътибар зур булган, халык үзе гыйлемен буыннардан – буыннарга тапшырып килгән, мәчет салса, аның каршында мәдрәсә ачкан, шуңа да патша Русиясендә татар халкы иң гыйлемле халык булып саналган. Әмма мәдрәсәләрдә ир балалар гына белем алган, кызлар исә өйдә я муллаларның хатыннары – абыстайларда укыргаязарга өйрәнгәннәр, башлыча догалар ятлау белән чикләнгәннәр. Үсеш чорына кергәндә татар кызларына системалы белем бирү максаты алга калкып чыга. Хатын-кызның бурычы дөньяга бала китерү белән генә чикләнми, ул аны тәрбияли дә, ә бала тәрбияләүче ана гыйлемле, мәгърифәтле дә булырга тиеш, дигән фикерне күтәреп чыгалар алдынгы карашлы татар зыялылары. Кызларга дини һәм мәдәни белем бирү милләт анасын тәрбияләү бурычына килеп тоташа. Хатынкызлар өчен уку йортларын татар байлары, зыялылары, дин әһелләре ача, аларга хатыннары, кыз туганнары кушыла, алар арасыннан хатын-кыз лидерлар калкып чыга. Татар хатын-кызлары арасыннан Фәхрелбанәт Сөләйманова, Газизә Самитова, Маһруй Барудия, Маһруй һәм Мәхмүдә Мозаффариялар, Ләбибә Хөсәенова, Фатиха Аитова, Фатыйма-Фәридә Ваһапова-Нәүрүзова, Мөхлисә Бубый һәм башка бик күпләр милләтебезне мәгърифәтле итү өчен зур эшләр башкаралар, мәгърифәтчеләр рәтенә басалар.

Алар арасында Мөхлисә Бубый аерым урын алып тора. Заманында югары үсешкә юл тоткан, кызларга да белем биргән гыйлем учагы буларак танылган «Иж-Бубый” мәдрәсәсе ил тарихында беренче һәм әлегә кадәр бердәнбер казый дәрәҗәсенә лаек булган хатын-кыз исеме белән дә бәйле. Ул – Иж-Бубый кызлар мәдрәсәсе белән җитәкчелек иткән Мөхлисә Нигъмәтуллина-Бубый. Ул елларда татар кызлары өчен башлангыч уку йортлары ачылган, әмма Ауропа дәрәҗәсендә белем биргән Иж-Бубый мәдрәсә комплексы кысаларында урта белем биреп мөгаллимәләр әзерләгән кызлар мәдрәсәсе Русиядә бердәнбер булган.

Мөхлисә Бубый үзенең гомерен динне саклауга, хатын-кызларны балаларын милләт балалары итеп тәрбияләргә сәләтле аналар итеп тәрбияләүгә багышлаган, алар турында кайгырткан, аларның хокуклары өчен көрәшкән, хатын-кызның илаһи көчкә сәләтле бөек зат икәнен, аның иҗтимагый тормышта үз урыны булырга тиешлеген раслаган. Үзенең кешелек сыйфатлары белән дә халкыбызның иң олы абруен яулаган, рухи камиллеккә ирешкән, үлем җәзасын да имән баганасына таянып горур атлап каршы алган олы шәхес буларак, ул бүген дә татар хатын-кызлары өчен якты үрнәк булып тора, аның якты истәлеге милләт мәнфәгатьләре өчен хәрәкәт итәргә чакыра ала. Менә ни өчен кирәк бүген халкыбызның тарихи хәтерен яңартырга. Дини җирлектә, гомерләрен динне саклауга, мәгърифәтне үстерүгә багышлаган затлы вә зыялы гаиләдә туып үскән, дини белем, гыйлем алган Мөхлисә, якыннары белән кулга-кул тотынып хезмәт иткән, шуңа да рухи үсешкә ирешә алган, халыкка хезмәт итүгә бәйле эшчәнлегендә көчле булган.

Татар милләте генә түгел, бөтен совет халкы язмышында кара көннәр булып язылып калган Сталин репрессияләре дигән афәтне татар хатын-кызлары арасында беренче казыя Мөхлисә Бубый образы тамашачыга яшь режиссер Илгиз Зәйниев һәм пьеса авторы Ркаил Зәйдулланың “Яңа татар пьесасы” конкурсында җиңү яулаган “Үлеп яратты” дигән пьесасында күрсәтелә. Спектакльне карагач, милләт фаҗигасен күрәсең, татар хатын-кызының рухи яктан никадәр көчле булуы, иман ныклыгына тагын бер кат инанасың.

Пьесада 1937 елда Уфада булган вакыйгалар тасвирлана. Спектакль Үзәк Диния нәзарәтендә казый булып эшләгән Мөхлисә Бубыйның өендә намаз укыган вакытында кулга алынуы белән башлана. Аның өендә тентү ясала һәм сандык төбендә көмеш беләзекләре, алтын алкалары табыла: Мөхлисә Бубый гомере буена хаҗ кылу турында хыялланып яши һәм зәркән эшләнмәләрен изге сәфәр өчен җыйган, саклаган булган. НКВД хезмәткәренә аны кулга алыр өчен бу факт җитә

һәм аны контрреволюцион эшчәнлек алып баруда гаеплиләр. Мөхлисә Бубый гаебен танымый һәм кыйналуга, мәсхәрәләүгә дучар ителә. Спектакльдә Макаев образы аша автор чарасызлыктан, газаплауларга түзә алмыйча, танышларын гомер булмаган вакыйгаларга катнашы барлыгын раслаган, мескен кешеләрне күрсәтә. Хәтта ки, Корбанов фамилияле НКВД кешесе дә башта Мөхлисә Бубыйга "кортка" дип кенә караса да, ахырдан аны сындыра алмыйча, үзе атыллып үлә. Бу вакытта казыяга 68 яшь була. Өлкән булуына карамастан, ул НКВДның сират күперен горур үтә. Кыйнап та карыйлар, мәкерле хәйләләр уйлап табып, гаебен танытырга тырышалар, танышларыннан "доносларˮ яздырталар, ләкин, нәтиҗәдә, Мөхлисә Бубыйның рухын сындыра алмыйлар. Киресенчә, аңа донос язган, рәнҗеткән кешеләрне ул кызгана, җылы сүзләр табып бәхилләшә, Ходайдан аларның кичерелүен ялвара.

Спектакльдә Мөхлисә Бубыйның төрмәгә кадәрге тормышы штрихлар рәвешендә генә бирелә. Аның кара фикерле надан муллага кияүгә бирүләре, аннан соң абыйларының аны ике бала (берсе – үз кызы, икенчесе – мәрхүмә асрау кызы) белән урлап алып кайтулары, 1911 елда мәдрәсәне патша жандармериясенең ябып кую күренешләре төрмәгә эләккән Мөхлисә хәтерендә яңара. М.Бубый гомер буе мәгърифәт, гуманизм идеяләрен, яхшылык тарата. Әлеге якты башлагычны И.Зәйни кыңгыраулар тоткан кызлар рәвешендә уңышлы сурәтләгән. Спектакль ахырында шушы кызларның караңгылыкта яктырткычлар тотып йөрүе дә әлеге идеяләренең дәвам итүен күрсәтә.

Мөхлисә ролендә – Г.Камал исемендәге театрның Татарстанның халык, Россиянең атказанган артисты Дания Нуруллина. Дания ханым Мөхлисә Бубыйның трагедиясен, аның уй-кичерешләрен бөтен тулылыгы белән тамашачыга җиткерә алды. Пьеса авторы Ркаил Зәйдулла әлеге спектакльне милләт язмышы турында уйлануларга этәрә дигән иде. Шуңа күрә дә ул Мөхлисә Бубый авызыннан "Милләт язмышы – татар хатын-кызлары кулында", – дип әйттерә. Катнаш никахлар, ата-аналарның, бигрәк әни кешеләрнең балаларын татар мәктәпләренә бирмәве милләтнең бетүенә юл ача да инде. Ә Мөхлисә Бубый һәм аның ир туганнарының татар балаларының туган телдә белем алуы өчен тырышып йөрүе, Мөселман дини идарәсендә гаилә эшләре бүлеген җитәкләве, хатын-кызларга белем һәм тәрбия бирү мәсьәләләрен уңышлы хәл итүе, җәмгыятьтә аларның хокукларын яклау буенча күп эш башкаруы бүгенге гүзәл затларыбыз өчен үрнәк булып тор Спектакльдә милләт язмышы шулкадәр тирән итеп тасвирлана, хәтта кайбер урыннарда күзләр яшьләнә. Мин үзем дә бу спектакльне берничә тапкыр ка-

радым. Ул безне уйландырырлык әсәр. Әле безнең милләт өчен янып – көеп йөргән хатын – кызларыбыз бүгенге көндә бик аз өйрәнелгән. Әсәрдә фикерләр ачыктан-ачык әйтелә, нәрсәгәдер төреп бирелми. Бу пьесаның иҗади идеясе – ул көч кулланугa, рәхимсезлеккә каршы торырга кирәклек, кеше рухының көчен күрсәтү. “Милләт язмышы–татар хатын-кызлары кулында”, ди төп героиня.

ДИНГӘ ҺӘМ МИЛЛӘТКӘ БИРЕЛГӘН ГОМЕР

Хуҗина Гөлгенә Мөхәммәтнур кызы
Яр Чаллы шәһәре «13 нче гомуми белем
бирү мәктәбе» татар теле һәм әдәбияты укытучысы

Халкыбызның күпгасырлы тарихы шанлы да, аянычлы да. 16 нчы гасырда татар халкының дәүләтләре белән бергә бай рухи-мәдәни мирасының да күп өлеше эзсез югала, зыялылар юкка чыгарыла, милләт үсеше тоткарлана. Тик XVIII гасырның ахырында гына, Екатерина Икенченең Ислам диненә карата булган тыюларны, чикләүләрне җиңеләйткән Указы (1788 ел) чыгып, таш мәчетләр салырга рөхсәт ителгәч, татарларда рухи тормыш җанлана башлый, караңгылыктан чыгып югарыга күтәрелү өмете уяна. Татар зыялылары алга үсеш юлларын эзләүдә яңа баскычка күтәреләләр, халыкның аңын үстерү өчен агарту эшенә керешәләр.

XIX йөзнең уртасы һәм икенче яртысында халкыбызда фикер җанланышы күзәтелә, татар дөньясына Шиһабетдин Мәрҗани өр-яңа фикерләр белән килеп керә. Ул дин белән бергә милли аңның татар үсеше өчен зур әһәмиятен аңлап эш итә. Аңа тулысынча фикердәш була алмаса да, Каюм Насыйри да татар үсешенә үзеннән гаять зур өлеш кертә. Исмәгыйль Гаспралы җәмгыять үсеше өчен мәгариф системасын үзгәртеп кору мәсьәләсен күтәреп чыга, җәдитчелек хәрәкәтенә нигез сала. Татар зыялыларының сәяси эшчәнлегендә дә үзгәрешләр хасил була.

Гасырлар дәвамында төрле кысуларга һәм югалтуларга карамастан, татарларда аң-белемгә игътибар зур булган, мәчет салса, аның каршында мәдрәсә ачкан. Әмма мәдрәсәләрдә ир балалар гына белем алган, кызлар исә өйдә я муллаларның хатыннары – абыстайларда укыргаязарга өйрәнгәннәр, башлыча догалар ятлау белән чикләнгәннәр. Татар хатын-кызлары арасыннан Фәхрелбанәт Сөләйманова, Газизә Самито-

ва, Маһруй Барудия, Маһруй һәм Мәхмүдә Мозаффарияләр, Ләбибә Хөсәенова, Фатиха Аитова, Фатыйма-Фәридә Ваһапова-Нәүрүзова, Мөхлисә Бубый һәм башка бик күпләр милләтебезне мәгърифәтле итү өчен зур эшләр башкаралар, мәгърифәтчеләр рәтенә басалар.

Алар арасында Мөхлисә Бубый аерым урын алып тора. Заманында югары үсешкә юл тоткан, кызларга да белем биргән гыйлем учагы буларак танылган «Иж-Бубый” мәдрәсәсе ил тарихында беренче һәм әлегә кадәр бердәнбер казый дәрәҗәсенә лаек булган хатын-кыз исеме белән дә бәйле. Ул – Иж-Бубый кызлар мәдрәсәсе белән җитәкчелек иткән Мөхлисә Нигъмәтуллина-Бубый. Ул елларда татар кызлары өчен башлангыч уку йортлары ачылган, әмма Ауропа дәрәҗәсендә белем биргән Иж-Бубый мәдрәсә комплексы кысаларында урта белем биреп мөгаллимәләр әзерләгән кызлар мәдрәсәсе Русиядә бердәнбер булган.

Бу исем белән бәйле мәдрәсәгә аерым тукталуыбыз очраклы түгел. Афәтле тарих юлларын узганда милләтебезне ана теле, Ислам дине, асыл гореф-гадәтләребез саклап килгән. Бүгенге глобализация чорында милләтне милләт итеп саклап калу мәсьәләсе яңадан актуаль төс ала. Мал туплауны төп максат итеп куйган шушы катлаулы заманда татар халкы милләт булып сакланып калырмы, балаларыбыз милләтебезнең киләчәк язмышын үз кулларына алырлык булып тәрбияләнеп үсеп өлгерерме, рухи-мәдәни кыйммәтләребезне аларга рухи терәк итеп тапшыра алырбызмы, дигән уйлар күпләрнең күңелен борчый торгандыр. Мондый уйлар исә хатын-кыз, ана төшенчәләренә барып тоташа, чөнки балаларны югары әхлаклы, иманлы кешеләр, милләт балалары итеп тәрбияләүдә төп роль хатын-кыз җилкәсенә төшә, иманлылык хисен күкрәк сөте белән ул гына сеңдерә, ул гына туган телле итеп үстерә ала газиз баласын.

ДӨНЬЯНЫҢ ЯКТЫРТЫП ТОРУЧЫ НУРЛАРЫ

Бәдретдинова Гүзәлия Нургали кызы
Балык бистәсе районы Корноухово урта
гомуми белем мәктәбе татар теле һәм
әдәбияты укытучысы

Һәр милләт үзенчә бөек һәм зирәк. Татарларның бөеклеге аларның мөстәкыйль рухлылыгында, сугышларда баһадирлыгында, теләсә нинди эштә уңган һәм һәвәс булуында чагыла. Милли сыйфатларның юкка чыгуы – милләтнең юкка чыгуы ул, шуңа күрә халкыбыз гыйлемгә тартылган, беренче чиратта, мәктәп– мәдрәсәләр ачуга әһәмият биргән.

XVIII-XIX гасыр уртасында акыл һәм фәнгә таянып, кеше һәм җәмгыятьнең чын табигатенә туры килә торган “табигый тәртипкә” ирешү мөмкинлегенә нигезләнгән фикер агымы– мәгърифәтчелек барлыкка килә. Бәла-казаларның сәбәбен наданлык, дини фанатизмда күргән мәгърифәтчеләр сәяси азатлык, хокукый тигезлекне яклап, феодаль тәртипләргә каршы чыгалар. Элек-электән гыйлемгә тартылган татар халкы өчен мәгърифәт мөстәкыйльлекнең төп юлдашы була. Күренекле этнограф Карл Фукс “Казан татарлары” дигән хезмәтендә татарларның Европадагы бик күп халыкларга караганда мәгърифәтлерәк булуын билгеләп үтә. Тарихтан билгеле булганча, 1917 елга кадәр татарлар укый-яза белү, китап бастыру буенча иң алдынгы урыннарны алып торганнар. Халыкның педагогик культурасын үстерүдә, үз халкы турында кайгыртып, бөтен белемен, көчен халыкка аң-белем таратуга биргән шәхесләрнең роле, һичшиксез, зур. Юкка гына мәгърифәтче Ризаэддин бине Фәхреддин: “Галимнәр-пәйгамбәрләрнең варислары, дөньяның яктыртып торучы нурлары” дип язып калдырмаган. Аларның һәркайсының иҗаты, эшчәнлеге аерым өйрәнүгә лаек. Үземнең чыгышымда мин хатын-кыз мәгърифәтчеләр, аларның милләтебез үсешенә керткән өлешләре турында сөйләрмен.19 гасырның ахыры – 20 гасырның башы – татар мәгърифәтчелегенең үсеш чоры. Бу чорда җәдиди мәктәпләр ачыла, хатын-кызларга да гыйлем алу мөмкинлеге туа. 1917 елгы Октябрь борылышына кадәр, укымышсыз, хокуксыз мөселман хатын-кызлары турындагы фикер ныклап урнашкан булуга карамастан, татар хатын-кызының роле гаилә кысаларында гына калмый. Алар иҗтимагый тормышта да әһәмиятле роль башкаралар. Кыз балаларны укыту, аң-белемле итү күп каршылыкларга очрый, ләкин бу алар белем алудан мәхрүм калган дигән сүз түгел әле. XIX гасырның 60 елларында тарихчы М.Лаптев

татарларның шактый укымышлы, хәтта хатын-кызлар арасында да укый-яза белүчеләрнең күп булуы турында яза. Шактый эре капиталга ия булган Әхмәт һәм Гани Хөсәеновлар, Шакир һәм Закир Рәмиевләр, фабрикант Акчуриннар, Үтәмешевләр белән бергә матди байлыклары әллә ни зур булмаган хатын-кызларыбыз да милли мәгариф үсеше өчен үзләреннән зур өлеш кертәләр.

1866 елның ноябрендә Оренбург губернасының Троицк каласында сәүдәгәр Габделвәли Яушев гаиләсендә дөньяга килгән иганәче, җәмәгать эшлеклесе, татар халкына дөньяви белем бирү тарафдары Фатиха Габделвәли кызы Аитова (1866-1942) – халыкка аң-белем таратуда, мәктәп-мәдрәсәләр ачуда зур тырышлык куйган фидаи затлардан. 1897 елда Казан сәүдәгәре Сөләйман Аитовка кияүгә чыга. Иренең рухи һәм матди ярдәме белән Казанда татар кызлары өчен, бушлай тегү-чигү эшләренә өйрәтүче мәктәп ачтыра. Әмма Фатиха Аитованың иң зур хыялы – милли кызлар гимназиясе ачу була. 1910 елда әтисе вафатыннан соң калган мираска дүрт сыйныфлы дөньяви мәктәп ачтыра. ул 1916 елда кызлар өчен беренче хосусый гимназия итеп үзгәртелә. Бу гимназия укыту эшләренең куелышы һәм укытыла торган фәннәрнең рус мәктәпләренекенә туры килгән бердәнбер уку йорты була. Анда укыган өчен түләү гаиләнең матди хәленнән чыгып билгеләнә. Фәкыйрь гаиләләр балалары өчен акчаны кимрәк күләмдә түләгән яисә түләүдән бөтенләй азат ителгән. Әлеге мәктәптә 30-40 кыз бала бушлай укыган. Гимназияне тотуга киткән чыгымның яртысын Ф.Аитова үзе түләгән. Кызлар гимназиясендә татар һәм гарәп телләре, рус теле һәм әдәбияты, тарих, география, арифметика, табигать белеме, кеше анатомиясе һәм физиологиясе, гигиена, педагогика, матур язу, рәсем, кул эшләре һәм дин гыйлеме укытылган, кием кисү һәм тегү, шулай ук аш-су әзерләргә өйрәтү курслары ачылган.

Әлбәттә, мондый уку йортында эшләргә укытучыларның да иң осталары гына сайлап алынган. Укыту-тәрбия эше шул заманның алдынгы педагогы Мәһруй ханым Мозаффария (1873-1945) һәм махсус әзерлекле хатын-кыз мөгаллимәләр җитәкчелегендә алып барылган. Мәсәлән, рус телен, русча матур язуны – Казандагы хатын-кызлар югары курсларын тәмамлаган Бибимәрьям Акимбәтова (ул шул ук вакытта гимназия мөдире дә булган), татарча матур язу һәм табигать белемен – Шумкова гимназиясен тәмамлаган Мәрьям Мөштәриева, география һәм татар тарихын – Котова гимназиясендә белем алган Мәдинә Сәгыйтова укыта. Татар хатын-кызларыннан беренче булып, Сорбонна университетын тәмамлаган, соңыннан Мәскәү университетында югары математик белем алган Сара

Шәкүлова да шушы гимназиядә белем бирә. Менә шундый тирән белемле укытучылар да бу уку йортының чын бәһасен билгели. Аның даны еракларга тарала. Тагын бер игелекле хатын-кыз, күренекле мулла һәм мөдәррис Галимҗан Барудиның хатыны Бибимаһруй Үтәмешева-Галиева “Мөхәммәдия “мәдрәсәсен киңәйтү өчен үзенең 2000 сум акчасын бирә, соңрак шунда ук кыз балалар өчен мәктәп ача. Ул “Бибимаһруй абыстай мәктәбе “дип атала. Аның мәктәбенә, укытуның рәвешләрен, дәресләрен карау өчен, хатын-кызлар күп җыела торган була. Фатыйма-Фәридә Нәүрүзова исә Омскида татар мәктәбе ачу максаты белән, Себергә күчеп китә, ә вафаты алдыннан бөтен байлыгын хәзерге Ютазы районы Кәрәкәшле авылында мәктәп төзү өчен васыять итеп калдыра. Россия Хөкүмәте Думасы әгъзасы, күренекле галим С. Җантуринның хатыны Суфия Җантурина 50 мең сум акчасын Уфадагы “Галия“мәдрәсәсенә бирә; Башкортстанның Бүздәк районы Килем авылында кызлар һәм малайлар өчен 2 мәктәп төзетеп, укытучыларга хезмәт хакы түләп тора; шул ук авылда мәчет төзү өчен акча бирә. Суфия Җантуринаның ачлык елларында мохтаҗларга ярдәм итүе, Петербургка барып, туку станоклары алып кайтуы һәм бу эшкә авыл халкын да өйрәтүе билгеле.

XIX гасыр ахырында кызлар өчен ачылган рус-татар мәктәпләре шулай ук соклану уята. Бу башлангычка 1872 елда Казанда Бәдриҗамал Әпсәләмова нигез сала. Соңрак Шәмсенур Гайнетдинова, Хәдичә Әхмәрова, Әминә Фәезханова бу эшне дәвам итәләр.

Иҗтимагый тормышта үз урыннарын тапкан, алай гына да түгел, гасырлар буе формалашкан тәртипләргә каршы, башкалар язмышын уңай якка үзгәртергә дип, көрәшкә күтәрелгән кыю хатын-кызларыбыз арасында, һичшиксез, тарихыбызның легендар хатын-кызы Мөхлисә Буби аерым ихтирамга һәм игътибарга лаек. Ул үзенең гаҗәеп авыр һәм якты тормышы белән аерылып тора. Буби бертуганнарының хатыннары Нәсимә һәм Хөснифатыйма белән берлектә яңа типтагы хатын-кызлар мәдрәсәсен оештыруда актив катнаша. 1901 елда 6 сыйныфлы татар хатын-кызлар мәктәбе ачыла, һәм Мөхлисә Буби аның мөдире була. Анда дин гыйлеме белән беррәттән төрле дөньяви фәннәр, 1905 елдан рус теле укытыла. 1907 елда 1 сыйныфлы рус-татар училищесы ачыла, ул хатын-кызлар мәдрәсәсенең бер бүлегенә әверелә. Иж-Бубый мәдрәсәсе мәктәп-мәдрәсәләр өчен мөгаллимәләр әзерләүдә беренче уку йорты була.Бирегә укырга Уфа, Сембер, Самара, Әстерхан, Ташкент, Петропавловск, Мәскәү кебек шәһәрләрдән килләләр.

1911елда Бубинең абыйсы һәм энесе кулга алына, уку йортлары ябыла . Буби Троицк шәһәренә күчеп китә һәм анда хатын-кызлар мәктәбен

җитәкли, хатын-кызлар гимназиясендә дин гыйлеме укыта. 1914 елда мөгаллимәләр семинариясе ачуга ирешә.

1917 елның маенда Мәскәүдә узган Бөтенроссия мөселманнарының беренче корылтаенда Мөхлисә Буби Мөселманнар Диния нәзарәте әгъзасы һәм ислам тарихында хатын-кызлардан беренче казый итеп сайлана. 1930 елның 20 ноябрендә Буби «Башкортстанның контрреволюцион милләтчеләр оешмасында» катнашуда гаепләнеп кулга алына һәм 7 ел кимсетелү, авыр газаплар күргәннән соң атылуга хөкем ителә. 1937 елнын ноябрендә 68 яшендә атып үтерелә. Вафатыннан соң аклана.

Халкыбыз зыялы, укымышлы милләтпәрвәр улларын һәм кызларын онытмаска тиеш. Бу– безнең төп бурычыбыз. Бөек акыл иясе Шиһабетдин Мәрҗани сүзләре белән әйткәндә:” Үткәнен белмәгәннең киләчәге юк”. Күп гасырлык тарихы булган татар милләтенең киләчәктә яшәргә хакы да, мөмкинлеге дә бар.

БЕРЕНЧЕ ДӨНЬЯВИ МӘКТӘПЛӘР

Ваһапова Гөлүсә Равил кызы
Аксубай муниципаль районы
“Шәрбән төп гомуми белем бирү мәктәбе”
МБГБУ тарих укытучысы

XIXгасырның 60-70 нче елларында Россиядә иҗтимагый фикернең һәм азатлык хәрәкәтенең гомуми күтәрелеше. 1861 елда крепостное правоның бетерелүе, патша хөкүмәтен күп кенә реформалар үткәрергә мәҗбүр итә.

Шундый шартларда царизм мәгариф системасын да үзгәрешсез калдыра алмады. Мәгариф эшенә караган реформалар арасында Идел буендагы милләтләрне укыту эшенә кагылышлы 1870 елның 26 март “Кагыйдәләр”е аерым урын алып тора. Бу “Кагыйдәләр”нең икенче өлешендә укыту рус телендә алып барыла торган училищеларда, шулай ук мәдрәсәләрдә татарлар өчен рус теле өйрәтү классалары ачу билгеләнә. Дәүләт советы, әлеге “Кагыйдәләр”нең татарларга караган өлешен тормышка ашыру өчен, 1871 елның 28 октяберендә Казан укыту округы идарәсе каршында махсус “татар мәктәпләре инспекторы” булдыру турында карар чыгара. Инспектор итеп 1871 елның нояберендә Көнчыгыш телләре белгече В.В. Радлов билгеләнә. В. В. Радлов ярдәмендә К. На-

сыйри 1872 елда Казанда татар балаларына рус телендә фәнни белем нигезләре бирә торган беренче училищега нигез сала һәм ул беренче рәсми дөньяви мәктәп оештыру авырлыкларын үз башыннан кичерә.

Киңәеп барган алдынгы демократик хәрәкәттән рус уку йортларында белем алган, алдынгы рус культурасы белән таныш булган һәм илдәге азатлык хәрәкәтенең төп юнәлешен дөрес аңлаган татар хатын-кызлары да читтә калмый. Татар хатын-кызларыннан беренче булып бу демократик хәрәкәттә катнашучылар Г. Әбсәләмова, Сәйфуллина һәм Шәмсенур Гайнуллина булалар. Аларның эшчәнлеге татар мәктәпләре тарихында игътибарга лаеклы урын алып тора.

1872 елның апрель башында Әбсәләмова (исеме Гөлҗамал булырга тиеш) татар мәктәпләре инспекторы В.В. Радловка Казанда кыз балалар өчен К. Насыйри үрнәгендә мәктәп ачарга һәм анда эшләргә теләге зур булу турында белдерә. Ул үзенең рус телен яхшы белүен күрсәтә, якын арада хәзерләнеп, укытучылыкка имтихан тотарга вәгъдә итә. 1873 елның 20 январендә "Казанда татар кызлары өчен тәҗрибә тәртибендә бер елга хөкүмәт мәктәбе ачарга" рөхсәт алуга ирешә.

1873 елның ахырында В.В. Радлов бу мәктәптә булып, укучыларның белемнәрен тикшереп һәм мәгариф министрлыгына биргән отчетында түбәндәгеләрне яза: "Барлык укучы кыз балалар да русча яхшы укыйлар һәм язалар, хәттә әйбәт кенә сөйләшәләр дә. Арифметика буенча беренче ике гамәлне үтәп, күп кенә мәсьәләләр эшләгәннәр .

Укыту планнан тыш, Әбсәләмова үзенең укучыларын тегәргә, чигәргә һәм бәйләргә өйрәтү буенча да күп кенә эш башкара. Болар барысы да аның тормышны тирән аңлаган һәм зур педагогик сәләткә ия булуын күрсәтәләр.

Уңышлы гына башланган эшне Әбсәләмовага 1874 елда ике сәбәп аркасында алга таба дәвам иттерергә мөмкинлек булмый: беренчедән, патша мәгариф министрлыгы бу мәктәпне финанслаудан баш тарта; икенчедән, татар реакцион элементларның коткысына ияреп, ата-аналарның күбесе балаларын мәктәпкә җибәрүдән туктый. Шул рәвешчә, балалар өчен ачылган беренче дөньяви мәктәп аз гына яшәп кала. Мәктәп ябылуны Әбсәләмова татарларда башланган алдынгы иҗтимагый хәрәкәткә удар итеп карый, бераз төшенкелеккә бирелеп йөри. Шулай да иҗтимагый хәрәкәттән, татар хатын-кызларының хокуклары өчен көрәштә читләшми. Ул балаларны өендә русча укытуын дәвам иттерә.

1873 елда Әбсәләмова белән бер үк вакытта, Казан Адмиралтейство бистәсеннән Сәйфуллина да, үзенә мәктә ачарга рөхсәт бирүне сорап, В.В. Радловка мөрәҗәгать итә. Аңа ул үзенең чыгышы ягыннан крестьян

семьясыннан булуын, руханилар катлавына бернинди мөнәсәбәте юклыгын, ләкин белеме һәм сәләте белән, һәр абыстай шикелле балаларны укытырга хакы барлыгын белдерә. Үзенең гаризасына бистәдә күп кенә эшче семьяларының кыз балалар өчен махсус ачуны яклауларын раслаган кәгазь беркетә.

Мәктәп инспекторы В.В. Радлов гаризада китерелгән дәлилләрне урынлы дип саный, мәктәп ачарга рөхсәт сорап, 1873 елның 11 мартында попечительгә яза, 15 мартта попечитель мәсьәләне уңай хәл итә. (Кызганычка каршы, Сәйфуллина һәм ул ачарга йөргән мәктәп язмышы турында архивта башка документлар табылмады.)

Кыз балаларга рус телендә башлангыч белем бирү буенча тагын бер мәктәп (училеще) 1878 елның 24 июлендә Казанның Пороховой (Эшчеләр) бистәсендә ачыла. Башта мәктәптә ун укучы укыган булса, 13 сентябрьдә аларның саны 15 җитә. Мәктәпне ачуда һәм, аның эшен юлга салып, уңышлы алып баруда Уфада кызлар гимназиясен тәмамлаган Шәмсенур Гайнуллина зур инициатива күрсәтә. Гайнуллина эшчәнлеген мәктәп өяз земствосы хисабына яши. Нинди генә тырышлыклар күрсәтүенә карамастан, В.В.Радлов бу мәктәпне Мәгариф министрлыгы бюджетына күчерә алмый. Патша самодержавиясе рус булмаган милләтләрне укыту буенча “зур чыгымнар” тоту турында демагогик рәвештә шапырынса да, чынбарлыкта ул “чыгымнар”ның гаять азлыгы билгеле. Мәсәлән, 1873 елны Казан укыту округында 26 март “Кагыйдәләр”е нигезендә татарлар өчен ачылган 13 мәктәпнең бары тик икесе (Казандагы К. Насыйри ачкан һәм Петряксәдәге мәктәпләр) Мәгариф министрлыгы бюджетында булганнар.

1882 елда Земство әлеге мәктәпне финанслаудан туктый, шул сәбәпле ул ябыла.

XIX гасырның җитмешенче елларында кыз балалар өчен ачылган беренче дөньяви мәктәпләр аз эшләсәләр дә, алар беренче булып татар кызларын русча укыта башлау эшенә нигез салалар.

Әбсәләмова, Сәйфуллина, Гайнуллина башлаган эшне 1905-1907 елларда Фатыха Аитова, Ләбибә Хөсәенова, Суфия Таһирова, Мәдинә Терегулова, Нәфисә Казакова, Фатыйма Саинова һәм башкалар яңартып һәм тирәнәйтеп җибәрәләр. Аларның да эше властьлар һәм җәмгыятьтәге реакцион элементларның зур каршылыгына очрый; кара реакция һәм сугыш елларында кыз балалар өчен ачылган мәктәпләр саны нык кими.

КАЗАН-АЛАБУГА.
МӘГЪРИФӘТКӘ ИЛТКӘН ЮЛ

Вагыйзова Ләюзә Гыйлембаян кызы,
Алабуга муниципаль районы
ГБМБУ "1 нче гимназия"
югары категорияле татар теле һәм
әдәбияты укытучысы

1000 еллык тарихы булган Алабуга шәһәре үзенең бөек шәхесләре белән күренекле. Гомер-гомергә күренекле кешеләрнең кылган эшгамәлләре нәтиҗәсендә Алабуга Чулман буеның мәдәни һәм мәгърифәт үзәге булып торган. Шуның нәтиҗәсе буларак, шәһәр тарихы сәүдәгәрләр, язучылар, рәссамнар, музыкантлар исеме белән тыгыз бәйләнештә. Шәһәребезне Стахеев, Гирбасов кебек сәүдәгәр династияләре тагын да данлый төшә. Алардан калган үзенчәлекле тарихи йортлар бүгенге шәһәребезнең бизәге, мактанычы. Алабугада сокланырлык, тырыш, тормышны, туган якларын өзелеп сөюче кешеләр яши. Алар арасында әле эшләгән эшләре зур булып та, фәнни яктан өйрәнелмәү нәтиҗәсендә халыкка танылмый калганнары да байтак. Нәкъ менә шундыйларның берсе– татар хатын-кызлары арасында беренче укытучыларның берсе, хатын-кыз филологлар арасында беренче диссертацияне яклаучы галимә, бик күп фәнни хезмәтләр авторы, филология фәннәре кандидаты, Алабуга дәүләт педагогия институты доценты Маһинур Гайнулла кызы Фәйзуллина да бар. Районда депутат Файзуллина чыгыш ясамаган клуб, аннан методик ярдәм күрмәгән мәктәп калмагандыр. Маһинур Гайнулловна татар әдәбиятының М.Жәлил, Г.Әпсәләмов, Х.Туфан, А.Шамов, Һ. Такташ, И.Нуруллин, Ә.Фәйзи, К.Нәҗми, Ш.Камал, Н.Дәүли кебек күренекле, зур әдипләре белән аралашкан, озак вакытлар алар белән бергә эшләгән, хат алышкан. М.Г. Фәйзуллинага яшьлек елларында М.И.Калинин, беренче дипломат хатын-кыз Колантай, К.Цеткин белән очрашырга, Н.К.Крупская белән сөйләшергә, киңәшләшергә туры килгән. Кремльнең зур сараенда тәрҗемәче булып та эшләгән ул. Менә шушы күренекле шәхеснең тормыш юлы, язмышы турыдан – туры туган ягыбыз Алабуга белән бәйле.

Маһинур Гайнулла кызы Файзуллина 1901 елның 13 июнендә Казахстанның кечкенә генә шәһәре Атбасарда сигезенче бала булып дөньяга килә. Әтисе Файзулла улы Гайнулла Арча районы Базарлы Ашыт авылыннан. Гайнулла абзый үз авылындагы Гайниҗамал исемле кызны

тормыш иптәше итеп сайлап ала һәм Себердәге Күкчәтау өязе Акан-Бөкеш авылына юл тота. Ә Гайниҗамал 12 яшендә ятим калып, абыстайда тәрбия алган кыз була. Ул аннан дөрес итеп язарга һәм укырга өйрәнеп кала. Үз чиратында Гайниҗамал тормыш иптәше Гайнулланы һәм кызы Маһинурны да уку серләренә өйрәтә. Табигать кызны зур сәләтләр белән бүләкли, ул искиткеч зирәк булып чыга. 5 яшендә укырга-язарга өйрәнә, ә инде 7 яшендә әтисенең үтенече белән еракта гы татар авылында яшәүче туганнарына хатлар яза башлый. Ата– ана кызны тагын да белемлерәк итү теләген тормышка ашыру максатыннан, мәдрәсәгә укырга бирә. Мәктәп белән абыстай җитәкчелек итә, анда төрле яшьтәге балалар йөри. Төп белем чыганагы-абыстай. Мендәрләр кабартып өелгән сандык өстенә утырып, үзенең янына җыелышкан балаларга дин сабаклары укый. Бер кулында китап, ә икенче куында тыңламаучылар өчен махсус әзерләнгән тал чыбыгы. Бер ел үткәч балалар бераз гыйлем җыя һәм иҗекләп укый башлыйлар.

1910 елда Атбасарга Казан губернасы һәм Иж-Буби мәдрәсәсеннән яшь укытучылар килә. Алар беренче булып яңача укыту системасын алып киләләр. Татар теле, тарих, география, арифметика буенча дәреслекләр күзгә чалына башлый. Яшь белгечләр әдәбиятка алдынгы караш та була, үзләре дә бик күп укый. Казаннан китап һәм дәреслекләр кайтарталар. Яшь мөгаллимнәр Г.Тукай, Г.Ибраһимов, Ш.Камал ише әдипләр турында күп мәгълүматлар бирәләр.Ул еллар турында Маһинур ханым болай дип сөйли торган була: «Исемдә калганча, 1913 елда Г.Тукай үлгәч, бар да елады, хор белән аның шигырьләрен сөйләттеләр, соңыннан дәресләрне алыштырып өйләребезгә тараттылар».

Данлыклы Иж-Буби мәдрәсәсеннән Атбасарга килгән яшь укытучылар киңәшен истә тотып 13 яшьлек Маһинур Троицк шәһәренә укырга китәргә ният итә. 160 чакрым араны ат белән узып, Омскига барып җитә. Аннан поезд белән Троицкига юл тота. Вокзалдан туп-туры Г.Б.Яушева карамагындагы кызлар семинариясенә барып керә. Чын мәгънәсендәге кызыклы шәхесләр белән очрашулар яшь кызның күңелендә эзсез калмагандыр, могаен. Маһинур Файзуллина семинариядә бик тырышып белем ала. Укуны тәмамлау турындагы таныклыгына 17 фән язылып куелган. Барысы янында да «отлично» дигән язу бар. Шуннан соң Маһинур Гайнулловна туган шәһәре Атбасарга кайтып татар мәктәбендә балаларга белем бирә башлый. Аны Омск шәһәренә эшкә чакыралар. Ул бернәрсәгә дә карамыйча, барлык эшләрен ташлап шунда китә. Анда аңа бик зур бәя бирәләр. Омск мәктәпләрендә Маһинур апа тырышып укыта. 1922 ел азагында Маһинур Гайнулловнаның, тормышында зур үзгәреш була: «Азат

Себер» газетасы редакторы Хәбиб Валиев белән Мәһинур Файзуллина тормыш корып җибәрәләр. Икесе дә бәхеткә, тормышның әле яхшырагына ышаналар. 1924 елда гаиләнең шатлыгы тагын да арта-беренче уллары Ук дөньяга килә. Шул ук елда Хәбиб Вәлиевны Бөтенсоюз Үзәк эшчеләр комитетына инструктор итеп билгеләп, Мәскәүгә эшкә җибәрәләр. Яшь гаилә Мәскәүгә күчә. Мәһинур Гайнулловна исә, Нариманов исемендәге татар мәктәбенә эшли башлый. Мәскәүдә яшәү һәм эшләү чорында аңа бик күп күренекле шәхесләр белән очрашырга, иңне – иңгә куеп эшләргә туры килә.Тормыш иптәше Хәбиб татар типографиясен җитәкли, матбугат эшләрен җанлы, нәтиҗәле итеп оештыруга күп көч куя. Күп тә үтми аның талантын күреп Казанга Өлкә комитетның җир эшләре бүлегенә җитәкче итеп эшкә җибәрәләр.

Шулай итеп, Мәһинур Гайнулловна тормышында яңа чор – Казан чоры башлана. Кайда гына яшәсә дә, үзкамилләштерү юлын сайлаган Мәһинур апа алга таба үсү юлын карый. Ул ике улы белән Казанга күчә, педагогия институтының әдәбият– лингвистика факультетына укырга керә.Бер елдан, 1929 нчы елда нур өстенә нур өстәп, кызлары Ария бу дөньяга аваз сала. Казандагы тормыш матур, бәхетле булып башланып китә. 1931елда Мәһинур Гайнулловна Казан педагогия институтын тәмамлый һәм күренекле әдип, тәнкыйтьче, әдәбият һәм сәнгать белгече профессор Галимҗан Нигъмәти җитәкчелегендәге аспирантурада калдырыла.

Мәһинур Гайнулловнаның язмышы тормышының җиңел һәм авыр яклары белән бик тыгыз бәйләнгән. Ачы сагыш белән ул 1937 нче елны исенә еш төшерә торган була. Ул елларда Хәбиб Вәлиев җир эшләре буенча бүлек урынбасары була. Өйгә бик сирәк кайта, күп вакыты эш белән үтә. 1939 нчы елның җәй азагында аны бер сәбәпсез эштән куалар, ә бер айдан имеш, авылларда малларны агулап йөргән, шул сәбәпле, маллар күп үлә дип кулга да алалар. Ачык суд була, анны төрмәгә ябалар. Төрмәдә утырганда ничек интектерүләре, кыйнаулары, малларны агулау турындагы гаепне көчләп тагарга тырышулары турында Хәбиб абый үзенең хатында еш яза торган була. Мәһинур Гайнулловна ярдәм сорап, Мәскәүгә барып, Н.К.Крупская белән сөйләшергә уйлый. Ул Мәскәүгә киткән арада, Хәбиб Вәлиевны атып үтерәләр. Ату турындагы хәбәр «Кызыл Татарстан» газетасында басылып чыга. Мәһинур Гайнулловна өч нарасые белән ялгызы кала, ә бит олысына да бары тик 13 кенә яшь була. Ә алда зур сынаулар. Әмма Мәһинур апа сыгылып төшми, нык булып калырга үзендә гаҗәеп көч таба, чөнки әле сабыйларын кеше итәсе була...

Күп тә үтми, коллегалары төрле сәбәпләр табып, «халык дошманнары» белән элемтә тотканы өчен, Мәһинур апаны институттан кудыр-

талар. Мәһинур Гайнулловна еллар буе кабаттан эшкә урнаша алмыйча йөри, аны хәтта кирпеч заводына да эшкә алмыйлар. Квартирасын тартып алырга телиләр. Репрессия дулкыннары бераз кимегәч кенә, ул зур авырлык белән кирпеч заводына эшкә урнаша. Күпмедер вакыт үткәннән соң аны элекке эшенә – педагогия институтына кабул итәләр. Тормыш иптәшен югалту ачысы белән бергә Мәһинур апа рухи түбәнсетүләрне дә йөрәге аша үткәрә. Бу кайгылы авыр көннәрдә аңа иптәшләре С.Әдһәмова, Л.Жәләй, З.Тинчурина зур терәк була, сынмаска, сыгылмаска рухи яктан этәргеч бирәләр. Казан Казан инде, яманнары булган кебек, зыялы затлары да, кайчан гына булмасын, җитәрлек. Соңгыларының ярдәме белән Мәһинур апа югары уку йортында укытырга яңадан алына. 1939 елда Казанга халкыбызның бөек шагыйре М. Җәлил кайта һәм Татарстан Язучылар Союзына җитәкче итеп билгеләнә.

М.Г. Фәйзуллина нинди генә авырлыкларга юлыкса да югалып калмаган, тормышның авырлыкларына җайлашып алга барган. Аның максаты: кешеләргә файдалы булу һәм үзеңнән соң киләчәк буынга эз калдыру. Һәм максатына ирешкән. Әгәр дә кешенең максаты бар икән, ул аңа омтыла, димәк, ул аның өчен нәрсәдер эшли, димәк, ул яши! Яши әле Мәһинур апа, оныклары күңелендә яши, укучылары, хезмәттәшләре күңелендә яши.Ә без исә, шушындый данлыклы шәхес, татар галимәсенең язмышы, яшәеше Алабуга белән турыдан – туры бәйле булуы белән чиксез горурланабыз.

ТАТАР МӘГЪРИФӘТЕ
ҺӘМ ФАТИХА АИТОВА МӘКТӘБЕ

Вафина Әлфия Мансур кызы
Әлки муниципаль районы
Иске Чаллы урта гомуми белем мәктәбе
татар теле һәм әдәбияты укытучысы

Халкыбызның гомер-гомергә аң-белемгә, мәгърифәткә омтылып яшәве, укымышлы кешеләрне олылавы, укырга яратуы барлык кешегә дә мәгълүм.

«Җирнең нуры – кояш, кеше нуры – гыйлем» дигән гыйбарәне безнең халкыбыз ерак заманнардан аңлап эш иткән.

Татар мәктәп-мәдрәсәләрендә нинди белем бирелүе турында бер мисал китереп китик. 1810 нчы елда Казан губернаторы кушуы буенча татар мәктәп-мәдрәсәләре программасын тикшергән комиссия үзенең рапортында: “Анда татар, гарәп, фарсы телләрен укыталар, арифметика, геометрияне өйрәтәләр, физика нигезләрен, Аристотель философиясен үтәләр, мөселман халыклары тарихларын тикшерәләр, Коръән ятлыйлар, аны шәрехлиләр, дини йола-гадәтләрне укыталар”,– дип нәтиҗә ясый. Бу отчет “Журнал министерство народного просвещения” дә хәтта басылып та чыга. Әнә шул татар мәктәп– мәдрәсәләрен тәмамлаган кешеләр көнчыгыш илләрдә Россиянең дипломатик эшләрен башкаралар, тәрҗемәчеләр булып илчелекләрдә, Тышкы эшләр министрлыгында эшлиләр, рус типографияләрендә Көнчыгыш телләрендә язылган әсәрләрне басарга әзерлиләр, рус уку йортларында гарәп, фарсы, төрки-татар телләрен укытып киләләр. Әнә шул мәктәп– мәдрәсәләрдә укырга, язарга өйрәнгән кешеләрдән Хәлфиннәр династиясе, Курсави, Т.Яхин, Ф.Халиди, Ш.Мәрҗәни, Х.Фәезханов, Г.Ильяси һ.б. татар мәгърифәтчеләре үсеп чыга. Мәгълүм булганча, татарлар арасындагы надан фанатиклар һәр яңалыкка каршы төшәләр. Алар, халыкны буйсындырып тоту өчен, мәктәп-мәдрәсәләрдә феодализм схоластикасына корылган шәригать законнарын гына өйрәтүне яклап чыгалар. Ә хатын-кыз мәсьәләсенә килгәндә, янәсе, ирләр белән бертигез була алмый, хатын-кыз физик яктан да, акыл ягыннан да, имештер, ирләрдән ким. Хатын-кызның укырга, язарга, фән-сәнгать белән кызыксынырга . эшкә керергә хакы юк, дип раслана.

1905 нче елгы инкыйлаб чорында, башка бик күп төрле прогрессив хәрәкәтләр белән берлектә, татар кызлары өчен булган мәктәпләргә яңалыклар кертүне яклаган хәрәкәт җәелә. Җәмгыятебезнең яртысын тәшкил иткән хатын-кызлар, барлык хокуклардан мәхрүм булып, кол хәлендә яшәгәндә, искелек калдыкларына каршы көрәшүче, яңалыкка омтылучы һәм хатын-кыз азатлыгы, хокуклы булу мәсьәләсен хәл итәргә омтылучы кыю кызлар калкып чыга. Алар милләтне алга җибәрү, аң-белемле яшьләр тәрбияләү зарурлыгын аңлыйлар.

Татар хатын-кызларын мәгърифәт юлына чыгаруда, халыкка аң-белем таратуда, мәктәп-мәдрәсәләр ачуда аеруча зур тырышлык куйган, иганәче, җәмәгать эшлеклесе, татар халкына дөньяви белем бирү тарафдары Фатиха Габделвәли кызы Аитова бу җәһәттән аерым урын алып тора.

Ул 1897 нче елда Казан сәүдәгәре Сөләйман Аитовка кияүгә чыккан-да зур бер шарт куя: Фатихага, әтисе үлгәч, бик зур мирас – байлык кала.

Кияве Фатиха өчен шул мирастан Казанда татар кызларын укытырга заманча мәктәп салдырып бирергә һәм тормыш иптәшенә шул мәктәпне җитәкләргә каршы килмәскә тиеш була. Халкыбызның олы галиме, Фатиханың әнисенең якын дусты,Фатиханың рухи атасы Шиһабетдин Мәрҗәни аның туенда баш ата булып утыра. Фатиха Аитованың улы Йосыф ага: "Әнием Шиһабетдин хәзрәтләрен бик хөрмәт итә иде. Ул әниемнең рухи атасы булган. Әниемә тигән йөз мең сумлык мираска халкыбыз өчен кыз балалар мәктәбе салдыру теләге Шиһабетдин хәзрәтләренең әниемә биргән рухи тәрбиясенең нәтиҗәсе"– ди. Фатиха Аитова үзе гаҗәп гүзәл, буй-сыны нәфис, зәвык белән киенүче, бик тәвәккәл характерлы, куйган максатына һичшиксез ирешә торган шәхес була. Иренең мораль һәм матди ярдәме белән 1897 нче елда Казанның Суконный бистәсендә яшәүче татар кызлары өчен бушлай тегү-чигү эшләренә өйрәтүче мәктәп ачтыра. Кызларның барысы да фәкыйрь гаиләләрдән була.Ул укыту кирәк-ярагын ире акчасына сатып ала. Әлеге мәктәп нибары өч ел яшәп кала. Әмма Фатиха Аитованың иң зур хыялы – милли кызлар гимназиясе ачу була. Аитова мәктәбе укытучыларының сөйләве буенча, мәктәп ачу шактый авырга туры килә. Күп җирләргә җитә, күп акчалар түгә.

Ф.Аитова җитәкчелегендә мәктәпнең план – проекты төзелә. Раслана һәм, ниһаять, элеккеге Екатеринская һәм Четырех Евангелистов (хәзерге Тукай, Татарстан) урамнары чатында мәһабәт таш капкалы, ике катлы, бик затлы таш пулат – мәктәп салына.Сыйныфлар барлык уку әсбаплары белән тәэмин ителә.Уку-укыту эшләре өчен бөтен шартлар тудырыла.

1913-1914 нче елларда гына да ул Казан губернасының халык училищелары директоры М.Пинегинга биш тапкыр язмача үтенеч белән мөрәҗәгать итә, әмма аларның барысы да кире кагыла.Укытучылар мәктәбе ачу мәсьәләсе Казан укыту округы попечителе алдында да куела, ләкин аның да рөхсәте булмый. Ахыр чиктә, зар-мәшәкатьләр чигеп, рөхсәт ала. 1910 нчы елда ул әтисе вафатыннан соң калган мираска дүрт сыйныфлы дөньяви мәктәп ачтыра.Ул 1913 нче елда – алты сыйныфлы мәктәп, ә 1916 елда кызлар өчен беренче хосусый гимназия итеп үткәрелә. Тарихчы Т.Биктимерованың "Татар хатын-кызлары мәгърифәт юлында" китабында язганча, җирле властьлар аша максатына ирешә алмаган Фатиха Аитова Петроград чиновниклары белән турыдан-туры бәйләнешкә керә. Аерым алганда, Дәүләт думасында Казаннан сайланган депутат И.Годневка мөрәҗәгать итә. Мәгариф министры ярдәмчесенә җирле чиновниклар өстеннән шикаять тә бирә. Министр ярдәмчесе исә аңа 1914 нче елның 1 нче июлендә кабул ителгән "Хосусый уку йортлары турын-

дага закон”га таянып эш итәргә киңәш итә. Әлеге закон нигезендә аерым кешеләргә уку йортлары ачу буенча шактый мөстәкыйльлек, әйтик, уку йортын тотучыга үзе теләгән башлангыч, урта һөнәри белем бирү яисә катнаш мәктәп ачу, аларда уку-укытуны үзе теләгән кадәр телдә алып бару, укытыласы фәннәрне сайлау, программалар төзү хокукы бирелгән була. Казанга кайткач, Фатиха Аитова шушы закон нигезендә эш йөртә һәм 1916 нчы елның 4 нче мартында “Казанда мөселман кызлар өчен хосусый уку йорты ачарга” рөхсәт алуга ирешә. Бу – заманы өчен олы вакыйга була. Ф. Аитова оештырган гимназия укыту эшләре куелышының һәм укытыла торган фәннәрнең рус мәктәпләренекенә туры килә торган бердәнбер уку йорты була. Ул татар кызларының дөньяви белем алуга тулысынча җавап бирә һәм милли зыялылар арасында зур популярлык казана. Ф.Аитованың олы улы Исмәгыйль Габдулла Тукай, Фатих һәм ибраһим Әмирханнар белән дуслашып, аралашып яши. Шулар аша Фатиха Аитова да Тукай иҗаты белән таныша.

МӘГЪРИФӘТЕБЕЗ ТАҢЫНДАГЫ БЕРЕНЧЕ ЯШЬ ЙОЛДЫЗЛАР

Габделхакова Равия Фәһми кызы
Казан шәһәре Яңа Савин районының чит
телләрне тирәнтен өйрәтүче 132 нче
гомуми урта белем бирү мәктәбе
I категорияле татар теле һәм әдәбияты укытучысы

Кешелек үзенең яшәеше дәверендә гаять бай тормыш тәҗрибәсе туплаган. Аның бер өлешен яшь буынны мөстәкыйль тормышка әзерләү тәшкил итә. Һәр милләтнең, һәр халыкның бу өлкәдә үзенә генә хас карашлары, үзенчәлекле фикерләре, тәрбия алымнары, гасырлар буе сакланып килгән гореф-гадәтләре бар. Яшь буынны туган телендә сөйләшүче, халкын сөюче, аның чын дөрес тарихын өйрәнүче, үз милләтенең мәнфәгатьләрен кайгыртучы, иҗатка сәләтле, белемле буын итеп тәрбияләү эшен халык педагогикасыннан, аның хәзинәләреннән, мирасыннан башка күз алдына да китерү кыен. Шуңа күрә дә үзенең мөгаллимлек эшен шул юнәлештә алып барырга, тормышка ашырырга теләгән һәр укытучыга татар мәгарифенең күп гасырлык бай тарихын белү, беренче мәгърифәт карлыгачларыбызның тәҗрибәсеннән файдалану зарур.

1909 елда Казанда бер төркем кыз, татар кызлары өчен ачылган беренче мәктәпне тәмамлап, иң беренчеләрдән мөгаллимәлеккә шаһәдәтнамә алу бәхетенә ирешәләр. Шул көннән халкыбызны мәгърифәтле итү юлына аяк басалар, ягъни татар кызлары өчен ачылган икенче мәктәптә укыта башлыйлар. Әнә шул безнең беренче яшь мөгаллимәләребезгә-беренче «карлыгачларыбызга» канат иңдергән, мәгърифәтебез таңында беренче яшь йолдызларыбызга нур биргән, үзләренең тырышлыклары, уңганлыклары белән мәктәпләр салдырып татар кызларыннан төрле белгечләр әзерләүгә нигез салган, гомумән, татар хатын-кызларын мәгърифәтле, мәдәниятле итүгә зур көч куйган беренчеләр рәтендә халкыбызның мөхтәрәме ханымнары Ләбибә Хөсәения һәм Фатиха Аитова булды.

Патша хөкүмәте халыкларның алга, яңалыкка омтылышын гасырлар буе бастырып килде. Хәтта мәгариф өлкәсен дә өстен сыйныфларга сүзсез буйсынучы хезмәтче-коллар тәрбияләү өчен генә файдаланды. Рус булмаган халыклар бигрәк тә авыр хәлдә булды, күбесенең үз язмалары да, мәктәпләре дә юк, алар туган телдә мәктәп ачу хокукыннан да мәхрүм иделәр. Патша хөкүмәте анда-санда сакланып калган мәчетләр каршындагы кечкенә генә мәктәпләрне дә рус булмаган халыкларны руслаштыру коралы, бөтен яңалыкка каршы тору коралы итеп файдаланды, халыкны артка өстерәүче фанатиклар тәрбияләү максатын куйды.

Ә җәмгыятьнең яртысын тәшкил иткән хатын-кызлар, барлык хокуклардан мәхрүм булып, кол хәлендә яшәделәр.

Патша хөкүмәте, халыкны агарту эшеннән хөкүмәткә каршы революцион хәрәкәт күтәрелер, ә рус булмаган милләтләрдә милли азатлык хәрәкәте башланыр, дип курыкты.

Вакыт үзенекен итә. XIX гасыр ахырларында Европа мәдәниятенең тәэсире, капитализм үсү, буржуазия барлыкка килү илдә иҗтимагый тормыш шартларын үзгәртә, прогрессив көчләр барлыкка килә. Халыкның хәлен үзгәртү өчен хәрәкәт башлана.

Кызганычка каршы, татарлар арасындагы надан фанатиклар һәр яңалыкка каршы төшәләр. Алар, халыкны буйсындырып тоту өчен, мәктәп-мәдрәсәләрдә феодализм схоластикасына корылган шәригать законнарын гына өйрәтүне яклап чыгалар. Ә хатын-кыз, янәсе, ирләр белән бертигез була алмый, хатын-кыз физик яктан да, акыл ягыннан да, имештер, ирләрдән ким. Шунлыктан ул иргә берсүзсез буйсынырга тиеш. Хатын-кызның җәмәгать урыннарында ачык йөз белән күренергә, укырга, язарга, фән-сәнгать белән кызыксынырга, эшкә керергә хакы юк, дип раслана.

1905 елгы революция чорында, башка бик күп төрле прогрессив хәрәкәтләр белән берлектә, татар кызлары өчен булган мәктәпләргә

яңалыклар кертүне яклаган хәрәкәт җәелә. Шул чорда байтак урыннарда татар телендә чыга башлаган газеталар да бу мәктәпләргә яңа уку тәртибе кертү һәм гомуми-дөньяви белем бирү кирәклеген язып чыгалар.

Кайбер шәһәрләрдә татар кызлары өчен яңа типтагы мәктәпләр ачыла башлый. Шундый мәктәпләрнең берсе Казан шәһәрендә Фатиха Аитова мәктәбе була.

ИЗУЧЕНИЕ ЖИЗНИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВЫДАЮЩИХСЯ ЗЕМЛЯКОВ В ФОРМИРОВАНИИ СОЦИАЛЬНО АКТИВНОЙ ЛИЧНОСТИ ШКОЛЬНИКА

Гизатуллина Рима Ильдусовна
учитель математики МБОУ
«Нурлатская СОШ ЗМР РТ»

Воспитание патриотизма и гражданственности на примере сопричастности к судьбе своей Родины через изучение жизни и деятельности, выдающихся наших земляков – одна из основных задач моей педагогической деятельности. Поэтому при проведении внеклассных мероприятий, какой бы теме оно не было посвящено, включаю страницы о людях, которыми может гордиться наше село, наш край.

Начинаю краеведческую работу с учащимися с изучения родословной, истории своей семьи. При проведении цикла классных часов, посвящённых Великой Отечественной войне, ученики выяснили, какой след оставила война в жизни их семьи. Например, на классном часе «По страницам блокадной книги» они знакомятся с главами: «Враг у ворот», «В блокадном кольце», «Дорога жизни», «Город собирает силы», «Прорыв блокады».

Глава «Книга Памяти». Школьники с волнением и гордостью рассказывают о своих родственниках, принимавших участие в освобождении Ленинграда, свидетелях страшных дней блокады. В ходе поисково– исследовательской работы дети учатся сопереживать, гордиться, понимать души людей. Так рождается любовь к своей семье, малой родине, Отечеству.

Внеклассное мероприятие по математике «Математика без границ» раскрывает перед учащимися неограниченные возможности математи-

ки в нашей жизни. И математику творят люди, среди которых можно назвать великого математика Н. Лобачевского. В течение 40 лет он преподавал в Казанском университете, в том числе 19 лет руководил им в должности ректора. Среди плеяды этих выдающихся учёных – наш земляк доктор физико-математических наук, профессора Ильдуса Бариевича Хайбуллина.

Изучение исторического и культурного наследия родного края становится основой для гармоничного всестороннего развития личности школьника, создает тот нравственный стержень, который поможет юному человеку противостоять натиску бездуховности, сохранить чистоту души, богатые национальные традиции родного народа.

Богат наш край талантливыми людьми. Писатели, поэты, музыканты, артисты, учёные, государственные деятели. Вот только некоторые из них:

Каюм Насыри – выдающийся просветитель, ученый-мыслитель, педагог, общественный деятель.

Ваисов Сардар (Гайнанутдин) (1878– 1918) – руководитель национально – освободительного движения, борец за восстановление Булгарского государства.

Ганиев Виль Халимович – литературовед, переводчик, заслуженный работник культуры Российской Федерации.

Валеев Рамзи Калимович – доктор исторических наук, профессор, заслуженный деятель науки Республики Татарстан.

Саттаров Гумар Фаизович – языковед, доктор филологических наук, профессор, Заслуженный деятель науки ТАССР.

Айдарский Газиз (Газиз Исхакович Валитов) – актер, режиссер.

Альмеев Усман Гафьятович – певец, народный артист ТАССР. Мухамедов Ирек Джавдатович – заслуженный артист РСФСР, солист Большого театра в Москве, с 1990 года – Королевского балета Великобритании.

Шамов Афзал Шигабутдинович – талантливый прозаик, публицист, переводчик, общественный деятель, член Союза писателей СССР. Сафиуллин Юнус Габдулович – драматург, заслуженный деятель искусств РТ.

Зариф Фирдаус – писатель-прозаик, переводчик, публицист.

Шафигуллин Фаиль Хафизович – знаменитый поэт, писатель, сатирик. Асадуллин Абдулла Шагеевич – педагог-методист, доктор педагогических наук, профессор, Заслуженный деятель науки Республики Татарстан.

Мы гордимся ратным подвигом нашего земляка Героя Советского Союза Хайруллина Халила.

Чем раньше ребенок приобщится к краеведению, тем сильнее будет его любовь к малой родине, к ее истории, культуре, традициям.

МӘГЪРИФӘТ ЙОЛДЫЗЛЫГЫНДА

Гыймадиева Гүзәл Илдус кызы
Казан шәһәре Киров районы
4 нче интернат-гимназия, китапханәче

Яшь буынны туган телендә сөйләшүче, халкын сөюче, аның чын тарихын өйрәнүче, үз милләтенең мәнфәгатләрен кайгыртучы, белемле буын итеп тәрбияләү эшен халык педагогикасынынннан, аның хәзинәләреннән, мирасыннан башка күз алдына да китерү кыен . Шуңа күрә дә безгә мөгаллимлек эшен шул юнәлештә алып барырга, тормышка ашырырга теләсәк, татар мәгарифенең күп гасырлык бай тарихын белү, беренче мәгърифәт карлыгачларыбызның тәҗрибәсеннән файдалану зарур. Төрек бабаларыбызның 4 гасырда ук укый-яза белгәннәре тарихта мәгълүм. Уку-укыту эшләре дә бик күптәннән, х гасырда, ислам дине кабул ителеп, мәчетләр һәм алар каршында мәктәп-мәдрәсәләр ачылгач ук тәртипкә салына. Тарихчыларыбызның тикшерүендә Болгар хатын-кызлары арасында гыйлем ияләре, галимнәр дә күп булган. Болгар сүзенең мәгънәсе – белемле кеше.

Белемле кешене алар “Беләр” дип атаганнар, шуңа күрә бу илне гарәп теленә яраклаштырып Болгар дип йортә башлаганнар. Шундыйларның берсе хан нәселеннән булган Туйбикә абыстай. Аны хермәт йозеннән олылап “Ана” дип йөрткәннәр. Болгарда ул төрле илләрдән килгән кызлар укыган мәдрәсә токан. Ул мәдрәсәне “алтмыш алты абыстай мәдрәсәсе” дип йөрткәннәр ди. Ул изге абыстайлар булган ди. Туйбикә әмере белән, бу алтмыш алты абыстай, алтмыш алты якка таралып, күп халыкны хак юлга күндергәннәр.

Болгар халкының азатлык керәшендә катнашып исеме легендага әйләнгән Гайшабикә образын искә алмыйча булмый. Иске Казан урыныннан ерак түгел Татар Әйшәсе авылына әле дә аның каберен эзләп “изге Гайшәбикә”гә дога кылулары гаҗәп түгел...

Казан ханлыгы буйсындырылгач, халыкның мөлкәте талана, китаплар утка ягыла, мәктәп-мәчетләр җимерелә, алар урынына чиркәү-монастырьлар корыла. Изелеп яшәгән татар мадәниятен һәм мәгарифенең үстерү турында сүз дә алып барырга мөмкин түгел. 1804 елда Рәсәйнең көнчыгышында иң зур фән һәм культура үзәге булган Казан университеты ачыла. Яңару, уяну хәрәкәтенең беренче карлыгачлары булып югары күтәрелгән татар культура, мәгариф, әдәбият эшлекләре яңалыкларга, төрле юнәлешләргә юл ярырга омтылалар. Университетта татар телен

укыту кертелә, шунда эшкә чакырылган бер теркем татар укымышлылары барлыкка килә. Алар арасында иң беренче урында Ибраһим Халфин (1778-1829) тора. Ул 1819 елда "Татарларны мәгърифәтле итү" проектын төзи.

XIX гасырның икенче яртысында башланып киткән милли уяну дәвере хатын-кызларга да бер этәргеч була. Кыз балалар өчен мәктәпләр ачылу барыннан да бигрәк киң таралган җәдитчелек хәрәкәте белән дә тыгыз бәйләнгән. Кызлар мәктәпләренә беренче нигез салуга да җәдид муллалар, аларның абыстайлары катнаша. Казанда исә, ир балалар өчен беренче җәдид мәктәбен 1889 елда күренекле дин белгече,мулла һәм мөдәррис Галимҗан Баруди ачса, кыз балалар очен беренче мәктәпкә 1890 елда аның хатыны Маһруй абыстай нигез сала.

Инде Оренбург, Троицк шәһәрләренә чыксак, xx гасыр башында алтмышлап мәктәп-мәдрәсәләр ачкан, кырыктан артык мөгаллимгә хезмәт хакы түләгән һәм дистәләрчә татар яшьләренә чит илләрнең югары уку йортларында белем алырга ярдәм иткән атаклы Хөсәеновлар, Яушевлар, Екатеринбургтагы бертуган Агафуровлар.

Агафуровлар ярдәме белән Екатеринбургта кызлар өчен мөселман мәктәбе ачканнар. Аның хәйриячесе булып Зәйнетдин Агафуровның тормыш иптәше Әсма Садыйк кызы Агафурова чыга. Бу мәктәпләрне 20 ел буена алар үз хисапларына асрап 100000 меңнән артык акча сарыф иткәннәр. Алар белән бергә янәшә тарихта матур эз калдырган мөхтәрәмә хатын-кызларыбызның исемнәре дә бар: Мохәммәдия мәдрәсәсен зурайтыр очен 2000 сум акча биргән Махруй исхак кызы (Г. Барудиның хатыны) – олуг затларның берсе.

XVIII гасыр ахырында – xx гасыр башында Мәскәү, Петербург шәһәрләрендә татарларның саны күренеп арта бара. Мәскәүнең татар бистәсендә 1811 елда 225 татар яшәсә, 1871-1912 елларда аларның спны 5300 гә кадәр җитә. Мәскәүдә Сәлих Ерзин, Мөхәммәдрәхим Исаков, Муртаза Дәвишев исемле 1,2 гильдия сәүдәгарләре дан тоткан. Татарланың саны Мәскәүдә артына 1813 елда анда мәчете төзелүе сәбәп була. Бу мәчетне үзенең акчасына сәүдәгар Кастров төзи.

Татарлардан беренче хатын-кыз библиогрф та Таһирилар нәселеннән чыга. Ул – Шакирҗан Таһириның кызы-Суфия. Суфия Шакирҗан кызы Таһирова 1888 нче елның 25 ноябрендә туа. Ул Укытучылар мәктәбенә имтиханнарны экстерн тәртибендә бирә. Шул рәвешле, әтисенең юлын дәвам итеп, тормышын укытучылык эшенә, балалар тәрбияләүгә багышлый. 1904 нче елда Казанда кыз балалар өчен ачылган Ләбибә Хөсәенова мәктәбендә Суфия Таһирова рус теле, арифметика һәм география дәресләрен алып бара. Кызларны кул эшенә өйрәтүне дә үз өстенә ала.

Ул анда 1918 нче елга кадәр эшли. Суфия Таһирова эш тәҗрибәсеннән чыгып, дәреслекләр дә язган. Безгә аның энесе Фаик белән чыгарган “Безнең әлиф” дип аталган әлифбасы билгеле. Әлифбада төсле рәсемнәр урын алган, ә сүзләр латин шрифты белән язылган. Рәсемнәре дә көнкүрештән алынган: шырпы, сәгать, әтәч һ.б. Әле искә алынган Троицк сәүдәгәрләре Яушевлар гаиләсендә туып үскән Фатыйха Аитованы онытып буламы.. Ул Казан сәүдәгәре Сөләйман Аитовка кияүгә чыкканда, үзенә гаиләдән бирелгән малны кызлар мәктәбе ачуга сарыф итү белән генә калмыйча, Казанда әле татарның ир балаларына өчен дә гимназия ачыла алмаган бер вакытта, ягъни 1916 елда, шул мәктәпне милли кызлар гимназиясе дәрәҗәсенә кадәр үстерә. Бу гимназиядә Махруй Мозаффария, Мөхетдин Курбангалиев. Соңыннан Аитова мәктәбе директоры һәм математика укытучысы, Париждагы Сорбонна университетын тәмамлап кайткан Сара Шәкулова кебек ул заманның күренекле кешеләре укыта. Франциядә, данлыклы Сорбонна Университетында белем алган Сара Касыйм кызы Шакулова турында әйтәсе килә . Шакуловлар – Россия татарлары арасында билгеле нәсел. Аларның шаҗәрәсе Мөхәммәд пәйгамбәр нәселенә барып тоташкан. Ягъни, тамырлары 5-6 гасырга ук киткән. Бу нәсел пәйгәмбәр оныгы Хөсәен тармагына караган, һәм сәет атамасын йөртергә хокуклы булган. 45 нче буынга карган булган. Руслар арасында тормыш көткән, Касыйм татарлары, шулар исәҗеннән Шакуловлар нәселе дә мәдәнияткә иртәрәк якыная башлаганнар. Татар кызларыннан беренче табибә Разия Котлыярованың Касыйм шәһәре кызы булуы очраклы хәл түгел. Сара Шакулова атаклы Фатыйха Аитова мәктәбендә һәм Ләбибә Хөсәениянең мөгаллимәләр әзерли торган кызлар мәктәбендә геометрия укыткан. 1925 елда ул атаклы Асадуллаев йортында урнашкан беренче татар мәктәбен оештыручы һәм аның беренче җитәкчесе була.

Татар халкының яңаруы аның рухи яктан сәламәтлендерүе аша гына мөмкин. Аның күңелен ялганнан, комсызлыктан арындырып кына без телебезгә, мәдәниятебезгә карата мәхәббәт тәрбияли алабыз. Ләбибә Хөсәения мәктәбе 1904 елда яңа укуты методикалы булып кызлар өчен ачыла. Ләбибә Хөсәения 7 декабрьдә 1880 елда Чистай районының Әмзә авылында мулла гаиләсендә туа . Ләбибә яшь кызларга белем бирүне беренче бурыч итеп санап үсә. Шул теләген тормышка ашырыр өчен, уналты яше тулгач ук Гурьевка дигән җиргә миллионер Акчуриннарның кызлар мәктәбендә укыта. Галимҗан хәзрәт чакыруынча Казанга барып Махруй атыстай белән балаларны укыта башлый. Ләбибә бөтен мәхәллә байларыннан үз өенең ишегалды түренә кызл ар укыту өчен мәктәп салдырып бирүгә ирешә. Фәкыйрь балалар бушлай укытыла.

Ләбибә Хөсәениянең зур теләге – үзенең мәктәбен татар мөгаллимәләре әзерләп чыгара торган уку йорты итеп үстерү. Ул данлыклы Мөхәммәдия мәдрәсәсеннән яшертен генә мөгаллимнәр чакыртып, кызларның белемнәрен күтәрү өчен Укытучылар әзерләү курсларын оештыра. Ләбибә Хөсәения мәктәбе милләтебез өчен бик кирәкле сәләтле яшь буынны тәрбия итәрлек белемле, мәдәниятле аналар тәрбияләде. Ул аналарның күбесе үзләренең кызларын, оныкларын халкыбызның күренекле кешеләре булырлык итеп тәрбияләп үстерделәр.

ТАТАР МӘГЪРИФӘТЧЕЛӘРЕ МИЛЛИ АГАРТУ ЮЛЫНДА

Исхакова Лилия Шәүкәт кызы
Казан шәһәре 177нче урта мәктәбенең
милли эшләр буенча директор урынбасары,
югары категорияле татар теле һәм әдәбияты укытучысы

Татар мәдәниятенең күп гасырлык тарихы бар. Ләкин, кызганычка каршы, без әле бүген үзебезнең рухи мирасыбызны тиешле дәрәҗәдә тирән беләбез дип горурлана алмыйбыз. Моны истә тотып, милләтебезнең асыл затларын барлау һәм аларның халкыбыз тарихында тоткан ролен, бөеклеген исбатларга тырышып карыйк.

Күренекле галим, укытучы-педагог һәм әдип ***Каюм Насыйри*** татар мәгърифәтчелек хәрәкәте һәм әдәбияты үсешендә зур роль уйнады. Аның иң беренче хезмәте – «Нәхү китабы», ягъни татар теле синтаксисы (1860). Русча өйрәнүче татарларны, татарча өйрәнүче русларны күздә тотып, бу дәреслек рус телендә язылган һәм «Краткая татарская грамматика» дип аталган. Текстларда татарча һәм русча китерелгән сүзлек бирелгән. Шул ук елда аның «Буш вакыт» исемле китабы да басылып чыга. Бу хезмәтендә автор балаларны һәм дөньяви фәнннәрдән башлангыч белем алучыларны анатомия, табигать белемнәреннән кыскача мәгълүматлар белән таныштыра.

Мәгърифәтчелек хәрәкәтенең тагын да бер асыл заты, фәлсәфәче, тарихчы, дини ислахчы – ***Шиһабетдин Мәрҗани***. Мәрҗани әле этнограф та, археограф та, шәркыят галиме һәм мөгаллим дә. Унҗиде яшендә инде ул мәдрәсәдә укыта башлый һәм, фарсы теле морфоло-

гиясе дәреслеге белән канәгать булмыйча, үз дәреслеген төзи. Мәрҗани татар халкының этногенезы проблемаларына мөрәҗәгать иткән беренче татар тарихчысы иде.

Күренекле мәгърифәтче ***Ризаэддин Фәхреддин*** турында да мәгълүмат биреп китү урынлы булыр. Мәдрәсәнең өлкән сыйныф шәкерте булганда ук Ризаэддин үз хезмәт эшчәнлеген башлап җибәрә: башлангыч сыйныф балаларын укыта. Дөньяви фәннәр укытуы, укыту-тәрбия эшендә яңа алымнар куллануы белән ул бик тиз танылып өлгерә. Гомумән, бу һөнәренә гомере буена тугрылыклы булып кала.

Р. Фәхреддин үзенең әсәрләрендә, милләтне аң-белемле һәм һөнәрле итү белән бергә, әдәп-әхлак ягыннан тәрбияләүгә зур игътибар бирә. Дини белемнәр белән бергә фәнни белемнәрне үзләштерү, укыту-тәрбия ысулларын үзгәртеп кору һ. б. төрле фәннәр белән бик нык кызыксынган һәм алар буенча күп санлы һәм кыйммәтле хезмәтләр язып калдырган.

Йосыф Акчура – татар халкының танылган иҗтимагый-сәяси эшлеклесе, галим, сәяси төркичелеккә нигез салучыларның берсе, татар һәм төрек милләтләренең барлыкка килүенә гаять зур өлеш керткән кеше. Ул Казанда «Мөхәммәдия» мәдрәсәсендә тарих һәм география укыта башлый. Әлеге мәдрәсәдә укыган лекцияләре базасында берничә китап бастыра. 1905 елның көзеннән «Казан мөхбире» дигән беренче татар газетасы чыга башлый. Аның нашире – присяжный поверенный Сәетгәрәй Алкин, ә редакторы Йосыф Акчура (Б. Шәрәф белән бергәләп) була.

Исмәгыйль Гаспринский (Гаспралы) педагог, яңа метод (ысулы җәдит) белән укытуга нигез салучы һәм «Тәрҗеман» исемле гомумтөрки газетаны чыгара башлаучы журналист буларак мәгълүм. Ул беренче тапкыр, бай кешеләрне җәлеп итеп, җәмгыяте хәйрияләр оештыра. Мәдрәсәдә эшләгәндә һәм югары мәктәпнең камил булмавын күреп, ул мөселман мәктәпләрен үзгәртеп кору зарурлыгына инана.

Милләтебезнең асыл затлары – ***бертуган Рәмиевләр***. Алар да татар халкының милли үзаңын формалаштыруда, әдәби һәм мәдәни тормышын баетуда гаять зур урын билиләр.

Рәмиевләр күченеп утыргач, Юлык авылының йөзе үзгәрә. Алар иң әүвәл таштан зур иттереп үләренә йорт-җир җиткерәләр, кибетләр ачалар. Эшләре алга киткән саен, авылга ярдәмнәрен дә арттыра баралар. 1898 елда мәһабәт итеп таш мәчет торгызалар. Авылда зур мәдрәсә ачалар, озак та үтми, русча укыта торган мәктәп салалар. Хәлфәләрне, укытучыларны үз исәпләренә тоталар. Юлык тарихындагы беренче китапханәне дә алар нигезлиләр.

Дәрдемәнд (Закир Рәмиев) матди байлыгының да шактый өлешен милләтебезне аң-белемле, мәдәниятле итүгә тота. Шагыйрь булмыйча, бары тик татар халкына күрсәткән игелекләре өчен генә дә Закир һәм аның абыйсы Шакир Рәмиевләр рәхмәт хисләре белән тәкъдир ителергә тиешләр.

1906 елда ***Шакир белән Закир Рәмиевләр*** «Вакыт» газетасын, 1908 елда «Шура» журналын чыгара башлыйлар. Шулай итеп, бертуган Рәмиевләр – татар мәдәнияте тарихында якты эз калдырган, исемнәре хөрмәт белән искә алынырга тиешле шәхесләр. Алар нәшир иткән газета-журналларның татар вакытлы матбугатын, әдәбиятыбызны һәм иҗтимагый фикерне үстерүдә өлешләре бик зур. ***Сәгыйть Рәмиев*** – үз заманының актив җәмәгать эшлеклесе, халыкның иҗтимагый аңын үстерүгә зур өлеш керткән, мәдәниятебезне чәчәк аттыру өчен ихлас янып-көеп яшәгән шәхес. Шунысына игътибар итәргә кирәк, кайсы гына гәзиттә эшләмәсен, С.Рәмиев аның телен, төрек йогынтысыннан арындырып, халыкка якынайту гамәленә керешә.

Соңгы елларда исемнәре һәм иҗатлары туган иленә әйләнеп кайткан зыялылар арасында ***Гаяз Исхакый*** исеме аеруча мөһим урын алып тора. Төрек-татар халыклар азатлыгы, матур тормышы һәм социаль тигезлеге өчен гомеренең алтмыш елын багышлаган бу олуг шәхес татар тарихында тирән эз калдырган. Г. Исхакыйның милләт язмышы өчен көрәше язучы, мөхәррир һәм сәясәтче буларак эшчәнлегендә төп максат булып тора.

Бүген әлеге кешелекле сыйфатларга ия булган кайбер шәхесләребезнең кәркәм эш-гамәлләре, милләт файдасына башкарган омтылыш-теләкләре турында фикер йөрттек. Андый шәхесләребез, иншалла, бөген дә байтак. Изге эшләр безнең милли йөзебезне, татарлыгыбызны билгели торган гамәлләр булып калсын, мәңге янәшәбездә булсын иде. Бердәм халык, зиһенебез сау-сәламәт булганда гына без бер йодрык – җиңелмәс милләт! Үткәннәргә карап гыйбрәт алыйк!

КҮРЕНЕКЛЕ МӘГЪРИФӘТЧЕ, ДИН БЕЛГЕЧЕ ГАЛИМҖАН БАРУДИНЫҢ МИЛЛИ МӘГАРИФ ҮСЕШЕНДӘ РОЛЕ

Миннеханова Энҗе Рафыйкъ кызы
Казан шәһәре Совет районы
“156 нчы урта гомуми белем мәктәбе”
гомуми белем муниципаль бюджет учреждениесе
1нче категорияле татар теле
һәм әдәбияты укытучысы

Татар мәгрифәтчелегенең күп гасырлык тарихы бар. Ләкин, кызганычка каршы, без әле үзебзнең рухи мирасыбызны тиешле дәрәҗәдә тирән беләбез дип горурлана алмыйбыз. Аның сәбәпләрен санап чыксаң, минем чыгышымның чиге булмас иде. Ләкин иң җитди сәбәпләрнең берсен атап китмичә булмас. XVI гасырның икенче яртысында татарлар дәүләтләре белән бергә үзләренең бай рухи мирасларын саклау һәм яңа мәдәни җәүхәрләре булдыру мөмкинлекләрен дә югалттылар. Рухи байлыгыбызның күбесе эзсез югалды. Татар җәмгыяте мескен хәлгә төшә. Аның зыялылары юкка чыгарылды. Яңадан югары мәдәниятле халы булыр өчен күп гасырлар үтәргә кирәк була. Россия дәүләтендә үзләренең законлы урынын аныклу өчен көрәшкә басалар. Бу көрәш– милләт бердәмлеген кайгырту, аның рухи нигезе булган ислам динен саклау, халыкны агарту, аның үзаңын һәм иманын ныгыту булып тора. Көрәш юлы безне бүгенге көн милли мәгрифәтенә, мәдәниятенә китереп җиткерә. Бу көрәш юлында күпкенә мәгрифәтчеләрнең, реформаторларның өлешләре бик зур. Аларның барсы турында сөйләп чыгып бетереп булмый. Шулай да бу чыгышымда эчке Руссия татарларының иң мәшһүр һәм атаклы мәдрәсәләреннән берсе, асылда милли университет вазифасын үтәгән “Мәдрәсәи Мөхәммәдия” не аның нигез ташларын салучысы, җитәкчесе, мөдәррис Галимҗан Галиев-Баруди исеменә тукталмый мөмкин түгел. Ул XIX йөз ахырларында ук күренекле мәгърифәтче, дин белгече һәм реформаторы, философ, педагог буларак, дистәләрчә китаплар язып бастыра. 2011 елда бу олпат шәхеснең дөньяга килүенә -155 ел, ә аның данлыклы Мөхәммәдия» мәдрәсәсе оешуга 130 ел тулды.

Г.Барудиның кылган гамәлләре колач җитмәстәй зур. Чыгышымның төп максаты мәгърифәтченең тормыш юлын эзәрлекләп, ул нигез салган “Мөхәммәдия” мәдрәсәсенең милли мәгариф үсешендә ролен ачыклау булып тора.

Галимҗан мәдрәсәдә алырга мөмкин булган белемнәренең барсында ала. Ул үз белемнәрен камилләштерүнең яңа юлларын эзли башлый. Ул 1875 елда белемен тирәнәйтү өчен, Бохарага китә. Анда “Мир-гәрәб” мәдрәсәсендә 7 ел укып, өйрәнелә торган барлык фәннәрне үләштерә.

Ачылган вакытында “Мөдрәсәи Мөхәммәдия” башка иске тәрдәге уку йортларыннан берни белән дә аерылмый диярлек, фәкать гарәп теле һәм дин дәресләре генә яңа баскычка куела. Галимҗан Баруди һәм аның фикердәшләре тырышлыгы белән “Мөхәммәдия” мәдрәсәсе XX йөз башларында һәр җәһәттән уңышлар казана. Мәгърифәтче үзенең мәдрәсәсендәге эшчәнлеген тагын да камилләштерә, аның программасына дөньяви фәннәрне тагын да күбрәк кертергә омтыла. Нәтиҗәдә, “Мөхәммәдия”дә киң планда “төрки”, ягъни татар, рус, гарәп фарсы телләре, арифметика, алгебра, Русия тарихы, төрки кавемнәр тарихы, гомуми тарих, ислам тарихы, физика, гарәп әдәбияты, фәраиз (мирас бүлү фәне), әхлак, гигиена, ритмика, риторика, психология, логика, философия, методика, педагогика һ.б. предметлар укытыла. Яңадан 1993 елдан эшли башлауга мәдрәсәнең Ислам хәрәкәте һәм гарәп теле факультетында ир-егетләр өчен имам-хатыйб, мөдәррис, гарәп теле укытучысы, хатын-кызлар өчен гарәп теле мөгаллимәсе һәм тәрҗемәче белгечлекләрен әзерләү яңа шартларда дәвам итә.

XIX-XX гасыр башында татарлар өчен мәдрәсәләр бердәнбер белем, гыйлем алу чыганагы булган. Аларда дини дәресләр белән беррәттән дөньяви фәннәр дә укытылган. Әлбәттә, хәзерге мәдрәсәләрдә дә төп игътибар дини белем бирүгә бирелә. Тик бүгенге заман шартларында кеше күп төрле дөньяви белемгә дә ия булырга тиеш. Шуңа күрә мәдрәсәдә филология һәм педагогика, гарәп, инглиз, татар теле, әдәбияты, тарихы кебек фәннәргә зур урын бирелә. Бүген мәдрәсәдә Татарстанда гына түгел, Россия төбәкләрендә яшәүче татар малайлары һәм кызлары да белем ала. Мәдрәсәне тәмамлаучылар ислам шәригате һәм гарәп теле, ислам фәннәре һәм әхлагы дигән белгечлек алалар. Дәресләр нәкъ үзебезчә татар телендә үтә. Минемчә, нәкъ татар телендә укытулары белән ул бик тә якын һәм кадерле. Татар халкы болай да бик авыр язмыш узган, кимсетелеп яшәгән. Хәтта белем алу өчен дә мөмкинлекләр булмаган. Ул вакытларда мәдрәсәдә дини белемнәр белән беррәттән дөньяви гыйлемнәрдә бирелгән. Димәк, мәдрәсә татар халкының үзаңын үстерүдә, дөньяга карашын киңәйтүдә һәм динле, иманлы итеп тәрбияләүдә зур урын алып тора.

РАЙОНЫБЫЗ ҖИРЛЕГЕННӘН ЧЫККАН ПЕДАГОГ-МЕТОДИСТ

Мәрьям Галләмова
Рәхимова Гөлүзә Әзһәм кызы
Сарман муниципаль районы
«Саклау-Баш урта гомуми белем бирү мәктәбе»
татар теле һәм әдәбияты укытучысы

Халыкның көче турында сөйләгәндә, ул халык аралаша торган тел беренче урынга куела. Телне саклаучы булып халык саналса да, аны билгеле бер нормаларга салып камилләштерү эшен, эзлекле система белән өйрәнү методикасын тел галимнәре башкара. Татар халкын илгә, дөньяга таныткан шәхесләр Сарман төбәгеннән дә аз чыкмаган. Алар: Гали Чокырый, Фәрит Яхин, Флера Илдарханова, Саимә Ибраһимова, Зарипов Марсель, Мәрьям Галләмова, Дамир Гарифуллин һ.б. Без татар мәктәпләренең башлангыч сыйныфлары өчен “Туган тел”, “Татар теле” дәреслекләре һәм йөзләгән методик кулланмалар язган Галләмова Мәрьям Шакир кызы мирасын өйрәнергә булдык.

Мәрьям Шакир кызы Галләмова, 1902 елның 4 февралендә, хәзерге Сарман районына кергән Саклау-Баш авылында урта тормышлы крестьян гаиләсендә бишенче кыз бала булып дөньяга килә. Әниләре 12 кыз бала тапкан булса да, аларның күбесе кече яшьтә үк үлә. Бары бишесенә генә исән калырга насыйп була. Мәрьямгә 7-8 яшьләр тирәсендә, авылның мөәзине үлгәч, Шакир абзыйны аның урынына куялар. Ул, революциядән соң, озакламый мөәзинлеген ташлап, бары крестьян гына булып яши башлый. Авылда күмәкләшү башлангач, колхозга кереп, төрле эшләрдә эшли. Шакир абзый бәхетле заманалар якынаюын тоемлый. Революциягә кадәр хатын-кызлар бөтен хокуклардан мәхрүм булаганлыктан, аларга җир бирелми. Шакир абзый гаиләсенә дә бер “җан” җир белән яшәргә туры килә. Әлбәттә, тормыш җиңелдән булмый. Шунлыктан балалар азрак үсә төшү белән, аларны әниләренең туган авылы хәзерге Мөслим районындагы Салавуз-Мухан авылына бабаларына озата торган булалар. Мәрьям Шәмсия исемле апасы белән шул авылда диярлек үсә.

1910-1911 елларда биредә кыз балалар өчен Җәдит мәктәбе ачыла. Алар апасы белән башлангыч мәктәпне шушында тәмамлыйлар. Аннары хәзерге Сарман районы Мортыштамак кызлар мәктәбенә – Хәдичә Буби мәктәбенә укырга күчәләр. Биредә Иж Бубидан килгән

мөгаллимнәр һәм мөгаллимәләр дәрес бирәләр. Кызлар 1917 елны урта мәктәпне тәмамлыйлар. Мәгърифәтче кызлар бередән мәгариф юлына чыгалар һәм гомер буе шул юлда халыкка хезмәт итәләр. Алга китеп шунысын да әйтик: Шәмсия Шакир кызы 42 ел башлангыч мәктәптә укыта. Татарстанның атказанган укытучысы дигән исемгә лаек була, Ленин ордены белән бүләкләнә. Октябрь революциясе Мәрьямнең хыялларын чынга ашыра. Аңа якты юл ача. Ул үзенең хезмәт юлын туган авылы Саклау-Башта, 1917 елның көзендә, кыз балалар укытудан башлый.

1918 елның җәендә, Минзәлә шәһәрендә укытучылар хәзерләү өчен 3 айлык курслар ачыла. Мәрьям дә, апасы да бу курсларда укып, укытучылыкка имтихан тапшырып, таныклык алалар. Ул елларда Совет хөкүмәте, авыл һәм шәһәрләрдә яшәүче хезмәт массаларының наданлыгы белән көрәшү өчен, һәр урында грамота мәктәпләре ача. 1918 елның көзендә Мәръямне Минзәлә өязенә керә торган Наратлы Кичү авылына өч комплектлы мәктәпкә мөдир итеп билгелиләр. Бу эшкә керешкәнче, аларның кулларына, укып танышу өчен, В.И.Ленин тарафыннан язылган “Мәктәпләрне мәчетләрдән, чиркәүләрдән аеру турында” дигән декрет бирелә. Совет мәктәбен ничек оештыру турында инструктаж үткәрелә. Шулай итеп, Мәрьям 120 балага җитәрлек дәреслек, уку-язу әйберләрен 2 олауга төяп, классларны җиһазлау өчен кулына документ алып, яңа мәктәп оештырырга китеп бара. Ул, коллегалары килгәнче, халык салдырган элеккеге дин мәдрәсәсен, авыл мулласы белән сөйләшеп, килешеп (аларга шулай кушылган була) ала, тагын 2 урында баерак тормышлы кешеләрнең 2 өен алып, 2 класс итеп хәзерли. Бу эшне башкаруда аңа яңа гына оешеып килә торган ярлылар комитеты әгъзалары булыша. Аннан волость үзәге Станково авылына барып, кулындагы документ белән, класс такталары, парталар алып кайта һәм утын мәсьәләсен хәл итеп куя.

Уку елының беренче яртысын тәмамлаганда, өяз мәгариф бүлегеннән килгән инструктор П.А.Мутин да аларның мәктәбен өяздә яңа ачылган мәктәпләр арасында иң дөрес һәм яхшы оештырылган дип таба. Шуның өчен Мәрьям Шакир кызына мәгариф бүлеге приказы белән беренче мәртәбә рәхмәт белдерелә.Бу вакытта алар мәктәп, укыту эшеннән тыш театр оештыру эше белән дә шөгыльләнәләр Каршы көчләр күп була, ләкин төрле авыллардан театр карарга килүчеләр саны арта бара. Бу эшне оештырып йөрүдә волость военкомы Р.Н.Нәбиуллин җитәкчелек итә. 1919 елның март ахырларында, Станково авылында театр куйганда, Минзәлә шәһәренә Колчак гаскәрләренең бәреп керүләрен хәбәр итәләр. Театр куючылар авылларга таралалар. Ләкин авылда да аларның кайтуын

көтеп торалар инде. Мәрьям укыта торган авылыннан качып, туган авылына кайтып китә. Колчак килгәч, кулаклар баш калкыталар. Мәрьям кебек совет укытучыларына һөҗүмнәр башлана. Ул туган авылына кайтуга ук, Колчак штабына хәбәр иткән булалар. Салкын көннәрнең берсендә, үзен алырга киләселәрен сизенеп, качып өлгергән Мәрям төне буе салкында ялангач йөреп, бик нык салкын тидерә. Бу көнне аларның авылыннан бик күп гаскәр үтә. Бер куштаны үтеп баручы солдатларга аның турында хәбәр итә.Аны өйләреннән алып чыгып, салкын сарайга ябалар. Шул көнне Колчак гаскәре авылга ялга туктый. Мәрьямнән әллә ничә мәртәбә сорау алалар: ”Син коммунистмы? Авылда коммунистлардан кемнәр бар?” Төн җиткәч, туганнан туган абыйсы һәм иптәшләре аны качыралар: Салавузга озаталар. Ул монда, кызыллар килгәнче, 17 көн базда яшеренеп ятарга мәҗбүр була һәм сәламәтлеген нәкъ менә шунда югалта да инде. М.Ш.Галләмовага соңыннан 25 ел буе Казан тубдиспансерында учетта торып дәваланырга туры килә. 1919-1920 елларда Мәрьям Шакир кызы Саклау-Баш авылыннан ерак түгел Иске Имән авылында укыта. 1920 елның язында кулак фетнәсе-сәнәклеләр кузгалышы була. Ул үзе белән бик күп кайгы-хәсрәтләр, фаҗигаләр алып килә. Мәрьям мең бәлаләр белән качып китеп, эвакуацияләнүче гаскәрләргә кушыла.1920 елда, кантонда беренче буларак, Теләнче Тамак авылында икенче баскыч мәктәп оештырыла. М.Ш.Галләмованы шунда укытырга күчерәләр. 1922 елда Минзәләдә районара партия мәктәбе ачыла. Ул шунда укырга китә. 1922-1925 елларда партия мәктәбенең үзендә эшли, коммуна мәктәбендә укыта. Минзәлә шәһәре аның хезмәт юлында бик кадерле, бик яхшы истәлекләр калдыра. Ул Совет укытучысы дигән мактаулы исемне шушында ала. Совет мәктәбенә беренче адымны шушыннан башлый: Совет партия мәктәбендә укып, шунда политик белемен күтәрә, шунда комсомолга керә, комсомол – яшьләр һәм хатын-кызлар арасында ялкынлы пропагандист булып эшләргә өйрәнә. 1925 елны Минзәлә канткомы М.Ш.Галләмованы Казанда обком тарафыннан оештырылган пропагандистлар хәзерли торган 6 айлык курсларга укырга җибәрә. Биредә аларны комуниверситет укытучылары укыта. Хатын-кызлар икәү генә була. 1925-1928 елларда ул совпарт школада эшли. 1929 елны Казан педагогия институтының татар теле һәм әдәбияты факультетына укырга керә. Аны 1932 елның җәендә тәмамлый. Институтта укыган вакытта ук инде аңа эшләргә туры килә: Казан горроносы каршында зурлар өчен кичке мәктәпләр, производствода эшләүчеләр өчен Октябрь мәктәпләре оештыручы инспектор булып эшли. Соңрак мех һәм силикат техникумнарында, пединститутның физкультура бүлегендә җәйге курсларда укыта.

Институт тәмамлап диплом алгач, М.Ш.Галләмованы Казан педтехникумына татар теле, әдәбият, методика укытучысы һәм педпрактика җитәкчесе итеп билгелиләр. Ул анда 1932-1939 елларда эшли.

1939 елда минпрос аны ТИУУга методист итеп күчерә. М.Ш.Галләмова биредә пенсиягә чыкканчыга кадәр эшли. 1932 елдан башлап нәшриятта рецензия, редакция эшләренә катнаша башлый,газета-журнал битләрендә мәкаләләре басылып чыга. Институтта эшләгән елларында университетның татар теле факультетында да методикадан укыта һәм практикага җитәкчелек итә. Сугыш елларынды ук инде көн тәртибенә дәреслек төзүнең кирәклеге килеп баса, чөнки күренекле галим Мөхетдин Корбангалиев төзегән “Туган тел” дәреслеге күләме ягыннан бик кечкенә була. Бу эшне Мәрьям Шакировна башкарып чыга.

1940 елдан башлап методика өлкәсендә кулланмалар төзеп, аларны нәшриятта бастырып чыгару эшенә керешә. Ә шушы елны беренче китапчыгы “Укучыларның өлгерешен бәяләү нормалары” басылып чыга. “Башлангыч мәктәптә татар теле укыту методикасы” дигән зур күләмле хезмәте эшләнеп бетә. Аны профессор Мөхәммәтхан Фазлуллин махсус редактор буларак, бик җентекләп редакциялогәч, 1940 елда басмага бирә. Методик китаплардан “Укучыларның сөйләм телен үстерү методикасы”, “Башлангыч мәктәптә татар теле методикасы”, “Аз комплектлы мәктәптә бер укытучының берьюлы берничә класс белән эшләве” һ. б. хезмәтләре басылып чыга. М.Ш.Галләмовага татар теле һәм аның методикасына караган бик күпләрнең хезмәтләрен редакцияләүдә һәм рецензияләүдә нәшрият һәм минпрос йөкләмәләрен бик күп башкарырга туры килә. Ул шулай ук «Совет мәктәбе” журналында бик күп еллар редколлегия члены булып татар теленә караган методик материалларның барысын да ул редакцияли. Чөнки ул вакытларда редакциядә ике өч кенә кеше эшләгән чор була.

М.Ш.Галләмова, туганннары әйтүенә караганда, 2001 елны 96 яшендә бакыйлыкка күчә.

КОРЪӘН ҺӘМ ТАТАР ӘДӘБИЯТЫ

Салихова Рания Рәдиф кызы
Казан шәһәре Яңа Савин районының
71 нче татар-рус гомуми урта белем бирү мәктәбенең
10-нчы сыйныф укучысы
Җитәкчесе: ***Шафиева Гөлсинә Фазылҗановна***
татар әдәбияты һәм татар теле укытучысы

Төрки язма мәдәнияты 1500 еллап вакытны үз эченә ала. Шуның исә мең елдан артыгы мөселман дине белән мөнәсәбәтле.

Коръән – мөселманнарның изге китабы, Аллаһы тарафыннан Мөхәммәдкә күктән индерелгән дини ышанулар, әдәп кагыйдәләре, хокукый кануннар җыентыгы һәм гарәп әдәбиятының классик ядкәре. Коръән китабының күләме 500 бит тирәсе. Ул 114 сүрәдән гыйбарәт. Коръән текстының байтак өлеше рифмалашкан прозадан тора.

Коръәннең буеннан-буена бераллага ышану идеясе үткәрелә. Ул – барысын да яратучы, тиңсез.

Шәригать кануннары Коръәндә әхлакый кагыйдәләр, кешенең үз-үзен тотышы, эчке дөньясы, фикерләве белән тыгыз бәйләнештә бирелгән. Биредә тугрылык, ихласлылык, юмартлык, сүз һәм гамәл берлеге, шәфкатьлелек, ата-ананы хөрмәт итү, сабырлык һәм башка шундый матур әхлакый сыйфатлар мактала, аларның тискәреләре төрлечә хөкем ителә.

Мөселманнарның дини тәгълиматында Коръән беренче һәм иң әһәмиятле чыганак булган һәм менә 14 гасыр дәвамында бу китап, дини чыганак буларак кына түгел, тарихи, әдәби чыганак буларак та, үзенең кыйммәтен югалтмый. Без моны татар әдәбияты мисалында да ачык күрәбез.

Коръән төрки-татар әдәбиятын мең ел буена тукландырып, аңа идея һәм сәнгать ягыннан төп юнәлеш биреп килә. Ул әдипләрнең дөньяга карашында төп фактор була. Мин үз алдыма шундый сорау куйдым: Алланы бер итеп карап, аңа сыену, аннан ярлыкау көтү, аңа табынуны кайсы шагыйрьләрдә, кайсы әсәрләрдә очратырга мөмкин? Һәм гаҗәеп нәрсә ачыкланды: теләсә кайсы каләм иясе аның берлеген, барлыгын, бөеклеген таныган.

Кандалый әсәреннән:

Сәнеңчөн нә дәкле бән әйләдем зар,
Әгәр, ялган, дисәң, бер Ходаем бар!

Ул аны Язмыш Алласы, Бәхет Алласы дип тә, бер Алланы күздә тота. Тукай шигыреннән бер өзек:

Мәңге, һәрвакыт бу милләтне Ходаем бәхетле итсен.

Тукай мирасында Бөек көчкә атап язылган шигырьләр аз түгел. Шуларның берсе «Аллага гыйшкына» дип атала. Бу шигырь алда китерелгәнгә бер ягы белән охшаш: анда да, Алла безне танысын, яратсын, бәхетле итсен өчен, начар сыйфатлардан арынып, үз милләтебезне алга илтүче уңай якларыбызны арттырыйк, идеясе бар.

Рефератымны Нәҗип Думавиның (1883-1933) татар укучысына язган «Син – кеше!» шигыре (1916) белән төгәллисем килә:

Бирмә серне, бул гали – типсен йөрәк зурлык белән!
Булма мәхзүн – сынма төшенкелек белән, хурлык белән!

Бирмә тезгенне кара көчләргә – булма кол кеше!
Бул – батыр! Бул – нык кеше! Бул – ир кеше! Бул – хөр кеше!

Син беләмсең синдә күпме көч барын, куәт барын?
Тип, очыр бу дөньяның барлык кара куәтләрен!

Син – бөек! Салган Ходай күктән сиңа үз орлыгын.
Бул – гали! Таптатма, зинһар, шул ходайлык зурлыгын!..

АВЫЛЫМ МӘГЪРИФӘТЧЕЛӘРЕ

Сафиуллина Зөлфирә Тәлгать кызы
Балык Бистәсе муниципаль районы
МББУ "Иске Арыш төп гомуми белем бирү мәктәбе"
татар теле һәм әдәбияты укытучысы

Безнең төрки бабаларыбыз IV гасырда ук укый-яза белгәннәр. Идел буе Болгар дәүләте чорында мәгърифәт эше нык алга киткән. Чөнки Исламда гыйлем һәрвакыт игътибар үзәгендә булган, уку йортлары тоту изге эш дип саналган. Мөселманнарның һәр мәчете каршында мәдрәсә булган. Әлбәттә, бу мәдрәсәләрнең төп юнәлеше – дини белем бирү, мәдрәсә программасына Коръәнне үзләштерү һәм ятлау, аның тәфсирен, хәдисләрне, шәригатьне һәм гарәп телен өйрәнү кертелгән, аларда белем бирү югары булмый. Әмма халкыбызның мәгърифәтенә нигез салу шу-

лардан башланган бит. Казан ханлыгында иң зур уку йортларының берсе сәед Кол Шәриф мәдрәсәсе булган. Биредә үзенең диненә һәм ватанына чын күңелдән бирелгән шәкертләр тәрбияләнгән. Аларның барысы да 1552 елда Казанны урыс гаскәрләреннән саклаганда һәлак булганнар. Патша хөкүмәте,Казанны сугышып алганнан соң, татар мәчетләре белән бергә алар янындагы мәдрәсәләрне юкка чыгарырга тырышкан. 18 нче йөзнең 70 нче елларыннан башлап, мәдрәсәләрнең хәле шактый җиңеләйгән. Ул чорда Казанда ике уку йорты – Ахун һәм Апанай мәдрәсәләре, 1780 елда Әмирхания мәдрәсәсе ачыла. XVIII гасыр ахырында атаклы авыл мәдрәсәләре оеша башлый. Кышкар, Мәнгәр, Сатыш, Саба, Бәрәскә, Эстәрлебаш, Мәчкәрә, Тайсуган, Ташкичү авылы мәдрәсәләре шундыйлардан. Ләкин руслаштыру сәясәтенең көче дә кимеми. Шундый шартларда мәйданга мәгърифәтчеләр килә. Алар татарны милләт буларак саклап калуда һәм үстерүдә мәгарифкә үзләреннән зур өлеш кертәләр. Күп кенә мәдрәсәләр ачыла башлый ”Касыймия”, ”Галия”, ”Хөсәения”, ”Рәсүлия”, ”Буби”. Татарның элекке буын күпчелек күренекле шәхесләре дә нәкъ менә шушы мәдрәсәләрдән чыккан. Кыскасы, бездә гасырлар дәвамында төрле кысуларга һәм югалтуларга карамастан, аң-белемгә игътибар зур булган, татарлар революциягә кадәр үк гыйлемле халыкларның берсе саналган.

Тормышыбызның һәр мизгеле, һәр өлкәсе гүзәл хатын-кызларыбыздан аерылгысыз. Аларның бөеклеген беркем дә кире кага алмый. Җәмгыятебезнең иң кечкенә берәмлеге булган гаиләнең нигезе, нигездәге туган тел, милләт сакчысы да – хатын-кыз.

Авылыбызда зур ихтирамга лаек укытучыларыбыз Гайнетдинова Фатыйма апа һәм Җаббар абыйларны авыл мәгърифәтчеләре дип атасак, бер дә ялгыш булмас. Мин әлеге чыгышымны шушы мөхтәрәм затларга багышладым.

Фатыйма Шәмәрдән кызы Гайнетдинова 1927 нче елның 22 декабрендә Иске Арыш авылында туа. Башлангыч сыйныфларда Иске Арыш башлангыч мәктәбендә белем ала. Аннары Балыклы Чүкәй һәм Олы Солтан авыллары урта мәктәпләрендә укый. Урта мәктәпне тәмамлаганнан соң, Казан педагогия училищесында белем алып, туган авылы мәктәбенә укытырга кайта. Фатыйма апа белән Җаббар абый 40 ел буена бик күп укучыларга белем бирделәр. Алар укыткан балалар илебезнең төрле төбәкләрендә үз урыннарын табып эшлиләр һәм яшиләр. Бүгенге көндә Фатыйма апаның укучылары – Гөлназ Мөҗиповна, Минзилә Нәҗибовна, Роза Гыйльмановна остазларының юлын дәвам итеп, безнең мәктәбебездә укучыларга белем бирәләр. Фатыйма апаны алар һәрвакыт үзләренә өлге

итеп, яратып, хөрмәт белән искә алалар, аның киңәшләрен тоталар. Фатыйма апа 88 нче яше белән барса да, мәктәп белән ныклы элемтәдә тора. Ул – һәрвакыт безнең яраткан кунагыбыз, киңәшчебез, остазыбыз. Матбугат битләрендәге яки телевидение яңалыклары дисеңме, яңа чыккан законнар дисеңме... Фатыйма апа һәрнәрсәдән хәбәрдар, бөтенесен белә, ишетә, тыңлый,үз фикерләрен әйтә.Мәктәпкә килгәч, укучыларга да матур теләкләрен, киңәшләрен бирә. Әти-әниләрне хөрмәт итүне, туган якка, милләтебезгә, гореф-гадәтләребезгә мәхәббәт тәрбияләүне тормыш максаты итеп алырга өйрәтә... Фатыйма апаның эшен безукучылары– Иске Арыш төп гомуми белем бирү мәктәбе укытучылары дәвам итәбез. Хәзер балаларда милли үзаң тәрбияләү, татар теленә, халкына, тарихына, туган ягына мәхәббәт уяту, рухи яктан бай, физик яктан камил шәхес тәрбияләү аеруча игътибарга лаеклы проблемаларның берсе булып тора. Үзенең үткәненә һәм тарихына хөрмәт һәм ышаныч белән караган халыкның гына киләчәге бар. Шуңа күрә без олы шәхесләребез, бөек халкыбыз, үткән олы тарихыбыз белән горурланырга, алар рухы белән яшәргә тиешбез. Дәрестә һәм дәрестән тыш вакытларда укучылар белән төрле темаларга презентацияләр, фәнни эшләр башкарабыз. Мәктәп музее да укучыларда милли үзаң тәрбияләүгә, гореф-гадәтләр, йолаларыбызга ихтирам, хөрмәт тудыруда зур роль уйный. Авылыбызда гомер-гомердән бик тырыш халык яшәгән. Алар итек басу, шәл бәйләү, игенчелек, терлекчелек белән шөгыльләнгәннәр. Укучыларыбызны да туган җирен, халкын, милләтен яратучы һәм хөрмәт итүче шәхес итеп тәрбияләргә тырышабыз. Төрле фән атналыкларын, бәйрәм кичәләрен зур әзерлек белән үткәрәбез.Укучыларыбызда милли үзаң тәрбияләү – безнең бурычыбыз.

Ә Фатыйма апабыз бүгенге көндә дә безнең янәшәбездә, остазыбыз, киңәшчебез булып яши. Танылган татар мәгърифәтчеләре рәтенә Фатыйма апа һәм Җаббар абыйны да куярга тулы хакыбыз бар безнең.

XX ГАСЫР БАШЫ: ФАТИХА АИТОВА МӘКТӘБЕ

Сөнгатуллина Рәзинә Нурислам кызы
Казан шәһәре ГБМБУ “71 нче мәктәп”
татар теле укытучысы

Татар мәгарифенең күп гасырлык тарихы бар. Безнең бабаларыбыз борынгы төркиләр IV гасырда ук укый һәм яза белгәннәр. Идел буе Болгар дәүләте чорында мәгариф эше аеруча алга китә. Татарларның һәр мәчете каршында мәдрәсә булган. 1742 елда аларның саны 536 га җитә. 1858 елда Казан губернасында 430, Оренбург губернасында – 418 татар мәктәбе эшләгән. Рәсәй империясендә татар мәктәбе бернинди дәүләт ярдәменә өметләнә алмаган, әмма шулай булуга карамастан, революциягә кадәр Казан губернасында гына исәпсез күп мәктәпләр һәм алардан югарырак баскычта торучы 845 мәдрәсә исәпләнгән. Тарихи материаллар күрсәткәнчә, татар шәкертләренең грамоталыгы шактый югары булган.

Патша хөкүмәте халыкларның алга, яңалыкка омтылышын гасырлар буе бастырып килде. Рус булмаган халыклар бигрәк тә авыр хәлдә булды, аларның күбесенең үз язмалары да, үз мәктәпләре дә юк, туган телдә мәктәп ачу хокукыннан да мәхрүм иделәр. Җәмгыятьнең яртысын тәшкил иткән хатын-кызлар барлык хокуклардан мәхрүм булып, кол хәлендә яшәтелделәр.

XIX гасыр ахырларында капитализм үсү буржуазия барлыкка килү илдә җәмгыять тормышы шартларын үзгәртә, прогрессив көчләр барлыкка килә. Халыкның хәлен үзгәртү өчен хәрәкәт башлана. Татарлар арасында башланган хәрәкәтләрнең берсе җәдитчелек хәрәкәте була. Бу – феодализм калдыкларына каршы көрәш, белемгә, яңалыкка омтылу һәм хатын-кыз мәсьәләсен хәл итүгә омтылу була. Милләтне алга җибәрү, аң-белемле яшьләрне тәрбияләү зарурлыгы туа. Андый балаларны-яшьләрне тик аң-белемле аналар гына тәрбияли алуларын аңлап, хатын-кызларны – булачак аналарны укыту, мәдәниятле итү мәсьәләсе алга куела. Гадәттә, кызларга гарәп телендәге догаларны укып ятлый алырлык дәрәҗәдә генә белем бирелә. Һичбер төрле укыту программалары, дәрес бирү системасы булмый. Кызларга коллык, буйсынучанлык әхлагы тукыла. 1905 елгы революция чорында башка бик күп төрле прогрессив хәрәкәтләр белән берлектә, татар кызлары өчен булган бу мәктәпләргә яңалыклар кертү өчен дә киң хәрәкәт җәелә. Кайбер шәһәрләрдә татар кызлары өчен яңа типтагы мәктәпләр ачыла башлый. Шундый мәктәпләрнең берсе Казан шәһәрендә Фатиха Аитова мәктәбе була.

Фатиха Габдевәли кызы Аитова 1866 елда Оренбург өлкәсе Троицк шәһәрендә миллионер Яушев гаиләсендә туа. Үзе бик яшь, матур булуына карамастан, өч хатыны үлгән Казан бае Сөләйман Аитовка дүртенче хатынлыкка кияүгә чыгарга риза була. Ләкин бер зур шарт белән: Фатихага атасы үлгәч, бик зур мирас-байлык кала. Фатиха өчен шул мирастан Казанда татар кызларын укытырга заманча итеп мәктәп салдырып бирергә һәм шул мәктәптә җитәкчелек итүгә комачауламаска. Халкыбызның олы галиме Шиһаб Мәрҗани Фатиханың әнисенең якын дусты, Фатиханың рухи атасы була. Фатиха Аитовага 100 (йөз) мең сумлык мираска халкыбыз өчен кыз балалар мәктәбе салдыру теләге Шиһабетдин хәзрәтнең рухи тәрбиясенең нәтиҗәсе була.

Фатиха Аитова бик тәвәккәл характерлы, куйган максатына һичшиксез ирешә торган шәхес була. Мәктәп ачу шактый читен була. Аитова патша хакимиятенең барлык инстанцияләрендә күп мәртәбәләр була, пристав, губернатор һ.б. белән сөйләшә.Фатиха Аитованың үз җитәкчелегендә мәктәпнең планы-проекты төзелә, раслана һәм (хәзерге Тукай – Татарстан) урамнары чатында йорт салына.

Мәктәп бинасы салыну елларында Фатиха Аитова күрше урамда булган Ләбибә Хөсәения мәктәбенең эш алымнарын, эш барышын өйрәнә. Үзләрен мәгърифәт эшенә багышлаган бу ике ханым төрле мәсьәләләр буенча бергә киңәшеп эш итәләр. Аитова мәктәбенә укытучылар җитмәгәндә дә, Ләбибә Хөсәения үзенең алдынгы укучыларын яңа ачылган мәктәпкә укытучылар итеп җибәрә. Казанда кызлар өчен беренче шәхси татар гимназиясе. 1909 елның 27 августында Казан губернасы халык мәктәпләре директоры М.Н. Пинегин рөхсәте белән Ф. Аитова тарафыннан башлангыч җәдид кызлар мәктәбе буларак ачыла. Ф. Аитованың мирас акчасына мәктәп өчен барлык таләпләргә дә туры китерелеп җиһазланган махсус ике катлы таш бина салына. Мәктәпкә үрнәк итеп Буби һәм Ләбибә Хөсәения кызлар мәктәпләре алына, аларның тәҗрибәсе киң кулланыла (карагыз «Буби» мәдрәсәсе, Ләбибә Хөсәения мәктәбе). Укытучылыкка да аларда белем алган кызлар чакырыла. . Аитова мәктәбе башта дини башлангыч мәктәп булып ачыла. Анда дин дәресләре укытыла. Догалар һәм намаз уку өйрәтелә. Шулар белән бергә татар, рус телләре, арифметика, геогафия, табигатьне өйрәнү, матур язу, рәсем фннәре өйрәтелә. Шулай ук гаилә тормышы өчен кирәк булган аш-су хәзерләү, кисү-тегү, чигү эшләре өйрәтергә Фатиха Аитова аерым осталар чакыра Мәктәпнең даны, Ф.Аитованың абруе елдан-ел үсә. Аитова 1913 елда мәктәбен рус гимназиясе кебек урта белем бирүче, 8 еллык мәктәп итү теләге белән югары органнарга мөрәҗәгать итә, рөхсәт ала алмагач, Петербургка Мәгариф ми-

нистрлыгына хәтле барып җитә. Фатиха Аитованың башлангыч мәктәбе 1916 елда "Казандагы татар кызлары гимназиясе"нә әйләнә.

Аитова мәктәбе татар җәмәгатьчелегендә зур кызыксыну тудыра. Чит өлкәләрдән Оренбург, Уфа, Троицк һәм башка бирләрдәге мәктәпләрдән аның эш тәҗрибәсен өйрәнергә киләләр. Мәктәптә эш барышы турында газета-журналлар хәбәрләр биреп торалар. Фатиха Аитова мәктәбен тәмамлаган кызлар тормышта үз урыннарын табалар, туган илләренә турылыклы хезмәт итәләр. Алар арасында РСФСРның атказанган артисткасы Гөлсем Камская, Татарстанның халык артисткасы композитор Сара Садыйкова, 45 ел гомерен татар музыка сәхнә сәнгатен үстерү эшенә багышлаган җырчы Мәрьям Рахманкулова һәм башкалар.

Фатиха Аитова Бөек Ватан сугышының иң авыр елы – 1942 елда Казанда вафат була.

РӘМИЕВЛӘРНЕҢ МАТБАГАЧЫЛЫК ӨЛКӘСЕНДӘГЕ ЭШЧӘНЛЕГЕ

Хуҗанбердиева Чулпан Тимергали кызы,
Түбән Кама муниципаль районы Муниципаль бюджет гомуми белем бирү учреждениесе "35 нче лицей" югары квалификацион категорияле татар теле һәм әдәбияты укытучысы

Талант иясе, гадәттә, шәхес тә була. Шәхес, дисеңме, димәк, ул кеше үзенә генә хас үзенчәлекләр белән аерылып тора. Талант белән дә эш шулай. Аның үз йөзе, бары тик аңа гына хас булган сыйфатлары ачык төсмерләнергә тиеш. Кабатланса, ул шәхес тә, талант та булмый.

Гаҗәеп күренеш, XX йөз башының татар әдәбиятында шәхесләр дә, талантлар да күп. Шуларның берсе, әлбәттә, Дәрдемәнд. Аны Габдулла Тукай белән дә бутамыйсың, Сәгыйть Рәмиев, Мәҗит Гафури белән дә. Ул үзенә бер аерым шәхес һәм талант. Бер үк вакытта зур мал-мөлкәт иясе һәм чыпчын шагыйрь. Бездә бер үк вакытта миллионнарча сумлык байлыкка һәм югары дәрәҗәдә шигъри талантка ия булган бүтән каләм әһеле юк. Шунысы кыйммәт, З. Рәмиев (Дәрдемәнд) матди байлыгының да шактый өлешен милләтебезне аң-белемле, мәдәниятле итүгә тота. Шагыйрь булмыйча, бары тик татар халкына күрсәткән игелекләре өчен генә дә Закир һәм аның абыйсы Шакир Рәмиевләр рәхмәт хисләре белән тәкъдир ителергә тиешләр.

Татар халкының үзаңын күтәрүне, аны мәгърифәткә, белемгә өндәүне яшьли үк максат итеп куйган бу “алтынчы байлар” берәр төрле матбага ачу хыялы белән XIX гасыр ахырында ук янып йөриләр. Закир, Истанбулда белем алган вакытында ук, энесе Шакирга матбагачылык эше белән кызыксынырга киңәш итә.

1905 елгы вакыйгалардан соң, патша хөкүмәте сәясәтенең “кече милләтләр”гә карата беркадәр йомшаруы нәтиҗәсендә Рәмиевләр үз хыялларын тормышка ашырырга керешәләр, башта – газета, аннары журнал чыгара башлыйлар. Аннары инде үз басмаханәләрен дә булдыруга ирешәләр. 1909 ел башында үз басмаханәләрен ачканчы, Рәмиевләр “Вакыт” гәзитен (ул башта атнасына өч тапкыр, 1909 елдан көндәлек булып әверелә, мөхәррире Фатих Кәрими) белән “Шура” журналын (мөхәррире Риза Фәхретдинов) “Кәримов, Хөсәенов вә ширкәсе” типографиясендә чыгарып киләләр. Татар дөньясында киң танылган басмаханә Оренбург шәһәрендә 1900 елда оеша, аңа нигез салучы олуг әдип Фатыйх Кәриминең атасы Гыйльман ахун була.

Шул заманның иң алдынгы фикер ияләре һәм данлы язучыларының байтагының китаплары 1909 елдан соң Рәмиевләр типографиясендә дөнья күргән. Шул исәптән: олы галим һәм әдип Риза Фәхретдиновның утыз җиде китабы, Галимҗан Ибраһимов, Шәриф Камал кебек күренекле әдипләрнең берничә җыентыгы, Нәҗип Думави, Җамал Вәлиди, Габдрахман Сәгъди, Ярулла Вәли хезмәтләре, Шәрәф Борһан, Габделбари Баттал тәрҗемәләре һәм сәяхәтнамәләре.Сигез еллык гомерендә “Вакыт” басмаханәсе йөз егермеләп китап бастыра. Алар арасында шул заман мәктәп-мәдрәсәләре өчен, башлыча, Рәмиевләрнең матди ярдәме белән чыгарылган дәреслекләр саны да ишле генә. Зариф Бәшири истәлекләренә караганда, “Дәрдемәнднең барлык юанычы – үзенең китапханәсендә матур әдәбият укып, язып көнен үткәрү” була. Ул үз акчасына чыга торган гәзит-журналлар эшенә дә катнашмый, аларны басылып чыккач кына укый. “Шура”ның мөхәррире Р. Фәхретдиновка үз шигырьләрен биргәндә дә: Яраплык итеп тапсагыз, журналга кертерсез, – дия торган булган.

Дәрдемәнд – татар халкына байлыгы белән дә, каләме белән дә актыккы сулышына кадәр хезмәт иткән шәхес. Сибгат Хәким фикеренчә, иҗаты белән туган халкына, туган иленә шулай нык тоташкан шагыйрь онытылу түгел, еллар үткән саен, укучыларга якыная гына бара. Кешенең күңеленә үз уен “уйдырып” салу остасы булган Дәрдемәнднең иҗаты бүген яңа мәгънә һәм яңгыраш ала.

ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ УЧАЩИХСЯ ИСКУССТВОМ

Валиева С.Н.
МБОУ «Школа № 71» г. Казани
Учитель музыки

Педагог – профессия особая, связанная со сложным и хрупким миром ребенка. Задача учителя музыки – воспитание души. Таинственная, бездонная, искренняя – вот «портрет» души маленького человека. Человека, который смотрит на меня широко открытыми глазами. Человека, который верит, что мир прекрасен. «Человек должен родиться дважды,– писал Гегель,– один раз естественно, а затем духовно…»

Уроки музыки в школе – одно из средств познания. В тоже время хуже всего сегодня именно учителю музыки. Когда ребёнок отправляется в школу, то родители просят его быть особенно внимательным на уроках математики – ничего не пропустить, не запустить, иначе потом не догонишь. Но много ли родителей, которые просят ребёнка быть особенно внимательным на уроке музыки? Нет. А зря! Потому, что во все времена человечество выживало только до тех пор и тогда, когда творческое, нравственное, было хоть чуть – чуть, но выше всего остального.

Ценность музыкального искусства бесспорна и уникальна. Музыка – прекрасный воспитатель – и ценность её особенно велика в воспитании духовного и нравственного облика детей.

Учитель должен учить школьников ориентироваться в мире музыки, привить им вкус и приобщать к высшим духовным ценностям, научить познавать мир и формировать образ мира средствами искусства, в общении с искусством музыки понять себя и свое место в мире. Духовно-нравственные понятия, которые несет высокое искусство, должны прорасти в житейские и стать личным для каждого школьника. Учитель должен выстроить урок таким образом, чтобы увидеть и почувствовать эмоциональное пробуждение учащихся. Эмоциональное пробуждение разума наиболее ярко может проявляться только тогда, когда ребенок пропускает музыкальное произведение через себя, через свое сердце и душу, и только потом выражает свое отношение об услышанном. Мне хотелось бы рассмотреть этот вопрос с позиции преподавателя предмета нравственно-эстетического цикла. Я являюсь учителем музыки в общеобразовательной школе.

Для урока музыки в школе необходима особая эмоциональная атмосфера, что вполне естественно для урока искусства. Именно искусство

способствует формированию нравственно-эстетических качеств личности, формированию его духовных ценностей, развитию музыкальных способностей, привитию музыкального вкуса, а как последствие раскрытие внутреннего творческого потенциала личности учащихся. В процессе составления эмоционального рисунка своего урока, я стараюсь строить свои занятия по принципу «раскрывающегося бутона», тем самым затрагивая все богатство эмоциональной сферы учащихся.

Это и плавный переход от одного музыкального произведения к другому, эмоциональное пробуждение каждого учащегося посредством прослушивания лучших образцов мировой музыкальной классики. Неоднократно было мной замечено, что эмоциональная отзывчивость учащихся наиболее полным образом раскрывается при использовании нетрадиционных форм уроков, таких как: урок-путешествие, урок-викторина, интегрированные уроки (музыка, литература, изобразительное искусство).

«В центре внимания педагога должно быть не столько само музыкальное произведение, сколько сопереживание, душевное состояние, то есть нравственные изменения, которые возникают в детях». (Л.В.Горюнова). Это главный результат творческой деятельности учителя и ученика.

Искусство – это тонкий мир для чуткой души…Оно способно проникнуть всем своим существом в каждого ребенка, тем самым вызывая в его душе настоящий «эмоциональный взрыв». Одна из важнейших задач художественного образования – это воспитание души ребенка средствами искусства, музыкой в частности, воздействие на процесс становления его нравственных качеств, нравственных идеалов. Найти основу духовно нравственного развития детей можно на уроках музыки. Главное, что должен сделать педагог, преподающий музыку, – научить смотреть и видеть, слушать и слышать, создавать «родственное» отношение к произведениям искусства. Развивать «любовное внимание» Однако, как отмечал Л. Выготский 3, музыка не может прямо «перенести» нравственность в душу человека, она способна лишь непосредственно разбудить дремлющие в нём нравственные силы, возбуждая человеческие эмоции.

Мир музыки очень трудно объяснить словами. Музыку надо слушать, слышать и чувствовать. Это ведь очень тонкий инструмент духовного совершенствования человека, способный привнести в его жизнь ту особенную эмоциональную окраску, без которой она была бы серой, тусклой, невыразительной. Особенно трудно объяснить словами музыку духовную. Духовная музыка – это музыка религиозного содержания. Любое истинное произведение искусства несёт в себе проявление высокого духа. Духовность – как высшая гармония, лад, высшая правда и любовь.

Если музыка помогает ребёнку раскрыться, приобщиться к высокому – она и будет для него духовной. Духовная музыка ценна не только как часть культового обряда, но и как общечеловеческая культура, несущая нам через века свой свет. Хорошо, что сейчас возрос интерес к духовной музыке, потому что она учит состраданию к человеку, любви к ближнему. Музыка развивает чувство красоты, гармонии.

Подводя вывод выше сказанному, остается добавить, что, приходя на урок, ребенок должен погружаться в атмосферу духовно-нравственного бытия, погружаться в разнообразный и эмоционально-окрашенный мир музыкального искусства. Необходимо прививать детям идею о том, что только люди с богатым духовным миром, нравственно-эстетической внутренней культурой являются мощным ресурсом общественного развития, способным раскрыть перспективы культурного и духовно-нравственного преображения нашей страны.

УРОКИ В. Г. НИОРАДЗЕ КАК ПРОЦЕСС ДУХОВНОГО СТАНОВЛЕНИЯ ЧЕЛОВЕКА

Жданова Г. В.
учитель русского языка и литературы
Школа № 43, г. Казань

И нет у нас иного достоянья.
Давайте же беречь, хоть в меру сил,
В дни злобы и страданий
Наш дар бессмертный – (Речь. И. И. Бунин.)

Бережное отношение к каждому Слову – Слову, имеющему свой сокровенный смысл. Часто ли мы над этим задумываемся? А ведь, как правило, речевой поток захлестывает человека без осознания того, что он говорит, зачем и как. Как вернуть слову первозданную чистоту, понимание, что оно связывает нас с миром, со всей Вселенной?

В древности перед словом преклонялись и почитали его. Писать умели избранные, а писец считался посредником между людьми и Богом. Таковыми всегда считали также писателей и поэтов, которые особенно глубоко чувствуют Слово. А. Блок в статье «О назначении поэта» писал: «Поэт – сын гармонии; и ему дана какая-то роль в мировой культуре. Три

дела возложены на него: во-первых – освободить звуки из родной безначальной стихии, в которой они пребывают; во-вторых – привести эти звуки в гармонию, дать им форму; в-третьих – внести эту гармонию во внешний мир.

Похищенные у стихии и приведенные в гармонию звуки, внесенные в мир, сами начинают творить свое дело. *«Слова поэта суть уже его дела».* Они проявляют неожиданное могущество: они испытывают человеческие сердца…»

О значимости каждого слова говорят все, кто постиг и осознал это. Когда Конфуция спросили, что он сделал прежде всего, если бы его назначили в правительство, он ответил, что прежде всего убедился бы в том, что все названия правильны. Ведь если названия неправильны, то слово не достигает своей цели. А если слово не достигает цели, то ничего нельзя сделать правильно.

Слово и Красота. Н.К.Рерих писал: «Культура покоится на Красоте и Знании». На первое место он ставил Красоту как энергетический закон гармонии духа. Вся окружающая жизнь должна устремляться к Красоте. И если наши воспитанники не чувствуют красоту природы, музыки, картин, архитектурных памятников, внутреннего мира человека, слова, то все наши разговоры по этому поводу ни к чему не приведут. Обучать же восприятию Красоты нужно с детства. Чем раньше, тем лучше. И тогда исполнится пророчество Ф. И. Достоевского о том, что «красота спасет мир».

Среди учебных предметов у учащихся начальной школы №43 Ново-Савиновского района г. Казани имеется курс письменноречевой деятельности, построенный на принципах Гуманной Педагогики. Его автором является доктор философских наук, профессор МГПУ В. Г. Ниорадзе. В данном курсе письменная речь мыслится как путь самопознания и самовоспитания школьников через раскрытие перед ними подлинного смысла и значения Слова. Интегральный курс служит цели: выращивание в детях способности выражать свои мысли, переживания, чувства в письменной форме, возвращение Слову той Истины и Благодати, которые изначально были заложены в нём. Отсюда задачи: 1) сделать Слово экологически чистым инструментом постижения ребенка своего внутреннего мира и Вселенной; 2) сделать Слово облагороженным инструментом воспитания личностных, духовных качеств ученика; 3) сделать Слово средством постижения красоты речевого звучания, проникновения в глубину художественных образов.

Цели и задачи вытекают из идеи Л.С. Выготского о необходимости выращивания в детях письменной речи ещё в начальной школе. «Стоит

только представить себе, какой огромный перелом во всем культурном развитии ребёнка совершается благодаря возможности читать и, следовательно, общаться опытом со всем тем, что создал человеческий гений в области письменного слова, чтобы понять, какой решающий момент переживает ребёнок при открытии письма» (Л.С. Выготский. Антология гуманной педагогики. М.1996 г. с. 169).

В связи с выращиванием в детях письменной речи перед начальной школой и учителем Л.С. Выготский ставил три основных требования:

1. Нужность письма. Обучение следует поставить так, чтобы чтение и письмо для чего-то нужны были ребенку.

2. Жизненность письма. Оно должно быть осмысленно для ребенка, вызывать в нем надобность включаться в жизненно необходимую задачу; тогда будет не привычка руки и пальцев, а новый и сложный вид речи.

3. Естественность письма. Его надо не навязывать, а выращивать в детях. Тогда ребенок приходит к письму, как к естественному моменту в своем собственном развитии, а не как к внешней выучке.

Акцентировать важность идеи Л.С.Выгодского особенно необходимо в связи с рядом ошибок, которые существуют в методике современного обучения языку.

1. Обогащение речи сводится к обогащению словарного запаса;

2. Отсутствует проблема выразительности, экспрессивности речи;

3. Отсутствует проблема выражения внутреннего состояния ребенка через речь;

4. Язык изучается формально, на уровне грамматики;

5. Полностью отсутствует стержень развития и обогащения внутреннего мира ребенка.

Развитие устной речи нужно начинать с развития письменной речи, её закономерностей, тогда устная речь поднимется на более высокий уровень.

Накопленный воспитательный, учебно-дидактический материал с позиций трех основных требований помогает направлять процесс выращивания письменной речи у школьников.

Детская речь непосредственна, лишена еще многих шаблонов и лживости. Детские глаза смотрят с интересом, вниманием и доверием. И священный долг учителя – защитить детей от сквернословия и грубости, от дурной музыки, дурных книг, злых людей, бессмысленных развлечений, устранить загрязненность речи. Велика ответственность учителя перед самим собой, перед детьми, обществом и человечеством за каждое Слово.

ПРОЕКТЫ В XXI ВЕКЕ. ЗНАЧЕНИЕ И ЭФФЕКТИВНОСТЬ «СИЛА МЕЧТЫ СПОСОБНА ИЗМЕНИТЬ ЖИЗНЬ» ПО ФЕЕРИИ А.ГРИНА «АЛЫЕ ПАРУСА»

Фатхуллина Алия Рафаиловна,
Фатхуллина Алиня Рафаиловна,
Шумарин Михаил Владимирович
учителя русского языка и литературы
МБОУ «Школа №71» г. Казани

В современных условиях развития информационных технологий, доминирования **личностно-ориентированного обучения** преподавание литературы требует новых подходов, переориентации обучения на развитие личности ребенка, его творческих способностей, самостоятельности мышления и чувства личной ответственности.

Перспективной и эффективной для современной школы, на наш взгляд, является ***проектная деятельность*** учащихся по овладению оперативными знаниями в процессе социализации. В XXI веке объемы учебного материала, высокие требования к современному ученику и учителю подталкивают педагога к поиску инновационных форм деятельности, интерактивных методов, в том числе и к применению проектов. Проектная деятельность ведет к активизации познавательной мотивации и интеллектуальной инициативы всех школьников вне зависимости от их успеваемости.

Проектная деятельность школьников рассматривается в различных аспектах в исследованиях В. В. Гузеева, И. А. Дралюк, И. А. Зимней, Н. Б. Крыловой, Н. Ю. Пахомовой,Е. С. Полат,В. Д. Симоненко,О. В. Брыковой, А. Гребенниковой, В. А. Кохановой, М. Б. Романовской. В них разработаны методические рекомендации для учителей и учащихся по выполнению проектных и исследовательских работ, описаны этапы проведения проекта, а также включены материалы для диагностики учащихся (выявление склонности к исследовательской и общественной деятельности).

Нам близка позиция В. А. Кохановой, которая определяет проектную деятельность как целенаправленную деятельность учащихся, осуществляемую под гибким руководством учителя, направленную на решение творческой, исследовательской, личностно или социально значимой проблемы и на получение конкретного результата в виде материального или идеального продукта [2, 3].

Нами была осуществлена проектная работа в 6 классе **«Сила мечты способна изменить жизнь» по феерии А.Грина «Алые паруса».** Основная **цель** проекта была направлена на формирование *нравственных и духовных* качеств учащихся. Данный урок помогает ученикам поверить в мечту, содействовать романтическому восприятию жизни, осмыслению того, что человек в порыве к счастью способен своими руками совершать чудеса, развитие чувства прекрасного в человеке.

В ходе реализации своего проекта мы организовывали детей на выполнение различных творческих проектов, на решение реальных, вставших перед ними проблем. Учащимся 6-х классов представилась возможность организовать небольшую научно-исследовательскую деятельность. Был проведен ряд мероприятий и внеклассных уроков по феерии А.Грина «Алые паруса». Итогом реализации проектной и научной деятельности учащихся стали **мини-спектакль и мюзикл** по роману А. Грина «Алые паруса».

СЕТЕВОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ОБЩЕГО (БАЗОВОГО) И ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ДЕТЕЙ В УСЛОВИЯХ ФГОС НОО

(в рамках организации внеурочной деятельности)

Абдреева Регина Ростямовна,
учитель начальных классов
МБОУ «Средняя общеобразовательная
татарско-русская школа №23
с углубленным изучением отдельных предметов»
Ново-Савиновского района г.Казани

Внеурочная деятельность является составной частью учебно-воспитательного процесса и одной из форм организации свободного времени учащихся и понимается, как деятельность, организуемая для удовлетворения потребностей, учащихся в содержательном досуге, их участии в самоуправлении и общественно полезной деятельности.

Настоящая программа создает условия для социального, культурного и профессионального самоопределения, творческой самореализации личности ребёнка, её интеграции в системе мировой и отечественной

культур. Нравственное воспитание личности ребёнка – одна из самых важных задач школы. Возрастает роль нравственных начал, расширяется сфера действия морального фактора. Нравственное воспитание является процессом, направленным на целостное формирование и развитие личности ребёнка, и предполагает становление его отношений к Родине, обществу, людям, к труду, своим обязанностям и к самому себе. В процессе нравственного воспитания школа формирует у младшего школьника чувство патриотизма, товарищества, активное отношение к действительности, глубокое уважение к людям труда. Задача нравственного воспитания состоит в том, чтобы социально необходимые требования общества педагоги превратили во внутренние стимулы личности каждого ребёнка, такие, как долг, честь, совесть, достоинство.

Цель: формирование толерантности (духовно-нравственных ценностей)

Задачи:

– Воспитывать у учащихся любовь к родине, желание знать и изучать ее историю и традиции; воспитание межнациональной толерантности, умения жить в коллективе и считаться с общественным мнением; формировании гуманистических отношений и взаимоотношений детей; организация нравственных отношений между детьми.

– Развивать умение анализировать, сравнивать, обобщать; развивать творческие способности и самостоятельность детей.

– Обучать культурному поведению по отношению к другим людям.

Планируемые результаты освоения обучающимися программы внеурочной деятельности.

Требование к знаниям и умениям учащихся:

– ученик на доступном для него уровне осознает важность и ценность лично для него окружающего микроклимата; в привычном окружении он открывает новые стороны, учится грамотно с ним взаимодействовать.

– умеет анализировать, сравнивать, обобщать.

– осваивает понятия: «толерантность», «патриотизм», «доброта», «чуткость», «милосердие», «гуманность» и др.

– практикует навыки взаимопомощи при решении различных проблем.

– приобретает навыки работы в сотрудничестве.

Качества личности, которые могут быть развиты у учащихся

– умение дружить, беречь дружбу, общаться в коллективе, чувство взаимопомощи, терпимое отношение к недостаткам других

В этом году было проведено ряд мероприятий, которые благословили появлению следующий результатов. Приобретение школьником социаль-

ных знаний первичного понимания социальной реальности и повседневной жизни.

Для достижения данного уровня результатов особое значение имело взаимодействие ученика со своими учителями как значимыми для него носителями положительного социального знания и повседневного опыта.

Была организована проектная деятельность, где происходило формирование эстетического отношения учащихся к окружающей среде и труду как источнику радости и творчества людей.

Большая работа была отведена музыкально-творческой деятельности. Возрастал интерес и любовь к русскому фольклору. Сформировалось ценностное отношение к художественному образу народной музыки как носителю аксиологического смысла произведения искусства.

В дальнейшем, мы продолжаем работу и ожидаем еще больших результатов. Очень важно расширить представление детей о малой родине, родном крае, познакомить с его прошлым и настоящим, с природой родного края, значением Казани в истории и культуре России. Немаловажно, воспитывать познавательный интерес к изучению родного города как окружающего ребят микроклимата. Создание условий для формирования нравственных чувств.

ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ЛИЧНОСТНЫЕ КАЧЕСТВА УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В УСЛОВИЯХ РЕАЛИЗАЦИИ ФГОС НОО

Амирова Гульназ Назирхановна
учитель начальных классов
МБОУ «Средняя общеобразовательная
школа №170» Ново-Савиновского
района г.Казани

Одна из важнейших образовательных тем сегодня – введение Федеральных государственных образовательных стандартов начального общего образования. Выдвинуты новые требования к результатам, структуре и условиям образовательного процесса. Приоритетной целью школьного образования становится формирование умения учиться. Учителя испытывают трудности на практике. Современный учитель должен умело адаптироваться к непрерывно происходящим изменениям в содержании

обучения. Особую роль в процессе профессионального саморазвития педагога играет его готовность к новому, передовому.

Современный учитель начальной школы является одновременно преподавателем, воспитателем, организатором деятельности детей, активным участником общения с учениками, их родителями и коллегами, исследователем педагогического процесса. Он постоянно повышает уровень своего профессионализма и педагогического мастерства, ведет творческий поиск нового. Педагогическая деятельность в силу своей интенсивности требует от учителя постоянного поиска новых технологий, методов и средств, отвечающих современным требованиям.

Полностью выполнить свое предназначение учитель может только тогда, когда он обладает определенными профессионально-личностными качествами.

Качества личности учителя начальных классов: всесторонне развитый, творческий, владеющий общечеловеческими ценностями, любящий детей и свою профессию, свободно и творчески мыслящий, требовательный и справедливый.

Профессиональные качества: владение методикой преподавания предмета, психологическая подготовка, общая эрудиция, широкий культурный кругозор, педагогическое мастерство, организаторские умения и навыки, педагогический такт, педагогическая техника и др. Профессиональная компетентность – это интегративное качество личности учителя, включающее систему знаний, умений и навыков, обобщенных способов решения типовых задач.

На сегодняшний день актуальна задача подготовки учителя начальных классов нового типа, обладающего глубокими знаниями в области психологии обучения, развития и становления личности ребенка, организации общения в учебной деятельности, а также владеющего специальными знаниями и умениями для внедрения инновационных технологий в практику школьной жизни.

ВЫСШИЙ ПИЛОТАЖ – ИДЕАЛЬНОЕ ВОПЛОЩЕНИЕ НОВЫХ СТАНДАРТОВ

Андреева Марина Константиновна
учитель начальных классов
МБОУ «Средняя общеобразовательная школа №132
с углубленным изучением иностранных языков»
Ново-Савиновского района г. Казани

Введение Федерального государственного образовательного стандарта начального общего образования привело к кардинальной перестройке организационной, методической деятельности как на уровне организации образовательного процесса в школе, так и в отдельно взятом классе школы. Изменились функциональные обязанности участников системы образования, порядок взаимодействия между ними.

При подготовке к уроку учитель затрачивает теперь почти в два раза больше времени, по сравнению с прошлыми учебными годами, но при этом помимо учебника и методических рекомендаций он может воспользоваться ресурсами Интернета. Кроме того, свои наработки учителя оформляют в электронном виде, что позволяет обмениваться опытом с коллегами.

Вместо конспекта учитель готовит сценарный план, который предоставляет ему большую свободу и определяет последовательную деятельность учащихся. Уходит в прошлое практика, когда учитель работает фронтально с целым классом. Чаще организуются индивидуальные и групповые формы работы на уроке. Групповая форма работы имеет множество плюсов: ребенок за урок может побывать в роли руководителя или консультанта группы. Меняющийся состав групп обеспечит гораздо более тесное общение одноклассников. Мало того, практика показывает, что дети в общение раскрепощаются, ведь не каждый ребенок может легко встать перед всем классом и отвечать учителю. Постепенно преодолевается авторитарный стиль общения между учителем и учеником.

Педагоги дают уроки в паре, совместно с психологами, проводят занятия в параллельных классах. Теперь педагоги не должны быть привязаны к своему классному кабинету; если возникает необходимость, они могут использовать любые оборудованные помещения: кабинет прикладного творчества, ресурсы внеурочной деятельности, игровую комнату, лабораторию и т.п.

Самостоятельной работе детей на уроке отводится больше времени, чем ранее, причем характер ее стал исследовательским, творческим, продуктивным. Учащиеся выполняют задания и учатся формулировать учебные задачи, зная цель своей деятельности. Педагог при этом формирует у обучающихся навыки самоконтроля и самооценки.

Как показывает результат диагностических работ, школьники не боятся выполнять нестандартные задачи, они могут применять свои знания при решении практико-ориентированных заданий. Возможность выбора заданий, способов решения значительно снизила у детей уровень тревожности при их выполнении, повысила мотивацию к обучению.

Уроки должны строиться по совершенно иной схеме. Упор должен делаться на взаимодействие самих учеников. Ученик должен стать живым участником образовательного процесса.

«Высший пилотаж» в проведении урока и идеальное воплощение новых стандартов на практике – это урок, на котором учитель, лишь направляя детей, дает рекомендации в течение урока. Поэтому дети ощущают, что ведут урок сами.

Приоритетна развивающая функция обучения, которая должна обеспечить становление личности младшего школьника, раскрытие его индивидуальных возможностей. Акцент на умения применять знания, на знания как средство развития личности.

РОЛЬ ТРАДИЦИОННЫХ ШКОЛЬНЫХ ПРАЗДНИКОВ В СОЦИАЛИЗАЦИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Бикбова И.М.
заместитель директора
по УВР МБОУ «Нурлатская СОШ ЗМР РТ»

Одной из стержневых проблем общественного развития является гармонизация взаимоотношений общества с личностью, то есть ее социализация. Процесс социализации личности начинается с первых лет жизни человека и заканчивается в пору его гражданской зрелости.

Школа для ребёнка является вторым по значимости после семьи институтом социализации и выступает «подлинной моделью общества, …

приобретённые в семье задатки и навыки социальной жизни приобретают здесь новый социальный контекст, ребёнку передаётся вся система социальных требований»

Понятие социализации является основным понятием, применяемым при развитии и становлении личности. Социализации определяется как процесс становления у индивида ценностей, норм, установок, образцов поведения, присущей данной социальной общности, обществу в целом или группе.

Социализация осуществляется в ходе направленного воздействия на человека, как в системе воспитания, так и под влиянием круга других факторов: общение, искусство, средства массовой информации и др.

Каждому возрасту соответствует свой тип социализации. Она имеет две основные стадии:

– первичную (характерную для раннего детства стадию приобщения индивида к обществу);

– вторичную (когда индивид играет активную роль в изменении своего окружения).

Для учителя начальных классов особенно актуальной проблемой является **социализация** младшего школьника, так как именно в этот период формируются основные структуры личности.

Сильным стимулом социализации детей, их творческого развития, расширения интересов, кругозора, гуманизации мыслей, чувств, поступков является досуг.

Существуют разные формы детского досуга: игра, конкурс, концерт, экскурсия, поход, соревнование, праздник. Наиболее интересной и эффективной формой досуга для младших школьников является праздник. В системе социализации младшего школьника школьные праздники играют важную роль.

Праздник – это не только средство развлечения, психологической разгрузки развития, формирования у детей навыков социального поведения, но и комплексная форма воспитания, которая сочетает в себе нравственное и эстетическое воздействие на ребенка, включение его в разнообразные виды деятельности. Поэтому в основе традиционных школьных мероприятий лежит именно такая форма работы, как праздник.

В нашей школе стало традицией проводить для младших школьников такие праздники, как «Посвящение в первоклассники», «Праздник урожая «Сөмбелә», «Праздник русских овощей», «Папа, мама, я – спортивная семья», «Папа, мама, я – читающая семья », «Самая творческая семья», «Халлоуин», «Бабушка и я – лучшие друзья», «Карга боткасы»(Встреча

перелетных птиц), «Покормите птиц зимой!», праздники Первого и Последнего звонка, «Слет отличников и активистов», «Веселая лыжня», «Праздник здоровья», «Малый Сабантуй», «Зарница», «День школьного музея», «Праздник тимуровцев» и др.

Многие праздники стали для школьников и родителей традиционными. Они любимы и интересны для них. Все проводимые традиционные школьные праздники направлены на реализацию следующих направлений воспитательной работы:

– художественно-эстетического,
– интеллектуально-познавательного,
– гражданско-патриотического,
– эколого-спортивно-оздоровительного.

На психологическом уровне процесс социализации младшего школьника через организацию традиционных мероприятий осуществляется посредством формирования и развития у детей направленности на усвоение и соблюдение нравственных общечеловеческих ценностей, проявление инициативы и активности, сохранение природы, постижение законов красоты, направленности на других людей и на себя.

Проведение традиционных школьных мероприятий помогает классному руководителю создать образовательную общность, объединяющую детей и взрослых (родителей, учителей и др.), пробуждает интерес друг к другу, раскрепощает участников, помогает родителям лучше понять своих детей, повышает уровень духовной, эстетической, коммуникативной культуры участников, способствует их единению, взаимопониманию

ПОДХОДЫ К ОРГАНИЗАЦИИ ОБУЧЕНИЯ ОДАРЁННОГО РЕБЁНКА В СООТВЕТСТВИИ С ТРЕБОВАНИЯМ НОВЫХ ФГОС

Бородаева Альбина Фаридовна,
учитель начальных классов,
МБОУ «СШ №65» г.Казани

В современном российском обществе возрастает потребность в людях неординарно мыслящих, творческих, активных, способных нестандартно решать поставленные задачи и формулировать новые, перспек-

тивные цели. Поэтому поддержка, развитие и социализация одаренных детей, несомненно, становятся одной из приоритетных задач системы образования. Процесс выявления, обучения и воспитания одаренных, талантливых детей составляет новую задачу совершенствования системы образования, так как обучение одаренных детей сегодня – это модель обучения всех детей завтра.

Одарённым ребёнком быть не всегда просто. Эти дети остро переживают свою неуспешность, неудовлетворённость обучением, отсутствием к ним должного внимания и другого. С введением новых ФГОС обучение одарённых детей тоже изменилось. Например, педагог может столкнуться с ситуациями, приведёнными в таблице ниже, которые необходимо будет решать исходя из понимания особенностей конкретного одарённого ребёнка.

Примеры вероятных проблемных образовательных ситуаций, с которыми могут столкнуться педагоги и одарённые учащиеся в результате введения новых ФГОС.

Требования по новым ФГОС	**Вероятные трудности в работе с одарённым ребёнком**
Метапредметные умения – универсальные учебные действия	Дети с художественной и спортивной одарённостью, не всегда столь же одарены в образовательных областях и могут начать противопоставлять свои успехи в области, в которой они более одарены появившимся сложностям в обучении. Мотивация на обучение может начать падать.
Ценностно-смысловые установки на образование.	Одарённый ребёнок, может иметь иные, чем другие дети в классе, ценностно-смысловые установки. Например, ему нравится видеть себя успешным и не нравится понимать, что у него что-то не получается. Ему хочется изучать математику, но он совсем не любит физкультуру.
Социальные компетентности, личностные качества	При формировании личностных качеств, учащихся педагог может столкнуться с проявлениями одарённого ребёнка, которые могут восприниматься педагогом как капризы, недостаточная воспитанность (несогласие с выполнением какого-то задания, конфликты с другими учащимися класса, требование внимания в свою сторону и другое).

Новая рабочая программа	Стараясь создать условия для успешности каждого ребёнка, педагоги нередко выбирают посильный образовательный уровень для большинства учащихся в классе, думая, что он подходит и для одарённых детей.
Система оценки достижений планируемых результатов	Одарённые дети нередко достаточно критично относятся к достижениям других детей, чем вызывают недовольство по отношению к себе.

Педагогам начальных классов можно порекомендовать следующие подходы к организации обучения одарённого ребёнка, соответствующих требованиям новых ФГОС:

1. Соединять для выполнения учебных заданий, учащихся с разными типами одарённости. Это необходимо для того, чтобы школьники могли контактировать с равными себе по уровню способностей, помогать преодолевать проблемы друг другу в областях, в которых они менее сильны, а также осваивать менее для них доступные способы учебной работы посредством, указанного сотрудничества.

2. Учитывая, что новые ФГОС предлагают, как основу способов обучения деятельностный подход, при котором одарённые учащиеся быстрее, чем другие дети в классе будут видеть предполагаемый результат учебного труда. Их можно будет назначить консультантами, проектировщиками учебного процесса при освоении наиболее сложного учебного материала в помощь другим не таким одарённым детям в классе.

3. Зная о том, что одарённые дети имеют проблемы с завышенной или заниженной самооценкой, можно давать им задания на разработку критериев оценки результатов конкретной деятельности и предлагать им творческие задания с учётом интересов конкретных учащихся.

4. Результаты труда одарённого ребёнка обязательно должны быть оценены педагогом, так как для детей данной категории – это имеет достаточно большое значение.

КАКИМ ДОЛЖЕН БЫТЬ СОВРЕМЕННЫЙ УЧИТЕЛЬ?

Бронникова Эльвира Камилевна,
заведующая УМС ИМО УО ИКМО г.Казани
по Авиастроительному
и Ново-Савиновскому районам

«Если учитель имеет только любовь к делу, он будет хороший учитель. Если учитель имеет только любовь к ученику, как отец и мать,– он будет лучше того учителя, который прочел все книги, но не имеет любви ни к делу, ни к ученикам. Если учитель соединяет в себе любовь к делу и к ученикам, совершенный учитель» (Л.Н.Толстой) Сегодня в российских школах преподают 1 миллион 264 тысячи человек. У российской школы по-прежнему женское лицо: 87% всех педагогов – представительницы слабого пола. Сегодня ситуация практически не изменилась. Женщин – подавляющее большинство, 1 миллион 99 тысяч. Примерно шестая часть из педагогов – 213 тысяч – пенсионного возраста.

Требования к образованию меняются, меняются и учителя. Кто они -современные учителя? Какие реформы должны произойти в современном образовании, чтобы из стен школы выходили конкурентоспособные, креативные ученики? И что дали реформы, которые уже произошли в советском и российском образовании?

Консалтинговое агентство «МакКинзи» попыталось ответить на этот простенький вопрос. Эксперты изучили двадцать пять школьных систем в разных странах, в том числе и в России...

Сокращение количества учеников в классе. Большую часть денег реформаторы обычно тратили на уменьшение количества учеников в классах. И что же? По всему миру было проведено 112 исследований, где пытались найти зависимость между малым числом учеников в аудитории и их успешностью. Только в 9 нашли хоть какую-то взаимосвязь!

Ни в одной из стран реформа системы образования не дала заметных результатов. Ни сумасшедшие деньги, брошенные на закупку новой техники, модерновых столов и парт, умных досок, ни уменьшение количества учеников в классе (а это тоже стоит немалых денег – нужны новые помещения и учителя) на пользу не пошли. Школьники так и не научились лучше решать логарифмы и грамотнее писать.

Такой пункт, как «Сокращение количества учеников в классах», в России не входит в перечень мер, предусмотренных модернизацией си-

стемы образования. О том, что перед учителем должно сидеть не больше 25 учеников, прописано санитарно-эпидемиологическими правилами. От этого и пляшут чиновники. По новой системе оплаты труда, считается, что 25 учеников – это оптимальная численность. А вот если учеников меньше, школа теряет деньги, так как платят учебному учреждению в зависимости от количества школьников.

Что же тогда нужно светлым ученическим головам? Выводы исследователей банальны, как кусок мела: ***хороший учитель***. Десять лет назад в штате Теннесси (опять же США) провели жестокий, но показательный эксперимент. К двум восьмилетним ученикам средних способностей прикрепили двух учителей. Одного – высокой квалификации, входящего в 20% лучших учителей штата, а другого – слабачка, входившего в 20% худших преподавателей. Через три года сравнили знания ребят. Один ученик смог решить только половину заданий, которые без проблем выполнил другой! Кто ж не знает, что у хорошего учителя, и ученики более сильные? Так-то оно так. Но исследователи смогли дополнить народную мудрость фактами.

Хуже всего, если слабый учитель работает в младшей школе. Ученикам, попавшим к таким «просветителям», наносится урон, который потом уже невозможно нагнать ни в средней, ни тем более в старшей школе. Даже у самых-самых способных ребят, которым учитель не смог привить любовь к знаниям, по сути, нет будущего. В Англии у плохо успевающего 14-летнего подростка шанс наверстать упущенное, поступить в ВУЗ и стать успешным человеком составляет только 6%!

В Советском Союзе, а позднее и в России считалось, что преподавать в младших классах – самое легкое занятие (если сравнивать с трудом учителей-предметников). В младшие классы приходили даже не после педагогического ВУЗа – хватало педучилища. О том, чтобы отбирать учителей для малышей, даже речи нет.

Итак, секрет успешности учеников прост: им нужен ***успешный учитель***. А где его взять?

И на эти вопросы есть конкретные ответы. Почему в последние годы сингапурские школьники на международных исследованиях получают самые высокие оценки по математике и естественным наукам? И это при том, что Сингапур тратит на начальную школу меньше средств, чем почти все развитые страны. Почему финские старшеклассники уже не первый год занимают самые высокие места в мировых рейтингах по математике, естественным наукам, чтению, опережая даже сверстников из соседней Норвегии на 50 пунктов? И это при том, что в Финляндии идут в школу не раньше 7 лет и первые два года учатся только 4 – 5 часов в день.

При всех отличиях восточной и западной систем образования общее есть: главный упор здесь делают на подбор учителя. Вот **три принципа**, на которых основаны успехи учеников в самых умных странах:

1. В преподаватели идут те, кому интересно работать в школе, кто увлечен своим предметом, а не те, кому не нашлось другого занятия.

2. Обучение людей, которые хотят стать учителями, методикам эффективного преподавания, жесткий отсев тех, кто не в состоянии вести класс за собой (не всякий желающий может работать учителем!).

3. Создавать систему, при которой каждый ребенок имеет доступ к хорошему преподавателю.

Но как сделать так, чтобы в школу захотели идти лучшие?

В Южной Корее, Финляндии, Гонконге отбор учителей для школ контролирует правительство! В США созданы специальные программы для привлечения в классы учителей из числа окончивших наиболее престижные университеты. В Сингапуре только один из шести соискателей допускается в школу. И это при том, что отбор ведут из 30% лучших выпускников ведущих вузов страны.

Скажете, что ***зарплата*** учителей на Западе значительно больше, чем у нас. Учителя нигде в мире не получают баснословные зарплаты. В странах, где система образования успешна, известно: чтобы народ пошел к доске, достаточно довести начальную зарплату учителя до уровня зарплаты выпускников вузов в других областях. Дальнейшее ее повышение на качестве преподавания почти никак не сказывается. «Никто из нас не работает ради денег», – приводят исследователи слова финского учителя. В школу идут потому, что эта профессия престижна, уважаема и дает возможность реализовать себя. Мало того, в Сингапуре и Южной Корее решили: раз размер класса не влияет на успешность школьников, можно в классы набить побольше ребят, «лишних» учителей сократить, а оставшимся поднять зарплату. Так и сделали. Те, кто выдержал «чистку», стали получать вдвое больше. В классах у них минимум 30 учеников.

В 90-е годы в России большинство педвузов стали именоваться университетами. Со сменой вывески в них мало что изменилось. Педуниверситеты, по-прежнему, считаются учебными заведениями «второго сорта». Туда поступают те, кто не смог прорваться в классический университет или технический вуз. То есть изначально народ не очень успешный – из тех, кто школу окончил на «тройки» и «четверки». Но даже эти не самые большие «мученики науки», за редким исключением, стараются «школьной повинности» избежать. По статистике, лишь 8 – 10% окончивших педвузы работают по специальности.

В последние годы количество мест в педвузах сокращают. Зачем тратить деньги на подготовку учителей, которые в школу не пойдут? Но тогда надо бы сделать второй шаг: чтобы в школу пошли выпускники других вузов, прежде всего классических университетов...

Можно сделать вывод, что в условиях модернизации образования не реформа школы решает проблему успешности учеников, а успешный, увлеченный своим предметом, заинтересованный в результатах своей педагогической деятельности учитель.

ЛИЧНОСТНОЕ СТАНОВЛЕНИЕ, РАЗВИТИЕ И САМОРАЗВИТИЕ УЧИТЕЛЯ

Габрахманова Альбина Рамилевна
учитель начальных классов
МБОУ «Лицей №26»
Авиастроительного района г.Казани

Гуманистический характер образования, приоритет общечеловеческих ценностей, жизни и здоровья человека, необходимость формирования новых жизненных установок личности указаны в Законе Российской Федерации «Об образовании», в Концепции современной региональной образовательной политики Российской Федерации.

Когда я начала свой педагогический путь, в школах был введен ФГОС НОО. По мысли его созидателей, он должен решительным способом в комплексе с другими направлениями «Нашей новой школы» изменить систему образования. Эти изменения касаются, в первую очередь, перехода от узко-предметного подхода к системно-деятельностному, компетентностному. Но я считаю, что устоявшийся педагогический менталитет не приемлет основу стандарта – системно-деятельностный подход. Как бы власть не реформировала образование, ничего не сможет добиться, пока не сделает главного шага: обеспечит приход в школу по-настоящему умных, талантливых педагогов. Я в начале своей профессиональной деятельности столкнулась с определенными трудностями. Но продуманные действия администрации школы, хорошо спланированная система наставничества для начинающих учителей мне помогли быстро влиться в новый коллектив и успешно работать с учениками и их родителями. Я – учитель, а эта профессия уникальная. В будущее мы идем

через обновление. Где же мера этого обновления? Она в обновлении Школы. Школу реформирует учитель, но он же и деформирует ее. Обновляется учитель – значит. Обновляется школа. Деградирует учитель – значит, деградирует школа.

Главная цель моей педагогической деятельности – это формирование саморазвивающейся личности, то есть личности, желающей и умеющей учиться.

В настоящее время остро ощущается необходимость возрождения и восстановления духовности, формирования нравственной личности гражданина и патриота своей страны, изучения прошлого и настоящего своей «малой Родины». В условиях модернизации образования актуализируется воспитание у школьников таких нравственных качеств, как трудолюбие, уважение к старшим, толерантность, доброта, терпимость, дисциплинированность, честность, здоровье, любовь к семье, Родине и др.

Таким образом, актуальность данного вопроса вызвана: заказом общества в воспитании высоконравственных граждан. В настоящее время все более актуальным становится использование в обучении приемов и методов, которые формируют умение самостоятельно добывать новые знания, собирать необходимую информацию, умение выдвигать гипотезы, делать выводы и умозаключения. В последние годы эту проблему в начальной школе пытаются решать, в частности, через организацию проектной деятельности. Я в своей деятельности активно использую метод проектов на каждом уроке. Так на уроках окружающего мира учащиеся вместе с родителями, учителем выполняют проекты «Моя малая Родина», «Мой класс», «Моя школа», «Мой дом».

Также, в целях развития этического воспитания, учащихся в соответствии с национально – региональным компонентом, мною создан сборник средств татарской народной педагогики, которым я пользуюсь на каждом уроке.Так, например, доброжелательность, учтивое отношение к собеседнику, правила хорошего тона, культуру общения я формирую через пословицы «Яхшы сүз җанга рәхәт, Яман сүз җангаҗә рәхәт», «Сүздә төртү яман, авыруда чәнчү яман», через знакомство с правилами этикета татарского народа. Любовь к родному краю (городу), взаимопонимание, взаимоуважение мы воспитывали через пословицы: «Илсез кеше-телсез сандугач», «Сыерчык дингез артына китсәдә, үз туган оясына кайта» и через прослушивание песни «Сагынам дускай, илкәйне».

Таким образом, являясь молодым учителем, я стараюсь работать в соответствии с новыми стандартами, в соответствии с Концепцией духовно-нравственного развития личности.

МОНИТОРИНГ ПО ЛИТЕРАТУРНОМУ ЧТЕНИЮ В 1 КЛАССЕ В РАМКАХ ФГОС

Гарипова Альфия Хакимовна
МБОУ «Школа № 71»
учитель начальных классов

В 1-4 классах чтение выступает и как предмет обучения, и как средство получения нужной информации, обогащения читательского опыта, формирования стойкого интереса к книге и потребности в чтении, а главное – развития личности младшего школьника.

Проверочные (текущие) и контрольные (итоговые) работы по литературному чтению должны прежде всего показать глубину и прочность полученных учащимися знаний и умений, определенных обязательным минимумом содержания образования в начальной школе.

Проверке и оцениванию подлежат следующие показатели обученности:

1. Навык чтения.
2. Начитанность
3. Умения работать с книгой

Знание элементов книги.

4.Навыки и умения собственно читательской деятельности.

Таким образом, продвижение учащихся в их начальном литературном образовании и развитии можно определить триадой: «знаю, понимаю, могу».

В целом система контроля и оценки уровня знаний и умений учащихся реализует следующие функции:

– Социальную.
– Воспитательную.
– Образовательную.
– Эмоционально– развивающую.
– Формирующую самоорганизацию и самоуправление деятельности.

Для организации текущей и итоговой проверки и оценки результатов обучения использую разные виды заданий:

Тесты: они требуют от учащихся хорошей подготовки, самостоятельности, знания изученных произведений и предполагают выбор одного ответа из ряда предложенных. Тест имеет два эквивалентных варианта для 1 класса, каждый вариант состоит из 5 заданий. Из предложенных вариантов ответов нужно выбрать верный и отметить его. На проведение теста отводится один урок

Диагностические задания: эта форма проверки позволяет выявить не только уровень усвоения учебного материала, но и форсированность учебной и читательской деятельности.

Проверка навыков чтения и понимания прочитанного.

В 1 классе проверяются овладение слого-аналитическим способом чтения, понимание общего смысла слов и предложений, темп чтения текста (в конце года темп чтения не менее 30 слов в минуту)

Понимание текста проверяется с помощью ответов на вопросы, пересказа, выразительного чтения (показатель целостного восприятия текста).

Текущая проверка навыка чтения вслух (фронтальная или индивидуальная)

Текущая проверка выразительности чтения включает чтение подготовленного дома текста (отрывка) и выразительное чтение наизусть изученных программных произведений.

Контрольная проверка выразительности чтения проводится в конце четверти, а итоговая – в конце полугодия и года индивидуально. Для проверки подбирается доступный по лексике и содержанию незнакомый текст. Проверка навыка чтения молча (полное исключение речедвижения).

Оценка навыков чтения: в 1 классе используются словесные оценки: «Читаешь хорошо», «Читаешь хорошо, но есть ошибки» и т.д.

Итоговый контроль проводится 1-2 раза в год как конкурс выразительного чтения подготовленного произведения по тексту или наизусть. Форма конкурса способствует формированию самооценки у каждого учащегося, отработке навыка выразительности чтения (в сравнении с чтением одноклассников)

ФГОС ГЛАЗАМИ УЧИТЕЛЯ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Гимранова Альбина Рифкатовна
МБОУ «СОШ № 71» г. Казани
учитель начальных классов

При переходе на новый стандарт конечно же возникнут проблемы, это вызывает вполне определённое беспокойство. «К чему готовиться, чтобы в новом учебном году не попасть впросак?», – так думали многие педагоги, перешедшие на ФГОС.

Я думаю, что изменилось многое! Учитель – вот главная фигура. Ветер перемен потребовал глубоких изменений в мировоззрении и психологии педагогов, работающих в современных условиях, отказа от давно сложившихся стереотипов, выработки новых подходов в воспитании и социализации учащихся. Школе нужен такой учитель, который сможет грамотно работать не только по новым методическим пособиям и учебникам, но и способен самостоятельно моделировать образовательный процесс, анализировать свою деятельность на предмет соответствия требованиям нового стандарта, вносить коррективы там, где это необходимо.

Стратегическая задача образования 21 века – осознание и раскрытие человеческой души – истинно, бессмертного человека, который создает по своему образу и подобию новое, духовное общество и новую, духовную цивилизацию. Значит и учитель должен быть – компетентным, думающим, инициативным, мобильным, ответственным, умеющим делать выбор, творческим, владеющим современными ИКТ-технологиями.

Быть гибким – вот задача школы и каждого учителя. Если мы хотим научить современного ребенка, научить качественно, то первыми перестраиваться необходимо прежде всего нам. Учитель прежде всего сам должен понимать актуальность требований к современному образованию. Для этого педагогу придется полностью пересмотреть свою работу, психологически настроиться, так как образовательные стандарты второго поколения ставят перед учителем новые цели и задачи. Теперь в начальной школе мы должны сформировать новые умения – универсальные, составляющие основу умения учиться. Чтобы быть готовым к этому, учителю следует осмыслить идею системно-деятельного подхода как основы ФГОС и создавать условия для формирования универсальных учебных действий. Педагог должен умело подойти к реализации нового стандарта второго поколения, чтобы обеспечить качественное начальное образование: придётся достаточно много поработать над документами и не бояться использовать новые технологии. Чтобы не возникла проблема «Педагогической недееспособности» педагог должен быть готов к новым стандартам. Ведь они предъявляют высокие требования к профессиональной компетенции педагога. Востребованы свойственные далеко не каждому педагогу функции: аналитические, прогностические, экспертные, организационные. Выход один – самообразование, самообучение, самовоспитание, движение вперёд навстречу всему новому, ежедневный труд и поиск. Современному учителю в течение жизни приходится неоднократно повышать свою профессио-

нальную деятельность и осваивать новое. Лозунгом для современного учителя должно стать «Образование на протяжении всей жизни». Я солидарна с Ш. Амонашвилли: «Учитель – художник, а урок – свет, который он несут детям, чтобы судьба каждого состоялась». Чтобы работать по новым стандартам, нужна переподготовка учителя, не только в профессиональной деятельности, но и в психологической готовности: педагог должен определиться с выбором УМК, организации дополнительных занятий во второй половине дня, в целесообразном использовании ИКТ. Стандарты второго поколения определяют общие требования к результатам начального образования, которые конкретизируются в системе нормативных документов, поэтому в помощь учителю необходимы новый проект базисного плана, проекты примерных рабочих программ по всем предметам, в которых было бы учтено грамотное и целесообразное использование ИКТ в работе учителя. Важнейшей отличительной особенностью стандартов нового поколения является их ориентация на результаты образования через системно – деятельностный подход. Педагог должен ответственно подойти к реализации ФГОС второго поколения для того, чтобы привить в ученике две группы новых умений: универсальные учебные действия, составляющие основу умения учиться (навыки решения творческих задач, навыки поиска, анализа и интерпретации информации), формирование у детей мотивации к обучению, помощи им в самоорганизации и саморазвитию.

Новые стандарты подразумевают не только обязательные учебные занятия, но и дополнительную образовательную программу школы, осуществляемую во второй половине дня. Педагог всегда должен идти в ногу со временем.

НОВЫЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ СТАНДАРТ: МЕНЯЕМ ОРИЕНТИРЫ – ГОТОВИМ ДЕТЕЙ К БУДУЩЕМУ

Гришкина Светлана Борисовна
учитель начальных классов
МАОУ «Средняя общеобразовательная
школа № 146 с углубленным
изучением отдельных предметов»
Ново-Савиновского района г. Казани

Только то знание делается нашим
зрелым достоянием, когда мы
приходим к нему, добываем его сами.
Якуб Колас

В современном мире все чаще встает вопрос, насколько ребенок после окончания школы готов вступить в самостоятельную жизнь. Насколько быстро проходит его адаптация, социализация в обществе. Каково умение современного ребенка быстро перестраиваться в мгновенно меняющемся мире.

С новыми техническими изобретениями, которые меняются, совершенствуются ежедневно, рождается новое поколение детей. Это поколение по-иному воспринимает информацию, по-другому мыслит и рассуждает, делает выводы.

В современных школах приходится менять привычные способы обучения детей, подстраиваться под их, непривычное для нас, восприятие окружающего мира. Ребенок должен все сделать сам, своими руками, только тогда он сможет познать мир. Проявление самостоятельности в изучении чего-то нового позволит развить личностный потенциал человека, его индивидуальность.

У современных детей проявляется потребность в исследовательской и поисковой активности. Это позволяет учащимся погрузиться в творческий процесс обучения и воспитывает в нём жажду знаний, активному умственному труду, самопознанию.

В учебном процессе развитие ребёнка следует рассматривать, как развитие способности максимально использовать свои способности.

Новые ФГОС направлены на развитие способности молодежи успешно действовать на основе практического опыта, умения и знаний при решении профессиональных задач. Знания, полученные в школе, вы-

пускник должен уметь применять в любой жизненной ситуации, как в бытовой, так и профессиональной.

Для развития в детях таких способностей предусмотрено использование в учебном процессе следующих ***методов работы***:

– исследовательский;
– частично-поисковый;
– проблемный;
– проектный.

А также следующие ***формы работы:***

– классно-урочная (работа в парах, в малых группах);
– решение разноуровневых, творческих заданий;
– различные конкурсы и викторины;
– создание проектов по различной тематике.

Эти методы и формы дают возможность учащимся выбрать подходящие формы и виды творческой деятельности.

Одна из форм работы, как на уроках, так и во внеурочной деятельности – работа в малых группах, где можно максимально реализовать дифференциацию обучения и индивидуальный подход.

Не новой, но востребованной формой работы с детьми младшего школьного возраста является научно-исследовательская деятельность учащихся, которая способствует развитию и индивидуализации личности. Очень хорошо для этого подходят уроки окружающего мира. Урок-исследование позволяет ставить серьёзные проблемные вопросы, исследовательские задачи. Успех выполнения таких задач формирует, в первую очередь, положительные эмоции у детей.

Одной из новых форм работы с детьми в школе является проектирование. Проектный метод представляет такой способ обучения, в котором учащийся самым непосредственным образом включён в активный познавательный процесс, самостоятельно формулирует учебную проблему, осуществляет сбор необходимой информации, планирует возможные варианты решения проблемы, делает выводы, анализирует свою деятельность.

Дети взрослеют очень быстро. Но жить самостоятельно и плодотворно они смогут, если сегодня мы поможем развиться их способностям и талантам.

БАШЛАНГЫЧ СЫЙНЫФ УКУЧЫЛАРЫН ЗАМАНЧА МУЗЫКАЛЬ ТАЛӘПЛӘРГӘ ТУРЫ КИТЕРЕП УКЫТУ

Гыйлемханова Энҗе Равил кызы
башлангыч сыйныф укытучысы
Казан шәһәре Идел буе районының
«Аерым предметлар тирәнтен өйрәнелә
торган 10нчы татар-рус урта гомуми
белем мәктәбе» гомуми белем муниципаль
бюджет учреждениесе

Башлангыч сыйныф укытучысы хезмәте катлаулы һәм бик җаваплы. Соңгы елларда укытучыга иҗади эшләү өчен бөтен мөмкинлекләр тудырылды. Укытучылар төрле укыту технологияләрен, яңа методикаларны өйрәнәләр һәм үз эшләрендә күрсәтергә тырышалар. Билгеле, яңалыкны кертү, кешеләрнең фикерен үзгәртү һәрвакыт кыен. Ләкин тормыш алга бара, заман яңача эшләүне, иҗади фикерләүне сорый. Балаларны фән белән кызыксындыру, мәктәптә укырга теләкләрен сүндермәү өчен укытучы яңача эшләргә тиеш. Укчы фәнне яратса, укытучына хөрмәт итсә генә мәктәптә укый. Белем алу шатлыгын кичергән бала – сәламәт була.

Безнең төп максат – иҗади фикерләүгә сәләтле, әхлаклы шәхес тәрбияләү. Балаларның рухи һәм психик сәламәтлеге турында да кайгыртырга кирәк. Укыту процессында “Әхлак дәресләре” керүе бик әһәмиятле. Туган телебез югалу куркынычы астында торганда, сөйләм әдәбе, аралашу культурасы түбән булган чорда “Балалар риторикасы”, “Татар теле ” дәреслекләре безгә ярдәмгә килә. “Башлангыч сыйныфларда уку чоры – әхлак, интеллектуаль, физик үсешнең тулы бер периоды” дип язган В.А.Сухомлинский. Бу чорда балада уңай шәхси сыйфатлар формалаштыруда иң кулай вакыт. Баланың үсеше социаль тирәлек белән нык бәйләнгән. Шуңа күрә без, башлангыч сыйныф укытучылары, ата-аналар һәм булачак укучылар белән эшне балалар бакчасыннан ук башлыйбыз.

Яшь буынга дөрес юнәлеш бирү, аларны заманча шәхес итеп тәрбияләү – үтә катлаулы эш. Урам һәм телевидениенең тискәре йогынтысы гаять көчле булган хәзерге чорда бигрәк тә.

Профильле укыту – заман таләбе. Чөнки бу очракта укучыларга укытуны дифференцияләштерү һәм индивидуальләштерү нәтиҗәсендә үзләре теләгән белем һәм күнекмәләрне алу, һөнәр сайлау мөмкинлекләре арта.

Быел да безнең Казан шәһәре Идел буе районы 10нчы татар-рус урта мәктәбенең 1А сыйныфына килгән укучылар тулы итеп татар музыка бүлегенә кабул ителделәр. Балалар белән менә инде ничә ел рәттән 8нче музыка мәктәбе белән берлектә профильле укыту моделен әзерләүдә зур эш алып барабыз. Әлеге тәҗрибәнең ике мәктәп арасында оешуы зур нәтиҗәләр дә бирә. Чөнки укучылар эчке мәктәп кагыйдәләрен якыннанрак, төгәлрәк өйрәнәләр. Кече яшьтән үк музыка белән шөгыльләнгән, кызыксынган, музыканы яраткан яшьләрне әдәпле, инсафлы, шәфкатьле була һәм алар күңелендә, начарлыкка, вөҗдансызлыкка урын калмый, – дип исәпләгәннәр борынгы греклар.

Музыка телен аңлау өчен, аны чын күңелдән яратырга, тырышып өйрәнергә кирәген,бик күп әсәрләр тыңларга кирәген баланың күңеленә сеңдереп аңлатырга кирәк. Кем белә, ә бәлки шушы юнәлеш бирү аларга тормыш юлын сайларга ярдәм итәр.

Укучылар музыка мәктәбенә атнага 2 тапкыр хорга, 2 тапкыр инструментка, 2 тапкыр хореографиягә һәм 1 тапкыр сольфеджиога йөриләр. Шулай ук класста атнага 1 тапкыр җыр дәресе үткәрелә.

Җырның эмоциональтәэсир көче зур, ул – музыкаль тәрбия бирүнең төп чыганагы җырлау гомумән, музыка белән аралашу балаларга бик ошый. Күмәк җырлау, түгәрәккә басып җырла-биюләр үткәрү физик һәм рухи сәламәтләндерүгә ярдәм итә. Халкыбызның “Кәрия-Зәкәрия”, “Наза” кебек җырлы-биюләрентәнәфесләрдә куллану уңай нәтиҗә бирә.

Милли традицияләрне саклап калуда да, яңа музыкаль технологияләрне куллануда да коллектив берлектә бик күп эшләр башкара. Уңышларыбыз да бар.

Узган уку елында безнең музыкаль класс хоры “Җырла Казан!” район фестивалендә мактауга лаек булды. “Энҗеләр ансамбле”; “Борынгы шәһәр яшьлеге” конкупсында районда 1 урын, шәһәрдәге экологик конкурста “Петрушкадан такмаклар” конкурсында 3 урын алдылар. Ә инде 2009 елның апрель аенда безнең мәктәп балалары 8нче музыка мәктәбе беләнберлектә Төркиядә үткәрелгән татар теле көннәре фестивалендә булып, андагы балалар белән дуслашып, ял итеп, медальләр алып кайттылар. Безнең класстан да 2 укучы, ә мәктәптән исә 10 бала катнашты.

Минем уйлавымча тәрбиядә һәм баланың шәхси үсешендә уңай үзгәрешләр – класс җитәкчесе, укытучылар, ата-ана һәм укучы үзара аңлашып хезмәтт әшлек иткәндә генә булачак.

Кеше – табигать могъҗизасы, ә тормыш тагын да зуррак могъҗиза. Шул могҗиза эчендә югалып калмаслык, үзенең мөмкинлекләрен ачып, тиешле урынын табарлык шәхесләр тәрбияләү укытучы ата-ана һәм

баланың аралашуын, хезмәттәшлеген иҗади оештырудан тора. Билгеле музыка мәктәбе, ата-аналар балалар белән күпкырлы эшчәнлектә гаиләләр белән индивидуаль эш зур әһәмияткә була. Чөнки нинди генә яңа эш формалары куллансак та, һәр ата-ана үз баласы турында фикер, аның конкрет эшенә бәя бирүне көтә. Һәм һәр бала адресына җылы сүз, елмаю табарга мөмкин дә. Шул вакытта әти-әни һәм укучыларыбыз беренче тапкыр мәктәпкә килгәндәккичергән җылы хисләрен, безгә карата булган ике мәктәпнең, укытучыларның ышанычларын чыгарылыш кичәсенә кадәрсаклар дип ышанасы килә

ТВОРЧЕСКОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ВОСПИТАТЕЛЯ ГПД И РОДИТЕЛЕЙ ПО РАЗВИТИЮ ПОТЕНЦИАЛА РЕБЕНКА

Домнина Ольга Геннадьевна
Воспитатель ГПД МБОУ СОШ № 25 г. Казани

Группа продленного дня является моделью организации внеурочной деятельности школьников, создает благоприятные условия для повышения эффективности выполнения обучающимися домашних заданий, способствует личностному росту детей.

Главная цель ГПД – создание условий для полноценного развития личности младших школьников: развитие эмоций, творческих способностей, речевых навыков, волевых качеств, эстетического отношения к окружающему миру, познавательных способностей, способностей к самовыражению, воспитание у детей самостоятельности, самодисциплины, самоуважения, уверенности ребёнка в успехе.

Основные преимущества организации данной модели внеурочной деятельности: создание комплекса условий для успешной реализации образовательного процесса в течение всего дня, включая питание, прогулки на свежем воздухе, спортивный час, кружки для повышения саморазвития.

Роль школы в современных условиях ФГОС – стать центром духовного развития личности каждого учащегося, координатором усилий родителей и педагогов в деле воспитания социально адаптированного к условиям современной действительности ребенка. Эффективность такой работы во многом зависит от взаимодействий педагога и родителей: от

их взаимопонимания в постановке целей и задач, установления приоритетов в области воспитания, умелой организации сотрудничества детей и взрослых, создания благоприятных условий для развития детской самостоятельной деятельности.

Задача воспитателя – убедить каждого родителя в ценности личности конкретного ребенка, помочь в определении направленности воспитания каждого ребенка с учетом его индивидуальных особенностей, интересов, склонностей, потребностей и стремления к самореализации, сформировать мотив и потребность родительского участия в воспитании гражданина.

Каждую четверть с родительской общественностью мы проводим тренинговые занятия совместно с детьми на выявление и раскрытие творческого потенциала ребенка. Где родитель может оказать помощь, посоветовать, увидеть способности ребенка, а иногда найти контакт с ребенком при творческой деятельности.

Родители посещают занятия или мероприятия в ГПД, беседуют с детьми, дают свою оценку. Результат: создание ситуации успеха, проявление интереса родителя к ребёнку и к тому, чем он занят на группе продленного дня. Родители удовлетворены разносторонним развитием своих детей через различные виды деятельности и результатами работы группы продленного дня.

Теперь уже не только педагоги, но и родители убедились в том, что пребывание ребенка в школьной группе продлённого дня помогает процессу становления личности, гарантирует его безопасность и здоровье (как физическое, так и нравственное). На протяжении года мы принимали участия в конкурсах рисунков. Темы были разные: «Мир глазами детей», «Новогодняя игрушка», «Праздничные открытки», и т.д. Дети занимали призовые места По образованию я учитель искусства, и это способствует выявлению творческих способностей у ребенка, а также и у родителя. Свою работу в группе продленного дня, я построила на изобразительной деятельности, сюда входят такие виды занятий, как рисование, лепка, аппликация конструирования. Каждый из этих видов имеет свои возможности в отображении впечатлений ребенка об окружающем мире. В процессе занятий аппликацией дети знакомятся с простыми формами различных предметов, части и силуэты которых они вырезают и наклеивают. Создание силуэтных изображений требует большой работы мысли и воображения, способствует развитию математических представлений, развиваются чувства цвета, ритма, симметрии, моторика рук и на этой основе формируется художественный вкус.

Занятия аппликацией приучают малышей к плановой организации работы, которая здесь особенно важна. В этом виде искусства большое значение для создания композиции имеет последовательность прикрепления частей (сначала наклеиваются крупные формы, затем детали; в сюжетных работах сначала фон, потом предметы второго плана, заслоняемые другими, и в последнюю очередь предметы первого плана).

Далее мы решили усложнить задачу, и от работ с аппликациями перешли к более сложной бумагопластике – квиллингу. Где главной целью было творческое взаимодействие воспитателя ГПД и родителей по развитию потенциала ребенка. Ребенок и родитель работали в команде, где ребенок выступал в качестве главного, а родитель как помощник. Это помогало ребенку почувствовать ответственность, свою значимость, и наладить взаимосвязь с родителем. Так как в повседневной жизни родители выступают в качестве «главнокомандующего», на них ложится вся ответственность, ребенку это трудно понять, и в данной практике мы хотели создать условия, где ребенок мог почувствовать всю важность и значимость родителя, понять, что такое ответственность, а родитель, в свою очередь, смог понять своего ребенка в тех или иных поступках. Как правило, безобразия ребенка направлены на привлечения внимания взрослого.

Данный опыт нам очень помог, и мы стараемся чаще его практиковать, проводим совместные мероприятия, творческие вечера, вместе с родителями приучаем наших детей к ответственности, ломаем стереотипы о группе продленного дня, многие родители считают, что продленка – это своего рода пункт, где ребенок ждет под присмотром, когда его заберут домой в конце рабочего дня. Наша совместная творческая работа помогает показать родителям, как группа продленного дня важна, здесь ребенку помогают раскрыться, и какую большую роль играет воспитатель ГПД. Очень важно, как он построит свою работу, цели всегда одни, а достижения этих целей разные. Творческий праздник для ребенка – это творческое вдохновение его души, реализация его мысли.

ҺӨНӘРЕМ – МИНЕМ ЯЗМЫШЫМ

Зарипова Гөлсинә Зөлфәр кызы
Теләче муниципаль районы
Кече Кибәхуҗа төп мәктәбенең
башлангыч сыйныф укытучысы

Халкыбызның горурлыгы булып торган татар мәгърифәтчесе Мөхлисә Бубиның тууына 6 мартта 145 ел тулды. Ул – татар кызлары өчен беренче мәдрәсә оештыручы, күренекле җәмәгать эшлеклесе, хатын-кызлардан беренче казый.

Татар мәгърифәтчесе Мөхлисә Буби кебек шәхес булу өчен туган иленә армый-талмый хезмәт итәргә кирәк. Без алга киткән җәмгыятьтә яшибез, хәзерге заман балаларына белем һәм тәрбия бирү өстендә эшлибез.

Хәзерге заман укытучысы нинди булырга тиеш соң? Билгеле инде, төп профессиональ белемең, бала шәхесен яратуың, сиңа барлык авырлыкларны җиңәргә ярдәм итә. Бала шәхесен чын күңеленнән яраткан һәм хөрмәт иткән укытучы аларны үз балалары кебек бертигез якын күрә, барысына да төпле белем һәм тәрбия бирергә тырыша.

Белем һәм тәрбия бирүнең төп нигезе башлангыч сыйныфларда салына. Иң беренче чиратта укыту методикасын үзләштерү өчен укытучыга педагогия көллиятен тәмамлау кирәктер. Шулай ук укытучы махсус профессиональ белеме белән генә чикләнеп калмыйча үз белемен тагын да камилләштерү өчен югары белемле дә булырга тиеш. Чөнки укыту методикасын яхшы үзләштерү белән беррәттән, Мөхлисә Буби кебек тирән белемле булган очракта гына ул укучылар, укытучылар, ата-аналар арасында дәрәҗәле шәхес була ала. Икенчедән, сыйныфта төрле үсешкә ия булган балалар да утыра. Аларның һәркайсына аерым шәхси якын килү сорала. Бу очракта укытучыга яңа эш алымнарын һәм формаларын эзләргә, өйрәнергә туры килә. Моның өчен ул үзенең осталагын даими камилләштереп торырга тиеш була.

36 еллык гомеремне башлангыч сыйныфларда белем һәм тәрбия бирүгә багышладым. Башлангыч сыйныфларда укыганда ук укытучы булу теләге зур иде. Хыялым мине, сигезьеллык мәктәпне тәмамлаганнан соң, Арча педагогия көллиятенә илтте. Махсус уку йортыннан башлангыч сыйныфлар укытучысы һөнәрен уңышлы гына үзләштереп, Теләче районы Күкчә башлангыч мәктәбенә мөдир һәм башлангыч сыйныф укытучысы итеп билгеләндем. Нәниләрне ихлас күңелдән ярату, аларга тиеш-

ле белем һәм тәрбия бирү өлкәсендә белемемне тагын да камилләштерү максатыннан Алабуга педагогия институтының “Башлангыч белем бирү педагогикасы һәм методикасы” факультетын читтән торып укып тәмамладым.

1982 елны педагогик эшчәнлегем Саба районы мәгариф бүлеге тарафыннан югары бәяләнде һәм район Мактау тактасына тәкъдим ителдем.

1987 елдан педагогик эшчәнлегемне Кече Кибәхуҗа урта мәктәбендә дә башлангыч сыйныф укытучысы буларак дәвам итәргә туры килде. Теләче районы аерылып чыгып, яңадан оешканнан соң, яңа берләшмә булып эшли башлаганнан бирле, район мәгариф бүлеге каршында башлангыч сыйныф укытучылары өчен оештырылган методик берләшмә җитәкчесе һәм район аттестация комиссиясе члены вазыйфасын да намус белән башкарырга тырыштым.

Мәгариф хезмәткәрләрен аттестацияләү өчен тестлар төзү буенча Беренче Республика конкурсында катнаштым һәм ТР мәгариф һәм фән министрлыгының Рәхмәт хатына лаек булдым.

Төрле үсешкә ия булган һәр балага шәхес итеп карадым. Аларның һәрберсен сау-сәламәт, тәрбияле һәм төпле белемле итү мине тагын да эзләнергә, белемемне камилләштерергә мәҗбүр итте. Яшел Үзән шәһәре методик кабинеты каршында В.Н. Зайцев тарафыннан башлангыч сыйныф укытучылары өчен оештырылган курсларда укуда булып, Зайцев методикасын үзләштердем. Эшемдә бу методиканы кулланып, югары нәтиҗәләргә ирештем. Шул методикага нигезләнеп, ”Дөрес язуны камилләштерү” темасына авторлык кулланмасы төзедем. Зайцев методикасы буенча район укытучылары арасында эш тәҗрибәм белән уртаклаштым.

1997 елдан “Әйдәп баручы укытучы” исеменә лаек булдым һәм ТР мәгариф һәм фән министрлыгының Мактау Грамотасы белән бүләкләндем.

“Латин графикасы нигезендә татар алфавитын торгызу турында” Татарстан Республикасы Законын үтәү максатыннан оештырылган ике атналык курсларда булып, республика буенча үткәрелгән экспериментта катнаштым. Районның татар теле һәм беренче сыйныфларны кабул итүче башлангыч сыйныф укытучылары өчен укулар оештыруда ярдәм иттем. 67 укытучы курста белем алып, район мәгариф бүлегенең белешмәсен алдылар.

2001 елда югары квалификацион категориягә аттестацияләндем. 2002 елда эшемдәге нәтиҗәле хезмәтләрем өчен РФ мәгариф һәм фән министрлыгының Мактау Грамотасына лаек булдым.

2005 елда Казан шәһәрендә ТР мәгариф һәм фән министрлыгы каршында оештырылган башлангыч мәктәп дәреслекләре буенча эксперт киңәшмәсендә катнашып, чыгыш ясадым.

Үземнең эш тәҗрибәмне “Теләче” һәм “Мәгърифәт” газеталарында, шулай ук “Мәгариф” журналларында яктыртып барырга тырыштым.

Һәрбер үткәрелгән профессиональ конкурсларда актив катнаштым һәм призлы урыннарга лаек булдым.

Ирешелгән уңышлар гына мине канәгатьләндерми иде. Чөнки авыл балаларын шәхес итеп тәрбияләү мәсьәләсе һаман актуаль булып кала бирде һәм бу мәсьәләне чишүдә оптимальрәк юлны эзләү бурычы килеп туды.

Информацион-компьютер технологиясен дәресләрдә куллану да уңай нәтиҗәләр бирде. Дәресләрдә тестлар куллану, мультимедиа программасында эшләү, үзең төзегән презентацияләрне кулланып, башлангыч сыйныфларда белем һәм тәрбия бирүдә югары нәтиҗәләргә ирешү мөмкин икәнлеген аңладым...

ФОРМИРОВАНИЕ ОРФОГРАФИЧЕСКОЙ ЗОРКОСТИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ В РАМКАХ ФГОС

Косовец Светлана Владимировна
Учитель начальных классов
МБОУ «СОШ №71» г. Казани

Условия формирования орфографической зоркости:

1. Умение обнаруживать орфограммы (т.е. сомнительность того или иного написания).
2. Умение различать орфограммы (определять тип орфограммы, ее признаки).
3. Умение соотносить орфограмму с определенным правилом.
4. Умение выполнять действие по правилу (по алгоритму).
5. Умение осуществлять самопроверку.

Психические процессы, влияющие на формирование орфографической зоркости: активное зрительное и слуховое восприятие, включающее в себя целенаправленный анализ; систематизации, классификации, логические операции сравнения, конкретизации, зрительная память,

включающая в себя запоминание и воспроизведение зрительных образов орфограмм; непроизвольное и произвольное внимание, обеспечивающее действие самоконтроля и самопроверки.

Формирование орфографической зоркости можно разделить на 3 этапа:

1 этап. Прежде всего необходимо научить слушать звуки, определять их количество в слогах, а затем в словах.

2 этап. Очень часто бывает так, что ученик знает правила и допускает ошибки на это правило при письме.

3 этап. Необходимо для достижения грамотного письма научить детей самоконтролю, то есть ученик должен уметь сам контролировать себя во время проверки своей работы.

Школьников надо учить определять орфограммы при различных обстоятельствах: несовпадение буквы и звука; звуки, дающие наибольшее количество несовпадений (опасные звуки); морфемы: корень, приставка, суффикс, окончание; соединительные гласные в сложных словах; возвратная частица ся (сь); сочетание морфем (две приставки, 2-3 суффикса).

РОЛЬ ПРЕПОДАВАНИЯ ОРКСЭ В ФОРМИРОВАНИИ МИРОВОЗЗРЕНИЯ УЧАЩИХСЯ МЛАДШИХ КЛАССОВ

Красавкина Н.Р.
МБОУ «Школа №71» г.Казани
учитель начальных классов

«А между тем, убеждением обладают и узнавшие, и поверившие»
Платон

Курс основ религиозных культур и светской этики, прежде всего, духовно-нравственный, направленный на формирование у учащихся нравственных идеалов и ценностей межличностных отношений, что очень важно для нашей многонациональной страны и особенно нашего региона. Знания основ религиозных культур и светской этики не только расширяют образовательный кругозор детей, но также формирует у них порядочность, честность, гражданскую позицию, уважение к культурным традициям народов, проживающих на территории огромной страны, и в частности Татарстана.

Актуален этот курс для современной молодежи и особенно младших школьников, когда формируется жизненный стержень, мировоззрение, когда человек задумывается о смысле собственного существования. Этот предмет создает условия для систематического духовно-нравственного образования и воспитания детей. Он способствует формированию моральных устоев в поведении в определенных условиях, что очень важно для современных молодых людей.

Каждая развитая мировоззренческая система – будь то религиозная или философская, дает ответы на вопросы о том, как устроен мир, когда он произошел, как возник и развивался, каким должно быть общество, как люди должны относиться друг к другу, создавать семьи, как следует устроить государство, лучше организовать и вести хозяйство и т.д., включают ответы на самый широкий круг вопросов, в том числе и вопросы морали.

Характерная для нашего времени, как и для любого кризисного периода истории, потеря моральных ориентиров делает вопрос соотношения морали и религии более чем актуальным. Любая мораль, любые моральные нормы, предписания и правила не существуют в обществе сами по себе. За ними всегда стоит определенное мировоззрение, религиозного или нерелигиозного типа. Не существует морали без мировоззрения, мировоззренческой основы данной моральной системы. Религиозная мораль является частью религиозной традиции, религиозного учения, мировоззрения, вытекает из него.

Основными задачами комплексного курса являются: обобщение знаний, понятий и представлений о духовной культуре и морали, полученных обучающимися в начальной школе и формирование у них ценностно-смысловых мировоззренческих основ, обеспечивающих, целостное восприятие отечественной истории и культуры при изучении гуманитарных предметов на ступени основной школы. Итак, мы видим, что решение задач курса основ религиозных культур и светской этики опирается на имеющиеся знания детей, их опыт. Поэтому, очень важно показать учащимся нравственное начало, мораль всех мировых религий через произведения литературного чтения (особенно здесь велика роль сказок), окружающего мира, уроков ИЗО, музыки, технологии.

Ценность данного курса заключается и в решении важной педагогической задачи – формировании у школьников понимания и уважительного отношения к религиям, как национальной духовной традиции, которая лежит в основе исторической и современной культуры народа. Содержание всех тем этого курса направлено на воспитание личности гражда-

нина нашей страны средствами приобщения к одной из национальных духовных традиций. Воспитание детей в рамках нового предмета осуществляется на базовых ценностях – Родина, семья, традиции. Его главной целью является воспитание ребенка в соответствии с потребностями, традициями и приоритетами его семьи; помогает ребенку в решении его личностных, возрастных, образовательных проблем; создает условия для духовно-нравственного развития; способствует становлению образовательной, толерантной, творческой личности.

Еще одно немаловажное значение ОРКСЭ – формирование интереса школьников к прошлому своей страны, ее культуре, традициям, традициям своей семьи.

Религия сохраняет свои позиции даже на ступени постиндустриального развития общества, так как выполняет социально значимые функции. Важной чертой религиозного сознания является «регулирование» поведения человека и «предъявление» определенных требований. Религия устанавливает определенные рамки свободы человека, побуждает его к усвоению неких позитивных нравственных ценностей, достойному поведению; предполагает установление добрых отношений человека с людьми, объектами природы и всем тем, что его окружает.

Введение предмета «Основы религиозных культур и светской этики» – первый шаг на пути восстановления в новых условиях на принципах гуманизма, нравственности, традиционной духовности социально-педагогического партнерства школы, семьи, государства, общественности в деле воспитания детей и молодежи. Государство через школу стремится поддержать усилия родителей по духовно-нравственному развитию детей, согласовать воспитание в семье и воспитание в школе.

Данный курс направлен на содействие семье и обществу в решении педагогических, моральных проблем. Мы должны научить детей быть честными, добрыми, вежливыми, физически и духовно здоровыми; помочь им стать образованными, успешными людьми, обладающими высоким уровнем ответственности за настоящее и будущее своих близких, своего народа, своей страны. Какими мы их сегодня воспитаем, в такой стране мы завтра будем жить.

У В.А.Сухамлинского есть замечательные слова о труде учителя: «У настоящего учителя – самая трудная и самая радостная жизнь, трепетно волнующая и мучительно сложное творчество, непостижимо тонкие и вечно совершенствующиеся инструменты, которыми он воздействует на человеческую душу».

РЕАЛИЗАЦИЯ ИДЕЙ ФГОС С ПОМОЩЬЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТНОЙ ТЕХНОЛОГИИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Лисина Галина Алексеевна
«Средняя общеобразовательная школа №33
с углубленным изучением отдельных предметов» г.Казани
учитель начальных классов
высшей кв. категории

Главный смысл разработки федеральных государственных образовательных стандартов начального общего образования заключается в создании условий для решения стратегической задачи развития российского образования – повышения качества образования, достижения новых образовательных результатов.

«Технология деятельностного метода обучения» разработана педагогическим коллективом под руководством доктора педагогических наук, профессором Л.Г. Петерсон и является одним из важных направлений повышения качества образования, достижения новых образовательных результатов.

Обучение, обеспечивающее включение детей в учебно-познавательную деятельность называют деятельностным подходом.

Структура деятельности включает в себя шесть компонентов: цель, мотив, действие, средство, результат, оценка.

Самое существенное в учебной деятельности – это рефлексия на самого себя, отслеживание новых достижений и происходящих изменений. «Не умел» – «умею», «не мог» – «могу», «был» – «стал» – ключевые оценки результата углубленной рефлексии своих достижений и изменений.

Наличие неожиданного препятствия в знакомой ситуации порождает новый мотив – не практический, а познавательный. С этой целью в уроки постоянно включаем задания на развитие внимания, памяти, речи, приемы умственных действий. «Открытие» осуществляем посредством выполнения учащимися предметных действий с реальными объектами или графическими схемами (строится ориентировочная основа действия). При введении понятий подключаем двигательную активность детей. Для этого используем ритмический счет, предложенный Л. Г. Петерсон. Синхронное исполнение движений объединяет детей, вырабатывает в них чувство защищенности, снимает напряжение от пассивного восприятия.

Работа в деятельностной технологии позволяет нам применять несколько вариантов взаимодействия всех участников учебного процесса – «учитель-ученик» (для постановки проблемы), работа в паре «ученик-ученик» (на этапе самоконтроля и самооценки), групповая работа (в процессе поиска способа решения учебной задачи, учитель в роли консультанта), межгрупповое взаимодействие (обобщение, выведение общих закономерностей), индивидуальная работа ученика (предполагает выполнение заданий по пройденному материалу и творческую работу), учитель начальных классов – учитель-предметник.

В деятельностной технологии обучения обеспечивается комфортное психологическое самочувствие обучающих и обучающихся, резкое снижение конфликтных ситуаций. Поэтому на уроках математики используем совместную деятельность, которая является необходимым условием реализации воспитательных задач.

Во *внеурочной работе по математике открываются возможности для формирования интеллектуальных умений школьников в результате их «исследовательских изысканий» в архивах, музеях, библиотеках.*

Деятельностный подход в обучении позволяет прогнозировать деятельность ученика, организовать ее, управлять ею. Индивидуализация и включение механизмов личностного развития в процессе обучения возможно благодаря данной технологии.

ФОРМИРОВАНИЕ УУД – НЕОБХОДИМОЕ УСЛОВИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Манапова Гульнар Габдульфатовна,
МБОУ «Средняя общеобразовательная школа № 143
с углубленным изучением отдельных предметов»
Ново-Савиновского района
г. Казани учитель начальных классов

«…Школьное обучение должно способствовать личностному росту так, чтобы выпускники могли самостоятельно ставить и достигать серьёзные цели, уметь реагировать на разные жизненные ситуации».

Д.А.Медведев (из обращения к Федеральному собранию РФ)

В настоящее время сложилось новое понимание главной цели образования: формирование личности, готовой к саморазвитию, к самостоятельной деятельности по сбору информации, её обработке и анализу, умению принимать решения и применять их в необходимых жизненных ситуациях.

В. А. Сухомлинский писал: «Невежда опасен для общества ... Невежда не может быть счастливым сам и причиняет вред другим. Вышедший из стен школы может и чего-то не знать, но он обязательно должен быть умным человеком». Современное общество заинтересовано в увеличении числа умных, успешных и конкурентоспособных людей. Их, несомненно, станет больше, если школы будут заниматься, интеллектуальным воспитанием учащихся начиная с младшего школьного возраста.

Для успешного решения вопросов интеллектуального воспитания учащихся необходимо создать такие условия организации учебного процесса в современной школе, которые обеспечат школьникам полноценное личностное развитие.

Исходя из этого, меняется роль учителя. Учитель по отношению к ученику перестает быть источником информации, а становится организатором получения информации, побуждающим его к мысли, к действию. Если раньше ученик шел в школу за знаниями, то сегодня знания перестали быть самоцелью. Приоритетной для учителя становится задача научить учащихся учиться.

Достижение данной цели становится возможной благодаря формированию системы универсальных учебных действий (УУД), составляющих основу умения учиться.

Универсальные учебные действия можно сгруппировать в четыре основных блока (по материалам ФГОС НОО): 1) личностные; 2) регулятивные, включая саморегуляцию; 3) познавательные, включая логические, познавательные и знаково-символические; 4) коммуникативные действия.

Предлагаю рассмотреть формирование УУД на примере учебных задач:

Примеры заданий	**УУД**
– Прочитайте задание. Что нам нужно сделать? – Прочитайте первую группу слов. Что они обозначают? (Слова обозначают действие предмета) – Кто или что может выполнять эти действия? (Человек, мама, папа, девочка…) – Тебе нравится, когда твой одноклассник в разговоре «шепчет, кричит, говорит»? Как ты общаешься с друзьями, родителями? Почему необходимо научиться в общении друг с другом «говорить», а не кричать? Когда уместно закричать?	Познавательные УУД (общеучебные: знаково-символические) Регулятивные УУД (целеполагание) РегулятивныеУУД (планирование, прогнозирование) Познавательные УУД (общеучебные: знаково-символические; логические) Личностные УУД (смыслообразование, нравственно-этические)

Развитие универсальных учебных действий обеспечивает формирование психологических новообразований и способностей учащихся, которые в свою очередь определяют условия интеллектуального воспитания школьников. Интеллектуальное воспитание, является необходимым условием формирования личности, способной позитивно влиять на развитие общественной жизни.

РОЛЬ ВНЕУРОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОМ ВОСПИТАНИИ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНИКА

Мингазова Гузалия Мидхатовна,
учитель начальных классов
МБОУ «Средняя общеобразовательная школа №177
с углубленным изучением отдельных предметов»
Ново-Савиновского района г.Казани

Целью внеурочной деятельности по формированию духовно-нравственных ориентаций является гармоничное духовное развитие личности школьника и привитие ему основополагающих принципов нравственности на основе патриотических, культурно-исторических традиций.

Существует множество различных классификаций внеучебной деятельности для учащихся начальных классов. Часто выделяют следующие направления: художественно-эстетическое, спортивно-оздоровительное, социальное, духовно-нравственное, общеинтеллектуальное, общекультурное.

Основным содержанием внеурочной деятельностью по формированию духовно-ценностных ориентаций являются базовые национальные ценности. Эти ценности мы храним в культурных и семейных традициях, передаём от поколения к поколению. Духовные ценности, на формирование которых направлена внеурочная деятельность педагога раскрываются в системе нравственных представлений:

Семья (взаимоуважение, забота о старших и младших, друг о друге).

Патриотизм (любовь к Родине, к своим народным традициям, к своей малой родине).

Личностные качества (доброта, сочувствие, милосердие, честность).

Природа (красота родной природы, охрана природы).

Труд (уважение к труду, общественно– полезный труд).

Базовые духовные ценности закладываются в семье. Задача учителя как воспитателя – научить ребёнка понимать и поддерживать такие нравственные устои семьи как любовь, взаимопомощь, уважение к родителям, забота о младших и старших, ответственность за другого человека.

Как известно, усвоение нравственных понятий ещё не обеспечивает формирование нравственного поведения. Превращение нравственных знаний в убеждения требует их закрепления в системе мотивов поведения и соответствующим им привычек. При этом, психологи считают важ-

ным связать практическую деятельность воспитанников с их эмоциями, которые усиливают стремление детей к совершению нравственных поступков.

Одна из важнейших духовых ценностей – любовь к своей Родине, приобщение к народным обычаям и традициям. Патриотическое воспитание в школе становится неотъемлемой частью школьной жизни и имеет чётко обозначенную линию: любовь к своей школе – своему городу – своей Родине.

Одна из любимых детьми внеклассной деятельности – походы и экскурсии. Ничто не приносит столько положительных эмоций, как непосредственное общение с природой. Вокруг города множество красивейших уголков природы: это и лесная опушка, и поляна среди сосен, и берег озера. Посещая эти места, дети не только любуется природой, но и получают свои первые экологические знания.

Формирование духовно-ценностных ориентаций – процесс длительный и сложный, поэтому должен осуществляться постоянно. Анализируя работу по данному направлению в начальной школе можно сделать вывод, что правильная организация внеклассной работы даёт положительный результат.

ПУТЬ ДАЖЕ В ТЫСЯЧУ МИЛЬ НАЧИНАЕТСЯ С ПЕРВОГО ШАГА

Мухамадиев Рустем Раисович
МБОУ "Школа №71" г.Казани
учитель физической культуры

Физическое воспитание учащихся является неотъемлемой частью всей учебно – воспитательной работы школы и занимает важное место в подготовке учащихся к жизни, к общественно– полезному труду. Работа по физическому воспитанию в школе отличается большим многообразием форм, которые требуют от учащихся проявление организованности, самостоятельности, инициативы, способствующих воспитанию организационных навыков, активности, находчивости. Осуществляемое в тесной связи с умственным, нравственным, эстетическим воспитанием и трудовым обучением, физическое воспитание содействует всестороннему развитию школьников.

Я преподаю детям начальной школы, и считаю, что начальная школа является местом активной деятельности ребенка. Физическое воспитание младших школьников имеют свою специфику, обусловленную их анатомо – физиологическими и психологическими особенностями, а также тем, что, приходя в школу, ученики попадают в новые условия, к которым им нужно приспособиться, привыкнуть. С началом занятий в школе значительно растет объем умственного труда детей, и в то же время ощутимо ограничивается их двигательная активность, и возможность находиться на открытым воздухе. В связи с этим правильное физическое воспитание в младшем школьном возрасте является не только необходимым условием всестороннего гармоничного развития личности ученика, но и действенным фактором повышения его умственной работоспособности.

Основная цель моих уроков – формирование физической культуры личности школьника. Крепкое здоровье, хорошее физическое развитие, оптимальный уровень двигательных способностей, знания и навыки в области физической культуры, мотивы и освоенные способы (умения) осуществлять физкультурно – оздоровительную и спортивную деятельность являются основами физической культуры. Достижение этой цели я обеспечиваю решением следующих задач, направленных на: укрепление здоровья, содействие гармоническому физическому развитию; обучение жизненно важным двигательным умениям. Овладение правильной техникой выполнения упражнений является важным заданием физического воспитания. Как известно, упражнения положительно влияют на организм лишь при условии, что они правильно выполняются. К тому же, рациональная техника исполнения упражнений способствует формированию правильных навыков жизненноважных движений, развивает у детей умения целесообразно распределять усилие и эффективно осуществлять разные движения, воспитывает у них готовность быстро усваивать новые двигательные действия.

При проведении своих уроков в первую очередь учитываю особенности физического развития и типы телосложения детей. Учащимся с большой массой и длинной тела легче даются упражнения в метаниях на дальность. Я активно вовлекаю их в работу на занятиях легкой атлетикой. В то же время им значительно сложнее овладеть техникой гимнастических упражнений на снарядах (висы, упоры) и показать высокие результаты на выносливость. В отличие то них дети, имеющие небольшую массу и длину тела, успешнее справляются с гимнастическими и акробатическими упражнениями, легче достигают высоких результатов в заданиях циклического характера, требующих проявления выносливости. Низкие

показатели у этих учащихся не являются основанием для снижения оценки успеваемости на моих уроках, которая выставляется по достигнутым приростам за заданное время. Нагрузка для них дозируется индивидуально. Положительно влияют на организм таких учеников подвижные игры средней и высокой интенсивности, бег средней интенсивности и т.д. Что касается школьников подготовительной группы, которые имеют незначительные отклонения в состоянии здоровья, то они занимаются с учащимися основной группы. При изучении двигательных действий, связанных с повышенными нагрузками, требования к ним снижаю. Среди учащихся подготовительных групп большое количество детей с нарушением осанки и плоскостопием. В процессе обучения дети двигаются недостаточно. Большую часть дня учащиеся сидят на уроках, за выполнением домашних заданий, за чтением книг, перед экраном телевизора, компьютера. Вследствие этого возникает дефицит мышечной деятельности, возрастают зрительные нагрузки.

Основным источников становления и развития познавательной активности является не сам ученик, а организованное обучение. Чем лучше будут созданы обучающие условия, тем оптимальное будет развиваться ученик. Учащиеся осознают: чтобы освоить какие – либо движения, сначала необходима общая база для этого становилось понятным и другое: чем лучше они подготовятся физический, тем легче будет происходить овладение этими действиями. Одним из основных требований, предъявляемых к учителям физической культуры, является необходимость осуществления дифференцированного подхода к формированию навыков самоконтроля и саморегуляции в процессе двигательной деятельности.

В своей работе я сталкиваюсь с некоторыми проблемами, которые необходимо решать: дети не могут правильно двигаться, выполнять ОРУ, некоторые дети имеют подготовительную группу и специальную медицинскую группу, не могут подтягиваться из – за слабости мышц и т.д. Известно, что движение – потребность детского организма, а недостаток двигательной активности приводит к ряду заболеваний. Моя задача, как учителя физкультуры, привлечь детей заниматься физическими упражнениями не только в школе на уроках, но и дома, привлекая к этому родителей. Традиционными стали такие совместные мероприятия, как школьная спартакиада, «Папа, мама и я – спортивная семья», туристические вылазки на природу, Малые олимпийские игры, Сабантуй.

В своей работе я выделил такие приоритеты, как любовь, понимание, уважение и терпимость. Считаю важным помочь ребенку быть в гармонии с собой и научиться быть гармоничным. Своим воспитанникам

я часто повторяю, что сила находится внутри нас и цитирую известную поговорку «Путь даже в тысячу миль начинается с первого шага».

Формирование таких качеств личности, как: достоинство, доброта, терпимость, свобода, порядочность – в определенной степени зависят от процесса физкультурно – спортивной деятельности.

ПРОЕКТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ ОДНА ИЗ ФОРМ ОРГАНИЗАЦИИ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Мухаметзянова Гульнара Гаптельнуровна
МБОУ «СОШ № 71» г.Казани
учитель начальных классов

Среди разнообразных направлений новых педагогических технологий ведущее место занимает проектная деятельность, позволяющая каждому раскрыть, развить и реализовать творческий потенциал своей личности. Метод проекта – это одна из личностно-ориентированных технологий, в основе которой лежит развитие познавательных навыков учащихся, умений самостоятельно конструировать свои знания, ориентироваться в информационном пространстве, развитие критического и творческого мышления.

Проект – это специально организованный учителем и самостоятельно выполняемый детьми комплекс действий по решению субъективно значимой проблемы ученика, завершающийся созданием продукта и его представлением в рамках устной или письменной презентации.

Проектная деятельность обучающихся *– это совместная учебно-познавательная, творческая или игровая деятельность, имеющая общую цель, согласованные методы, способы деятельности, направленная на достижение общего результата.*

Этапы работы над проектом:

1 этап: «Погружение в проблему» (выбор и осознание проблемы)

2 этап: Сбор и обработка информации

3 этап: Разработка собственного варианта решения проблемы

4 этап: Реализация плана действий

5 этап: Подготовка к защите проекта

6 этап: Презентация проекта

7 этап: Рефлексия (самоанализ и самооценка проделанной работы)

Роль учителя велика на первом и последних этапах. И от того, как учитель выполнит свою роль на первом этапе-этапе погружения в проект,– зависит судьба проекта в целом. На последнем э тапе роль учителя велика, поскольку ученикам не под силу сделать обобщение всего того, что они узнали или исследовали.

Таким образом, в процессе работы над проектом у ученика формируется большое количество надпредметных умений (в современной трактовке-универсальные учебные действия), а именно: проектировочные, исследовательские, информационные, кооперативные, коммуникативные, экспериметальные, рефлексивные, презентационные.

Метод проектов обладает большими возможностями для овладения учащимися деятельностным компонентом образования.

ВЫЯВЛЕНИЕ И СОПРОВОЖДЕНИЕ ОБУЧЕНИЯ ОДАРЁННЫХ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ В УСЛОВИЯХ ВВЕДЕНИЯ ФГОС

Рафикова Т.Г.
МБОУ «Школа №71» г.Казани
Учитель начальных классов

Согласно Рабочей Концепции одарённости, разработанной группой авторов во главе с Д.Б.Богоявленской, «одаренный ребенок – это ребенок, который выделяется яркими, очевидными, иногда выдающимися достижениями (или имеет внутренние предпосылки для таких достижений) в том или ином виде деятельности».

Авторы, названной выше Концепции, выделяют актуальную и потенциальную одарённость. Под актуальной одарённостью понимают: «…психологическую характеристику ребенка с такими наличными (уже достигнутыми) показателями психического развития, которые проявляются в более высоком уровне выполнения деятельности в конкретной предметной области по сравнению с возрастной и социальной нормами».

Под «потенциальной одаренностью – понимается психологическая характеристика ребенка, который имеет лишь определенные психические

возможности (потенциал) для высоких достижений в том или ином виде деятельности, но не может реализовать свои возможности в данный момент времени в силу их функциональной недостаточности.

Учащиеся с актуальной одарённостью очевидны и отличаются:

– опережением в овладении знаний и их прочным усвоением;

– любознательностью (они в большом количестве задают необычные, а иногда и сложные для данного возраста вопросы);

– демонстрацией окружающим независимости, индивидуализма, желанием выполнять самостоятельно сложные задания;

– стремлением контактировать с более взрослыми сверстниками и взрослыми людьми;

– ответы и рассуждения отличаются неожиданными, нестандартными, более сложными, чем ожидает учитель, выводами, аргументами, умозаключениями;

– многие из них имеют прочную, ёмкую память;

Развитие потенциала одарённости может сдерживаться рядом неблагоприятных причин, среди которых: трудные семейные обстоятельства, недостаточная мотивация, низкий уровень саморегуляции, отсутствие необходимой образовательной среды и другое. Исследователи, работавшие с методиками выявления одарённости ребёнка предупреждают о том, что одним тестом ответить на вопрос о наличии у того или иного учащегося характеристик одарённости сложно, нужна кропотливая работа с личностью, её особенностями и проявлениями, в тоже время единой комплексной диагностики, которая наверняка выявляла бы одарённого ребёнка, тоже не существует.

Встречаются замотивированные на обучение дети. Подготовка родителями и репетиторами будущего первоклассника к школе через прохождение им частично программы первого класса, обучение в дошкольном возрасте чтению и счёту и подобное.

Как одарённые проявляют себя также дети, с временным ускоренным возрастным развитием. И в случаях, если такое ускорение носит только временный характер, с возрастом такой ребёнок также заметно «усредняется» и перестаёт выделяться среди сверстников.

СОВРЕМЕННЫЙ УЧИТЕЛЬ – СОВЕРШЕННЫЙ УЧИТЕЛЬ!

Сергеева Татьяна Геннадьевна,
учитель начальных классов
МБОУ «Средняя общеобразовательная школа №132
с углубленным изучением иностранных языков»
Ново-Савиновского района г.Казани

Учитель – это человек душевной доброты, влюбленный в свою работу, это редкий дар души. Идеальный учитель – это тот человек, который в нужный момент дает толчок к развитию, тот, что пробуждает спящего к бодрствованию, кто заставляет быть внимательным, активным, живым. Я.А. Коменский говорил, что никто не может сделать людей нравственными или благочестивыми, кроме нравственного и благочестивого учителя.

Хочется выделить следующие правила, которые должны стать нормой отношений между людьми, как в стенах школы, так и в любом другом учреждении, где работают педагоги с детьми:

– безусловное принятие и поддержка каждого ребенка со всеми его достоинствами и недостатками;

– отказ от деления учеников по способностям «на сильных» и «слабых»; на детей, имеющих отклонения в здоровье и здоровых;

– терпимость к поступкам и нестандартному поведению детей;

– вера в возможность развития каждого ученика, даже при совершении проступков и правонарушений;

– оптимистический, деятельный тон и стиль общения;

– недопустимость эмоциональных, безапелляционных негативных выводов о способностях и поступках ученика;

– недопустимость использования вербальных и невербальных унижающих ребенка форм общения, осуждающих его неудачи и промахи;

– признание права каждого ребенка быть самим собой, уважительного к нему отношения;

– интеграция учащихся в единый коллектив, независимо от класса, параллели, ступени обучения;

– создание паритетных отношений сопереживания и сочувствия, общей атмосферы ответственности во взаимоотношениях между педагогами и учащимися.

Современная система образования должна соответствовать тем изменениям, которые происходят в науке, технике, педагогических технологиях, а также в деятельности самого педагога.

Так, например, всего 10-15 лет назад владение компьютерными технологиями не входило в число «компетенций» учителя, а сейчас это необходимо. Эти вопросы актуальны и для педагогического образования. Для родителей, которые сейчас имеют неограниченные возможности выбирать учебное заведение для своего ребенка.

Подводя итоги, можно сделать некоторые гипотетические выводы. Учитель, как и много лет назад, должен быть широко образованным, добрым, чутким, интеллигентным, обаятельным и хорошим психологом. Причем в век информации, когда есть телевизор, сотовые телефоны, компьютеры, Интернет и уже подавляющему большинству учеников не стоит труда этой информацией обладать, к уровню образованности учителя предъявляются еще более высокие требования. То есть в идеальном сознании образ учителя – это образ какого-то универсального человека. Уже сейчас главной задачей учителя становится не передать знания, а научить учиться, то есть показать наиболее удобный путь получения информации, ее анализа и грамотного ее использования.

ФОРМИРОВАНИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ В РАМКАХ РЕАЛИЗАЦИИ ФГОС НОО

Солдатова Елена Николаевна
МБОУ «Средняя общеобразовательная школа № 89 с углубленным изучением отдельных предметов» Ново-Савиновского района г. Казани учитель начальных классов

Нам хочется сегодня видеть таких учеников, которые умеют учиться, извлекают из различных источников необходимую информацию, эффективно удовлетворяют свои информационные потребности. Чтобы образовать, развить и воспитать такого ребёнка, необходима целая система.

Одним из условий успешного самообразования является сформированность ключевых компетентностей. Формирование читательской ком-

петентности – одно приоритетных направлений в обучении, закреплённых в государственных нормативно-правовых документах:

«Федеральный государственный образовательный стандарт начального общего образования» (2009);

«Федеральный государственный образовательный стандарт основного общего образования» (проект 2010).

Проблема формирования читательской компетентности сегодня актуальна как никогда: чтение связано с грамотностью и образованностью, формирует идеалы, обогащает внутренний мир человека. Актуальность формирования читательской грамотности подтверждают и результаты международных исследований грамотности чтения PIRLS и PISA.

Технология, в основе которой лежит работа с информацией – технология развития критического мышления через чтение и письмо.

Ученик, мыслящий критически, вступает в активную деятельность. Методы и приёмы работы с текстом формируют самостоятельность мышления и повышают учебно-познавательный интерес.

Альтернативная форма обучения чтению – использование метода чтения с применением технологий алгоритмического усвоения текстов и визуализация мышления в виде логических схем.

В основе метода – алгоритм эффективного чтения с применением интегрального и дифференциального алгоритмов в их неразрывном взаимодействии.

Дифференциальный алгоритм чтения. Понимание текста сводится к тому, чтобы схватить в тексте опорные идеи, значимые слова, короткие фразы, которые предопределяют текст последующих абзацев. Свести содержание текста к коротким и существенным логическим формулам.

Интегральный алгоритм чтения помогает сохранить информацию.

Современная школа вынуждена выдвигать требование научить ребёнка читать целенаправленно, осмысленно, творчески. Только творческий подход и нетрадиционные приемы работы способствуют формированию активной читательской позиции современного школьника, предопределяют успешность всего последующего обучения.

ОРГАНИЗАЦИЯ ВНЕУРОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ КАК ФАКТОР РЕАЛИЗАЦИИ СОВРЕМЕННОЙ КОНЦЕПЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ В РАМКАХ ФГОС

Терехина Оксана Яковлевна
МБОУ «СОШ № 71» г.Казани
учитель начальных классов

«Функционально грамотная личность – это личность, которая способна использовать все постоянно приобретаемые в течение жизни знания, в соответствии с общественными ценностями, ожиданиями и интересами».
(А.А. Леонтьев)

Концепция модернизации российского образования предполагает «ориентацию образования не только на усвоение обучающимися определенной суммы знаний, но и развитие его личности, его познавательных и творческих способностей.

Одним из путей реализации поставленной задачи является создание в школе системы дополнительного образования через внедрение современных моделей внеурочной деятельности (Системных конструкторов). Проблема работы с творческим потенциалом ребенка чрезвычайно актуальна для современного российского общества. Массовая школа обычно сталкивается с проблемой раннего выявления и развития способностей ученика. Поэтому, рассуждая о системе дополнительного образования, хотелось бы подчеркнуть мысль о работе со всеми детьми, то есть о максимальном развитии умений, навыков, познавательных способностей.

Задачи, которые стоят перед коллективом школы, заключаются в следующем:

– организовать диагностику

– создать условия для индивидуального развития личности

– проводить диагностику творческих способностей и одаренности

– создать условия для осуществления исследовательской деятельности

Организационные модели внеурочной деятельности (рамках ФГОС)

– модель дополнительного образования (на основе муниципальной системы дополнительного образования детей);

– модель «школы полного дня»;

– оптимизационная модель (на основе оптимизации всех внутренних ресурсов образовательного учреждения);

– инновационно-образовательная модель.

Модель дополнительного образования создание условий для развития творческих интересов детей и включения их в художественную, техническую, эколого-биологическую, спортивную и другую деятельность. **Модель «Школы полного дня»** реализация внеурочной деятельности преимущественно воспитателями групп продленного дня. **Оптимизационная модель** оптимизация всех внутренних ресурсов школы предполагает.

Инновационно-образовательная модель в рамках этой модели проходят разработка, апробация, внедрение новых образовательных программ.

Основные направления внеурочной деятельности в начальном звене школы №71

– Спортивно-оздоровительное

– Художественно-эстетическое

– Научно-познавательное

– Военно-патриотическое

– Социальное (адаптация к школе)

Планируя тот или иной вид внеурочной деятельности в начальной школе, мы стараемся создавать определенные целевые уровни.

1-й уровень: приобретение школьником социальных знаний (1-2 класс)

2-й уровень: развитие позитивных отношений к базовым общественным ценностям (2-3 класс)

3-й уровень: накопление опыта самостоятельного ценностно ориентированного социального действия (4 класс).

Данный системный конструктор применяется в нашей школе третий год и приносит неплохие результаты. Много детей, получающих дополнительное образование участвуют во многих конкурсах, мероприятиях, слетах, конференциях разного уровня от школы до России.

ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНИКА

Хайбутдинова Эндже Миндрахимовна
учитель начальных классов
МБОУ «Средняя общеобразовательная школа №177
с углубленным изучением отдельных предметов»
Ново-Савиновского района г.Казани

Одним из направлений развития общего образования является переход на новые образовательные стандарты. В Федеральных государственных образовательных стандартах начального общего образования особое внимание уделяется формированию коммуникативных компетенций школьника, так как признание его активной роли в учении приводит к изменению представлений о содержании взаимодействия ученика с учителем и одноклассниками, от установления контактов до организации совместной деятельности и налаживания межличностных отношений.

И вот здесь помочь нам может риторика – наука о законах подготовки и произнесения публичной речи с целью оказания желаемого воздействия на аудиторию, в основе которой лежат благородные методические идеи, цементирующие, объединяющие весь курс начальной школы, – это идеи воспитания внимания, уважения, доброго отношения к людям, желания контактировать, сотрудничать, находить компромисс; овладевать умением слушать и понимать собеседника, пользоваться свободой и красотой слова для самовыражения и осуществления жизненных задач и идеалов. Цель курса «Риторика»: научить младших школьников эффективно общаться в разных ситуациях, решать различные коммуникативные задачи, с которыми они сталкиваются в жизни.

Задачами курса является формирование у детей универсальных учебных действий (личностных и метапредметных) на межпредметном уровне; развитие у младших школьников качеств личности, отвечающих требованиям информационного общества.

Программа курса внеурочной деятельности «Риторика» разработана в соответствии с требованиями Федерального государственного образовательного стандарта начального общего образования на основе авторской программы Ладыженской Т.А. и Ладыженской Н.В. «Риторика» для 1-4 классов начальной школы.

В структуре курса риторики можно выделить два смысловых блока: Первый блок – «Общение» – даёт представление о:

– сущности того взаимодействия между людьми, которое называется общением;

– компонентах коммуникативной ситуации: кто, кому, зачем, что, как, где, когда говорит (пишет).

Сведения этого блока развивают умения школьников ориентироваться в ситуации общения, определять речевую задачу, оценивать степень её успешной реализации в общении.

Второй блок – «Речевые жанры» – даёт сведения:

– о тексте – как продукте речевой (коммуникативной) деятельности, его признаках и особенностях;

– о типологии текстов (повествовании, описании, рассуждении);

– о речевых жанрах – как разновидностях текста, то есть текстах определённой коммуникативной направленности. В детской риторике изучаются не жанры художественной литературы, а те жанры, которые существуют в реальной речевой практике: жанр просьбы, пересказа, вежливой оценки, сравнительного высказывания, объявления и т.д.

Планируемые результаты:

– личностные: овладение начальными навыками адаптации в различных жизненных ситуациях, развитие самостоятельности и личной ответственности за свои поступки; развитие этических чувств, доброжелательности и эмоционально-нравственной отзывчивости;

– метапредметные: овладение навыками смыслового чтения текстов различных стилей и жанров; овладение логическими действиями сравнения, анализа, обобщения, классификации; умение слушать собеседника, вести диалог и аргументировать свою точку зрения;

– предметные: овладение первоначальными представлениями о нормах русского литературного языка и правилах речевого этикета; овладение умением ориентироваться в целях, задачах, средствах и условиях общения, выбирать языковые средства для успешного решения коммуникативных задач.

Формы проведения занятий: беседы, праздничные мероприятия, конкурсы, круглые столы, игры, «устные журналы», проекты.

МОДЕЛЬ ВЫПУСКНИКА НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Шигапова Лилия Фоатовна
МБОУ «Школа №71» г.Казани
учитель начальных классов

Главная цель начального образования – сохранение и поддержка индивидуальности ребенка, его физического и психического развития, формирование умения учиться.

Каким должен быть выпускник начальной школы, какие качества необходимо у него сформировать, чтобы сохранить его стремление учиться, развить потребность самостоятельно учиться и творчески решать различные познавательные задачи, обеспечить условия для успешного обучения в основной школе?

«Модель» выпускника начальной школы (4 класс).

Выпускник начальной школы должен:

1. Освоить общеобразовательные программы по предметам учебного плана на уровне, достаточном для продолжения образования на ступени основного общего образования (то есть овладеть общеучебными умениями и навыками).
2. Овладеть простейшими навыками самоконтроля учебных действий, культурой поведения и речи.
3. Освоить способы деятельности (познавательную, речевую, алгоритм работы с информацией, порядок организации деятельности: установление последовательности действий, выполнение инструкций, определение способов контроля, определение причин возникающих трудностей, нахождение и самостоятельное исправление ошибок и др.).
4. Овладеть основными навыками учебной деятельности, элементами теоретического мышления.
5. Сформировать потребность самостоятельно учиться, желания учиться, понимания взаимосвязи явлении внешнего мира.
6. Овладеть основами личной гигиены и здорового образа жизни.

Родители, отдавая своего ребёнка в начальную школу, ориентируются не только на статус школы, систему обучения, но и на личностные качества педагога. Каждому родителю хочется, чтобы его дитя училось в современных, комфортных условиях, а учитель был не только профессионалом, но и интересной творческой личностью. В их понимании результат обучения – это база знаний, которая позволит ребёнку успеш-

но учиться на последующих ступенях обучения, а также сохраненное здоровье.

Выпускник начальной школы, кроме усвоения основной программы, должен быть положительно мотивирован на дальнейшее обучение. У учащихся должно быть сформированы умения учиться и способности к организации своей деятельности, самостоятельному поиску и усвоению информации, умения проявлять творческий подход при решении поставленных задач. Обязательно должно быть сотрудничество между учителями начальной школы и среднего звена.

Выпускник начальной школы должен быть готов к обучению в среднем звене. А готов к этому он будет если будет здоров. С современными образовательными технологиями это возможно. Он должен уметь самостоятельно добывать знания, быть воспитанным, коммуникативным, творческим и с желанием идти в школу.

Цель педагогов начальной школы – не просто научить ученика, а научить его учить самого себя, т.е. учебной деятельности; цель ученика при этом – овладеть умениями учиться. Учебные предметы и их содержание выступают как средство достижения этой цели.

Учитель начальной школы при переходе на новые образовательные стандарты должен осознавать, что каждый ребенок имеет свой индивидуальный и неповторимый образ и помогать ему в его развитии

В связи с переходом на ФГОС второго поколения учителю начальных классов необходимо поменять методы работы с классом и каждым учащимся в отдельности. Изменить свой подход к учебно-воспитательной деятельности с позиции новых требований, предъявляемых современным обществом к выпускнику школы. Основы формирования выпускника закладываются в начальной школе. В новых стандартах речь идет не о формировании каких-либо качеств, заранее заданных педагогом, не о преобразовании ребенка педагогом, а о помощи ребенку в развитии качеств, способностей, возможностей, заложенных в нем изначально.

АКТИВИЗАЦИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ ОКРУЖАЮЩЕГО МИРА

Шуралева Ольга Федоровна
МБОУ «Школа № 71» г.Казани
учитель начальных классов

Уроки окружающего мира играют значительную роль в духовно-нравственном развитии и воспитании личности младшего школьника. Проявление интереса к изучению курса «Окружающий мир» связано у младших школьников с реализацией принципа активности, который в дидактике был и остается одним из основных.

Одним из важнейших методов обучения и средств активизации познавательной деятельности учащихся на уроках является **эвристическая беседа**. Отвечая на вопросы учителя, учащиеся делают определенные выводы, обобщения, выражают свои мысли в речи и действиях, активно работают на уроке.

Психологами доказано, что «**проблемная ситуация**» является главным средством активизации учебно-познавательной деятельности. Чтобы организовать интересную познавательную деятельность младшего школьника, необходимо применять **дидактическую игру**.

Большой эффект в активизации познавательной деятельности дает **использование наглядности**. Демонстрируя рисунки, схемы, чертежи, приборы, проводя опыты, учитель мобилизует внимание учащихся и привлекает к восприятию изучаемого материала не только слух, но и зрение, а в некоторых случаях обоняние и осязание.

Мультимедийные средства являются эффективным средством, обеспечивающим активность учащихся при усвоении нового материала.

Вышеназванные методы – это далеко не единственные способы организации работы с младшими школьниками, тем более, что процесс разработки новых форм продолжается и сегодня.

ОРГАНИЗАЦИЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ БИОЛОГИИ

Гарипова Роза Халилевна
МБОУ «Школа №71» г.Казани
учитель биологии
I квалификационной категории

Скажи мне, и я забуду,
Покажи мне, и я запомню,
Дай мне действовать самому,
И я научусь.
(Древнекитайская мудрость)

Проблема активизации познавательного интереса у школьников – один из ключевых вопросов современного образования. Обществу нужен выпускник, самостоятельно мыслящий, умеющий видеть и творчески решать возникающие проблемы, и задача общества состоит в том, чтобы рассмотреть и развить способности всех его представителей. К большому сожалению, далеко не каждый человек способен реализовывать свои способности. Очень многое зависит и от семьи, и от школы. Задача школы – поддержать ребёнка и развить его способности подготовить почву для того, чтобы эти способности были реализованные.

Однако в современной российской школе большая часть знаний преподносится в готовом виде и не требует дополнительных поисковых усилий и основной трудностью для учащихся является самостоятельный поиск информации, добывание знаний. Поэтому одним из важнейших условий повышения эффективности учебного процесса является организация учебной исследовательской деятельности и развитие её основного компонента – исследовательских умений, которые не только помогают школьникам лучше справляться с требованием программы, но и развивают у них логическое мышление, создают внутренний мотив учебной деятельности в целом.

Разнообразие объектов и процессов, изучаемых на уроках биологии, обеспечивает огромные возможности для исследовательской деятельности, в процессе которой обучающиеся учатся излагать свои мысли, работать индивидуально, в группе и в коллективе, конструировать прямую и обратную связь. Такая активная форма деятельности позволяет ученику,

опираясь на имеющиеся знания, умения и навыки, учитывая свои индивидуальные особенности, ставить поисковую задачу. Обучающий результат такой работы заключается не только в приращении новых знаний, но и овладении исследовательскими навыками.

Организация исследовательской деятельности позволяет учителю обеспечить самостоятельную отработку пропущенного учебного материала, а также мотивировать успешного ученика головоломным заданием и защитить результаты исследования.

Элементы исследовательской деятельности на уроках биологии можно вводить уже в 6-х и даже в 5-х классах. Для активизации исследовательской деятельности у младших школьников и формирования мотивации, целесообразно их знакомство с исследовательскими работами старшеклассников. Данная система поэтапного приобщения учащихся к исследовательской деятельности содействует развитию у них интереса к знаниям в области биологии, а так же выявлению талантливых и одаренных школьников.

В ходе работы над учебным исследованием возможно и целесообразно развитие следующих исследовательских умений: понимание сущности проблемы и формулирование проблемного вопроса, формулирование и обоснование гипотезы, определение задач исследования, отбор и анализ литературных данных, проведение эксперимента или наблюдения, фиксирование и обработка результатов, формулирование выводов, оформление отчета о выполнении исследования. А также развитие таких коммуникативных умений и навыков, как организация внутригруппового сотрудничества, совместная выработка способов действий, публичная презентация работы.

В результате использования метода проектов у учителя, происходит непрерывное повышение профессионального мастерства, и оно используется для оказания помощи ученикам в усвоении учебного материала с учетом их индивидуальных особенностей, выбора жизненных и профильных ориентиров.

Таким образом, проектная и исследовательская деятельность учащихся, как никакая другая учебная деятельность, поможет учителям сформировать у ученика качества, необходимые ему для дальнейшей учебы, для профессиональной и социальной адаптации, причем, независимо от выбора будущей профессии.

УРТА ҺӨНӘРИ УКУ ЙОРТЛАРЫНДА ЗАМАНЧА ҺӘМ ТРАДИЦИОН МЕТОДЛАР КУЛЛАНЫП ТАРИХ ФӘНЕН УКЫТУ

Гильмханова Айгөл Исмәгыйл кызы
Урта һөнәр белеме бирүче «Казан җир өсте
һәм җир асты электр транспорты техникумы»
дәүләт автоном белем учреждениясе укытучысы

Ил язмышын салып иңнәренә
Укытучы килә эшенә,
Укыту – ул үзе бер гүзәл дөнья
Укучы – белем диңгезендә йөзә...

Әйе, укытучы нинди гасырда гына яшәмәсен, барыбер укытучы булып кала. XXI гасыр җәмгыяте, яшьләр мобиль булган кебек үзгәрүчән. Бу үзгәреш шартларында укыту фәннәренә дә мөнәсәбәт үзгәрә, бигрәк тә тарих фәненә.

Заманча мәгариф күпне таләп итә. Мөгалимнең төп максаты, гомуми кызыксындыргыч белем бирүне барлыкка китерү мөхите булдыру һәм алган белемне көндәлек тормышта кулланырга өйрәтү.

Бүгенге мәгариф процессын яңа методлар һәм технологияләр куллануыннан башка күзалдына китерү мөмкин түгел. Мөгалимне һаман бер проблема борчыды һәм борчый, ул да булса дәрестә барлык укучыны кызыксындыру, уку процессына яңалык кертү, һәм дәрестә бер укучыны да ихтибарсыз, битараф калдырмау. Шулай ук иң мөһим сорау булып, тарих фәне ярдәмендә студентның шәхесен булдыру һәм үстерү, аның иҗади фикерләрен арттыру, үткәнне һәм киләчәкне анализлау, үзенең нәтиҗәсен ясау һәм үз фикерләрен булдыру.

Үз-үзебезгә “үз эшенең профессионалы кем ул?” – дигән сорау бирик! Ул профессионал әзерлек үткән, эшләрендә белемнәрен һәм тәҗрибәләрен кулланган кичәге студентлар, – дигән нәтиҗәгә киләбез. Профессионал – әзер шәхеснең барлыкка килүенә рухи-патриотик тәрбия бик зур әһәмият ясый. Мондый тәрбияне студентлар тарих фәнен өйрәнгәндә алалар. Заманча методлар һәм укыту технологияләрен кулланганда, студентларның ватаныбызның, илебезнең үткәненә, бүгенгесенә һәм киләчәгенә кызыксынулары артуы күзәтелә. Бу технологияләр тарих дәресендә үткәнне күзалларга, үз күзләре белән кешелек дөньясының барлык үткән этапларын күрергә мөмкинлек бирә.

Барыбызга да мәгълүм булганча, тарих – ул тормыш укытучысы, шулай булгач укучыларны кызыксындыру кирәк, ул да булса ватанны ярату; үз тормышларына игътибарлы, ихтирамлы булу һәм битараф булмау. Боларны барсында заманча технологияләр һәм методлар кулланып тормышка ашырырга була. Укыту процессының эффективлыгы күтәрелүе, планлаштырган укыту нәтиҗәләренең үсүе дә яңа технологияләр һәм методлар куллану нәтиҗәсе булып тора.

Мәгълүм булганча, лекцион дәресләр зур күләмле мәгълүмәт белән аерылып тора. Лекцияләр үткәргәндә кино, видео, теле лекцияләр, күп төрле күргәзмәлелекләр, шулай ук терәк схемалар һәм таяныч рәвешендә студентлар өчен таблица конспектлары кулланыла. Лекцияләр төрле типта үткәрелә: кереш лекция, обзор лекция, проблематик лекцияләр, гомумиләштерү лекцияләре һ.б. Шулай ук студентларның белем активлыгын үстерүендә материалны аңлап җиткерү һәм үзләштерүендә семинар аерым бер зур роль уйный. Семинарга булган белемнәрне тирәнәйтергә мөмкинлек бирә торган сораулар алып чыгыла.

Студентлар арасында төрле дискуссияләр, түгәрәк өстәлләр, уен формасындагы дәресләр, шулай ук мини конференцияләр бик популяр. Мондый дәресләрдә студентлар үзләренең сәләтләренең үсешләрен күрсәтәләр.

Бүгенге көндә, “Казан җир өсте һәм җир асты электр транспорты техникумында” Бөек Ватан сугышына багышланган стенгазеталар конкурсы гадәткә керә. Әлеге конкурс 1 курс студентлары арасында уткәрелә. Конкурсның максатлары: студентларга патриотик – әхлаки тәрбия бирү, шулай ук буын бәйләнеше барлыкка китерү. Минемчә иң мөһим булып студентлар коллективының бердәмлеге һәм ярыш рухы барлыкка килүе тора.

Эш берничә этапка бүленә:

Хәзерлек этабы. Тарих дәресендә әлеге темага 4 сәгатъ бирелә. Шул темалар нигезендә, студентларның туганнарының тормышы һәм тарихы тәҗрибәсендә, Татарстан республикасының тарихи урыннары нигезендә (Бөек Ватан сугышы хөрмәтенә һәйкәлләр, урам исемнәре, геройлар һ.б) студентларга стенгазета ясарга тәгъдим ителә. 1 ай дәвамында укучылар материал җыялар, аларның гаиләләренең Бөек Ватан сугышы замандашлары турында эссе язалар. Эшне җиңеләйтү өчен һәр группада папкалар барлыкка килә, бу папкаларда материаллар җыела һәм саклана.

Стенгазета ясау этабы. Бу этапта тарих укытучысы ярдәмендә студентлар стенгазета ясыйлар. Бердәм күргәзмәле стильны булдыру һәм саклап калу өчен, укытучы кызыл чикләр, георгий лентасы ясарга тәгъдим итә. Калганы студентларның фантазиясе һәм иҗади эше.

Конкурска куелу этабы. Бу этапта эшләр конкурста катнаша һәм конкурс комиссиясе белән бәяләнә.

Җиңүчеләр игълан итү. Бу этапта техникумда үткәрелә торган Бөек Ватан сугышының җиңу көненә багышланган бәйрәмендә нәтиҗәләр белдерелә һәм укучылар бүләкләр белән бүләкләнә.Мондый конкурсларда студентлар бик яратып, теләк белән катнашалар.

Әле күптән түгел генә РФ Конституциясенең юбилей көне булып узды. Белгәнебезчә 2013 елның 12 декабрьендә илебезнең төп законына 20 ел булды. Бу вакыйгага багышлап техникумда 2 курс студентлары арасында шулай ук стенгазеталар конкурсы булып үтте. Әлеге конкурсның төп максаты булып студентларның патриотик хисләрен ачыклау; Россия Федерациясенең һәм Татарстан Җөмһүриятенең дәүләтчелегенә битараф булмау; һәм әлбәттә инде төркемнәр арасында ярыш рухы булдыру иде. Конкурсның бурычы – дәүләт һәм РФ гражданнары өчен мөһимлеген күрсәтеп креатив плакат барлыкка китерү. Конкурсның нәтиҗәсе булып социаль челтәрдә һәм конкурс коммисиясе сайлаулары нигезендә җиңүче төркемнәр билгеләнде һәп почет грамоталары белән бүләкләнде.

Шундый конкурслар нәтиҗәсендә студентларның барлык нәрсәгә дә диярлек тирән кызыксынулары уяна һәм креатив, аналитик фикерләр барлыкка килә.

Студентларыбыз уку йортында үткәрелгән конкурслардагына катнашмыйлар. Төрле республика, бөтен Россия һәм халыкара on-lain конференцияләрендә, конкурсларында, олимпиадаларында бик теләп катнашалар һәм призлы урыннар алалар.

Техник белгечлеге өйрәнгән студентларның тарихлары, бигрәктә туган җир тарихлары белән кызыксынулары һәм фәнни тикшеренү үткәреп, фәнни-практик конференцияләрендә катнашулары бик сөендерә. Әйе, кеше нинди генә өлкәдә белем алмасын, нинди генә белгечлек үзләштермәсен, тарих – тормыш укытучысы икәнен аңлый һәм тарихның тормышта бик мөһим роль уйнаганын исендә тота һәм нәтиҗәгә килә. Бу әлбәттә алдынгы караш белән яшәүче яшьләр...

Шулай ук уку процессын җиңеләйтү өчен һәр төркемнең портфолиосы барлыкка китерәм. Һәр төркемгә аерым папкалар ачыла. Бу папкаларда студентлар эшләгән барлык эшләр, биремнәр, рефератлар, докладлар һ.б. җыела. Һәр укучы өчен реферат мәҗбүри эш. Студентлар бирелгән темага реферат кына язмыйлар, ә уртак стиль белән дөрес итеп тышкы күренешен ясыйлар һәм чыгыш ясап яклап та чыгалар. Нәтиҗәдә әлеге портфолио студентларның тарих фәненнән йомгаклау аттестация вакытында исәпкә алына.

Уку – иң элек ул өйрәнү эшчәнлеге процессында белем үзләштерү барлыкка килүе. Бүгенге көндә тарих фәнен өйрәнгәндә традицион методлар куллану шулай ук актуаль булып кала. Мәсәлән, әйтелгәнчә стенгазеталар методы һ.б. Белгәнебезчә, 2014 ел мәдәният елы булып игълан ителде. Шушы максаттан файдаланып төрле чаралар үткәрү планлаштырыла. Мәсәлән, татар теле укытучысы белән берлектә “Бөек Ватан сугышы елларында Татарстан республикасы һәм татар халкы мәдәнияте” темасына ачык тематик сәгатъ үткәрү.

Уку елы барышында, тарих фәненнән төрле чаралар үткәрелә. Кызыклы дәресләр, конкурслар, чаралар ярдәмендә студентларның үз тормышларына, җәмгыяткә, илләренә, ватаннарына кызыксыну һәм игътибарлы, ихтирамлы булулары һәм битараф булмаулары күзәтелә. Иң мөһиме укучыларны кызыксындыру һәм аңлаешлы итеп мәгълүмәт җиткерү, һәм шулай ук укытучының үзе өстендә бик күп эшләүе кирәк.

Заманча укытучы, мөгаллим барлык методикаларга, технологияләргә һәм педагогик, практик эшендәге осталыкка ия булырга тиеш. Хәрбер укучыга, төркемгә аерым якынаю юлы табу да мөһим. Бигрәк тә хөнәри белем йорты укытучысына заман белән бергә атларга кирәк. Студентлар белән эшләүнең аеруча үзенчәлеге дә бар. Укытучы гына түгел, психолог та булырга кирәк һәм иң мөһиме ышанучан мөнәсәбәттә булырга тиеш. Позитив, ышанучан мөнәсәбәтләр аркылы гына билгеле нәтиҗәләргә ирешеп була.

МИЛЛИ – ТӨБӘК КОМПОНЕНТЫН ӨЙРӘНҮ – УКУЧЫЛАРДА МИЛЛИ ҮЗАҢ ТӘРБИЯЛӘҮ

Мәхмүтов Дамир Сөләйман улы
Татарстан Республикасы
Аксубай муниципаль районы
“Шәрбән төп гомуми белем бирү мәктәбе”
I нче категорияле география укытучысы

Уян, татар, уйлан татар,
Тарихларыңны ач, актар!
Ирек килде, иркен чаклар,
Үз тарихыңны бел татар!

Һәр төбәкнең табигате гүзәл, тарихы үзенчәлекле. Шул төбәктә яшәүче кеше туган ягына битараф булмаса, шушы гүзәл табигатьне, үзенчәлекле тарихын булдыра алган дәрәҗәдә өйрәнергә тырыша.

Мәктәпнең бүгенге көн уку-укыту системасына нинди генә үзгәрешләр кертелсә дә, рухи-әхлакый тәрбия бирүдә тиешле нәтиҗәгә ирешеп булмый әлегә. Яшьләрнең бүген алган тәрбиясе халкыбызның алдагы көнен билгели. Яшь буынга әхлак, патриотик һәм рухи тәрбия бирүдә нинди үтемле чаралар кулланырга була?

Аксубай районы Шәрбән авылы – минем туган ягым. Мин дигәнем, Шәрбән авылы төп мәктәбенең информатика һәм география укытучысы, Махмутов Дамир Сөләйман улы. Әлеге аталган мәктәптә 19 ел хезмәт куям һәм шул дәвердә төрле фәннәр укытырга туры килде, чөнки авыл мәктәбе үзенчәлекле, сыйныфлар аз булу сәбәпле, сәгатьләр бер ставкага тулып бетми. Бүгенгесе көндә дәресләрне үземнең белгечлекләрем буенча укытам.

Нинди генә фән укытсам да, мин дәресләрдә милли – төбәк компонентын өйрәнүне үзмаксат итеп куйдым, балаларга туган ягымның табигатен, атамалы урыннарын, аларның килеп чыгу тарихын өйрәтергә тырыштым, бергәләп эзләнү эшләре оештырдым. Шул эшләрем турында уртаклашасым килә.

Кайсы сыйныф белән эшне башласам да мин **бурычлар** билгеләдем:

– укучыларның танып-белү күнекмәләрен, кызыксынуларын үстерү;

– балаларда үз халкына, тарихына, гореф-гадәтләренә, мәдәниятенә карата

– кызыксыну уяту, үз милләте тарихына, яшәешенә битараф булмаска өйрәтү;

– балаларда иҗат итү омтылышы уяту;

– тарихи урыннарга, табигатькә экскурсияләр үткәрү.

Шәрбән авылының һәм аның тирә-юненең ландшафты үзенчәлекле. Монда күп төрле географик объектлар – таулар, калкулыклар, үзәнлекләр, чокырлар, басулар, болыннар, әрәмәлекләр, юл-сукмаклар, күлләр, сазлыклар һәм башкалар исәпкә алынып, аларның тарихына, атамаларының ясалышына багышланган эзләнү эшләре эшләнде.

Барлык халык та тарихи төбәкне яхшы белергә, кадерләп сакларга һәм буыннан-буынга тапшырып, өзлексез яшәтергә тиеш. Атамаларны өйрәнү, теге яки бу географик атаманың килеп чыгуы белән кызыксыну укучылар арасында бигрәк тә көчле. Әйе, чыннан да, без газета укыйбызмы, радио тыңлыйбызмы, телевизор карыйбызмы, кайдандыр яңалык ишетәбезме, без барыбыз да җир йөзендәге вакыйгаларны, ил, җәмгыять тормышындагы үзгәрешләрне географик атамалар(топонимнар) аша кабул итәбез. Алардан башка халыклар, илләр һәм континетлар арасында аралашу юк. Ләкин топонимнарның әһәмияте әлеге вазифа белән генә

чикләнми. Географик атамалар, аларның тулаем җыелмасы – халык иҗатының гасырлар буена җыелып килгән асыл җәүһәрләре, үзенчәлекле мирасы. Аның чыганаклары бик еракларга, борынгы тарихка барып тоташа, авылыбызның тарихын саклый.

Географик исемнәр белән без бала чактан ук очрашабыз. Алар турында өлкәннәрдән, аксакал картлардан сорала. Яшәгән дәверебездә туган йортыбыз урнашкан урам, авыл исемнәре, авылыбызның эчендәге һәм тирә-ягындагы теләсә нинди географик объектларның атамалары даими рәвештә безнең аңыбызда урын алып бара.

Гасырлар үтү белән кайбер атамаларның баштагы исемнәре онытылган, югалган, үзгәргән. Авыл халкы аларга яңа исемнәр кушкан, ә барыбер, күбесе исә күптәнге, борынгы исемнәре белән бүген дә кулланышта йөри. Аксубай районы Шәрбән авылының топонимнар системасын тәшкил итүче атамалы урыннар арасында, бик күптәннән исемләнеп, әллә нинди зур үзгәрешләр кичермичә, буыннан-буынга күчеп, ерак гасырлар аша безнең көннәргә килеп җиткәннәрен дә, әле генә атала башлаганнарын да ачыкланды. Шулай да аларның күбесе борынгы атамалы урыннар. Безгә алар, әти – бабаларыбызның тормыш-көнкүреш, кәсеп-һөнәре, гореф-гадәтләре, тарихы, теле, төбәкнең табигате, географик үзенчәлекләре, авыл халкының этник составы, һөнәрчеләре, булып узган вакыйгалар һәм башкалар турында мөһим информация бирәләр.

Чал тарих шаһитлары буларак ерак заманнардан чынбарлык белән бәйләнешле мәгълүматларны сүз сүрүенә төреп, безнең көннәргә алып киләләр, мөһим тарихи мирасны тәшкил итәләр. Туган авыл табигатенең һәр географик объекты кешеләрнең яшьлек эзләрен, кадерле хатирәләрен саклау белән бергә, һәрбер җирле географик атама – үзенең килеп чыгышы, барлыкка килү тарихы, мәгънәсе белән чал тарих хәбәрчесе дә булып тора.

Беренче эзләнү эшләрен факультатив сәгатьләр_укытканда, ә шул атамалы урыннарга экскурсияләргә йөрүне фототүгәрәк эше алып барганда башладым. Укучылар белән сөйләшеп төркемнәргә бүлендек һәм авылыбызның атамалы урыннары исемлеген туплый башладык. Барысы бергә укучыларның тырышлыгы белән исемлектә 76 атамалы урын теркәлде. Шунысы кызыклы: географик объектларны атау өчен Шәрбән авылы халкы телендә нигездә әдәби телебездә кулланыла торган терминнар йөри: тау, кыр, атау, юл, болын, алан, елга, сукмак, чокыр, яр, күл һәм башка географик объектлар.

Атамаларны классификацияләү нәтиҗәсендә без түбәндәгеләрне ачыкладык:

1) Кеше исемнәренә нигезләнгән микротопонимнар: Шәһре Бану чишмәсе, Кәби чишмәсе, Шарап умарталыгы, Сабир әрәмәлеге, Хәсән буасы һ.б.

2) Үсемлекләр дөньясы белән бәйләнешле микротопонимнар: Яшелчә тавы, Наратлык, Чия тавы, Корыч алмагач, Карлыганлы елга һ.б.

3) Хайваннар дөньясы белән бәйләнешле микротопонимнар: Ат чишмәсе, Умарталык, Бакалы куак, Куян атавы һ.б.

4) Географик объектның зурлыгына, күләменә, формасына, санына карап аталганнары: Ай, Әче, Кече су, Сукайтуы,.

5) Географик объектның төренә карап аталган микротопонимнар: Керәшен зираты, Тегермән буасы, Көтү тәлпәге, Links Кармәт күпере һ.б.

6) Охшату-чагыштыру аша исемләнгән метафорик образлы микротопонимнар: Яланы, Гат, Әмзә төбәге, Чуаш күпер, Кустар болыны, Мөрәс сукмагы, Мәҗә тавы һ.б.

Шуннан без авылыбызның өлкән кешеләрен барлап чыктык, аларга ярдәм сорап мөрәҗәгать иттек. Мәктәпләрдә, без эшне беренче башлаган вакытта, компьютерлар юк, без барлык мәгълүматларны да җыеп, кулдан язып, мәктәптә стенд ясап куйдык. Уртага авылыбыз картасын элдек һәм атамалары булган урыннарга № куйдык, ә кырыйларга әлеге атамалы урыннарның килеп чыгу тарихын язып элдек. Эш бик кызыклы булды һәм нәтиҗәле килеп чыкты.

Икенче тапкыр әлеге эш буенча рәсем дәресләре укытканда алындым, алдагы еллардагы эшләремне дәвам иттем. Бу очракта эш формасын башкача кулландым. Балаларга жирәбә буенча атамалы урыннарны бүлеп бирдем. Бурыч болай куелды: рәсемне атамалы урынның тарихын укып ясый башларга, рәсем элементлары аркылы бу урынның килеп чыгу тарихын сурәтләргә, авылыбыздан кай тарафта урнашуын горизонт яклары билгесе белән күрсәтергә. Әлеге очракта да эшләребез мавыктыргыч һәм нәтиҗәле килеп чыкты, предметара элемтә файдаланылды.

Ә менә информатика фәне буенча икенче югары белем (беренче белгечлегем география – биология укытучысы) алып, әлеге фәнне укыта башлагач эзләнү эшләрен тагын дәвам иттек.

8 нче сыйныфларда WORD программасын өйрәнгәч, шул теманың соңгы дәресендә “Комплекслы информацион объект ясау һәм эшкәртү” исемле темага журнал чыгару каралган. Шул журналларны чыгарганда укучылар шулай ук атамалы урыннар буенча жыелган материалларны кулланып эшләделәр. Әлеге журналда атамалы урыннарның кайбер фотоларын да куйдылар, башка төрле график объектлар да кулландылар. WORD программасында өйрәнелгән күнекмәләрне ныгыттылар.

Инде эшнең дәвамлы булуы хәерле. Компьютерда POWER POINT программасын өйрәнгәч, без укучылар белән берлектә атамалы урыннарга багышланган презентацияләр ясадык. Әлеге презентацияләрдә укучылар үзләренең фантазияләрен эшкә җиктеләр, төрле эффектлар, музыка куеп, презентацияләренең эчтәлеклеген баеттылар.

Алга узып шуны әйтәсем килә: "Тарихын белмәгән халыкның киләчәге юк". Шуңа да авылыбыз тарихын өйрәнү буенча алда планнар зурдан. Мәктәбебез музеенда экспонатлар бик күп, ә аларны кайсы очракта ничек файдаланырга икәнлеген күп балалар белеп бетермиләр, чөнки алар "цифрлы" заманда яшиләр. Менә шул әйберләрнең килеп чыгу тарихын, кайсы очракта ничек файдаланырга икәнлеген өйрәнү буенча эзләнү эшләре оештырып, буклетлар ясап, экспонатларга беркетү кирәк булачак.

Авыл халкының борынгы эш кораллары, савыт-сабалары, өй җиһазлары, киемнәре, сөлгеләре, чигүләре һәм тарихка, табигатькә багышланган тематик журналлар, буклетлар тарих белән кызыксынган һәр кешегә халкыбызның үткән авыр, бер үк вакытта данлы тормышын аңларга ярдәм итәр иде.

ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ УЧАЩИХСЯ

Низамова Лилия Габделхалимовна
Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Гимназия №13 с татарским языком обучения»
Ново-Савиновского района г. Казани
учитель истории и обществознания

В полной мере и здоровой натуре тяжело лежат на сердце судьбы Родины; всякая благородная личность глубоко осознаёт своё кровное родство, свои кровные связи с отечеством... Любить свою Родину – значит пламенно желать видеть в ней осуществление идеала человечества и по мере сил своих споспешествовать этому.
(Белинский В.Г.)

Российская земля – край щедрой природы, незыблемых традиций и богатой событиями истории. Все дальше глубоко в историю уходят героические события Великой Отечественной войны, но живут в нашей

памяти имена тех, кто ценой своей жизни отстоял честь, свободу и независимость нашей страны.

Отечество требует от своих сынов и дочерей, чтобы каждый из них почувствовал великую ответственность за судьбу государства и ясно понял, что благополучие нации зависит от самих, от нашей самоотверженности, организованности, готовности к труду, высокой работоспособности. Время бессильно ослабить память человечества о неизменной стойкости и мужества нашего народа, о славе тех, кто насмерть стоял у истоков этого ратного и трудового подвига.

В последние годы все более широко осознается пагубность для будущего России нравственной деградации и чувства патриотизма. В наши дни вновь актуальной становится проблема патриотического воспитания. Перестройка и годы, последовавшие за ней, к сожалению, нивелировали такие понятия, как патриотизм, гражданственность, честь, чувство долга. На наших глазах происходит девальвация духовных ценностей, пересмотр с негативных позиций исторического прошлого нашей Родины. У многих представителей молодого поколения, которое выросло в эти годы, сформировалось не всегда объективное представление о событиях, происходивших в нашей стране, и людях – участниках этих событий. Пожалуй, только школа оставалась единственным островком, где пытались воспитать подрастающее поколение в духе любви к Родине, используя при этом преемственность традиционных форм и методов.

Патриотическое воспитание является одним из приоритетных направлений в системе образования России, так как способствует формированию у молодежи высокого патриотического сознания, готовности к выполнению гражданского долга, важнейших конституционных обязанностей по защите интересов Родины.

Патриотическое воспитание было и остается одним из основных направлений моей воспитательной работы, в основе которого лежит гражданско-патриотическое воспитание подрастающего поколения. Я считаю, что патриотическое воспитание – это воспитание уважения к традициям своего народа, страны, города и даже школы, в которой ребенок учится. В нашей гимназии тоже есть традиции, которые мы храним и передаем от одного поколения, учащихся к другому. Целью воспитательной является – Воспитание гражданина своего Отечества.

В условиях гимназии патриотизм традиционно формируется в ходе работы с историческими материалами, раскрывающими традиции российского народа: героическую борьбу, подвиги, талант лучших сынов отечества, воспитывающими нравственные качества государственных,

политических и общественных деятелей, уважение к атрибутам государственности.

У нас в гимназии разработана программа «Наследники Татарстана», основными направлениями которого являются: «Я Казанец», «Защитники отечества», «Школьный музей», «Культура», «Здоровье».

Основы гражданско-патриотического воспитания закладывается и в семье. В связи с этим разработали программу «Семья», цель которой является максимальное сближение интересов родителей и педагогов по формированию здоровой, защищенной от пагубных пристрастий, развитой высоконравственной личности, уважающий свой дом, семью, традиции и обычаи своего народа, толерантного к другим народам, способной защищать свою Родину.

МАСТЕР – КЛАСС «РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРНОГО ЧТЕНИЯ»

Рахматуллина Р.Р.
МБОУ «Гимназия №13 с татарским языком обучения» г.Казани учитель начальных классов

Цели:

• Дать представление о различных формах работы учителя по развитию творческих способностей младших школьников;

• Создать условия для профессионального самосовершенствования;

• Формировать индивидуальный стиль творческой деятельности в процессе работы.

Оборудование: Презентация «Развитие творческих способностей младших школьников на уроках литературного чтения», карточки с заданиями.

План работы:

1. Актуализация. Постановка проблемы.

– Уважаемые коллеги! Сегодня я проведу мастер – класс «Развитие творческих способностей младших школьников на уроках литературного чтения». В современном мире человеку просто необходимо уметь твор-

чески мыслить, принимать нестандартные решения. Часто в школе обучение сводится к запоминанию и воспроизведению стандартных приемов действий, типовых способов решения заданий. Это убивает интерес к обучению. Дети могут потерять способность к творчеству. Задача учителя состоит не только в том, чтобы дать глубокие знания по предмету, но и развивать творческие способности каждого ребенка. Творчество перестает быть уделом единиц. Важной задачей современной школы является формирование творческого мышления и продуктивной деятельности учащихся для свободной реализации возможностей и способностей личности в обществе. Актуальность и перспективность определяется тем, в какой мере учебно-воспитательный процесс обеспечивает развитие творческих способностей каждого ученика, формирует творческую личность, готовит его к познавательной и общественной деятельности.

Творчество – не всплеск эмоций, оно неотделимо от знаний и умений.

Мы разделимся на 2 группы. Итак, начнём.

Команды наши готовы. Работать сегодня мы будем под девизом:

Послушай – и ты узнаешь,
Посмотри – и ты поймёшь,
Сделай – и ты научишься!

Работать будем по следующему плану.

2. Разминка. Ассоциация с прилагательными.

Цель: научить подбирать к именам прилагательным подходящие по смыслу имена существительные.

Необходимо прочитать имена прилагательные и подобрать к ним подходящие по смыслу существительные.

(Карточки с прилагательными)

Высокая…	*Выпускной…*
Бриллиантовая…	*Северное…*
Кремлёвские…	*Моющее…*
Финансовый…	*Строительные…*
Лыжная…	*Маменькин…*
Калашный…	*Гранёный…*
Утренняя…	*Парное…*
Крокодиловы…	*Барабанная…*
Безопасное…	*Короткое…*

3. Работа с чистоговорками.

Цели: формировать правильное произношение и учить подбирать рифмы к словам.

Читаем чистоговорки и договариваем слова (рифмы).

4. Восстанови считалочку.

Цели: закрепить умения подбирать подходящие по смыслу рифмы.

За морями, за ...(горами)
За ...(дремучими) лесами.
На пригорке ...(теремок)
На дверях висит замок.
Ты за...(ключиком) иди
И замочек ...(отомкни).

5. Соедини пары.

Цели: развивать память и внимание.

6. Составление рассказа по данному началу.

Цели: научить составлять рассказ по данному началу.

7. Итог. Рефлексия.

Вот и завершился наш мастер-класс. Мне хочется вернуться к нашему девизу:

Сегодня мы
Послушали – и узнали...
Посмотрели – и поняли...
Сделали – и научились...

НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ РАБОТА В ШКОЛЕ

Русакова Екатерина Юрьевна
учитель химии
МБОУ «СОШ №143» г. Казань

В настоящее время стало очевидно, что успешным может стать лишь человек эрудированный, который владеет умением аргументировать, доказывать свою точку зрения. Данные навыки отлично формируются в процессе научно-исследовательской деятельности, которая является

замечательным способом расширения кругозора учащихся и углубления знаний по предмету. Научно-исследовательская работа требует целеустремленной и самостоятельной работы учеников, при этом не стоит забывать, что большую роль на организацию этой деятельности играет влияние руководителя.

Всякое научное исследование начинается с выбора темы, что является очень важным и, как правило, самым сложным этапом. При выборе темы работы необходимо учитывать следующее: интерес автора и научного руководителя, наличие достаточного количество информации, присутствие элементов новизны.

Следующим этапом является изучение научной литературы, посвященной предпочтенной тематике. От проработанности теоретических основ во многом зависит эффективность исследования, значимость полученных результатов.

Далее необходимо выбрать объект и предмет исследования. Определить цель. Обычно целью исследовательской работы становится кратко сформулированная основная проблема, которая решается в ходе исследования. Также следует отметить задачи, которые будут решаться в ходе проведения исследования. Задачи должны отражать последовательность достижения поставленной цели. Не стоит забывать о необходимости выдвижения гипотезы, которая требует теоретического обоснования и экспериментальной проверки. В результате проведенного исследования гипотеза может быть подтверждена или опровергнута.

Очень важным этапом исследовательской работы является выбор методов, которые позволяют получить фактический материал. Именно они помогают достичь поставленной цели. Подготовка экспериментальных материалов и составление плана выполнения работы также требует определенного внимания. После чего начинается сам эксперимент. По истечении которого осуществляется сбор эмпирических данных, их обработка и систематизация.

Обсуждение и интерпретация результатов также является одним из важнейших этапов исследования. Ученики должны, проделав огромный труд, суметь правильно обосновать полученные данные.

Заключительным этапом научного исследования являются выводы. Необходимо отметить, подтвердилась ли в ходе эксперимента гипотеза исследования. На основе полученных данных в выводах раскрывается практическая и теоретическая значимость исследования. Могут быть сформулированы перспективные направления дальнейшего исследования и рекомендации.

После написания работы необходимо подготовить презентацию, с которой ученикам придется защищать свою работу. При этом следует помнить, что от качества представленного материала зависит оценка выполненного исследования. Наглядное представление результатов придает излагаемому материалу ясность, конкретность и образность.

Обязательным этапом является обсуждение исследовательской работы. Особое значение дискуссии приобретают перед выступлением обучающихся на конференции. Во время консультаций важно выдерживать критическое отношения к научно-исследовательской работе, как со стороны ее руководителя, так и со стороны ее авторов. Таким образом, особую значимость в педагогической практике приобретает именно организация научно-исследовательской деятельности, так как она является фактором саморазвития, самоопределения, оказывает существенное влияние на профессиональное ориентирование школьника.

ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ

Сагдиева Р.Ф.
МБОУ «Школа №71» г.Казани
учитель истории и обществознания
I квалификационной категории

На сегодняшний день проблема духовного воспитания является одной из наиболее важных и актуальных. В современных условиях роль школьных музеев стала значительно возрастать. Во многом это связано с тем, что направления их работы достаточно обширны, что позволяет активно включать его в целостный образовательный, воспитательный процесс.

С 1975г. в школе работает музей Артема Айдинова. Свое второе рождение с 2000года. В настоящее время в музее представлены экспозиции, которые рассказывают об Артеме Айдинове (это фото, газетные выдержки, письма его мамы и учащихся школы 52 г.Тбилиси, где он учился), истории Боевого комитета дружины и об Айдиновском движении. Материалы музея вошли в книгу «Дорога мужества. БКД. КАИ.» За успехи в патриотическом воспитании, я как директор музея, награждена почетной грамотой МО и Н РТ.

Работая с документами мы выяснили, кто входил в состав БКД вместе с Артемом Айдиновым и чем занимаются сегодня.

Сергей Лобанов
Игорь Калюга
Юрий Дровников

} Успешные предприниматели-доцент КАИ

Многие члены БКД и не знавшие Айдинова люди назвали своих сыновей именами Артем.

Артем Буцелан – первый Артем, который появился у члена БКД Бауманского района г.Казани Альберта Буцелан, сегодня в Испании.

Артем Рябов – внук Юрия Рябова.

Артем Лобанов – окончил КАИ. Отец, Сергей Лобанов, рассказал, что это самостоятельный, общительный юноша. Он знает, в честь кого назван, знает биографию Артема. И по жизни старается не уронить честь своего имени. Сколько таких Артемов сказать трудно, но все они стали достойными людьми (мы знаем 10), эти ребята смогли продлить жизнь Артема.

С 2005 г. мы принимаем участи в слетах, семинарах правоохранительных отрядов, посвященных памяти А. Айдинова. На слете принимают участие и ветераны БКД: Леонид Штейнберг, Михаил Сачев, Владимир Шабалин, Анатолий Жильцев.

6 декабря – день гибели Артема Айдинова. В этот день в школе проходит слет, в котором принимают участие школьные правоохранительные отряды Республики. Гости слета – Рыков Алексей Львович – директор Республиканского центра "Форпост", члены Форпоста. Возложение цветов к бюсту Артема Айдинова – связь поколений: ветераны и молодое поколение. Традиционным стало и соревнование "Мужчинами не рождаются, ими становятся".

Большинство великих людей, которые добились больших успехов, были любопытными в детстве. Любопытство-это не что иное как жажда узнать то, о чём взрослые люди могут говорить часами – о политике. Старшеклассники уже не просто дети – они самостоятельные личности, которые могут принимать решения, делать выбор.

С 2007 г. В нашей школе проходят парламентские уроки. Подготовка к этим урокам воспитывает самостоятельность, умение проявлять инициативу, чувство ответственности, гражданскую позицию. Темы разнообразны: «Образование СНГ», «Законы живут рядом», «Выборы: вчера-сегодня» … Круглые столы, диспуты: «Патриотизм: вчера, сегодня, завтра» «Подросток и закон углубляют и расширяют знания».

В жизни наших ребят будет еще много маленьких, больших, простых и сложных. Важно, чтобы они отвечали за все, и от жизненной позиции

каждого гражданина зависит будущее страны, ее благополучие. Мы принимаем активное участие в проекте «Ветераны живут рядом». Собранные материалы легли в основу газет, выступлений.

Работа показала, что ребятам не безразлична жизнь их страны проявили чувство ответственности, дань уважения к героическому прошлому своего района. Сохраняя преемственность и традиции поколений развивая чувство гражданственности и любви к своей родине, в школе уделяется внимание – воспитанию в духе боевых традиций старшего поколения, уважения к подвигам героев, подготовка молодых людей к защите Родных и службе в вооруженных силах.

С целью, патриотического воспитания учащихся, увековечения памяти участников ВОВ, изучая историю семьи, микрорайона учащимися выявлены участники, защитники Бреста, бывшие узники концлагерей. Также в школе проходил ряд мероприятий.

Через систему таких мероприятий учителя школы стремятся вызвать у учащихся интерес к истории Отечества, показать значимость роли простого человека в историческом событиях, все это способствует воспитанию чувства. Сознание и чувство, Родины нами не наследуются. Оно формируется в процессе жизни и воспитания человека.

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ХИМИИ

Соловьева Гулия Хамзовна
ГАОУ СПО «КМТ» г.Казани
Преподаватель спецдисциплин по химии

Внедрение инновационных технологий – сложный процесс, где необходимо использовать различные средства и методы для получения положительного результата. В настоящее время Россия входит в мировое образовательное пространство путем становления новой системы образования. Соответственно, вносятся существенные изменения в учебно-воспитательный процесс. Важнейшей составляющей процесса обучения является личностно-ориентированное взаимодействие учителя и ученика.

Для современного урока необходим поиск новых и более эффективных технологий, которые будут содействовать развитию творческих спо-

собностей обучающихся. Творческая деятельность учеников вызывает у них желание позновать все новое и неизведанное, набираясь знаний и опираясь на свой собственный жизненный опыт.

Химия в какой-то степени способствует развитию творческой мыслительной деятельности. Перед учителем химии возникает проблема, как сформировать и развивать творческие способности учащихся, повышая при этом интерес к химии как к науке. Поиск решения этой проблемы привёл к необходимости использования инновационных технологий в обучении химии.

Для начала хотелось бы отметить несколько важных принципов, которыми нужно руководствоваться для успешного обучения химии. Одним из них является профессионализм учителя. Ученикам нужно убедиться в том, что учитель отлично владеет предметом. По-настоящему, внимательно слушают только тех, кто знает, о чем он говорит и умеет делать то, чему учит. Желательно владеть не только материалом школьной программы, но и вносить изюминку в каждый свой урок.

Следующий прием заключается в том, что учитель при объяснении нового материала намеренно допускает ошибку. Ученики заранее предупреждаются об этом. Таким образом, учитель вызывает дополнительный интерес у учеников.

К тому же, чтобы повысить интерес учеников к новой теме можно использовать привлекательную цель, которая ему будет понятна и занимательна. Например, если цель учителя – объяснить новую тему «Карбоновые кислоты», то перед учениками же можно поставить иную цель – узнать, как выглядят и какими свойствами обладают вещества, которые были синтезированы в XIX веке и используются для получения таких лекарственных средств как валидол, аспирин, салициловая кислота и др.

Немаловажным является умение советоваться с учениками. Дети должны понимать, что их мнение значимо для учителя. Можно из класса выбрать несколько кандидатур среди учеников с целью выполнения ими следующих обязанностей: один помогает отставшим ученикам, другой помогает разбирать домашнее задание и т.д.

Что касается инновационных технологий, важное место занимает игровое обучение. Игровая учебная деятельность должна быть неотъемлемой частью учебного процесса, так как игры помогают разнообразить урок. Любые обучающие игры должны иметь большую содержательную и познавательную насыщенность.

Огромное значение имеют информационно-коммуникационные технологии. В настоящее время они создают принципиально новые

возможности для организации учебного процесса. Интенсивное внедрение современных информационных и коммуникационных технологий (ИКТ) в образование содержит в себе огромный развивающий потенциал.

ИКТ можно использовать на различных этапах урока, они делают урок ярким и содержательным. Благодаря анимации, звуковым и динамическим эффектам, учебный материал становится запоминающимся, легко усваиваемым. Использование компьютерных программ на уроке химии позволяет увидеть то, что на обычном уроке невозможно: смоделировать химический процесс, провести опасную реакцию и т.д. Кроме того, средствам мультимедиа отводится задача обеспечения эффективной поддержки игровых форм урока.

Однако, используя ИКТ, нужно помнить, что сами по себе технические средства обучения не заменяют учителя, как педагога, а лишь оказывают вспомогательную, хотя и очень существенную роль.

Технологию метода проектов также можно отнести к одной из инновационных. Проектная деятельность является методом активизации учебно-познавательной активности. Этому способствует самостоятельность учащихся в процессе подготовки проекта. Учитель выступает координатором, лишь направляя деятельность ученика, который исследует выбранную тему, собирает полную информацию, систематизирует полученные данные и представляет их, используя различные технические средства, в том числе, и современные компьютерные технологии.

Особую роль в изучении химии нужно отвести урокам-семинарам и урокам-конференциям, где количество затраченного труда на самостоятельную работу и результат сильно зависит от индивидуальных особенностей личности.

Применение описанных технологий придаёт урокам химии особую привлекательность, является одним из способов развития познавательных и творческих интересов, учащихся к химии как к науке. Необходимо, чтобы традиционные и инновационные методы обучения были в постоянной взаимосвязи и дополняли друг друга.

УРОК ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА КАК БЛАГОПРИЯТНАЯ МЕЖКУЛЬТУРНАЯ СРЕДА ДЛЯ РАЗВИТИЯ ОДАРЕННЫХ ДЕТЕЙ

Сулейманова Ляйсан Фаритовна
МБОУ «Староутямышевская СОШ»
Черемшанского муниципального района РТ
учитель английского языка

Одаренность человека – это маленький росточек, едва проклюнувшийся из земли и требующий к себе особого внимания. Необходимо холить и лелеять, ухаживать за ним, сделать все необходимое, чтобы он вырос и дал обильный плод.

В.А.Сухомлинский

Успешность работы с одаренными детьми во многом зависит от того, как организована работа с этой категорией учащихся. Очень важно организовать урочную и внеурочную деятельность как единый процесс, направленный на развитие творческих, познавательных способностей учащихся.

В настоящее время наблюдается повышенный интерес к проблеме одаренности, к проблемам выявления, обучения и развития одаренных детей и, соответственно, к проблемам подготовки педагогов для работы с ними.

Современная школа призвана создать условия для духовного, нравственного и интеллектуального развития учащихся, воспитывать в каждом школьнике потребности в самовоспитании, самообразовании и саморазвитии.

Каждый ученик является личностью, обладает неповторимыми индивидуальными особенностями и способностью изучать иностранный язык. Следовательно, учителю необходимо так организовать деятельность учащихся, чтобы способный, одаренный ученик развивал не только способности, но и свою эрудицию, память, ум, речевую культуру, трудолюбие, дисциплинированность, ответственность, которые являются непременными спутниками создания ситуации успеха у учащихся.

Для развития творческого потенциала ученика, его саморазвития необходимо создать в школе благоприятные условия для творческого развития как учителя, так и ученика.

С одаренными детьми следует проводить целенаправленную работу:

– Необходимо использовать разно уровневые задания, индивидуальные формы работы, направленные на повышение мотивации к изучению иностранных языков.

– Разрабатывать тесты по страноведению, грамматике.

– Проводить факультативные и индивидуальные задания с одаренными детьми, им даются домашние задания повышенной трудности с использованием внепрограммного материала по интересам, особенно при подготовке учащихся к школьным и городским олимпиадам, конкурсам.

С целью повышения уровня сформированности иноязычной коммуникативной компетенции одаренных учащихся и их подготовки к экзамену учителям в организации учебного процесса необходимо обращать более пристальное внимание на:

– применение различных стратегий аудирования и чтения в зависимости от

– поставленной коммуникативной задачи;

– ознакомление учащихся с особенностями работы с тестовыми заданиями разных типов и с текстами различных типов и жанров, языком современной прессы,

– с материалами сети Интернет;

– формирование умений языковой догадки;

– приемы активной поддержки, управление беседой;

– формирование умений обосновывать, аргументировать свою позицию при речевом взаимодействии, высказывать контраргументы;

– совершенствование навыков употребления лексико-грамматического материала в коммуникативно-ориентированном контексте;

Определив одаренных ребят, учитель должен заинтересовать их своим предметом, его значимостью на современном интегрированном развитии общества, научить их логически мыслить, обогатить их познания, словарный запас, занимать их творческими, проблемными заданиями, дать толчок творчеству и пробудить воображение, предпринимать все возможное для развития их одаренности.

Уровень сформированности речевой, языковой и социокультурной компетенции лингвистически одаренных учащихся зависит от качества, системности и последовательности применения эффективных педагогических технологий, творчества преподавателей, учитывающих феномен одаренности обучаемых, и самих учащихся.

Учитель как профессионал и как личность, является основным субъектом дидактического процесса, который должен иметь:

– соответствующую теоретическую и практическую подготовку для работы с одаренными детьми;

– умение распознать признаки одаренности;

– умение строить обучение в соответствии с результатами диагностирования;

– доброжелательность, чуткость, наличие чувства юмора;

– эмоциональная стабильность;

– умение координировать свои действия с действиями родителей;

– способность к самоанализу;

Все вышеизложенное свидетельствует о том, что при обучении в сотрудничестве учитель тоже приобретает новую, очень важную роль – организатора и вдохновителя самостоятельной учебно-познавательной, коммуникативной, творческой деятельности учащихся.

Важно также подчеркнуть, что каждый ребенок должен иметь возможность получить такое образование, которое позволит ему достичь максимально возможного уровня развития. Именно поэтому, учитывая особенности работы с одаренными детьми, мы сможем реализовать тот потенциал, который заложен в одаренном ребенке.

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПОДГОТОВКЕ И ПРОВЕДЕНИИ ЭКСКУРСИЙ

Халикова Гульназ Габбасовна
МБОУ «Школа №71» г.Казани
учитель истории и обществознания
I квалификационной категории

Хисамова Лилия Мянсуровна
МБОУ «Школа №71» г.Казани
учитель английского языка

Инновационное обучение – это исторически новый тип социальной организации учения, соответствующий особенностям общественного развития и типу культуры новейшего времени.

В рамках инновационного обучения создаются условия развития личности, осуществляется ее право на индивидуальный творческий вклад, право на свободу саморазвития.

В структуре инновационного обучения по-новому разрешаются противоречия между традицией и инновацией, между репродуктивными и творческими компонентами учения. Ведущую роль в этих взаимосвязях играет инновационное, творческое начало, определяющее отбор традиций и содержание репродуктивных актов. Основой реализации инновационного, творческого характера учения служит новый тип социальных отношений между старшим и младшим поколениями, между учителем и учениками. Это демократические отношения, предлагающие взаимную помощь, сотрудничество и сотворчество.

Инновационное обучение-целенаправленно проектируемый, осознанно организуемый процесс обучения, управление которым осуществляется на основе использования научных и культурологических знаний. Целенаправленно организованная социальная ситуация развития личности, способной принять вызов будущего, где проектируется как это будущее (смысло-и целеполагание), так и процесс достижения готовности к участию в его осуществлении.

А.И. Субетто определяет инноватику как комплексную дисциплину, включающую прогностику, креатологию и интеллектику.

А.В.Хуторский считает инноватику новой отраслью научно-педагогического знания, изучающей технологии, процессы развития школы, новую практику образования.

Инновация (нововведение) – конечный результат инновационной деятельности, получивший реализацию в виде нового или усовершенствованного продукта, реализуемого на рынке, нового или усовершенствованного технологического процесса, используемого в практической деятельности. (Концепция инновационной политики Российской Федерации на 1998-2000 годы, одобренная поставлением Правительства Российской Федерации от 24 июля 1998 г. №832) Инновация-нововведение, новшество, изменение. Формирование, развитие содержания и организация нового явления инновационным процессом, помогает перевести систему образования в режим развития**. ЮНЕСКО** определяет инновацию как попытку изменить систему образования, осуществить сознательно и намеренно улучшение нынешней системы. Новшество не обязательно является чем-то новым, но обязательно чем-то лучшим.

При выстраивании инновационной работы основным направлением считаются изменения в технологиях обучения и воспитания.

Педагогическая технология это такая организация деятельности педагога, в которой все его действия и совокупность применяемых приемов представляют целостность и последовательность, направленную на

достижение прогнозируемого результата. В подготовке и проведении экскурсий мы используем проектную методику.

Проектная методика– характеризуется высокой коммуникативностью и предполагает выражение учащимся своих собственных мнений, чувств, активное включение в реальную деятельность, принятие личной ответственности за продвижение в обучении.

Экскурсия, бывшая первоначально прогулкой или поездкой с учебно-научной целью, превращается в настоящее время в одну из форм познания окружающего мира, приобщающую человека к сокровищам культуры и искусства, способствующую расширению коммуникативных связей и обогащающую эмоционально-образный мир экскурсантов непосредственными, яркими впечатлениями от встречи с достопримечательностями в их естественной обстановке или в хранилищах коллекций. **Специфика экскурсии** заключается в органическом сочетании в ней показа и рассказа. Экскурсовод показывает экскурсантам объекты и сопровождает показ комментарием, пояснениями, историческими справками.

По содержанию экскурсии делятся на обзорные (многоплановые) и **тематические**. В **обзорных экскурсиях** используется исторический и современный материал. Строится такая экскурсия на показе самых различных объектов (памятников истории и культуры, зданий и сооружений и т.п.). В обзорных экскурсиях события излагаются крупным планом. Это дает общее представление о городе, крае, области, республике, государстве в целом. **Тематические экскурсии** посвящены раскрытию одной темы. Они бывают: исторические, производственные, природоведческие (экологические), искусствоведческие, литературные, архитектурно-градостроительные. А данные виды тематических экскурсий делятся в свою очередь еще на несколько подвидов. Так же экскурсии классифицируются по составу участников, по месту проведения, по форме и по способу проведения.

Экскурсия, которую мы хотим вам представить, является тематической: она историческая, а именно историко-биографическая (по местам жизни и деятельности известных людей). Это **автобусно-пешеходная экскурсия по Фуксовским местам Казани**.

При подготовке к экскурсии были проделаны следующие **этапы проекта**: определение цели и задач экскурсии, выбор темы; отбор литературы и составление библиографии, знакомство с экспозициями и фондами музеев по теме; отбор и изучение экскурсионных объектов; составление маршрута экскурсии; объезд или обход маршрута; подготовка контрольного текста экскурсии(с использованием возможностей

интернета);комплектование «портфеля экскурсовода»; составление методической разработки (технологической карты экскурсии); составление индивидуальных текстов (на русском, татарском и английском языках) с презентациями; прием (сдача) экскурсии; утверждение экскурсии.

При подготовке экскурсии **на английском языке**, помимо всех этих этапов, необходимо было отработать навыки и умения в грамматике, лексике и фонетике. А также при переводе данного текста маршрута были привнесены некоторые изменения в самом тексте и в конструкциях предложений для того, чтобы акцентировать внимание аудитории на определенные моменты экскурсии, чтобы речь на английском была более яркой и эмоциональной, поскольку в английском языке есть свои правила составления публичной речи.

ВОСПИТАТЕЛЬНАЯ РОЛЬ УЧИТЕЛЯ ЧЕРЕЗ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ГРУППОВОЙ ФОРМЫ РАБОТЫ

Ханбиков Ильнур Расович
преподаватель-рганизатор ОБЖ
МБОУ «Гимназия №13 с татарским языком обучения» Ново-Савиновского района г.Казани

Если в процессе обучения школьников будет использована система, позволяющая развивать творческий потенциал ребенка, то повысится качество образования выпускников и будет воспитана общественно-активная личность. В процессе проведения этих уроков складываются благоприятные условия для развития умений и способностей быстрого мышления, изложения кратких, но точных выводов. Интерес к работе вызывается необычной формой.

Перед школой поставлены новые задачи: создание обучающей среды, мотивирующей учащихся самостоятельно добывать, обрабатывать полученную информацию, обмениваться ею, быстро ориентироваться в информационном пространстве; создание условий, способствующих развитию творческих способностей, учащихся; снижение перегрузки учащихся. Проблема активного, творческого восприятия знаний как никогда остро стоит перед сегодняшней школой. Моя задача сделать учеб-

ный процесс более увлекательным и интересным, раскрыть значение получаемых в школе знаний и их практическое применение в жизни. Решение этих задач вызвало необходимость применения мною новых педагогических подходов и технологий на уроках ОБЖ.

«Главная цель воспитателя должна
заключаться в развитии самодеятельности,
благодаря которой, человек может впоследствии
стать распорядителем своей судьбы,
продолжателем образования своей жизни…».

(А. Дистервег)

Под **групповой формой** обучения понимают такую форму организации деятельности, при которой на базе класса создаются небольшие рабочие группы (3-5 учащихся) для совместного выполнения учебного задания.

Условия формирования опыта.

С самого начало своей педагогической деятельности уделял большое внимание закреплению и повторению пройденного материала по разделам каждого курса ОБЖ в 8,10,11 классах. Уроки повторительно-обобщающего характера содержат значительный объем информации, требующий для усвоения не только личного опыта учащихся, памяти, но и активного мышления. В поисках форм организации деятельности на таких уроках пришел к выводу, что именно **групповая работа** поможет мне в решении поставленных задач.

Актуальность и перспектива опыта.

Опыт организации групповой формы деятельности является актуальным и перспективным, т.к современное образование требует от школы, а значит и от учителя, сохранить психическое и физическое здоровье детей. Поддержать их инициативность, самостоятельность, сберечь ту оптимистическую самооценку, с которой ребенок приходит в школу, сформировать у него навыки сотрудничества, общения, научить делать самостоятельный выбор.

Работа в группе позволяет индивидуально регулировать объем материала и режим работы, дает возможность формировать умение сообща выполнять работу, использовать прием взаимоконтроля. Возможность самостоятельно оценивать свою работу позволяет соблюсти принцип «отметочной безопасности», развивать интерес к предмету, а использование опорных сигналов (таблиц, схем, рисунков и т. п.) облегчит запоминание изучаемого материала.

Теоретическая база опыта.

Групповые формы работы позволяют создать более широкие контакты между школьниками, чем при традиционных формах классно-урочной системы. Воспитательная ценность заключается в совместном переживании, вызванном решением задач группой и в формировании собственной точки зрения, научных убеждений. Из опыта групповой работы замечено, что учащиеся лучше выполняют задания в группе, чем индивидуально, что обязательно сказывается на улучшении психологического микроклимата на уроке.

Эстонский ученый Х.И. Лийметс выделяет следующие **принципы групповой работы:**

– класс разбивается на несколько групп от 3 до 6 человек;

– каждая группа получает свое задание, которое может быть одинаковое для всех либо дифференцированное;

– внутри каждой группы, между ее участниками распределяются роли («лидер», «спикер», «аналитики», «хранитель времени» и т.п.);

– процесс выполнения задания в группе осуществляется на основе обмена мнениями, оценками;

– выработанные в группе решения обсуждаются всем классом.

/Х.И.Лийметс. Групповая работа на уроке. – М. 1975/

Из принципов групповой работы видно, что для такой работы характерно непосредственное взаимодействие и сотрудничество между учащимися, которые, таким образом, становятся активными субъектами собственного учения. А это принципиально меняет в их глазах смысл и значение учебной деятельности.

В том случае, когда перед учителем стоит задача научить сотрудничать, можно применить способ «случайной группы». Этот же способ комплектования групп можно использовать в классах, в которых между учениками сложились в целом доброжелательные отношения. Но в любом случае учитель должен обладать достаточной компетентностью в работе с межличностными конфликтами. Способы формирования «случайной группы»: жребий, объединение тех, кто сидит рядом, с помощью импровизированных фантов.

Что касается количественного состава группы, то исходя из опыта работы, могу утверждать, что группа из четырех человек в большей мере склонна к обсуждению, чем группа из восьми человек. Деятельность группы из четырех учащихся более продуктивна, чем работа пары. Кроме того, целесообразнее создавать группу с нечетным составом. Таким образом, группа из пяти человек является самой оптимальной.

Преимущества групповой работы:

– грамотно организованная работа в группе, работает на сохранение психического и физического здоровья, учащегося;

– формирует навыки общения, сотрудничества, взаимопомощи;

– в результате общения достигается взаимопонимание, столь необходимое для развития личности;

– учит участвовать и контролировать свое участие в работе группы, уважать ценности и правила, принятые группой, обосновывать свое мнение и отстаивать собственную позицию;

– у каждого учащегося есть возможность выдвинуть и реализовать идею (по мнению психологов, люди, как правило, поддерживают то, что создают сами);

Достоинства групповой организации учебной работы учащихся на уроке очевидны, но ее нельзя противопоставлять другим формам.

Функции учителя

Организация групповой работы меняет функции учителя. Он не передает знания в готовом виде, является организатором и режиссером урока, соучастником коллективной деятельности. Функции учителя сводятся к следующему:

Адресная направленность опыта:

– опыт организации групповой формы деятельности универсален для всех предметов, любого цикла;

– возможность использования опыта в различных возрастных коллективах, с учетом возможностей и потребностей учащихся;

– творческий подход учителя к организации групповой деятельности делает эту форму интересной, доступной, дающей самую важную основу для развития личности через общение, сотрудничество.

Потенциал групповой работы велик. Но это серьезный, профессиональный прием работы. И чем чаще все мы, работающие с детьми, будем задавать себе вопрос: а зачем мы сейчас разделили детей на группы, тем профессиональнее будет наша работа.

«Плохой учитель преподает истину,
Хороший учит ее находить».

Пусть даже не в рифму, зато очень точно о роли учителя – только две строчки.

Привитие интереса к ОБЖ через нестандартные формы обучения

Один из факторов активизации учебной познавательной деятельности учащихся – разнообразие форм организации обучения. Нетради-

ционные организационные формы оживляют процесс обучения ОБЖ, способствуют повышению качества знаний, умений и навыков, развитию личности учащихся.

Формы нестандартных уроков разнообразны – это уроки-ярмарки в 8,10,11 классах, пресс-конференции и “телемосты”, уроки-соревнования, уроки по внеклассному чтению, игры на местности и т.п.

ВОСПИТАНИЕ НРАВСТВЕННЫХ КАЧЕСТВ В ДЕТСКОМ КОЛЛЕКТИВЕ ПЯТИКЛАССНИКОВ

Шагараева Алина Ильсуровна
МБОУ «Гимназия №13 с татарским языком обучения» Ново-Савиновского района г.Казани
учитель татарского языка и литературы

Одним из основных принципов жизни в современном обществе является поддерживание нормальных отношений между людьми и стремление избежать конфликтов. В свою очередь уважение и внимание можно заслужить лишь при соблюдении вежливости и сдержанности. Но в последнее время в обществе нередко приходится сталкиваться с грубостью, резкостью, неуважением к другому человеку.

Поэтому сегодня наиболее актуально воспитание в людях доброжелательности, уважения друг-другу. Школа играет значительную роль в воспитании и развитии личности ребенка. Все начинается уже от поведения ребенка в классе. Ученик, который доброжелательно относится к своему однокласснику, будет также относится к ученикам других классов, к ученикам других школ, и вообще ко всем людям в обществе.

Я, как классный руководитель, в своей работе часто провожу воспитательные мероприятия о доброте, дружбе, которые направлены на раскрытие и развитие нравственных качеств ребенка. Особенно это важно в 5 классе. Этот год является сложным для детей, так как они перешли из начальной в среднее звено. Ребята сталкиваются со многими трудностями: новый классный руководитель, новые предметы, учителя, новые ученики в классе. Поэтому я считаю, что в этом году важно решить следующие задачи: создать максимально благоприятные условия для раскрытия и развития каждого ребенка, сплотить классный коллектив. В этом я вижу *актуальность* подобных мероприятий.

Вашему вниманию я хочу предложить одно из таких занятий, которое можно провести как классный час. Его *целью* является формирование умения ценить дружбу, дорожить друзьями и хорошими отношениями со своими одноклассниками. И включает в себя следующие *задачи:*

– способствовать расширению системы знаний детей о дружбе, дружеских отношениях;

– способствовать развитию умения анализировать, делать выводы;

– воспитание доброжелательности, уважения друг к другу.

Форма проведения: беседа с игровыми элементами, а участниками является учащиеся 5 класса. Для занятия нам понадобятся: компьютер, проектор, экран, презентация, цветная радуга, цветные «ладошки» для солнца «Дружбы», ручки, карточки с пословицами, музыкальное сопровождение.

I. Организационный момент.

Организационный момент нужно построить так, чтобы создать положительный психологический настрой. Можно начать таким образом: пусть дети встанут в круг, и улыбаясь друг-другу хором скажут, например: «Здравствуй. Я желаю тебе хорошего настроения!»

II. Создание проблемной ситуации.

А к теме занятия можно прийти создавая следующую проблемную ситуацию. Предложить ребятам отгадать загадку:

На минуту в землю врос
Разноцветный чудо-мост
Чудо-мастер смастерил
Мост высокий без перил. /Радуга /

и подарить ребятам «Радугу», на которой написаны слова: **О**бществу **Д**арить **Р**адость **У**лыбку **Ж**елание **Б**лагородство **Е**динство. Отгадав загадку ребята решают половину проблемы, а читая сверху вниз первую букву каждого слова, ребята называют тему классного часа:

– О чем будем говорить? /О дружбе. /

Классный час можно назвать «Дружба – это …» А на вопрос что такое дружба, ребята сами смогут дать ответ в конце занятия.

III. Обсуждение вопросов, задаваемых по раскрытию понятия «дружба».

Дальше можно предложить следующие вопросы для обсуждения:

– Как вы понимаете слово «дружба»?

– Кто, по-вашему мнению, считается настоящим другом?

– Что значит дружить? Как же надо «дружить»? – что способствует развитию умения анализировать.

IV. Проверка знаний сказок о дружбе: викторина «Кто с кем дружит?».

Невозможно не согласиться, что главная дружба начинается в семье. Именно в семье мамы читают первые сказки, рассказы о дружбе. А сказка – это народная мудрость, предназначение которой научить детей различать, что хорошо, а что плохо. Не следует также забывать о роле мультфильмов, которые показывают каким должен быть настоящий друг, ведь дети изначально начинают воспринимать мир через мультфильмы. Чтобы узнать какие же сказки, рассказы и мультфильмы о дружбе ребята знают, можно провести викторину «Кто с кем дружит?»

Викторина «Кто с кем дружит?»

Учитель: ***Зеленый крокодил Гена и ...***

Ответы детей: ***Чебурашка.***

Учитель: ***Доверчивый Буратино и ...***

Ответы детей: ***Мальвина.***

Учитель: ***Смешной мишка Вини-Пух и ...***

Ответы детей: ***Пятачок.***

Учитель: ***Собрались однажды четыре музыканта, подружились. Вместе концерты давали, вместе разбойников прогнали, вместе жили – не тужили. Назовите этих друзей-музыкантов.***

Ответы детей: ***Бременские музыканты: петух, кот, пес, осел.***

Учитель: Какая девочка выручила своего друга Кая из ледового плена?

Ответы детей: ***Герда.***

Учитель: ***Карлсон и…***

Ответы детей: ***Малыш.***

V. Познавательная игра «Найди конец пословицы».

Дальше можно обратиться к пословицам и провести игру «Найди конец пословицы», которая будет нацелена на развитие познавательной деятельности учащихся. Кроме того, пословицы – народная мудрость, которые носят воспитательную направленность. Нужно будет раздать ребятам листочки, на одних из них начало пословицы, на других конец. И они, соответственно, должны правильно их соединить, чтобы получились целые пословицы.

Например:

Не имей сто рублей, а имей ... *сто друзей.*
Человек без друзей, что дерево … *без корней.*
Друга ищи, а найдешь ... *береги.*
Дерево живет корнями, а человек … *друзьями.*
Дружба не гриб, в лесу … *не найдешь.*
Старый друг лучше ... *новых двух.*
Дружба – как стекло … *разобьешь – не сложишь.*

VII. Словарная работа «Знакомый, приятель, товарищ, друг»

Обсуждая тему «дружба», на мой взгляд, будет уместно провести с ребятами словарную работу, чтобы разобраться, чем отличаются понятия «знакомый, приятель, товарищ, друг», потому что, некоторые плохо понимают смысл слова «друг». И употребляют его там, где нужно было бы употребить слова «товарищ», «знакомый», «приятель». Сначала ребятам нужно объяснить, что:

• Друг – человек, близкий вам по духу, по убеждениям, на которого можно во всем положиться.

• Товарищ – человек, близкий вам по роду занятий, деятельности, по условиям жизни.

• Приятель – человек, с которым у вас сложились хорошие, простые, но не совсем близкие отношения.

• Знакомый – это человек, с которым вы общаетесь, которого вы знаете.

А потом проверить, могут ли они различать, когда и какое слово употребить, тем самым способствуя развитию у учащихся умения делать выводы. (Читаю начало предложения, дети угадывают последнее слово и громко его произносят).

* О человеке, с которым вы просто здороваетесь во дворе, вы можете сказать... *(знакомый)*

* О человеке, с которым время от времени обсуждаете детали матча, фильм, какие-то события, вы скажете... *(приятель).*

* Об однокласснике, с которым за 4 года многое пережили, скажете… *(товарищ).*

*О человеке, которому доверяете свои тайны, с которым делите радости и печали, скажете... (друг)

VIII. Составление солнца «Дружбы” из качеств настоящего друга

В ходе игры из положительных качеств настоящего друга будем составлять солнышко «Дружбы”. У нашего солнца пока нет лучиков, лучики-ладошки вы сейчас сделаете сами. Представьте, что эту ладонь

вы дарите своему лучшему другу. Подумайте, какой я – друг? Каким я готов быть другом. Напишите на ладони ваше лучшее качество. А на экране, как раз, написаны качества, не ошибитесь, выберите только те, которые принадлежат настоящему другу.

(Честность, вранье, доброта, верность, сострадание, злой, отзывчивый, честный, лживый, искренний, смелый, враждебный, добросовестный, безответственный, терпимый, заботливый, щедрый, храбрый, порядочный)

А потом, ребята, приклеивают эти ладошки на плакат. И вот из хороших качеств настоящего друга получается красивое солнышко «Дружбы».

Вывод: Человек, который обладает такими качествами, красив не только изнутри, но и внешне.

Составление солнца «Дружбы» представляет собой небольшой психологический тренинг. Солнце – образ тепла, света, радости, т.е понятие «дружба» ассоциируется образом солнца, лучики – это ладошки учащихся, получается, что каждый вкладывает в это солнце свою частицу.

Поставленная задача способствовать развитию умения анализировать здесь тоже будет решена: ученики, путем самоанализа, выявляют свое лучшее качество, и пишут на ладони.

IX. Вывод. Решение поставленной задачи.

Дальше последует решение поставленной задачи. Выводы детей – «Что же такое дружба?».

X. Итог занятия. Рефлексия.

Вот и подошло к концу наше занятие. Наверное, каждому из вас пришлось задуматься над некоторыми вопросами и решать необычные “задачки”, самим себе задавать вопросы (приятные, и не очень). Может быть, кто-то из вас немного “изменился” в лучшую сторону и что-то “поменял” в своем отношение к другу… Главное, чтобы осталось неизменным – Доброе отношение к людям!

Рефлексия. У нас есть 3 счастливчика. На их стульях наклеено слово «ДРУГ». Кто это? Вам предоставляется возможность продолжить фразу: “Сегодня на занятии я понял (а) …”

А завершить занятие можно так: все встают в круг, берутся за руки и хором произнести “ДО-СВИ-ДА-НИЯ!” На последнем слоге все поднимают руки вверх, и, не разнимая их, делают шаг в середину круга, навстречу друг другу.

На этом занятие окончено, и учитель желает ребятам всего доброго и хороших друзей!

ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ НА НЕТРАДИЦИОННЫХ УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Шарипова Лилия Рагиповна
МБОУ «Гимназия №13 с татарским языком обучения» Ново-Савиновского района г.Казани
учитель английского языка

Говорят, что писатель живет в своих произведениях, художник в картинах, скульптор – в скульптурах, а учитель – в мыслях, делах и поступках своих учеников. Первостепенной задачей учителя английского языка является приобщение учащихся к универсальным глобальным ценностям, формирование умения общаться с представителями других культур.

Благодаря современным информационно – коммуникативных технологиям это стало возможным. Благодаря Интернету, находясь в классе, мы можем совершать виртуальные экскурсии по Эрмитажу и Британскому музею, по Третьяковской галерее и галерее ТЭЙТ, по Государственной Библиотеке в Москве и Библиотеке Конгресса США; смотреть постановки в Большом театре и Шекспировском театре и т.д.

При этом учащиеся не пассивно воспринимают представленную им информацию, а активно включаются в процесс сбора, обработки и систематизации материала для подготовки презентаций и проектов. Эта работа способствует воспитанию чувства товарищества, развивает умение работать в группах, а также воспитывает учащихся толерантности, проявлению уважения как друг к другу, так и к представителям других культур. Так, учащиеся успешно выполняют проекты и создают презентации на темы ценностно-этического характера «We are friends», «My home is my castle», «The roots of my family», «How to resolve conflicts», «Around our country», «The greatest pages of Russian history» и т.д. При создании и последующей затем защите творческой работы каждый учащийся в той или иной степени демонстрирует такие качества личности как упорство, смелость мышления, креативность, стремление добиться успеха.

На сегодняшний день очень важно проведение уроков, направленных на развитие терпимости, взаимопонимания, интеграции, взаимодействия. И поэтому главной целью моей педагогической деятельности является

• формирование у школьников умение гибко ориентироваться и адаптироваться в постоянно меняющихся жизненных ситуациях;

• самостоятельно приобретать недостающие знания для самореализации совершенствовать нравственные качества личности учащихся (гуманность, патриотизм, взаимопомощь толерантность, сотрудничество),

• выработка языковой, этнической и расовой терпимости и уважения к другим культурам.

В центре моей педагогической деятельности находится ребенок, которого я считаю не объектом, а субъектом обучения и воспитания. Поэтому мною в основном используются активные методы обучения с применением инновационных педагогических и информационных технологий, а на уроках создается атмосфера доброжелательности и успеха.

В последнее время обнаружилась опасная тенденция снижения интереса учащихся к занятиям иностранным языком. Произошло в какой-то степени отчуждение их от познавательного труда. Наблюдения показывают, что использование традиционных форм обучения привело к тому, что детям стало скучно учиться, у них нет возможности в процессе обучения реализовать свои потребности в самовыражении, самопознании и самоутверждении. Кроме этого, большинство детей все больше времени проводят за компьютером, не желают учиться, готовить домашнее задание. Все чаще домашние задания они списывают с определенных сайтов, а тексты на английский или с английского на русский язык переводят с помощью компьютера.

Я считаю, что многое здесь зависит от мастерства учителя, от его умения организовывать учебный процесс, от его творчества и постоянного поиска новых форм и приемов обучения. Педагогическое творчество учителя, освобождаясь от шаблона, создает интересные примеры нестандартных форм обучения, что позволяет учителю вернуть утраченный интерес к изучению иностранного языка. Ни программа, ни учебник, ни методическое пособие не могут предоставить педагогу готовую схему урока. Он должен сам сконструировать его, учитывая условия обучения и состав учащихся. Учителю нужно в какой-то степени отойти от стандартного урока, внести что-то новое, что могло бы привлечь внимание, активизировать деятельность учащихся, заставить их мыслить, искать, действовать.

Нетрадиционный урок – это импровизация учебного занятия, имеющая нетрадиционную структуру. Такой урок включает в себя приемы и методы различных форм обучения. Он основан на совместной деятельности учителя и учащихся, совместном поиске, апробировании новых форм работы, что в конечном итоге влияет на активизацию познавательной активности учащихся на уроках и повышение эффективности преподава-

ния. Среди большого числа нетрадиционных уроков можно назвать следующие: уроки деловые или ролевые игры, уроки-пресс-конференции, уроки-соревнования, уроки типа КВН, уроки с групповыми формами работы, уроки-игры, уроки-праздники, уроки-суды, и т.д. Необязательно весь урок должен стать нетрадиционным, возможно вкрапление в него отдельных элементов, которые направлены на активизацию обучения. Это могут быть уроки с использованием компьютерных технологий и проектной методики, нестандартных форм тестирования и т.д.

Цель нетрадиционных уроков – отработка новых методов, форм, приемов и средств обучения, что ведет к реализации основного закона педагогики – закона об активности обучения.

Что дает применение таких уроков в учебном и воспитательном процессе? Как показывает практика, нетрадиционные формы обучения предполагают:

– использование коллективных форм работы;

– привитие интереса к предмету;

– развитие умений и навыков самостоятельной работы;

– активизацию деятельности учащихся;

– при подготовке к уроку учащиеся сами ищут интересный материал;

– более полное осуществление практической, воспитательной, образовательной и развивающей целей обучения;

– становление новых отношений между учителем и учениками.

При обсуждении теоретических и практических проблем мною обычно используется метод дискуссии для обмена опытом между учащимися в старших классах, для уточнения и согласований позиций всех участников дискуссии, для выработки единого подхода к анализу определенного явления. Метод учебных дискуссии улучшает и закрепляет знания, увеличивает объем новой информации, вырабатывает умение спорить, доказывать, защищать и отстаивать свое мнение и прислушиваться к мнению других.

Остановлюсь на некоторых из представленных типов нетрадиционных уроков.

Тема «Teen Court-Guilty of Not?» в 10 классе Группа учеников жалуется на учителей по поводу большого количества задаваемого домашнего задания.

Предварительно на уроке мы обсудили проблему, выбрали защитников, остальные стали обвиняемыми и истцами, обсудили проблему. Дома каждой группе нужно было обдумать вопросы, варианты своих ответов, вступительную и заключительную речь. Следует сказать, что ученики отнеслись к заданию ответственно, так как следующий урок, на котором

прошла игра, удивил не только участников процесса, но и учителя. Вопросы были разнообразными, речи выступающих – интересными. Дети были настолько увлечены игрой, что не боялись говорить. Решение стало неожиданностью для всех: больше половины класса выступили за то, что домашнее задание необходимо. Они вынесли свой вердикт и назначили наказание обвиняемым (не задавать домашнего задания в течение месяца). Хочется сказать, что учащиеся постарались, отнеслись творчески к своему домашнему заданию, поэтому участвовать в игре им всем было интересно.

Результаты могут проявиться намного позже, когда человек прошедший обучение, реализует полученные знания и навыки в реальных жизненных ситуациях. Успехов всем!

МУЗЕЙНАЯ ПЕДАГОГИКА В ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОМ ВОСПИТАНИИ ШКОЛЬНИКОВ

Ягудина Роза Ильдусовна,
учитель русского языка и литературы,
руководитель Музея родного края
МБОУ «Нурлатская СОШ ЗМР РТ»

Одним из действенных средств духовно-нравственного воспитания, учащихся является музейная педагогика, образовавшаяся как сплав музееведения, педагогики и психологии. Музей рассматривается как образовательная система, выполняющая функции познания, воспитания, творчества и социализации.

Музей является богатейшим источником «живой» культуры, которая представлена различными предметами старины, историческими документами, экспонатами. Деятельность в условиях музея порождает единство словесно-логического и эмоционально-образного воздействия на разум и чувства детей. В музее информация приобретает наглядность, образность, способствует активизации воображения, мышления, становится средством передачи культурного и социального опыта.

Музейная педагогика имеет различные формы образовательно-воспитательной работы: лекция; экскурсия; научные чтения; кружки;

клубы; вечера, уроки памяти и уроки мужества, киносеансы; концерты; встречи; праздники; исторические игры; конкурсы и викторины.

В своей практике духовно-нравственного воспитания младших школьников мы используем разнообразные формы и средства музейной педагогики: экскурсии в музей и занятия непосредственно в музее. Были организованы экскурсии в этнографический и исторический музеи, музей Каюма Насыйри в д.Большие Ачасыры, музей Г. Тукая в Казани.

В школьном музее родного края были организованы следующие тематические экскурсии: «Выставка изделий нурлатских мастеров»; «Татарский народный костюм»; «Крестьянский быт и труд» «История школы», «Пионерская юность моя», «История народных кукол», «Семейная реликвия», «Полотенца народов России», «Эхо войны» и др.

Знакомство с декоративно-прикладным искусством земляков в стенах музея вызывает у детей удивление, восторг, чувство уважения к их творчеству, живой интерес к нему. Восприятие прекрасного не только обогащает их духовный мир, направляет поведение и поступки.

Народное искусство, быт, культура познается детьми через народные песни, сказки, былины, малые фольклорные жанры, близкие и понятные им. Знакомство с экспонатами народной культуры воспитывает у них бережное отношение к материальным ценностям, созданным предшествующими поколениями.

Учащиеся младших классов создают свои книжки-малышки «Загадки моей бабушки», «Колыбельные песни в нашей семье», «Сказки моей бабушки (мамы), «Дорогая семейная реликвия» и др.

Непосредственное общение с музейными экспонатами, развивает у детей, как духовные, так и эстетические потребности, им интересно не только созерцать, но и создавать свои собственные изделия (вышивка, вязание, лепка игрушек, посуды, изготовление тряпичных и деревянных кукол, домашней утвари.

В результате участия в музейной деятельности у учащихся формируются такие духовно-нравственные ценности, как любовь и уважение к родной культуре и прошлому народа, желание поддерживать и развивать народные традиции.

Младшим школьникам очень нравится участвовать в таких мероприятиях, как: «Праздник русских овощей», «Русские посиделки», «Карга боткасы», «Навруз– байрам», «Малый Сабан-Туй», «В мире народных сказок», которые сопровождаются костюмированным театрализованным представлением, народными играми, плясками, песнями, спортивными состязаниями, чаепитием.

Особую роль в воспитании детей играют походы по достопримечательным местам родного края. Открытие ее тайн для школьников начинается с посещения родников, изучения их истории, народных традиций, связанных с водой. Походы в лес, к реке, озеру, посещение могил известных земляков, встречи с интересными людьми села, изучение названия улиц – все это способствует воспитанию любви к родному краю, сыновнему отношению к нему.

Для достижения высоких результатов духовно-нравственного воспитания, следует проводить музейную работу систематически и целенаправленно.

РОЛЬ КРАЕВЕДЕНИЯ В ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОМ ВОСПИТАНИИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ОБЩЕСТВОЗНАНИЯ

Абзалова Светлана Сергеевна,
учитель обществознания
МБОУ «Нурлатская СОШ
Зеленодольского района РТ»

Будущее цивилизованного общества зависит от духовности и нравственности его граждан. Одним из возможных путей духовного и нравственного возрождения человека является приобщение его с детства к изучению своей малой родины. Пропаганда краеведения становится необходимостью в современной школе. Участие школьников в краеведческой деятельности повышает уровень их самосознания, развивает художественный вкус, эстетическую оценку, воспитывает уважение к культуре и истории своего народа, чувство благодарности к старшему поколению, создает возможности для самореализации учащихся в процессе этой общественно – полезной, увлекательной, благородной работы.

В своей педагогической практике я активно использую краеведение как одну из действенных форм духовно-нравственного, гражданско– патриотического воспитания. Например, в 8 классе при изучении тем «Человек и природа», «Глобальные проблемы человечества» даю учащимся групповое задание – провести экологическую разведку окрестностей села и написать свой творческий отчет и предложения по улучшению

экологической обстановки родного края. Ученики выпускают стенгазеты, пишут творческие работы (сочинения, стихи, эссе) на темы: «О чем скорбит природа моего края?» «О чем рассказали мне родники родного края?» «Легенды родного края о реках и родниках», готовят проекты по экологическому оздоровлению села. По итогам этой большой исследовательской и творческой работы провожу научно– практическую конференцию учащихся «Живи, мое село, живи!» совместно с учителем биологии, руководителем школьного музея. На это мероприятие приглашаются старожилы, знающие об истории села, о его достопримечательных местах, представители местного самоуправления, ЖКХ, отвечающие за экологическое благополучие населенного пункта.

Дети получают огромное удовлетворение от своей работы, учатся отстаивать свою жизненную позицию, выявлять и критиковать негативные явления в обществе, стремятся внести свой посильный вклад в дело оздоровления экологии родного края.

При изучении темы «Личность и социальная среда» в 8 классе провожу конкурсы поисково– исследовательских работ «Человек с большой буквы», «Людей неинтересных в мире нет», «Всем смертям назло». В процессе исследовательской деятельности учащиеся встречаются с земляками, чья жизнь, по их мнению, является примером для подражания, берут у них интервью, пишут о своих впечатлениях об этих людях. Итоги этой работы подводим на уроке– встрече с замечательными земляками, которых выбрали сами дети. Они увлеченно рассказывают о своих односельчанах, об их отношении к жизни, людям, труду. Такие внеклассные мероприятия воодушевляют и вдохновляют подростков, помогают формировать их духовный мир без изъянов и пороков.

Изучение тем «Семья» (8 класс), «Семья и брак» (11 класс) тоже тесно связываю с краеведением. Ребята получают увлекательное поисково-исследовательское задание для всей семьи: «Моя родословная», «Я горжусь своей семьей», «Традиции моей семьи», «Памятная фотография в семейном альбоме», «Дорогая и памятная вещь в моей семье» и др. Итог этой исследовательской работы подводим на научно– практической конференции «Семья– начало всех начал», на которой ученики знакомят товарищей со своими интересными работами, проникаются чувством гордости за свою семью, желанием в будущем быть хорошим семьянином и продолжать лучшие семейные традиции.

Важной воспитательной задачей современной школы является воспитание патриотов России, граждан правового, демократического государства, обладающих высокой нравственностью и проявляющих нацио-

нальную и религиозную терпимость, уважительное отношение к языкам, традициям и культуре других народов. Решению этой гуманной задачи способствуют уроки обществознания и внеклассные мероприятия по темам: «Нации и народности» (8 класс), «Религия», (9 класс), «Межнациональные отношения» (11 класс), на которые приглашаю земляков– представителей разных национальностей, живущих в селе. Ребята на деле убеждаются в том, что только дружба, взаимопонимание и взаимоуважение могут способствовать миру и процветанию общества. Незабываемыми событиями в жизни учащихся стали вечера встреч «Я тоскую по тебе, Узбекистан», «Страна восходящего солнца» (О Японии), «Я видел мир, большой и прекрасный».

Краеведение и музейная педагогика представляют благодатный материал при изучении тем: «Религия», «Духовная культура» в 9 классе. Я практикую экскурсии и походы с учащимися в духовные заведения родного края, встречи с представителями различных религиозных конфессий, поисково– исследовательскую деятельность учащихся, посвященную истории культовых заведений края. Во время изучения тем: «Культура», «Искусство» организую встречи с народными умельцами села, вместе с учащимися создаем в школьном музее экспозицию «Творчество золотых рук моих земляков».

Можно с уверенностью утверждать, что приобщений детей к краеведению помогает воспитанию современного человека, как гражданина и патриота, носителя и продолжателя национальных традиций, человека высокой нравственности и духовной культуры, созидателя и гуманиста, а труд учителя делает еще более значимым и необходимым.

ВОПЛОЩЕНИЕ ИДЕЙ ФГОС 2 ПОКОЛЕНИЯ, КАК УЧИТЕЛЬ ПРЕДМЕТНИК

Быкова Светлана Вадимовна
учитель физики МБОУ«Средняя общеобразовательная татарско-русская школа №23 с углубленным изучением отдельных предметов» Ново-Савиновского района г.Казани

Образование – это индустрия, направленная в будущее
С.П.Капица.

Федеральные государственные образовательные стандарты (ФГОС) – совокупность требований, обязательных при реализации основных образовательных программ начального общего, основного общего, среднего (полного) общего, начального профессионального, среднего профессионального и высшего профессионального образования образовательными учреждениями, имеющими государственную аккредитацию.

Современный педагог должен понимать, что именно нужно ученикам, чего хотят родители, и какие перемены ждут школу в связи с введением федеральных образовательных стандартов второго поколения. На сегодняшний день это самая актуальная тема, так как ежедневно в средствах массовой информации встречается аббревиатура – ФГОС второго поколения. Это аббревиатура заставляет задавать следующие вопросы: Что это такое? В чем отличие от ФГОС первого поколения? Меняется смысл образования. Целью образования становится не накопление знаний, а способности к использованию их для решения постоянных задач (дети должны учиться применять полученные знания).

Принципиальное отличие новых стандартов от стандартов первого поколения заключается в том, что целью его реализации является не предметный, а личностный результат. Важна, прежде всего, личность самого ребёнка и происходящие с ним в процессе обучения изменения, а не сумма знаний, накопленная за время обучения в школе. Реализация деятельностного подхода (решение задачи управления процессом развития УУД). Управление учебной деятельностью (т.е. учебная самостоятельность и учебное сотрудничество). Требования к его результатам:

– личностным (готовность и способность к саморазвитию, сформированность мотивации к обучению и познанию, личностные качества и др.),

– **метапредметные (умение учиться),**

– **предметные умения.**

Задачи ФГОС – раскрытие способностей каждого ученика, воспитание порядочного и патриотичного человека, личности, готовой к жизни в высокотехнологичном, конкурентном мире. Школьное обучение должно быть построено так, чтобы выпускники могли самостоятельно ставить и достигать серьёзных целей, умело реагировать на разные жизненные ситуации. Таков социальный заказ государства школе сегодня. Как же его достичь?Для внедрения ФГОС 2 поколения нужно четко выполнять этапы внедрения. И прежде всего, нужно начать с учителя. Примеры внедрения ФГОС 2 поколения.

В соответствии с требованиями квалификационных характеристик по должностям работников образования, утвержденными приказом Министерства здравоохранения и социального развития Российской Федерации от 26.08.2010 № 761/н, в критериальную базу при проведении педагогической аттестации введены обязательное требование информационной компетентности и требование по наличию документа об обучении информационно-коммуникационным технологиям.	1. сертификат «учитель цифрового века» 2. сертификат «телешкола» (дистанционное обучение)
Владение информацией о современных учебно-методических комплексах	Свидетельство республиканского семинара «Современный учебно-методический комплекс по физике в свете требований ФГОС основной и старшей школы. Электронный учебник: сегодня и завтра»
Навыки личной эффективности	Сертификат обучение на модульные курсы «Тайм-менеджмент для детей» и «Искусство договариваться»

Формирование исследовательской компетенции учащихся совместно с ведущими высшими учебными заведениями.	Участие в конкурсах, конференциях ВУЗов: КНИТУ, КГЭУ, КФУ.
Развитие и использование информационных и коммуникационных технологий в Республике Татарстан (приказ МОиН РТ от 25.10.2010 №3747/10 «О внедрении электронного дневника и электронного журнала в общеобразовательных учреждениях Республики Татарстан»).	Виртуальные факультативы
Проектная деятельность	Участие в конкурсах и конференциях. Проектные работы учеников во время учебного процесса.
Внедрение здоровьесберегающих технологий	Внедрениеданных технологий позволяет равномерно во время урока распределять различные виды заданий, чередовать мыслительную деятельность с физкультминутками, определять время подачи сложного учебного материала, выделять время на проведение самостоятельных работ, нормативно применять ТСО, что дает положительные результаты в обучении.
Внеурочная деятельность (Проект «Школа после уроков»)	Кружок «Мой робот»

Выше перечисленные личные примеры являются лишь частью внедрения ФГОС 2 поколения.

XXI век называют веком информационной цивилизации. Появился новый педагог с современными требованиями к проведению урока, а вместе с ним и современный школьник, живущий в мире высоких технологий, владеющий многими достижениями научно-технического прогресса.

ФОРМИРОВАНИЕ ЯЗЫКОВОЙ ОБУЧЕННОСТИ УЧАЩИХСЯ

Григорьева Ирина Сергеевна
МБОУ «Школа №71» г.Казани
учитель английского языка

В настоящее время существенно изменился социокультурный контекст изучения иностранных языков. Значительно возросла их образовательная и самообразовательная функции в школе и вузе, профессиональная значимость на рынке труда в целом, что повлекло за собой усиление мотивации в изучении языков международного общения.

В республиканской образовательной системе значительно место отведено предмету « иностранный язык», функции которого существенно расширились. Иностранный язык стал в полной мере осознаваться как средство общение, как инструмент общения в диалоге культур и цивилизаций современного мира.

Учитель иностранного языка в настоящие время является не только «предметником», а проводником западной культуры, задача которого научить, как постигать культуру другой страны, ее менталитет, правильно расставляя акцент при восприятии русским человеком западной культуры, формируя уважительное отношение западной культуре, без принижения русской национальной и российской многонациональной культуры. Нужно помощь учащимся осознать важность культурного разнообразия мира, подготовить школьника к восприятиям общечеловеческих ценностей с одной стороны, и восприятию себя как носителя национальной культуры. В этой связи особую роль играет Красс-культурная компетенция, которая складывается из знаний культуры особенностей и норм поведения, которая складывается из знаний культуры особенностей и норм поведения, характерных не только своей страны, но и для станы изучаемого языка. Формированию этой компетенции учащихся под силу лишь

учителю, для которого в центре обучения стоит деятельность познания, когда он ориентирован на активизацию познавательной деятельности учащихся, на развитие их познавательных потребностей, их творческого потенциала.

Как же сформировать языковые способности у учащихся? В первую очередь необходима мотивация. С целью заинтересовать учащихся на своих уроках английского языка мы используем современные УМК и аудиокассеты. В 9 – 11 классах используем УМЛ « Британия сейчас», «Страноведение». На начальном этапе обучение необходимы ролевые игры, которые повышают интерес у школьников, включая их познание окружающего мира. Так же необходимо внеклассная работа. Это участие школьников в фестивалях, конкурсах, олимпиадах, творческой работы учеников (портфолио, эссе, кроссворды). Основной целью деятельности учителей иностранных языков является готовность ученика к самореализации. Сегодня для большинства наших учащихся знание иностранного языка является условием успеха. В новых социальных и экономических условиях развития язык превратился в важный элемент международных и межличностных отношений с представителями других государств. Кроме того, важность качественного изучения иностранному языку диктуется задачей вхождения республиканского образования в общеевропейское, и шире, в общемировое образование пространство. Для современного языкового образования необходимы междисциплинарная интеграция, многоуровневость, вариативность, ориентация на межкультурный аспект овладения языком.

Нужно также отметить, что спецификой иностранного языка как учебного предмета является его ярко выраженный межпредметный характер, особенно сейчас, когда ставятся задачи изучение языков и культур на всех ступенях и при всех вариантах обучения иностранному языку.

СТРАТЕГИИ
МОЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РОСТА

Закирова Алсу Салиховна
МБОУ «Школа № 71» г.Казани
Учитель татарского языка и литературы

Самым важным явлением в школе,
самым поучительным предметом,
самым живым примером для ученика
является сам учитель.
Он – олицетворенный метод обучения,
само воплощение принципа воспитания.
Адольф Дистервег

Учитель как центральная фигура в школе.

Именно он реализует цели и задачи воспитания, организует активную, учебно-познавательную, трудовую, общественную, спортивно-оздоровительную и художественно-эстетическую деятельность учащихся, направленную на их развитие и формирование разнообразных личностных качеств.

«Хороший учитель рождает хороших учеников»
М.В. Остроградский

В школах работает немало учителей, которые добиваются высокого качества обучения и воспитания, творчески подходят к методической стороне воспитательного процесса, обогащают передовой педагогический опыт и вносят значительный вклад в развитие теории и практики учебно-воспитательного процесса. Многим из них присвоены почетные звания «Заслуженный учитель», «Отличник образования».

В ходе своей работе я выстроила своеобразную сеть работы школы. Где во главе всего стоит сама школа, после идет коллектив, потом учитель сам, его ученики, их родители. Эта цепочка не может быть разорвана.

В жизни каждого учителя коллектив играет огромную роль. Мне очень повезло с нашим коллективом. Он сплоченный, к кому только не подойдешь, все объяснят, помогут и поддержат.

10 слайд формы организации работы в коллективе в целом. Каждая форма изучена нами не только на бумажке, но и на практике. Остановимся кратко на каждом.

Дискуссия говорит сама за себя. Собираясь на педагогических советах мы часто обсуждаем разные темы, кто-то согласен, кто-то против. Каждый высказывает свое мнение.

Методический ринг – своеобразный ринг для решения какой-либо проблемы. Мы делимся на группы, одна группа рассматривает тему с положительной стороны, другая с отрицательной, третья нейтральна. Все это продумывается и высказывается свое личное мнение.

Методические посиделки – это посиделки методического объединения. Рассматриваются разные варианты решения той или иной задачи.

Методический диалог тоже возникает у нас часто. Мы вырабатываем план совместных действий.

Метод мастерская. У нас много учителей, которым есть что показать, есть чему учить нас, молодых, в каких-то планах неопытных учителей. Мы можем ходить друг другу на мастер классы, это у нас приветствуется и часто практикуется.

После таких мастерских мы собираемся на методическую панораму. В кругу обсуждаем внедрение наиболее удачных идей и подходов в практику обучения и воспитания. Форма проведения – показ подобранных видеоматериалов, оформление тематических стендов, выставок.

Деловая игра – идей и подходов в практику обучения и воспитания. Форма проведения – показ подобранных видеоматериалов, оформление тематических стендов, выставок.

Психологические тренинги – рассказ о Елене Владимировне.

Возвращаясь к своей работе, могу показать такую пирамиду. Во мне сейчас развито несколько направлений работы. К каждому из них я отдельно остановлюсь и покажу на практике.

Работа классного руководителя сложная и в нее входит очень много задач. Из таких малышей я вырастила за 3,5 года замечательных парней и девушек. В работу классного руководителя входит и духовное воспитание, и творческая деятельность, и трудовое воспитание. Для улучшения работы у нас есть своя группа в социальных сетях, где дети высказывают свое мнение, делятся впечатлениями и тд.

Педагог дополнительного образования – это тоже свой мир, в котором дети раскрывают свое «Я». Для сплочения коллектива я использую различные игры, мы посещаем музеи, выставки, галереи, библиотеки и тд. Но для улучшения своей работы я также вожу детей в развлекательные центры. Например, на новый год мы были в боулинге. Некоторые дети не могут себе позволить себе частые походы, некоторые совсем там не бывают. Такая маленькая возможность увидеть все.

В роли *учителя-предметника*, так же могу долго и много рассказывать о своей работе, но нет ничего лучше наглядности. Сайт татар иле.

Учитель он и психолог.

Конструктивно-проектировочная деятельность органически связана с ориентационно-прогностической. Если, например, учитель прогнозирует укрепление коллективистских отношений между учащимися, перед ним встает задача конструирования, проектирования содержания воспитательной работы, придания ей увлекательных форм.

Информационно-объяснительная деятельность. Ее большое значение обусловливается тем, что все обучение и воспитание по существу в той или иной мере основано на информационных процессах.

От себя же могу добавить еще один вид педагогической деятельности – это *заинтересованность учеников*. Если учитель смог заинтересовать детей, увидеть их улыбки, зажженные глазки, то уже победа!

С детьми у нас есть *маленький проект*, который еженедельно пополняется новыми данными. Вы замечали, как много ошибок правописания на улицах нашего города? Их очень много! Вот несколько примеров.

Учитель не только учит, но и учиться.

Напоследок могу с гордостью сказать, что действительно выбрала именно ту профессию, о которой мечтала с детства! Удачи вам всем, Дорогие коллеги в нелегком труде!

ПОДГОТОВКА УЧАЩИХСЯ К ГИА ПО МАТЕМАТИКЕ В 9 КЛАССЕ

Кашапова Гульназ Рустамовна
МБОУ «Школа № 71» г. Казани
учитель математики

В связи с введением профильного обучения в общеобразовательных учреждениях для объективной итоговой аттестации учащихся 9 классов введен экзамен по математике в новой форме для выпускников основной школы.

Работа рассчитана на выпускников 9 классов общеобразовательных учреждений (школ, гимназий, лицеев). Следует отметить такие положительные стороны введения тестирования, как:

– возможность объективно оценить степень соответствия содержания и уровня подготовки учащихся требованиям государственных образовательных стандартов;

– сравнить результаты освоения материала курса математики учащимися с разным уровнем подготовки.

Тестирование позволяет привить навыки работы с компьютерными тестирующими программами. По моим наблюдениям, ученики более внимательно и ответственно относятся к таким заданиям, чем к обычным из учебника. Проведению экзамена предшествует продолжительная целенаправленная работа по повторению, систематизации и углублению знаний учащихся по математике за курс основной школы. Экзамен направлен на обеспечение объективности и независимости процедуры оценивания учебных достижений учащихся.

Перед непосредственной подготовкой к экзамену необходимо очень подробно ознакомить учащихся с процедурой проведения государственной (итоговой) аттестации. Они должны усвоить не только организационные особенности, но и особенности содержания и оценивания экзаменационной работы.

При проведении уроков:

1. Включаю в учебный процесс идеи дифференцированного обучения (дифференциация требований в процессе обучения, разноуровневый контроль).
2. Использую при проведении уроков информационные технологии.
3. Учитываю рекомендации психологов по организации усвоения и пр.
4. Добиваюсь успешного овладения учащимися тех результатов, которые формируются в основной школе.

Повторение играет важную роль на всех этапах обучения – овладение новыми знаниями и навыками не может осуществляться без опоры на прежний опыт, поэтому особую роль на уроках отвожу вопросам итогового повторения.

Важным звеном обучения математики является контроль знаний и умений учащихся. От того, как он организован, на что нацелен существенно зависит эффективность учебной работы. Для того, чтобы выявить пробелы в знаниях учащихся, сформировать у них ответственное отношение к обучению, использую на уроках различные формы контроля: математические диктанты, тесты, разноуровневые карточки с заданиями, использую на уроках ИКТ, провожу самостоятельные и проверочные и контрольные работы

Подготовку к государственной (итоговой) аттестации я разбила на 3 этапа.

Первый этап – это ликвидация пробелов в знаниях за предыдущие годы и подготовка базы для решения заданий. На уроке мы повторяем 2-3 темы в течение 15 минут. Их я выбираю, близкие по смыслу, тоесть блоками.

Для этого отводится на повторение основных понятий и алгоритмов решения 3 минуты. Затем, вместе с классом решаем по 1-2 заданию на каждую тему. После этого, раздаю каждому задания для самостоятельного решения. На дом задаю подобные задания из вариантов сборника заданий для подготовки к ГИА. Также задаю повторение теоретической базы по этому материалу.

Учащиеся, которые не смогли справиться со своими заданиями, приглашаются на консультации во внеурочное время, где повторяется теоретическая база и решение заданий по этим темам. Анализ ошибок, допущенных при решении, проводится индивидуально, и так до тех пор, пока все ученики не справятся с заданиями по этой теме.

Второй этап подготовки – это комплексное решение заданий. Каждый ученик получает индивидуальный тест, содержащий набор заданий, которые предусмотрены требованиями к обязательным результатам обучения, тесты пробных и итоговых экзаменов прошлых лет.

При выполнении заданий учащиеся должны продемонстрировать определенную системность знаний, умение распознавать стандартные задачи, представленные в разнообразных формулировках. Проверке подвергается не только усвоение основных алгоритмов и правил, но и понимание смысла важнейших понятий и их свойств, содержания применяемых приемов, умение применять знания в простейших практических ситуациях.

Третий этап – завершающий этап подготовки. К концу III четверти у учащихся сформирована база для более сложных заданий. Эти задания позволяют выяснить способность к интеграции знаний из различных тем школьного курса, владение исследовательскими навыками, а также умение найти и применить нестандартные приемы рассуждений и решений.

Учитель всегда ориентирован на то, чтобы заниматься более всего ликвидацией пробелов в знаниях школьника. Однако, если мы ставим себе задачу подготовить школьника к успешному написанию теста, то наша цель: подготовить его так, чтобы он самостоятельно сумел набрать максимально возможное для него количество баллов. Комплексное решение всей тренировочной работы.

Необходимо добавить (чтобы не сложилось впечатление, что уроки проводятся сами по себе, а подготовка к экзамену – сама по себе), что в той или иной мере, почти на каждом уроке в 9 классе используются материалы по изучаемой теме разного уровня сложности (в зависимости от места урока в теме) из тренировочных вариантов.

СТРАТЕГИИ РАБОТЫ УЧИТЕЛЯ С ОДАРЕННЫМИ ДЕТЬМИ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Логинова Елена Львовна
МБОУ «Школа №71» г.Казани
учитель английского языка
I квалификационной категории

Вхождение России в европейское социокультурное и образовательное пространство повлекло за собой изменение статуса иностранного языка. Он стал востребован обществом. Это, в свою очередь, потребовало изменения в содержании языкового образования, пересмотра целей и задач обучения иностранному языку.

Интенсивное развитие общества, появление новых стратегий обучения в последнее десятилетие выдвигает много новых требований к педагогам. В любой профессиональной деятельности все чаще требуются специалисты с высоким уровнем развития интеллектуальных и творческих способностей. В связи с расширением возможностей международных отношений большие требования выдвигаются к знаниям по иностранному языку.

Одна из главных задач учителя иностранного языка – сформировать мотивацию к учению и познанию. Для развития творческого потенциала ученика, его саморазвития необходимо создать в школе благоприятные условия для творческого развития как учителя, так и ученика.

Для достижения личностных результатов у учащихся необходимо использовать в учебном процессе дифференцированный подход в обучении, предполагающий учет индивидуальных особенностей и способностей каждого ученика. Особое значение этот метод приобретает при работе с одаренными обучающимися.

Под педагогическими технологиями работы с одаренными детьми мы понимаем систему методик и педагогических условий учебно-воспитательного процесса, в который вовлечены одаренные учащиеся.

На этапе дифференцированного учебно-воспитательного процесса обеспечивается разработка и реализация программ, предусматривающих индивидуализированные подходы в рамках учебного процесса, обеспечений условий самореализации одаренного ребенка, вовлечение его в творческую, научно-исследовательскую работу по его интересам, установление постоянных связей с родителями. Особое место на этом этапе отводиться вовлечению интеллектуально одаренного ребенка в исследовательскую, творческую и даже научно-исследовательскую деятельность.

Необходимость организации данной работы обусловлена тем, что посредством ее:

– развивается общий интеллектуальный потенциал одаренного ребенка;

– формируется мотивация к изучению иностранных языков;

– навыки творческой деятельности;

– вырабатывается самостоятельность и потребность в целевой деятельности.

Развитие любого вида одаренности создает основу для создания условий успешной реализации ребенка в обществе. Таким образом, можно говорить о том, что развитие одаренности на уроках, в том числе, на уроках английского языка связано с ориентацией образования на развитие способностей личности, на формирование познавательной активности учащихся и с новыми требованиями к уровню способностей ребенка, к знаниями по иностранному языку.

Рассмотрим возможные стратегии работы учителя с одаренными детьми:

– стратегия повышения интереса к предмету и развития языковых способностей;

– использование межпредметных связей;

– работа на уроке английского языка с аутентичными текстами.

Стратегия повышения интереса направлена на активизацию познавательных процессов школьников. Данная стратегия необходима для того, чтобы привлечь внимание учащихся к предмету, интересным и познавательным видам речевой деятельности.

Для развития языковых способностей и повышения интереса хорошо использовать прием языковой догадки: сложные слова, состоящие из нескольких корней, даются без перевода или с дефиницией на английском

языке. Учащиеся сами должны догадаться о значении слов. При помощи такой методики не только снимаются языковые трудности, но и активизируется познавательная деятельность школьников.

Для усиления на уроках английского языка межпредметных связей учитель предлагает одаренным детям включиться в проектную работу. В проекте ученик развивает и проявляет свою самостоятельность. Проектный метод развивает языковые и интеллектуальные способности, устойчивый интерес к изучению английского языка, потребность в самообразовании.

Тексты из английских источников – основа для работы на уроке английского языка с аутентичными текстами. На основе аутентичных текстов могут создаваться проекты и развиваться интеллектуальные способности учащихся. Таким образом, можно утверждать, что все названные стратегии должны использоваться в комплексе.

Эффективность использования вышеназванных стратегий определяется повышением качества обучения. Если ребенок развивает свои способности по предмету, то и качество его обучения растет.

Несомненно, существуют и другие стратегии работы с одаренными школьниками, однако у каждого свой подход, и он имеет право на существование.

ГУМАНИЗАЦИЯ – КЛЮЧЕВОЙ ЭЛЕМЕНТ НОВОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ

Мустафина Юлия Владимировна
МБОУ «СОШ №71» г.Казани
учитель английского языка

«Воспитание без дружбы с ребенком,
без духовной общности с ним сравнимо
разве что с блужданием в потёмках»
В.А. Сухомлинский

С кого начинается школа? Конечно же, с учителя. Учителя, обладающего щедростью души, любознательного, готового понять радость и горе каждого, и прежде всего ребенка, любящего детей, относящегося к детям как к чему-то особенному и исключительному, с неистощимым интересом к внутреннему миру ребёнка.

В настоящее время основным принципом реформирования системы образования является гуманизация образования.

Гуманизация – ключевой элемент нового педагогического мышления, утверждающего полисубъектную сущность образовательного процесса. Основным смыслом образования в этом становится развитие личности. А это означает изменение задач, стоящих перед педагогом. Если раньше он должен был передавать знания учащимся, то гуманизация выдвигает другую задачу – способствовать всеми возможными способами развитию ребенка. Гуманизация требует изменения отношений в системе «учитель-ученик» – установления связей сотрудничества. Подобная переориентация влечет за собой изменение методов и приемов учителя. Гуманизация образования предполагает единство общекультурного, социально нравственного и профессионального развития личности.

«Учащие и учащиеся, – прежде всего сотрудники», – писал Н.К. Рерих. Так демократизация и гуманизация в образовании открыли пути к развитию инициативы и самостоятельности ученика и учителя.

По моему мнению, между учителем и учащимися должны быть дружеские, доверительные отношения, поэтому на своих уроках я стараюсь создавать определенную атмосферу, так называемое «гуманистическое пространство», которое основывается на **«Правиле 7 У»:**

«Уверенность» – знание своих прав и прав ребенка, способность защитить его. Педагог – гарант соблюдения прав ребенка;

«Успешность» – берясь за любое дело, педагог должен предвидеть положительный результат, то есть быть уверен, что оно под силу детям и ему;

«Удивительность» – надо развивать в себе незаурядность;

«Убедительность» – уметь зажечь детские сердца, убедить их в важности дела;

«Уважительность» – необходимо взаимное уважение; воспитание без уважения – подавление;

«Уравновешенность» – в классе нужно быть готовым ко всему, анализировать и работать;

«Улыбчивость» – без чувства юмора в школе жить невозможно. Улыбка – это и оценка, и одобрение, и подбадривание.

Каждый, кто выбирает профессию педагога, берет на себя ответственность за тех, кого он будет учить и воспитывать, вместе с тем он отвечает за самого себя, свою профессиональную подготовку, свое право быть педагогом, учителем, воспитателем. Только личность воспитывает личность, только характер формирует характер. Педагог обязан быть Личностью, это его профессиональная характеристика.

Таким образом, реализуя гуманистическое воспитание, я придерживаюсь следующих заповедей:

– уважай в ученике человека, личность (что является конкретизацией золотого правила древности – относись к другим так, как ты хотел бы, чтобы относились к тебе);

– постоянно ищи возможность саморазвития и самосовершенствования (ибо известно, что-то, кто не учится сам, не может развивать вкус к учению, «умственный аппетит» у других);

– передавай ученику знания так, чтобы он хотел и мог их осваивать, был готов их использовать в различных ситуациях и в своем сомообразовании.

Для детей я стараюсь стать и учителем, и другом, и помощником, и образцом, а также возлагаю надежды на то, что все они станут ответственными, отзывчивыми личностями, уважающие ценности семьи и общества.

ФОРМИРОВАНИЕ У УЧАЩИХСЯ НАВЫКОВ САМООБУЧЕНИЯ, САМОКОНТРОЛЯ И САМООЦЕНКИ НА УРОКАХ ИНФОРМАТИКИ

Мухамадиева Миляуша Ринатовна
МБОУ "Школа №71" г.Казани
учитель информатики

За последнее время в мире изменились приоритеты образования. Если прежде ценились знания сами по себе, то теперь на первое место вышли общеучебные умения: умения приобретать и эффективно использовать знания. Причины понятны: в настоящее время знания быстро устаревают или оказываются недостаточными, а значит, нужно овладеть способами их обновления и пополнения. От того, как ученик может применить эти знания, насколько он компетентен в широком внешкольном контексте, зависит его будущее самоопределение. Это не только умение добывать и применять знания, это коммуникативные навыки, навыки самоконтроля и самооценивания, развитие творческих способностей.

Среди всех дисциплин, изучаемых в школе, информатика занимает особое место. Это связано не только с фантастическими темпами раз-

вития технических и программных средств, но и с особенностями предмета, которые обусловлены объективными законами научно-технической революции. Каждые два года происходит модернизация аппаратных и программных средств вычислительной техники. Такого развития одной отрасли история науки и техники еще не знала. Фактически мы можем говорить о том, что в последние годы на наших глазах произошла компьютерная революция, затронувшая все сферы социальной, культурной, научной и производственной деятельности людей. Чтобы успевать за развитием средств вычислительной техники, необходимо непрерывное самообразование и самосовершенствование учителя. А для профессионального применения вычислительной техники нужно нечто большее – личная целеустремленность и постоянное желание узнавать о том, что происходит в мире информационных технологий.

В современной школе нет более трудной профессии, чем учитель информатики. Необходимость каждые два года начинать все «с нуля» не знакома преподавателям других дисциплин. В этой ситуации учитель вынужден напряженно следить за развитием средств вычислительной техники, за появлением новых программ и за непрерывно изменяющимися приемами и методами работы с ними. Перед учителем информатики постоянно встает вопрос: «Чему учить? Как учить? Как научить ребенка легко и непринужденно ориентироваться в калейдоскопе быстро развивающихся информационных технологий?»

На эти вопросы я тоже часто ищу ответы. Относясь к своему предмету ответственно и творчески, я считаю, что основной целью курса информатики в школе является необходимость научить растущего человека самостоятельно мыслить, развивать фантазию и практически воплощать свои творческие идеи с помощью компьютера. Это означает, что выпускник школы должен обладать определенным уровнем информационной культуры, что и должно в конечном итоге определить структуру знаний, приобретаемых им на уроках информатики.

Для достижения этих целейя стараюсь построить учебный процесс таким образом, чтобы учащиеся испытывали сверхдоверие к компьютеру и обладали психологической готовностью к активной встрече с ним. Только при таком подходе общение с компьютером увеличивает потребность в приобретении знаний, способствует развитию творческих способностей каждой личности, формированию умений и навыков свободно ориентироваться в мире стремительно развивающихся информационных технологий.

Не менее важным в учебном процессе является механизм самоконтроля и саморегулирования, т.е. реализация принципа самообучения.Дан-

ный принцип позволяет индивидуализировать учебно-познавательную деятельность каждого учащегося на основе их личного активного стремления к пополнению и совершенствованию собственных знаний и умений, изучая самостоятельно дополнительную литературу, получая консультации.

Считаю, что потребность в самоконтроле и критической самооценке своих действий, постоянно развиваясь в ученике, превращается в его личностное качество, которое ему будет необходимо в любой другой деятельности. Сформировавшись, она становится неотъемлемой чертой его характера, которая в свою очередь будет способствовать дальнейшему развитию мыслительных способностей учащегося. И конечно же, предметом, наиболее способствующим выработке потребности в критической самооценке и самоконтроле своих действий и, вместе с ним, развитию мыслительных способностей, учащихся является математика и информатика. Потребность в самоконтроле и тщательной проверке результатов своих действий, умение критически относится к собственной деятельности – являются важнейшими навыками, которые должны вынести учащиеся из прохождения курса математики и информатики.

Часто из целостной структуры учебной работы выпадают именно контроль и оценка со стороны ребёнка, они изымаются и присваиваются учителем, а ученик самоосвобождается от необходимости контролировать и оценивать. В связи с этим учебная работа ребёнка постепенно лишается собственно контролирующего и оценивающего компонентов и, следовательно, внутренней мотивирующей и направляющей основы. И как результат – пробелы в знаниях. Именно поэтому все усилия я направляю на организацию собственных контрольно-оценочных действий обучающихся.

Главным в учебной деятельности ребёнка считаю понимание того, что он изучает и ради чего он это делает. При этом добиваюсь, чтобы ученик осознавал, что с ним происходит в процессе изучения моего предмета, ощущал своё развитие. Стараюсь пробудить в детях желание подняться духовно и интеллектуально на ступеньку выше и ощутить духовную прибыль от изучения информатики.

КОМПЕТЕНТНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННЫЙ ПОДХОД В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Сайрабекова Гульназира Хамитовна
учитель начальных классов
МБОУ «Школа №71» г.Казани

Семья – первый институт взаимодействия человека с обществом. Она с раннего детства направляет его сознание, волю и чувства. От того, каковы традиции семьи, какое место занимает в ней ребёнок и как складывается будущий школьник, какова по отношению к нему воспитательная линия, зависит многое.

Под руководством и влиянием родителей ребенок приобретает первый жизненный опыт элементарные знания и представление об окружающем мире, умения и навыки проживания и взаимодействия с обществом. Поэтому важно, чтобы семья положительно влияла на его социальные развитие, а родители понимали важность правильного воспитания в семье. Семейное воздействие уникально по интенсивности и результативности. Отношение и атмосфера в семье представляются в глазах детей не только как надежное убежище от невзгод, но и как модель будущего социального поведения.

В условиях демократического взаимодействия учителя и учащихся создается креативная среда для социально значимого проектирования, представляющая собой одну большую ситуацию успеха для учащихся в атмосфере радости от общественно полезной добровольческой деятельности. Оказавшись в такой среде, каждый ученик получает максимальные возможности для раскрытия своего гражданского и личностного потенциала.

Социально значимое проектирование – одна из современных технологий воспитания учащихся. Педагогический смысл этой технологии – создание условий для социальных проб личности. Именно социальное проектирование позволяет младшему школьнику решать основные задачи социализации: формировать свое мировоззрение, устанавливать новые способы взаимодействия с обществом.

Социально значимое проектирование есть способ конструктивной и созидательной деятельности, переведенный на язык конкретных целей, задач, мер и действий по их достижению, а также описанию необходимых ресурсов для практической реализации замысла и конкретных сроков воплощения описываемой цели.

К видам социально значимых проектов можно отнести следующие:

– информационные, состоящие в поиске, обобщении и предоставлении общественно ценной информации (например, проекты «Осторожно! Дорога в школу!», «Карта семейных досуговых маршрутов нашего города», «Урок толерантности» и др.);

– игровые (например, благотворительная акция «Радуга добрых дел», фестиваль «Вокруг света без билета», конкурс «Двор – территория творчества и здоровья» и т.п.);

– исследовательские, результат которых связан с решением творческой исследовательской задачи и носит социально значимый смысл (например, «Школьная форма: наше право или норма?»).

Условиями формирования активной гражданской позиции младших школьников в процессе подготовки и участия в социальном, но значимом проектировании выступают:

• опора на самостоятельность и инициативу учащихся в принятии решений, касающихся организации их жизни, т.е. готовность и способность учителя стимулировать и поддерживать инициативы различной направленности и масштабности;

• добровольность участия инициативной группы в предлагаемых формах совместной добровольческой деятельности;

• выделение в рамках общей идеологемы и философии детской группы ведущих идей формирования и развития активной жизненной позиции учеников, реализуемых посредством социально значимых проектов;

• предоставление учащимся широких возможностей для реализации своих инициатив, идей и замыслов в практической деятельности;

• выработка способов и средств, позволяющих учащимся реально оценивать степень достижимости и значимости запланированных инициативных действий.

На практике это требует соблюдения ряда условий.

1. Внутренняя готовность к осуществлению активных действий всегда должна реализовываться учащимися в практически деятельности.

2. За реализацию идей и инициатив, выдвинутых младшими школьниками, должны отвечать они сами, а не учитель (но, разумеется, при его непосредственной или косвенной поддержке).

3. Учителю необходимо отличать имитацию активной деятельности от реального осуществления, всячески поддерживая тех кто, громко не заявляя о своей готовности и страстном желании делать что-либо полезное, в то же время спокойно и порою незаметно для остальных совершает общественно ценностные поступки.

Главное стратегическое направление развития системы школьного образования основывается сегодня на реализации компетентностно-ориентированного подхода в обучении. Из всего многообразия педагогических технологий, претендующих на реализацию такого подхода, наиболее актуальным мы считаем метод проектов. Метод проектов никак не противоречит другим способам обучения, он помогает активизировать учеников, у большинства из них появляется интерес к новым знаниям, желание добыть их, чтобы тут же применить для решения поставленных в проекте задач. Такая мотивация – стремление успешно разработать тему проекта – оказывается часто более сильной, чем требования родителей и учителей хорошо учиться получения отличных и хороших оценок. Самым же главным результатом проектных игр является формирование у учащихся умения действовать в нестандартной ситуации, когда важно не растеряться, быстро сориентироваться и понять, каких знаний не хватает, решить, где и как эти знания можно получить, а получив их – сейчас же применить и увидеть результат своих действий. Благодаря участию в проекте школьник становится гораздо более уверенным в своих силах, у него исчезает страх перед неизвестными ранее делами, страх перед недостатком знаний, к нему приходит понимание того, что значит «научиться учиться».

Учитель на таком уроке не говорит: «Делай, как я». Он как бы призывает: «Иди вперед, я рядом с тобой!» и дает почувствовать каждому, что проект – это одновременно мечта и живое творческое дело; проект задает цель, к которой надо стремиться и которая может быть реализована в конкретном деле.

Над проектами, учащимся часто приходится работать в группе. Групповая работа избавляет их от страха сделать неверный вывод, создает условия для развития коммуникативных умений, положительно сказывается на психологическом микроклимате.

Проект выходит за пределы предмета, урока, класса, выводит процесс обучения и воспитания из стен школы, входит в дома учащихся. Учащиеся видят, что родителям и учителю интересно все, что они делают вместе. Проект как способ обучения дает возможность всем участникам образовательного процесса (как взрослым, так и ученикам) примерить на себя разные роли. В одних проектах они могут выступать вдохновителями, в других – руководителями, в-третьих– экспертами, специалистами в тех или иных областях знаний. В проектной деятельности реализуется принцип сотрудничества учащихся и взрослых, который сочетает коллективные и индивидуальные формы работы.

Проектная деятельность создает условия для проявления познавательных и творческих способностей, стимулирует творчество и самостоятельность, удовлетворяет потребность в самореализации, самовыражении, формирует умения самостоятельно конструировать свои знания, ориентироваться в информационном пространстве, развивает критическое и творческое мышление. Она позволяет учащимся выйти за рамки объема школьных предметов, увидеть и задействовать меж предметные связи, соединить имеющийся жизненный опыт с новыми знаниями, выработать активную жизненную позицию. От проекта к проекту школьники поднимаются по ступенькам личностного роста.

Особенно актуальна проектная деятельность для учащихся с пониженной мотивацией к обучению. Приведем примеры различных проектов, которые позволяют включать в учебную деятельность всех учащихся, дифференцированно развивать способности каждого из них, учат младших школьников взаимодействовать в социуме.

Первый пример – учебный мини моно проект. Такие проекты проходят в рамках одного урока с целью создания проблемной ситуации при определении цели урока, актуализации субъектного опыта учащихся. В ходе мини-моно проекта на уроке по теме «Буква Е» первоклассники определяют двойную роль буквы, приводят примеры, сравнивают количество звуков и букв в словах с буквой е, ищут похожие по написанию буквы, рисуют предметы, содержащие в названии букву е, пишут имена собственные на эту букву. Вся работа оформляется как мини-плакат. Благодаря особенностям восприятия первоклассников такой «образ» буквы легче усвоится и запомнится. Поскольку ученики выполняют проект сами, на следующем уроке они легко воспроизведут усвоенные в такой форме знания.

Большую роль играют творческие, информационные, исследовательские проекты. Темы таких проектов: «Наши бабушки», «Берегите лес», «Снег полезный или вредный?», «Баба-яга. Кто она на самом деле?», «Как цветы растут?», «Зачем нам нужен алфавит?».

Значительный учебно-воспитательный эффект заложен в презентации проектов. Очень важно, чтобы, представляя проект, школьники рассказывали, как именно шла работа над ним. При этом должны быть продемонстрированы наглядный материал, изготовлению которого была посвящена значительная часть времени, а также результаты практического воплощения идей и реализации приобретенных знаний и умений. Готовясь к презентации, младшие школьники учатся аргументировано излагать свои мысли, анализировать результаты групповой и индивиду-

альной самостоятельной работы, оценивать вклад каждого участника, делать выводы. В процессе проектной деятельности учащиеся познают мир, делают открытия, удивляются, приобретают бесценный опыт общения; иногда – разочаровываются, совершают ошибки и исправляют их. Каждый из них идет путем открытий незнакомого, неизведанного ранее, а вместе с тем учащиеся сообща делают важное дело – они учатся сами и учат друг друга.

РОЛЬ КЛАССНОГО РОДИТЕЛЬСКОГО СОБРАНИЯ ВО ВЗАИМОДЕЙСТВИИ СЕМЬИ И ШКОЛЫ

Еремина Л.Н.
Учитель технологии высшей
квалификационной категории
МБОУ СОШ №25 г. Казани

Актуальной проблемой нашего времени является вовлечение родителей в образовательный процесс школы. Большинство родителей не осознают, как важно быть вовлеченным в образование своих детей. Процесс установления партнерских взаимоотношений семьи и школы, он должен быть направлен на активное включение родителей в учебно-воспитательный процесс, во внеурочную досуговую деятельность, сотрудничество с детьми и педагогами. Еще А.С. Макаренко писал, что воспитывает всё: вещи, явления, но, прежде всего и больше всего – люди. Из них на первом месте – родители и педагоги.

Основная форма работы с родителями **– родительское собрание.** На каждом из них я стараюсь отметить различные достижения детей (в учебе, труде, организаторской деятельности). Но наиболее эффективным видом, на мой взгляд, является обязательное проведение просветительской работы с родителями. Это обзор литературы и встреча со специалистами по проблемам воспитания детей: знакомство с особенностями развития детей определенного возраста, трудовое воспитание, воспитание гражданского долга у ребят, роль семьи в профессиональной ориентации детей, помощь выпускникам в период подготовки к экзаменам

Уже 20 лет я учитель и классный руководитель и для успешного проведения родительского собрания, установления доброжелательного климата на собрании учитываю следующие правила:

– Когда в проведении собрания активную роль играют сами родители и, если это необходимо, ученики и классный руководитель.

– У родителей только тогда появляется любовь к школе и классу, когда они много и по-хорошему принимают участие в жизни класса и школы.

– Родительское собрание всегда заканчиваю индивидуальным консультированием родителей, психологом, учителями-предметниками.

Наряду с родительскими собраниями используются нетрадиционные формы работы с родителями, такие как, конференции, праздники, «День открытых дверей» класса, школы.

Изучение семьи позволяет мне ближе познакомиться с учеником, понять стиль жизни семьи, её уклад, традиции, духовные ценности, воспитательные возможности, взаимоотношения ученика с родителями. Использую следующие методы психолого-педагогической диагностики: наблюдение, беседу, тестирование, анкетирование, деловые игры, материалы детского творчества. Огромный диагностический материал дает посещение семей школьника.

Практически всегда в классе есть дети, чье поведение отклоняется от принятых в обществе – им необходима профилактическая индивидуальная работа, которая невозможна без привлечения специалистов, например, из Республиканского центра молодежных инновационных и профилактических программ «Доверие».

Уровень профессионально-педагогических качеств позволяет мне добиваться устойчивых положительных результатов обученности учащихся. Качество знаний в моем 8А классе, в течение последних четырех лет в среднем составляет 50,0 %. Увеличился уровень познавательной активности: возросло количество участников олимпиад, возрос интерес к театрам, музеям, выставкам, улучшилась успеваемость. Возрос уровень самостоятельности: дети планируют коллективные трудовые дела, выступают с интересными предложениями о проведении досуга, несут ответственность за свою успеваемость и поведение, делятся с родителями своими успехами неудачами, серьезно относятся к своим обязанностям в классе…

Таким образом, можно утверждать, что образовательно-воспитательная система в классе и школе в целом ориентирована на следующие ценности: **культура, отчизна, труд, семья, здоровье.** А это невозможно без совместной работы со стороны родителей и педагогов школы.

ВОСПИТАНИЕ УЧАЩИХСЯ В ШКОЛЕ И ВОСПИТАНИЕ В СЕМЬЕ КАК ЕДИНЫЙ НЕРАЗРЫВНЫЙ ПРОЦЕСС

Никонова Резеда Рауфовна
МБОУ «Школа № 71 г.Казани
Учитель английского языка

Народная мудрость гласит:

«Каждый человек должен за свою жизнь
построить дом, посадить дерево, воспитать ребёнка…»

Построить дом? Может быть… Посадить дерево? И это не сложно… Воспитать ребёнка... А если не одного, а многих? Если посвятить себя самому дорогому на Земле – нашим детям, будущему.

В своей работе я стараюсь придерживаться принципа: классный руководитель – не над учениками, не перед ними, а вместе с ними, один из них.

Мне близки слова В.А. Сухомлинского: "Чтобы узнать ребенка, надо хорошо знать его семью".

Как вам известно, каждый учитель выстраивает свою систему взаимоотношений, ищет формы и методы работы с различными категориями родителей, ставит перед собой задачу изучить психологический климат в каждой семье, настроить родителей на взаимодействие, на желание увидеть в школе "большую хорошую семью".

Как я работаю с семьями учащихся? Направления и формы моей работы следующие: первое – это изучение семьи учащихся. На мой взгляд, для более продуктивной работы с родителями необходимо определить их типологию.

Знакомство с большей частью родителей учащихся началась еще в апреле-мае, когда дети заканчивали начальное образование. С набором детей в 1 класс я провела психолого-педагогическую диагностику родителей с помощью бесед, наблюдений, тестирования и анкетирования.

Результаты оказались следующими:
– Позитивно-ориентированные 72%
– Равнодушные 8%
– Творческие 18%
– Манипуляторы 12%

В соответствии с этим я определила формы организации воздействия с родителями. Это:

– Общешкольные родительские собрания
– Классные родительские собрания
– Лекции
– Конференции
– Практикумы
– Открытые уроки
– Круглые столы
– Индивидуальные встречи
– Посещение семьи

Основополагающими формами взаимодействия классного руководителя с семьей являются родительские собрания. На мой взгляд, в эпоху информационных технологий такая форма общения школы и семьи устарела. Родительские собрания, как правило, представляют собой монолог педагога, в котором он рассказывает об успехах или неудачах учащихся. Хотелось бы изменить такое положение так, чтобы родители не просто выступали в роли пассивных слушателей, а проявляли активность, делились, опытом воспитания, давали советы, строили общение. Формы проведения родительских собраний в среднем звене необходимо искать новые, так как у родителей пропадает интерес к новизне обучения и воспитания. Поэтому в своей работе я практикую проведение родительских собраний в виде родительских конференций.

Очень важно для продуктивной работы конференций, чтобы родители чётко знали сроки проведения родительских собраний, заранее получали расписание всех видов сотрудничества на учебный год. С темами конференций, датой их проведения и другими вопросами, а также новостями из классной жизни родители знакомятся через сайт класса. То есть такая форма работы с родителями (конференции) потребовала создание сайта класса, так как это очень дисциплинирует родителей и даёт понять, что школа целенаправленно занимается проблемами семьи и уделяет такому сотрудничеству большое внимание.

Идея создания сайта пришла к нам на одном из родительских конференций. Сайт класса – это прежде всего «лицо» класса, на которое можно и нужно смотреть, это и «рабочая лошадка», которая помогает мне в работе и с детьми, и с родителями.

Как же работает сайт класса? Сайт класса прежде всего ориентирован для работы только с родителями, поэтому информация сайта подобрана с учетом запросов современного родителя.

Данный сайт включает следующие разделы:

– «Наш класс», здесь имеется список учащихся 5А класса, адреса и другие данные;

– «Наши родители» и «Родительский комитет», где имеются все сведения о родителях класса, о членах родительского комитета, здесь они могут оставлять всю необходимую информацию друг для друга;

– «Наши учителя», где представлен полный список учителей-предметников нашего класса, ФИО, контактный телефон;

– «Пакуем чемоданы» – интересный раздел сайта. Наш класс имеет традицию ежегодно совместно с родителями выезжать в разные города. На следующий учебный год планируем поездку в Санкт-Петербург.

Подходим к одному из основных разделов, самый важный раздел сайта – это раздел «Родителям». Как было сказано выше, в своей работе я практикую проведение родительских конференций, тематика и сроки проведения указаны именно в этом разделе. Важно то, что здесь заранее размещено расписание всех видов сотрудничества на учебный год. Соответственно родители могут заранее распределить свое личное время, чтобы быть свободными в день проведений конференций, имеют возможность подготовится к ним (для меня важно, чтобы посещаемость конференций была 100%-ной). Здесь также представлена «Обратная связь», где родители имеют возможность оставлять комментарии относительно проведений конференции, организационных моментов, задавать вопросы.

Мне очень нравится раздел «Внимание». Это быстрый и функциональный способ информирования родителей. Мы часто передаем нужную информацию родителям через детей, однако практика доказывает, что не все дети своевременно ее передают, попросту забывают, а такой способ передачи является более действенным.

– «Фотогалерея», где родители могут посмотреть все фотографии поездок, мероприятий, фото будней школьной жизни своего ребенка;

– «Мероприятия» – этот раздел дает возможность быть в курсе всех проводимых мероприятий, конкурсов, акции и школьных дел класса.

– «Достижения». Каждый родитель стремится, чтобы его ребенок оказался в этом разделе, поэтому родители систематически информируют классного руководителя о достижениях своих детей, завоеванных даже за пределами школы. 100% учащихся нашего класса задействованы в кружках, и почти каждый из них имеет результаты;

– «Статьи». Здесь я выкладываю различного рода статьи, которые помогают в воспитании ребенка. Например, «Ребенок не слушается. Как привлечь внимание?», «Как сделать домашний труд для ребенка удоволь-

ствием», «Выбираем вид спорта для ребенка», «Опасности и риски подросткового возраста. Депрессия и суицид» и.т.д. Все эти статьи берутся из рекомендованного сайта «Я-родитель.ру.» (Ya-roditel.ru);

И наконец, раздел «Полезные ссылки». Зная психологию детей и будучи более компетентной в вопросах воспитания, в этом разделе я оставляю полезные ссылки для родителей по вопросам воспитания.

Большим плюсом является то, что сайт значительно экономит время и средства. Представьте себе, обзвонить 30 родителей по мобильному телефону?!! Сайт работает слаженно, родители довольны такой формой связи и информирования.

Не случайно я особую важность и значимость уделяю работе школы с семьей. Педагогический союз учителя и родителей – могучая воспитательная сила. Сотрудничество учителя с родителями является залогом успешной воспитательной деятельности с учащимися, так как семья оказывает значительное влияние на развитие личности ребенка. Задача в моей работе – сделать родителей активными участниками педагогического процесса, помочь осознать свою родительско-воспитательную миссию, как величайшую ответственность за будущее ребенка.

ВАЛЕОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СЕМЕЙНОГО ВОСПИТАНИЯ

Петрунникова Екатерина Геннадьевна
Заместитель директора по ВР
МБОУ СОШ № 25 г. Казани

Гимнастика, физические упражнения,
ходьба должны прочно войти в повседневный
быт каждого, кто хочет сохранить
работоспособность, здоровье, полноценную
и радостную жизнь.
(Гиппократ)

Валеология – это сохранение, укрепление, привитие навыков здорового образа жизни подрастающему поколению. В здоровье детей заложено наше будущее, поэтому перед педагогами, родителями и общественностью стоит задача воспитания здорового поколения. Но последние

статистические данные свидетельствуют о том, что за период обучения детей в школе состояние здоровья ухудшается в несколько раз. Поэтому в качестве основы нашей программы здоровьесбережения мы определили заботу о сохранении здоровья воспитанников. И воспитание это начинается с детского сада, семьи и начальной школы.

Актуальность данной программы:

Здоровье детей является социально значимым фактором по уровню которого судят о степени развитости и благополучия общества. В рамках федерального государственного образовательного стандарта происходит нацеленность и воспитание здорового поколения. Но статистические данные последних лет свидетельствуют о значительном увеличении в нашей стране числа детей, имеющих хронические заболевания, в том числе и нервно-психические нарушения, основными проявлениями которых являются гиперактивность, двигательные расстройства, дефицит внимания, трудности в обучении и межличностных отношениях. У гиперактивных детей отмечается повышенная агрессивность, склонность к демонстративному поведению, следствием чего является общее неприятие со стороны окружающих, педагогов и формирование негативной самооценки. Полноценное развитие гиперактивных детей невозможно без адаптивного физического воспитания со стороны педагогов и тесного сотрудничества с родителями. В своей работе мы определили более узкую проблему исследования, которая заключалась в разработке эффективных средств, организационно-методических приемов адаптивного физического воспитания, позволяющих увеличить двигательную активность, развивать физические качества, познавательные способности гиперактивных детей, что обусловило актуальность нашей программы.

Цели программы:

– Режим учебных занятий предусматривает обучение с 8.00 часов утра, все классы обучаются в 1 смену. Наличие классных комнат у учащихся 1-4 классов дает возможность организовать оптимальный питьевой режим (бутылированная вода, наличие горячего питания на протяжении всего учебного дня), соблюдение правил гигиены, создание зоны отдыха. В 1-4 классах установлены парты, регулируемые по высоте. В школе соблюдается санитарно-гигиенический режим, рационально организована двигательная активность, питание, учебный процесс.

– создание в школе организационно – педагогических, материально -технических, санитарно – гигиенических и других условий здоровья сбережения, учитывающих индивидуальные показатели состояния здоровья участников образовательного процесса;

– повышение эффективности процесса адаптивного физического воспитания гиперактивных детей на основе использования физических упражнений высокой интенсивности в школе и дома.

Задачи программы:

– четкое отслеживание санитарно-гигиенического состояния школы;

– нормирование учебной нагрузки, объема домашних заданий, контроль режима дня со стороны родителей;

– освоение педагогами новых методов деятельности в процессе обучения школьников, использование технологий урока, сберегающих здоровье учащихся;

– планомерная организация полноценного сбалансированного питания учащихся;

– развитие психолого-медико-педагогической службы школы для своевременной профилактики психологического и физического состояния учащихся, обучение родителей;

– разработка методику адаптивного физического воспитания с использованием физических упражнений высокой интенсивности для улучшения психофизического состояния гиперактивных детей.

Участники программы:

– Учащиеся 1-4 классов

– педагогическое сообщество

– родители

– социальные партнеры (Детская поликлиника №7, стоматологическая поликлиникой №2)

Срок реализации программы: 3 года

Школьная стратегия содействия здоровью предполагает вовлечение и сотрудничество с другими учебными учреждениями района и города.

Направление работы

Оздоровительная инфраструктура:

3 урока физической культуры по базисному учебному плану школы, физкультминутки в начальной школе через каждые 20 минут занятий по мере утомляемости, физ.зарядка для глаз в 10.25 и в 12.25; подвижные игры на ***переменах*** в начальной школе, уроки здоровья, 1 раз в неделю классный час, посвящённый ЗОЖ в среднем звене, спортивный час в группе продлённого дня, вовлечение родителей в традиционные мероприятия школы, посвященные ЗОЖ (день здоровья, игра «Зарница», весёлые старты, «Снежень»

С категорией гиперактивных детей разработан комплекс упражнений гимнастики под музыку (со словами и движениями).

Подвижные игры предоставляли гиперактивным детям двигательную свободу, которая со временем выходила за пределы удовлетворения функциональной потребности и принимала характер самостоятельно планируемой деятельности.

Реализация программы направлена на формирование у учащихся культуры отношения к своему здоровью, что включает в себя:

Ожидаемые конечные результаты программы:

– повышение функциональных возможностей организма учащихся, развитие физического потенциала школьников;

– повышение приоритета здорового образа жизни;

– повышение уровня самостоятельности и активности школьников;

– повышение профессиональной компетенции и заинтересованности педагогов и родителей в сохранении и укреплении здоровья школьников.

Повышение уровня концентрации внимания на 8%; усидчивости на 5%; Объём внимания вырос на 45%; слуховая память улучшилась на 35%.

СОТРУДНИЧЕСТВО СЕМЬИ И ШКОЛЫ В УСПЕШНОМ ОБУЧЕНИИ И ВОСПИТАНИИ РЕБЕНКА

Тухфеевой Е.В.

Заместитель директора по УВР

МБОУ СОШ №25 г. Казани

Воспитание детей – конституционная обязанность родителей. Они призваны всемерно укреплять авторитет школы и учителя, воспитывать детей в духе уважения и любви к труду, подготавливать их к общественно полезной деятельности, приучать к дисциплине, заботиться об их физическом развитии и укреплении здоровья, стимулировать их к учению и осознанному выбору профессии. Естественно, что школа должна использовать эту помощь со стороны семьи.

Школа располагает квалифицированными кадрами педагогов и строит учебно-воспитательную работу на научно-педагогической основе. Учитывая то, что в ряде случаев родители не обладают необходимыми знаниями в области педагогики и психологии, школа призвана оказывать им надлежащую научно-методическую помощь, способствовать повы-

шению культуры семейного воспитания. Нельзя воспитывать детей, не воспитывать их родителей.

Весьма важно, чтобы родители хорошо осознавали целевые установки воспитания, в основе которого лежит необходимость гражданского формирования личности, и обращали внимание не только на учебную работу детей, но и проявляли повседневную заботу об их трудовой и технической подготовке, физическом, нравственном и эстетическом воспитании. Не секрет, что некоторые родители основные усилия сосредоточивают лишь на повышении успеваемости детей и не придают должного значения другим сторонам их развития.

В нашей школе работа с родителями активно ведется через общешкольные и классные родительские собрания, индивидуальную работу. На общешкольных родительских собраниях, которые проводятся обычно два-три раза в год, обсуждаются наиболее актуальные проблемы совершенствования учебно-воспитательной работы семьи и школы, а также текущие вопросы обучения и воспитания учащихся. Так, родительские собрания посвящаются обсуждению задач и мероприятий по повышению качества знаний учащихся, улучшению трудового воспитания и профессиональной ориентации школьников и т.д. Нередко ставятся научно-педагогические вопросы воспитательной работы в семье, например: о роли авторитета родителей в воспитании, об акселерации развития учащихся и ее влиянии на воспитание и т.д. Классные родительские собрания иной раз полезно проводить вместе с учащимися. В таких случаях создается особая психологическая атмосфера, повышающая ответственность, как детей, так и родителей за решение поставленной задачи.

В работе нашей школы с семьей большое место занимает деятельность родительских комитетов, которые оказывают помощь школе в решении довольно широкого круга вопросов. Они способствуют установлению связей родителей со школой, участвуют в расширении материальной базы для трудового и технического обучения, а также профессиональной ориентации школьников. Они также организуют обмен опытом семейного воспитания, популяризируют педагогическую литературу среди родителей, вместе с руководством школы проводят родительские собрания.

Наконец, организационно-педагогическая работа школы включает поддержание контактов с ЖКХ, промышленными предприятиями, где работают родители, поликлиникой, центрами психологической помощи учащимся, центром содействия семьи и детям, социально-правовой защиты несовершеннолетних, КДН.

Следует подчеркнуть, что влияние школы во многом зависит от того, в какой мере школа ставит перед родителями конкретные задачи, дает методические советы и рекомендации по их решению.

АТА-АНА – БЕРЕНЧЕ УКЫТУЧЫ

Хөснелгатина Миләүшә Әмирулла кызы
Аксубай муниципаль районы
МБГУ "Шәрбән төп мәктәбе"
I категорияле тәрбия эшләре
буенча директор урынбасары

Балалар гаиләнең көзгесе. Шәхси үзенчәлекләре булуга карамастан, балаларда гаиләнең холкы чагыла. Гаилә дөньясы– ул әти һәм әни, сеңел һәм энеләр яши торган дөнья. Һәр бала гаилә тормышы аша зур дөнья белән таныша. Бала анда яхшыны да, начарны да, вөҗданлык һәм тәрбиясезлекне дә күрә. Кешенең формалашуы авыр һәм күп көч сорый торган хезмәт. Тәрбия эшендә вак нәрсәләр юк, монда барысы да бала күңелендә күпмедер дәрәҗәдә эз калдыра. Аз гына күреп җиткермәдеңме – кеше туры юлдан читкә тайпылырга мөмкин. Үзара хөрмәт һәм ышаныч хөкем сөргән, хезмәт яраткан гаиләләрдә яхшы яки начар эшләре өчен үзе җавап бирергә тиешлеген инанган кеше үсә. Бала, кечкенә чактан ук, ярамаган эшләр өчен җавап бирелəчәген белергә тиеш. Әкренләп аның психикасында тыя торган киртәләр барлыкка килә, соңрак психик карашы формалаша. Законны хөрмәт итү гаиләдә тәрбияләнергә тиеш. Биредә әти белән әни – бала өчен беренче укытучы. Аларны үз эшләренә, әйткән сүзләренә, бурычларына мөнәсәбәте бала өчен үрнәк. Балалар үсеп җиткәнче, вакытларының күп өлешен ата – аналары янында уздырган бер чорда аларга урамда ничек тәртипле булырга, табигатьне ничек сакларга, авыруларга, картларга ничек ярдәм итәргә кирәклеген турыдан – туры өйрәтергә зур мөмкинлекләр бар. Ата – ана мәхәббәте баланы киң күңелле, ягымлы, ачык йөзле итә. Шушы мәхәббәт җылысы балада намуслылык, йомшак күңеллелек тәрбияли.Ләкин баланы бик нык ярата торган гаиләләр дә чама белергә тиеш. Югыйсә үзенең ихтыяҗларын канәгатьләндерүдән баш тарта алмый торган кеше үсәргә мөмкин.

Яшүсмернең ничек гаепләнүчеләр эскәмиясенә эләгүен билгеләү кайвакыт читен була. Әмма күп очракта моңа китергән сәбәп – балага

күз – колак булмау. Тәрбия һәм баланы күздә тоту, үзара нык бәйләнгән булсалар да икесе ике күренеш. Тәрбия һәрвакыт актив була, әмма аны күңел кайтаргыч-ка әйләндермәскә кирәк. Балалар тормышыннан аерылмау, аны кызыксынып һәм игътибар белән күзәтү, кирәк очракта гына катнашу зарур. Кечкенәләр моңа мохтаҗ. Алар тормышта очрый торган куркыныч хәлләр белән таныш түгел. Яшүсмерне исә тагын да катлаулырак хәвефләр: кайчакларда зуррак малайларның шикле геройлыкларына охшарга тырышу, маҗараларга ашкынып тору, котырту сагалап тора. Яшүсмернең яшәвен күзәтмәсә, өлкән кеше катлаулы хәлдә кала, кыен мизгелләрдә аңа ярдәм итү мөмкинлеген югалта. Яшүсмер үз чиратында, өлкәннәрнең үзен күзәтмәвен белеп, кылган гамәлләре өчен кемдер каршында җавап бирү кирәклеген тоймый башлый.Чит кешеләр йогынтысына тиз бирелә. Баланың өлкәннәр күзәтүеннән башка иректе тормышы аны мәктәптән аера, урам иркенә ташлый, тайгак юлга этәрә. Күзәтүсезлек тагын шуның белән дә куркыныч: яшүсмерләрнең кайберләре әхлакый яктан гарипләнгән хәлдә тормышка аяк атлый. Мондый очракларда ата – аналар үзләренең эштә булуларын сылтау итеп куялар. Ләкин һәммә кеше дә эшли бит, шуңа да карамастан, күп гаиләләр балалар белән мөнәбәсәтләрен үрнәк итеп оештыралар. Балалар ата-аналар тормышына комачаулык итә дип санаган гаиләләрдә әлеге дә баягы эш күплек аклану чарасы булып калкып чыга.

Сорашып-белешүләр нәтиҗәсе шуны күрсәтә: яшүсмерләрнең закон бозуларының яртысыннан күбрәге 22 сәгатьтән соң, ягъни ата – аналар өйдә чакта эшләнә. Җинаять – ул кешенең үз-үзен тотышының чиге, соңгы баскычы. Ә бит барысы да ата – аналарның бала кечкенә чакта ук менә болай фикер йөртүеннән килеп чыга: «Малайга мыек чыгып килә, нигә хәзер аның белән мәшәкатьнергә? Исең киткән икән, бераз шаярып алган...» Болай да була: малай начар укый, ялкаулыкка бирелә, урамда тәртип боза, берәр чит кеше аңа сүз әйтсә, әти белән әни шундук аны яклап чыга. Яклау тупас хурлауга һәм янауга кайтып кала. Ә малай боларның бөтенесен дә ишетеп тора. Ата-аналарның үз балаларына карата таләпсез, юл куючан мөнәсәбәте зур зарар китерә, тотнаксызлыкка илтә. Кичә малай тупас җавап кайтарды, начар сүз әйтте. Бүген ачуланып, әбисенә кулын селтәде. Ә иртәгә кечкенәләрнең хәтерен калдырыр, үзеннән көчсезләрне кыйнар... Иң куркынычы шул:өйдә миһербансыз кеше үсә, аның өчен тормышта изге бернәрсә дә булмаячак. Әгәр сезнең балагызда эгоизм, ялкаулык, ялганлау кебек начар сыйфатлар күренсә,бу – хәвефле сигнал. Әлеге сыйфатлардан шәфкатьсезлеккә ерак калмый. Шәфкатьсезлек кансызлыкны китереп чыгара. Закон ата– аналарга балаларын тәрбияләү җаваплылыгын йөкли. Шул

җаваплылык тойгысы әти һәм әнине тәҗрибәле педагогларга киңәш сорап мөрәҗәгать итәргә, өстәмә педагогик әдәбият укырга мәҗбүр итә. Педагогик белем булмау ата-аналарны бала тәрбияләү җаваплылыгыннан азат итми. Гаиләдә үзара мөнәсәбәтләрне җайга салганда әхлак һәм хокук нормалары бик тыгыз үрелә. Ата-аналарның хокуклары да, бурычлары да бар. Алар үзара бик нык бәйләнгән. Бурычларын үтәп, ата-аналар баланы шәхси тәр бияләү хокукын тормышка ашыралар. Ата-аналарның хокуклары балалар мәнфәгатьләренә каршы килеп тормышка ашырыла алмый. Ата – аналар тәрбия эше белән шөгыльләнүне үз эшләре итеп кенә карый алмыйлар. Бу аларның иҗтимагый һәм дәүләткүләм бурычлары, моның өчен алар закон каршында шәхси җавап бирәләр. «Мине ничек тәрбияләгәннәр, мин дә шулай тәрбиялим» дигән караш һәрвакыт дөрес караш түгел. Әлбәттә, элекке тәҗрибә әһәмиятле, әмма шартларның үзгәрүен, мәгълүматның артуын һәм башка нәрсәләрне исәпкә алмый ярамый. Балалар, үскән саен, аларның белемнәре дә, танышлары да арта. Мондый күренеш табигый хәл. «Кечкенә баланың мәшәкате дә кечкенә, балалар зурайгач мәшәкате дә арта» дип халык бик дөрес әйткән. Үз балаларының ни белән кызыксынуларын, аларның даими шөгыль һәм ял итү урыннарын белгән, укытучылары, иптәшләре һәм аларның гаиләләре белән бәйләнештә булган ата – аналар балаларының ничек яшәгәнен күреп торалар. Баланың шәхес булып формалашуы, иң беренче чиратта, гаилә тәрбиясенә бәйләнгән. Ата-ана – беренче укытучы. Тәрбия кылу өчен үзеңә тәрбияле булырга кирәк.

РОЛЬ СУБЪЕКТОВ ПРОФИЛАКТИКИ БЕЗНАДЗОРНОСТИ И ПРАВОНАРУШЕНИЙ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В ВЫЯВЛЕНИИ И КОРРЕКЦИИ СЕМЕЙНОГО НЕБЛАГОПОЛУЧИЯ

Якимова Г.Ю.
Главный специалист КДН и ЗП Авиастроительного
и Ново-Савиновского районов г. Казани

Принято считать, что неблагополучная семья – это семья, где родители ведут асоциальный образ жизни. Пьянство и алкоголизм, наркомания родителей – наиболее часто встречающиеся признаки семейного неблагополучия.

Но для ребенка неблагополучная семья – это не синоним асоциальной семьи. Существует великое множество семей, о которых ничего плохого не скажешь с формальной точки зрения, но, тем не менее, для данного ребенка эта семья является неблагополучной. В последние годы социальное сиротство, безнадзорность стали устойчивым социальным явлением. Зачастую некоторые родители, а таких немало, считают, что воспитанием их детей должны заниматься все, только не они сами: детский сад, школа, общественность, мотивируя тем, что большую часть времени их чада проводят вне дома. Формальное исполнение родительских обязанностей в сочетании с высокой латентностью домашнего насилия (не только физического), пренебрежением потребностями детей, жестоким обращением – с подобными фактами мы сталкиваемся при работе с семьями, благополучными на первый взгляд.

В нашей стране с 90-х годов прошлого века формировалась структура субъектов системы профилактики безнадзорности и правонарушений несовершеннолетних. Однако родителям в этой системе отводилась лишь номинальная роль. И лишь в 2012 году в «Национальной стратегии действий в интересах детей на 2012 – 2017 годы» (далее, утвержденной Указом Президента РФ, в рамках мер, направленных на формирование безопасного и комфортного семейного окружения для детей озвучивается приоритет ответственного родительства.

В то же время в числе основных проблем в сфере детства отмечаются распространенность семейного неблагополучия, жестокого обращения с детьми и всех форм насилия в отношении детей. Низкая эффективность профилактической работы с неблагополучными семьями и детьми, распространенность практики лишения родительских прав и социального сиротства.

На некоторых аспектах взаимодействия субъектов системы профилактики по выявлению и коррекции семейного неблагополучия я и хочу остановиться.

Согласно Федеральному закону от 24 июня 1999 г. N 120-ФЗ «Об основах системы профилактики безнадзорности и правонарушений несовершеннолетних в систему профилактики безнадзорности и правонарушений несовершеннолетних входят:

– комиссии по делам несовершеннолетних и защите их прав,

– органы управления социальной защитой населения,

– федеральные органы государственной власти и органы государственной власти субъектов Российской Федерации, осуществляющие государственное управление в сфере образования, и органы местного са-

моуправления, осуществляющие управление в сфере образования (далее – органы, осуществляющие управление в сфере образования),

– органы опеки и попечительства,

– органы по делам молодежи,

– органы управления здравоохранением,

– органы службы занятости,

– органы внутренних дел,

– органы по контролю за оборотом наркотических средств и психотропных веществ,

– учреждения уголовно-исполнительной системы (следственные изоляторы,

– воспитательные колонии и уголовно-исполнительные инспекции).

Рассмотрим проблему взаимодействия с точки зрения: семья и школа. Практика показывает, что не во всех учреждениях образования имеется четкое представление о том, с кем и как нужно строить работу по выявлению и профилактике семейного неблагополучия.

Остановимся на работе Муниципального социально-реабилитационного консилиума, цель которого – разработка и реализация индивидуального плана межведомственных мероприятий по реабилитации семей и детей, находящихся в социально опасном положении.

На базе КДНиЗП работают два МСРК – Авиастроительного и Ново-Савиновского районов. В состав обоих консилиумов входят ответственный секретарь КДНиЗП, начальник отдела по опеке и попечительству, районный педиатр. Кроме того, в каждый районный консилиум входят Начальники ПДН, специалисты районных Центров занятости, заведующие отделениями социальной помощи семье и детям (ГАУСО ЦСОН), которые и являются центром ответственности по реализации ИПР. Также на заседания МСРК приглашаются, в зависимости от необходимости, представители управляющих кампаний, социальные работники поликлиник, педагоги, другие заинтересованные лица.

По итогам 12 месяцев 2013 года в Авиастроительном районе на межведомственном социальном патронате состоит: 39 семей, в которых проживает 72 несовершеннолетних, в Ново-Савиновском районе 48 семей, в которых проживает 76 несовершеннолетних.

В течение 12 месяцев 2013 года по Авиастроительному району снято с межведомственного патроната 16 семей (34 несовершеннолетних), из них с положительной реабилитацией 14 семей (29 несовершеннолетних). По Ново-Савиновскому району снято 29 семьи (57 несовершеннолетних), из них с положительной реабилитацией 24 семьи (41 несовершеннолетних).

Положительная реабилитация означает улучшение обстановки в семье, выход из социально-опасного положения. Как правило, данные семьи переводятся с патроната на клиентское обслуживание отделением социальной помощи. Еще раз подчеркну, что МСРК работает с семьями, находящимися в социально-опасном положении. Однако семейное неблагополучие эффективнее предупредить, чем корректировать. Чем раньше мы сможем помочь, тем больше шансов на счастливое детство будет у наших детей.

БАЛЫК БИСТӘСЕ 2 НЧЕ УРТА ГОМУМИ БЕЛЕМ БИРҮ МӘКТӘБЕНЕҢ ТАТАР ТЕЛЕ ҺӘМ ӘДӘБИЯТЫ УКЫТУЧЫЛАРЫ ЭШЧӘНЛЕГЕ

Татар теле һәм әдәбияты укытучылары:
Якупова Раушания Галимулловна
Хәлилова Гөлүсә Зөфәровна

Татар теле һәм әдәбияты укытучылары “Төрле яклап камилләшкән, сәләтле, үз-үзен яклый алырлык, белемле шәхес тәрбияләү методик темасы буенча эшләделәр. Ел дәвамында нәтиҗәле эшләп, укытучылар түбәндәге уңышларга иреште:

Укытучылар: “Татар теле һәм әдәбияты дәресләрендә инновацион технологияләр кулланып үткәрелгән дәрес эшкәтмәсе”(Исмәгыйлова Н.Ә. “Район мәгариф бүлеге грамотасы);

“Мәгариф” журналы оештырган республикакүләм “Без – Тукайлы халык” бәйге (Хәлилова Г.З. Диплом);

Г.Тукайның 125 еллыгына “Театр көне” фестивале. Т.Миңнуллин “Әниләр һәм бәбиләр”спектакленнән өзек (коллективка 1 нче урын, диплом);

“Иң яхшы укытучы” конкурсы (Фатыйхова Р.Н., Бәдертдинова В.Н.,Исмәгыйлева Н.Ә.,Шиһапова А.Ш, грант алдылар).

Олимпиада нәтиҗәләре (республика туры):

Сыйн.	Укучыны	Фән	Төркеме	урын	Укытучы
9	Кәримова А.	Әдәбият	Татар	9	Шиһапова А.Ш.
11	Назарова	Татар теле	Рус	3	Шиһапова А.Ш

Укучылар:

№	Чара	Номинация (тема)	Укучы	Урын	Укытучы
1	Фәнни-тикшеренү эше	“Г.Исхакый әсәрләрендә гаилә мәсьәләсе	Шириязданова Д.	III (р)	Исмәгыйлова Н.Ә.
2			Исмәгыйлова, Диярова, Бәширова	Сертификат	Исмәгыйлова Н.Ә.
5		II тур	Әлмиева А.	Серт. Рес.	Шиһапова А.Ш.
6	“Тукайның тылсымлы сүзе” (район)	Әсәрне сәхнәләш-терү	“Ләйсән” театр төркеме	1 (р-н)	Шиһапова А.Ш.
7		Нәфис сүз	Минневәлиев Б.	3	Исмәгыйлова Н.Ә.
8		Нәфис сүз	Һашимова Л.	3	Вагыйзова Р.Г.
9		Рәсем	Бозина	1	Бәдертдинова В.Н
12	“Туган як серләре” (район)	Викторина	Гарифуллина Г. Хәбибуллина Г. Зиннәтуллин Р.	I(р-н)	Исмәгыйлова Н.Ә. Хәлилова Г.З.
13	“Созвездие –Йолдызлык 2011”(район)	конферанс	Шәрипов А.	Грамота (р-н) Зона-грамота	Хәлилова Г.З
14	“Созвездие –Йолдызлык 2011”(район)	конферанс	Гатауллина Л.	Грамота (р-н)	Шиһапова А.Ш.

Татар теле һәм әдәбияты укытучылары тарафыннан укучылар белән бергә мәктәптә түбәндәге чаралар уздырылды:

* А.Хәмзин һәм А.Хәмзина белән очрашу;
* Г.Маликова һәм Г.Маликов белән очрашу;
* Х.Туфанның тууына 110 ел тулу уңаеннан” Кайсыгызның кулы җылы” әдәби-музыкаль композиция; (Исмәгыйлова Н.Ә.)

* “Әхлаклы, камил шәхес тәрбияләү – милләтебезнең төп бурычы” темасына районкүләм семинарда укытучылар ачык дәресләр биделәр: Якупова Р.Г., Бәдертдинова В.Н.,Хафизова Р.М. “Эшең ямьле, ашың тәмле булсын”; Фатыйхова Р.Н., Мамакова Р.М., Хәлилова Г.З. “Сәламәт тәндә-сәламәт акыл”; семинарда чыгышлар ясалды: “Әхлак тәрбиясе бирүдә тел һәм әдәбият дәресләренең роле” Хәлилова Г.З, Әдәбият дәресләрендә – әхлак тәрбисе” Якупова Р.Г.”, Рус төркемнәрендә әхлак тәрбиясе” Мамакова Р.М.

Мәктәптә истәлекле көннәрне билгеләп төрле кичәләр үткәрәбез:

* Халыкара туган тел көне;

* М.Җәлилнең тууына 115 ел тулу уңаеннаң” Үлемне җиңгән җырлар” әдәби-музыкаль кичә;

* “Нәүрүз “ бәйрәме (Республикакүләм)

* Тукайның 125 еллыгына:

“Күңелләрдә – Тукай” әдәби-музыкаль композиция;

“Без –Тукайлы халык мәңгегә” дип исемләнгән “ Йолдызлы сәгать”.

“Тукай яши күңелләрдә” – ачык дәрес, 4В сыйныфы. (Укытучы: Хафизова Р.М.)

*Мәктәптә татар теле һәм әдәбияты укытучылары һәм укучылар тарафыннан “Балкыш” газетасы чыгып килә.

Ел дәвамында татар теле һәм әдәбияты укытучылары үзләренең эш тәҗрибәләре белән матбугат битләрендә дә уртаклаштылар: ” Әхлаклы шәхесләр тәрбиялик” “Күңелләрдә Тукай”, Хәбибуллина Р.Н., “Мин татарча сөйләшәм” Хәлилова Г.З. “Авыл офыклары”; “Ял сәгатьләрендә” рубрикасында. “Ноутбук һәм укытучы хезмәте” “Мәгърифәт”.

Укытучылар район семинарларында, педагогик укуларда, фәнни-гамәли конференцияләрдә дә актив катнаштылар, тәҗрибәләре белән уртаклаштылар.

(Чыгышлар җыентыкта басылып чыкты)

* Идрис Зөлмөхәммәтнең тууына 360 ел тулу уңаеннан фәнни-гамәли семинар. (Якупова Р.Г., Хәлилова Г.З., Шиһапова А.Ш., Исмәгыйлова Н.Ә.);

* “Татар мәгърифәтчелек әдәбияты һәм әхлак тәрбиясе бирү мәсьәләләре” темасына фәнни-гамәли республика семинары. (Хәлилова Г.З., Якупова Р.Г., Хәбибуллина Р.Н.)

* Ризаэддин Фәхреддин мирасын укыту-тәрбия эшендә куллану “ темасына VIII республикакүләм педагогик укулар (Хәлилова Г.З, Якупова Р.Г.)

* ”Туган тел форумы” (Исмәгыйлова Н.Ә.)

Татар теле укытучылары үзләренең иҗат лабораторияләрен, портфолиоларын тулыландыру өстендә дә системалы эшлиләр, методик кулланмалар алалар, дидактик материаллар(тестлар) туплыйлар һәм дәресләрдә актив кулланалар. Нәтиҗә ясап шуны әйтәсе килә, укытучыларыбызның һәрберсе заман куйган таләпләрне искә алып, укучыларга төпле белем һәм тәрбия бирү өчен иҗади эшләргә омтыла.

МӘКТӘПТӘ МЕТОДИК БЕРЛӘШМӘ ЭШЕН ОЕШТЫРУ

Гайнетдинова Равия Мирзахан кызы,
Кәримуллина Миннегөл Хәбибрахман кызы,
Фәйзуллина Рәзинә Вәлимөхәмәт кызы
Балык Бистәсе муниципаль районы
Шомбыт урта гомуми белем бирү мәктәбе
татар теле һәм әдәбияты укытучылары

Укытучының педагогик осталыгын күтәрүдә мәктәптә методик эшнең дөрес оештырылуы, аның сыйфаты зур әһәмияткә ия. Һәр мөгаллим үзенең педагогик эшчәнлегендә югары нәтиҗәләргә ирешергә омтыла.

Методик берләшмә утырышларын уздырганда, эш эчтәлеген һәм төрләрен укытучыларның теләкләрен һәм ихтыяҗларын истә тотып сайларга кирәк. Татар теле һәм әдәбияты укытучыларының методик берләшмәләр утырышларында түбәндәге темалар тикшерелергә мөмкин:

– укытуда инновацион технологияләр;

– укыту тәрбия эшендә диагностика һәм нәтиҗәләрне алдан планлаштыру;

– педагогика, психология фәненең соңгы казанышларын, яңалыкларын өйрәнү, эш практикасына кертү;

– татар теле курсының аерым темаларын өйрәнү методикасы;

– укучы шәхесен формалаштыруда һәм рухи яктан үстерүдә милли-төбәк компонентының әһәмияте.

Без методик берләшмә эшендә түбәндәге эш формаларын кулланабыз:

– тәҗрибәле мөгаллимнәрнең укыту методларын һәм алымнарын гамәлдә куллану методикасынһәм эчтәлеген күрсәтүче иҗади отчетларын тыңлау;

– түгәрәк өстәл, дискуссия, теоретик семинар(доклад, чыгышлар);
– ачык дәресләр, эшлекле уеннар, вакытлы матбугатка күзәтү ясау һ.б.

Бүгенге көндә татар теле һәм әдәбияты укытучысының җаваплылыгы артты. Мәктәптә укытылган дистәләгән фәннәр арасында балага татар телен абруйлы итеп өйрәтү, балада шушы фәнгә карата гомер буена җитәрлек горурлык хисе тәрбияләү, туган тел матурлыгын онытылмаслык итеп күңеленә сеңдерү дә бик мөһим максатларның берсе.

Без, татар теле һәм әдәбияты укытучылары, төрле район һәм республика күләмендәге конференцияләрдә чыгышлар ясыйбыз, семинарларда катнашып, тәҗрибә уртаклашабыз һәм туплыйбыз, татар теле һәм әдәбияты атналыклары үткәрәбез, милләтебезнең күренекле шәхесләре белән очрашулар оештырабыз, авыл китапханәләре һәм мәдәният йортлары белән тыгыз элемтәдә торабыз.

БЕЛЕМ ҮЗЛӘШТЕРҮДӘ УКУЧЫЛАР ЭШЧӘНЛЕГЕН ЯҢАЧА ОЕШТЫРУ

Гарапшина Лилия Альберт кызы
Казан шәһәре Совет районы
171 нче мәктәпнең татар теле
һәм әдәбияты укытучысы

Белем бирүдә федераль дәүләт белем бирү стандарты заманча дәрес оештыруга үзенең таләпләрен куя. 2011 нче елда Татарстан Республикасы Мәгариф һәм фән министрлыгы белем бирү сыйфатын һәм укытучыларның һөнәри осталыгын арттыру ниятеннән “Educare” Сингапур компаниясе белән берлектә әзерләнгән проект кабул иттеләр. Тәҗрибәле укытучылар әйтүенчә, Сингапур методикасы америка галиме Кэгэн һәм рус галиме Вернадский педагогикасына нигезләнгән,шулай ук, М.Мәхмүтовның “Проблемалы укыту”, Ә.Рәхимовның “Иҗади үсеш технологиясе” укыту алымнарына охшашлыгы да бар. Әйе, бу фикер белән килешмичә мөмкин түгел. Чөнки без проблемалы укыту технологиясен куллана идек инде. Сингапур методикасына нигезләнеп үткәргән дәресләр дә уңышлы узалар.

Минем максатым – укучыга әзер материалны бирү түгел, пассив тыңлаучыларны актив катнашучыларга, эзләнүчеләргә әверелдерү,

аларның индивидуаль үсешен, иҗади сәләтен үстерү өчен шартлар тудыру. Дәрестә төркемләп эшләү алымын кулланам. Бу алым укучыларны бергәләп фикерләшә белергә, бер-берсен бүлдермичә тыңларга өйрәтә. Укучыларның активлыгы, кызыксынучанлыгы арта, аралаша белү күнекмәләре үсә. Бу дәресләрдә теоретик белем генә бирелми, ә алган белемнәрне тормышта төрле ситуацияләрдә кулланырга өйрәтелә. Укучылар үзара хезмәттәшлеккә, командада эшләүгә өйрәнәләр, критик һәм креатив уйлау серләренә төшенәләр,үзүсешкә ирешәләр. Төркемнәрдә эшләү нәтиҗәсендә, укучыларның барысыда күмәк эшкә җәлеп ителә: һәр укучы дәрестә укый, яза, уйлый, уйный.

Әлбәттә, дәреснең төп этаплары үзгәрми, бары тик уен формалары, интерактив эш алымнары өстәлә. Дәресләрдә кулланган берничә структурага тукталып үтәм. Corners структурасы – укучылар үзләре сайлаган җавап варианты буенча төркемнәргә җыелалар һәм ни өчен шунда җыелуларының сәбәбен аңлаталар; Mix Pair Share структурасы –көй астында үзләренә пар эзлиләр һәм бер – берсенә информация бирәләр (бу алым тулы класс белән эшләүне, укучыларны бер-берсенә якынайтуны күз алдында тота); Frayer Model структурасы – укучылар бирелгән төшенчәне төрле яклап өйрәнәләр: мәҗбүри булган һәм мәҗбүри булмаган билгеләрен язалар, мисаллар һәм капма-каршы мисаллар белән дәлиллиләр (башка фәннәр белән бәйләнеш туа, танып-белү эшчәнлеге арта); RAFT структурасы – проект эше һәм аны яклау (укучылар яратып эшли торган алым) һәр укучы эшкә кушыла,фантазия һәм иҗадилык чагыла.

Йомгаклап шуны әйтәсе килә: без, укытучылар, көнбатыш һәм көнчыгыш илләреннән үрнәк итеп алган алымнарның нигезенә милли-мәдәни традицияләребезне салып, аны гасырлар буе яшәгән халык педагогикасына яраштырып, алга барырга тиешбез.

ПРОЕКТ ЭШЕ

ЯҢА БУЫН СТАНДАРТЛАРЫ ШАРТЛАРЫНДА ЗАМАНЧА ДӘРЕС ЭШКӘРТМӘСЕ

(Бәйлек һәм бәйлек сүзләр, 5 сыйныф, рус төркеме)

Гыйләҗева Әлфия Камил кызы
Бөгелмә муниципаль бюджет белем
бирү учреждениесе 2 нче лицейның
югары квалификация категорияле
татар теле һәм әдәбияты укытучысы

Яңа буын стандартлары укучыларга төпле белем бирүне генә түгел, ә аларны өйрәтүне, укучыларда алган белемнәрен тормышта куллану күнекмәләре булдыруны максат итеп куя. Димәк, бездән, татар теле һәм әдәбияты укытучыларыннан да, белем бирүнең яңа алымнарын һәм методларын кулланып эш итү, бүгенге таләпләргә җавап бирә торган дәресләр оештыру таләп ителә.

Бүген сезнең игътибарыгызга 5 сыйныфта рус телле укучылар белән уздырылган “Бәйлек сүзләр” исемле заманча дәрес эшкәртмәсе проектын тәкъдим итәм. Өстендә, астында, янында, артында, алдында... сүзләре үзләренең тулы мәгънәләрендә генә түгел, бәлки иярүче кисәкләрне ияртүче кисәкләргә бәйләү өчен килгәннәр, шуңа күрә алар бәйлек сүзләр дип атала. Бәйлек сүз булып урын-ара мөнәсәбәтләрне белдерә торган исемнәр йөри. Бу темага бер генә сәгать каралган, шуңа күрә төп максатым – бәйлек, бәйлек сүзләрне сөйләмдә урынлы куллануга ирешү. Татар һәм рус җөмләләрендә сүзләрне үзара бәйләү закончалыклары күпкә аерыла. Менә шуны укучылыр аңлап калырга тиеш.

Максат:

Рус телле балаларны татарча матур итеп сөйләшергә өйрәтү, бәйлек, бәйлек сүзләрне сөйләмдә урынлы куллануга ирешү..

Бурычлар:

1) Бәйлек сүзләрне сөйләмдә куллану күнекмәләрен ныгыту, бәйлек сүзләрнең мәгънәсен аңлап үзләштерү һәм сөйләмдә кулланырга ирешү, сүз байлыгын арттыру.

2) Логик фикерләү, аралаша белү сәләтен үстерү.

3) Юл йөрү кагыйдәләрен искә төшерү, ныгыту,үз сәламәтлекләрен сакчыл караш тәрбияләү.

Максатчан группа:
5 нче сыйныф укучылары, рус төркеме

Тормышка ашыру вакыты:
Октябрь ае

Тормышка ашыру урыны: Бөгелмә муниципаль бюджет белем бирү учреждениесе 2 нче лицей, татар теле һәм әдәбияты кабинеты

Тормышка ашыру этаплары:
Әзерлек этабы:
– темага караган материаллар эзләү.
– презентация төзү;
– дәрес эшкәртмәсе төзү.

Тормышка ашыру өчен кирәкле булган ресурслар:
– Ноутбук, проектор, экран, презентация,сүзлекләр...
– Р. З. Хәйдәрова “Татар теле, 5 нче сыйныф” дәреслеге.

Шәхескә кагылышлы нәтиҗәләр:
– туган телебезгә хөрмәт белән карау, ихтирам хисләре тәрбияләү;
– дөрес сөйләм формалаштырырга омтылыш булдыру;
– сүз запасын баету.

Метапредмет нәтиҗәләре:
– телдән һәм язма сөйләмдә бирелгән мәгълүматны дөрес аңлау;
– гамәлдә аралашканда бәйлек сүзләрне дөрес куллану күнекмәләре булдыру;
– рус һәм татар телендәге бәйләү чараларын чагыштырып дөрес куллана белү;

Предмет нәтиҗәләре:
Дәрес материалын уңышлы үзләштергән балалар түбәндәге белем һәм күнекмәләргә ия булырга тиешләр:
– сөйләмдә бәйлек сүзләрне урынлы куллану;
– үз фикерләрен дөрес итеп әйтә белү;
– укуга җитди караш тәрбияләү;
– юл йөрү кагыйдәләрен искә төшерү.

Проектның максатчан группасы: 5 сыйныф укучылары.

Программаны гамәлгә ашыру вакыты: 1 дәрес.

Проектны тормышка ашыруның урыны: мәктәп

Дәрес барышы	
Укытучы куйган сораулар. Нәтиҗә.	**Башкарылган эш, үтәлгән биремнәр, көтелгән җаваплар.**
Мотивлаштыру-ориентлаштыру этабы	
1.Оештыру өлеше. Исәнмесез, укучылар! Утырыгыз. Фонетик зарядка ясап, дәресне башлыйбыз. Ә-ә-ә, әйе, әле, әлбәттә, bag, cat, hat… Ө-ө-ө, өлеш, өстәл, Бөгелмә, birthday... Ң-ң-ң, сиңа, синең, яңгыр, sing, song… һ-һ-һ, һади, һәм, шәһәр, home, holiday...	(балалар әйтә).
МӘКТӘП- КИТАПХАНӘ- СПОРТЗАЛЫ- БАРЫСЫ БЕРГӘ	белем чыганагы. зур байлык. сәламәтлек. камиллек.
2.Өй эшен тикшерү. Ә хәзер өй эшен тикшерәбез. 6нчы күнегү(22бит).	Көчле төркем эшләгән эш тыңлана, үзбәя. Йомшак төркем эшләгән тәрҗемә эше тикшерелә: песня о маме, подарок для папы, дойду до школы, дружу с Катей...үзара бәяләү.
3.Актуальләштерү.(2нче слайд). Рәсемне карагыз һәм сорауларга җавап бирегез. -Тиен кайда? -Куян кайда? -Төлке кайда? -Аю кайда? -Укучылар, сез нинди сүзләр кулландыгыз? -Рус теленә тәрҗемә итик. -Это какие части речи? Как они называются? -Димәк, без бүген дәрестә нишләрбез?	Тиен агачта. Тиен агач башында. Куян агач артында. Төлке агач астында. Төлке куак астында. Аю агач янында. Өстендә, артында, астында, янында... На,за,сзади,под, у,около, рядом.. Служебные части речи. Предлоги. Предлог ролен үтәүче сүзләрне өйрәнербез.
4.Уку мәсьәләсен кую. Әйе, мин сезнең белән килешәм, без бүген дәрестә татар телендә предлог ролен үтәүче сүзләрне үзләштерербез.	Укый-укый язалар.
Уку мәсьәләсен адымлап чишү. *Матур язу.* *2нче бирем.* Исегездә калдырыгыз. Дәреслектә бирелгән сүзләрне гөжләп укыйбыз һәм дәфтәргә күчереп язабыз. *4нче бирем.* Сүзләрнең антоним парларын табыгыз. -Уен "Кайсы сүзләр артык?" (3 слайд).	Парлап эшлиләр.Тәрҗемә итәләр. Тикшерәләр. Бәйләүче сүзләрне билгелиләр. Үзара бәяләү. Башлана-бетә -(фигыльләр). Унга-сулга –наречие (рәвешләр). Сүзлеккә язып куялар.
5нче бирем. Г.Әхтәмова."Дәрестә" шигыре. Сүзлек эше: һаман - постоянно, шаян – озорной, шаловливый, борыла – поворачивается, кыен – трудно. Укытучы шигырьне сәнгатьле укый.	Балалар гөжләп укыйлар. 5 төркемгә бүленеп, (һәр төркемгә 1куплет) эчтәлегенә төшенәләр. Бергәләп тикшерәләр, шигырьдән бәйлек сүзләрне табалар. Нәтиҗә ясау, бәйлек сүзләрнең урынын билгеләү .Үзбәя. Сорауларга җавап язалар, тикшерү, үзара бәяләү. **Нәтиҗә** – рус телендә предлог сүз алдында, татар телендә бәйлек төп сүздән соң урнаша.
Мөстәкыйль эш эшләү. 7нче күнегү. Сорауларга язма җаваплар: -Малайның куллары кайда? -Малайның аяклары кайда? -Малай артында кем бар?	Дәфтәргә җаваплар язалар, тикшерәләр, үзара бәяләү. -Малайның куллары парта өстендә. -Малайның аяклары парта астында.

-Малай алдында кем бар? ***Куллар өчен физминут.*** Кулларны күтәрәбез, йодрыкларны 3тапкыр уңга, 3тапкыр сулга әйләндерәбез. Йодрыкларны ачабыз. Баш бармакны икенче, өченче, дүртенче, бишенче бармакларга куя-куя, саннар әйтеп, саныйбыз. Башта уңга һәм киресенчә. (һәр дәрестә төрле саннар кабатлана). ***Сөйләмдә куллану.*** Сорауларга телдән җаваплар: -Алина, синең дәфтәрең кайда? -Артем, укытучы алдында кемнәр утыра? Укучылар, сыйныфта кайда, нәрсәләр бар?.. 4-11 слайдлар тәкъдим ителә). Укытучы сорау бирә: -Укучылар, малайга дәрестә ни өчен кыен? ***Модельләштерү.*** Укучылар, бүген дәрестә алган белемнәрегезне модельләштереп карагыз. Юл йөрү кагыйдәләрен искә төшереп, рәсем яки схема ясагыз. Ә хәзер экранда бирелгән рәсемнәргә игътибар итегез. (12 слайд). ***Рефлексив – бәяләү этабы.*** ***1.Рефлексив кабатлау.*** *Үзбәя.* -Дәрестә нинди уку мәсьәләсен билгеләдек? -Нәрсәләр белдек? -Уку мәсьәләсен чишә алдыкмы? (13 слайд) ***2.Өй эше.*** а) Көчле төркем, бәйлек сүзләрне кулланып, 5 кушма җөмлә төзеп яза. б) Йомшак төркем, бәйлек сүзләрне кулланып, 5 гади җөмлә төзеп яза.	-Малай артында укучы (Коля,Маша...) бар. -Малай алдында укытучы (Ира, Даша...)бар. Кулларны күтәрәләр, йодрыкларны 3тапкыр уңга, 3тапкыр сулга әйләндерәләр. Йодрыкларны ачалар. Баш бармакны икенче, өченче, дүртенче, бишенче бармакларга куя-куя, саннар әйтеп, саныйлар. (Башта уңга һәм киресенчә). Бармакларны селкетә-селкетә утыралар. -Әлфия апа, дәфтәрем парта өстендә. -Укытучы алдында укучылар (сыйныфташларым, балалар...) утыра. -Маша алдында китап бар. -Такта янында акбур, чүпрәк бар. -Тәрәзә янында парталар бар. -Тәрәзә төбендә матур гөлләр үсә. -Стенада матур картиналар бар... Көчле төркем сораулар төзи, йомшак төркем җавап бирә,үзара бәяләү. Шигырьне тагын укыйлар,логик фикер йөртеп, сорауларга җавап бирәләр. -Малай аңламый,шуңа күрә аңа кыен . -Ул бик аз белә, чөнки укытучыны тыңламый. -Ул шаян, шук малай. **Нәтиҗә** ясыйлар. Уку – зур хезмәт, бик җаваплы эш.Малайга күп тырышырга кирәк. Йомшак төркем дәреслектәге 1нче күнегүгә таянып, көчле төркем иҗади якын килеп эшли. Эшләрнең уңышлыларын сайлыйлар, аңлаталар, үзбәя. **Нәтиҗә** ясау. **Ысулны** әйтәләр. Без бүген бәйлек сүзләрне өйрәндек. Мәгънәләрен ачыкладык. Урынын билгеләдек. Рус телендәге предлог ролен үти, шуны ачыкладык. Татар телендә предлог юк. Әйе. Ысулны бергәләп укыйбыз.

Йомгаклау өлеше

Бу заманча дәрес эшкәртмәсе проектында балаларның аралашу күнекмәләрен камилләштерү өчен, диалогик һәм монологик сөйләмне дөрес формалаштыру өчен, сөйләмдә бәйлек сүзләрне урынлы куллану-

га ирешү өчен алга таба куллану буенча киңәшләр бирелә, тикшеренү-күзәтүләрнең төп нәтиҗәләре бәян ителә. Проект эшен башкару барышында мин фәнни-методик әдәбият, интернет –ресурслар һәм вакытлы матбугат материалларын кулландым.

ЭЛЕКТИВНЫЙ КУРС «ТАТАРСКИЙ МУЗЫКАЛЬНЫЙ ФОЛЬКЛОР: МУНАДЖАТЫ И БАИТЫ»

Сафарова Люция Гумеровна
Новошешминского района МБОУ
«Зиреклинский лицей» учитель музыки
Научный руководитель:
кандидат педагогических наук, доцент
Добронравова Ольга Владимировна

Одним из существенных условий развития современного обучения, безусловно, является актуализация национальной системы образования. На сегодняшний день, происходит реформирование образования, направления которого определены в Законе РФ «Об образовании». К ним относятся: приоритет общечеловеческих, национально-этнических ценностей; свободное развитие личности; общедоступность и вариативность образования; всесторонняя защита обучаемого (Закон РФ «Об образовании» ст.18).

Во все времена и у всех народов широко использовалась народная педагогика, основной целью воспитания которой являлись забота о сохранении, укреплении и развитии народных обычаев и традиций, забота о передаче подрастающим поколениям житейского, производственного, духовного и педагогического опыта, накопленного предшествующими поколениями. Сила народной педагогики заключается, прежде всего, в гуманном подходе к личности воспитуемого и требовании с его стороны взаимообратного человеколюбивого отношения к окружающим.

Первым шагом в освоении богатств мировой культуры, общечеловеческих ценностей и формирования собственной личности культуры ребенка может служить татарский музыкальный фольклор, как один из видов народной педагогики. Социальная основа проблемы усвоения учащимися культурного наследия родного народа прослежи-

вается в трудах философов, историков, культурологов и искусствоведов А.И.Арнольдова, Н.А.Бердяева, А.Н.Дмитриева, В.И.Добрынина, М.С.Кагана, Н.М.Карамзина, Д.С.Лихачева, В.С.Соловьева, В.В.Розанова и др.

По утверждению А.И.Арнольдова, Н.П.Денисюка, Л.А.Ибрагимовой, А.И.Лазарева, Р.М.Римбурга, В.М.Семенова приобщение новых поколений к татарскому музыкальному фольклору становится актуальным педагогическим вопросом современности, так как каждый народ не просто хранит исторически сложившиеся воспитательные традиции и особенности, но и стремится перенести их в будущее, чтобы не утратить исторического национального лица и самобытности.

Приобщение к татарскому музыкальному фольклору особенно значимо в образовательных учреждениях общего образования Республики Татарстан. Учащийся, по мнению В.Г.Безносова, В.П.Зеньковского, Д.С.Лихачева является будущим полноправным членом социума. Ему предстоит осваивать, сохранять, развивать и передавать дальше культурное наследие этноса через включение в культуру и социальную активность.

Татарский музыкальный фольклор – уникальная самобытная культура наших предков – осознается современным обществом как значительный фактор духовности, преемственности поколений, приобщения к национальным жизненным истокам. Фольклору отводится все более заметное место в выполнении задач нравственного и эстетического воспитания, развития творческих способностей подрастающего поколения.

Зародившись во времена глубокой древности, пройдя многовековой путь развития, фольклор стал своеобразной устной, живой, говорящей летописью о далеком историческом прошлом и в то же время звучным голосом современности. Внедрение элементов национального фольклора в практику музыкально-эстетического воспитания, изучение традиций и обычаев своего народа являются важнейшим звеном в процессе формирования у учащихся высокой художественной культуры. Знание музыкальной культуры татарского народа позволит осознать специфику музыкального творчества и уважительно относится к культуре других народов. Поэтому в различных образовательных учреждениях (детских садах, общеобразовательных и музыкальных школах, музыкальных училищах и др.) используются элементы фольклора.

Фольклор татарского народа богат и разнообразен: колыбельные песни, частушки, сказки, прибаутки, поговорки, игры, загадки. С устным народным творчеством учащиеся знакомятся в процессе обучения, но есть

несправедливо забытые жанры – баиты и мунаджаты – отражающие внутренние переживания, чувства отдельныю взятых людей и общества. И было бы неправомерно не использовать этот бесценный клад для музыкального развития школьников.

Таким образом, нами было выявлено **противоречие** между потребностью в приобщении учащихся 8 классов к татарскому музыкальному фольклору на основе его традиций с одной стороны, и отсутствием возможности знакомиться с этими жанрами, так как учащиеся не изучают эти уходящие в забвение музыкальные жанры. Выявленное противоречие помогло обозначить **проблему**: как сделать процесс приобщения учащихся 8 классов к традициям татарского фольклора через знакомство с жанрами мунаджаты и баиты наиболее успешным, и отвечающим потребностям современного общества.

СӘЛАМӘТ ТӘНДӘ – СӘЛАМӘТ АКЫЛ. ӘХЛАК ДӘРЕСЕ.

1нче слайд:

Равия Фатыйхова*, Балык Бистәсе 2 нче урта мәктәбенең югары категорияле татар теле һәм әдәбияты укытучысы,*
Гөлүсә Хәлилова, Рушания Мамакова*, Балык Бистәсе 2 нче мәктәбенең I категорияле татар теле һәм әдәбияты укытучылары.*

2нче слайд:

Максат: саулыкның матур гомер итү өчен мөһим шарт булуы хакында укучыларның белемнәрен камилләштерү; Ислам диненең бай эчтәлекле кагыйдәләренә таянып сәламәтлекне саклау ысуллары белән таныштыру; сәламәтлекне саклауга, аның кадерен белергә омтылыш уяту.

Җиһазлау: компьютер,экран,әхлак дәресләре буенча методик кулланмалар һәм дини китаплар күргәзмәсе, укучылар ясаган рәсемнәр.

Дәрес барышы.

I. Уңай халәт булдыру.

(“Әссаләмагаләйкем “ җыры Г.Садә сүзләре, Р.Ахиярова көе.)

– Хәерле көн, кадерле балалар, килгән кунаклар!

Җырда әйтелгәнчә ил-көнебездә иминлек, тынычлык булсын, үзебез һәм якыннарыбыз сау-сәламәт булсын дигән изге теләк белән әңгәмәбезне башлап җибәрик.

Иң элек бүгенге әңгәмәбездә еш очраячак кайбер сүзләрнең мәгънәләре белән танышып үтик.

3нче слайд:

“Коръән ” – мөселман дине кануннарын эченә алган һәм шуларны аңлаткан,”изге” саналган китап

Сүрә – **“**Коръән” китабының бүлекләре.

Аять – “Коръән” сүрәсендә тәмамланган шигъри җөмлә.

Хәдис – (Мөхәммәт) пәйгамбәр сүзе.

Ярлыкаучы-кичерүче,гафу итүче.

Бәндә – кеше.

Нигъмәт-ашамлык, ризык. 1

II. Актуальләштерү.

Бүген без сәламәт яшәү рәвеше турында фикер алышырбыз.

Адәм баласының иң кадерле, иң затлы һәм иң кыйммәтле байлыгы -

аның саулыгы. Ул шуны саклау өчен теше-тырнагы белән тырыша. Табибларга мөрәҗәгать итә, экстрасенсларга бара.Ләкин байтак очрак-та мондый эзләнүләр уңыш китерми, чөнки без авыруның сәбәбен эзләмибез, бары нәтиҗәсен генә дәвалыйбыз. Димәк, безгә алдан авыруыбызның сәбәбен табарга кирәк.

– Ә сәбәбе нәрсәдә икән соң?

Шулай итеп без сезнең белән кара– каршы сөйләшү барышында сәламәтлегебезгә турыдан– туры тәэсире булган дару үләннәренең, ашау-эчүнең, киемнең һәм диннең тәэсире турында кызыклы гына белешмәләр тупларбыз.

Халкыбыз элек-электән бик тапкыр булган. Тирән мәгънәле фикерләрне гади генә итеп әйтә белгән. Без аларны бүгенге көндә мәкальләр дип йөртәбез. Әйдәгез,без дә бераз башларыбызны эшләтеп алыйк әле. Сезгә мәкальләрнең беренче өлеше күрсәтелгән, ә сез аларның ахырын табып дәфтәрләрегезгә язып куегыз.

4-5нче слайд:

Байлык – бер айлык, (саулык – гомерлек.)

Байлыкның башы – (тазалык.)

Гыйлемнән яхшы дус юк,(чирдән яман дошман юк.)

Пакьлек сөйгән (сау булыр)

Саф һава – (тәнгә дәва)

Сәламәтлек – җәүһәр,(ләкин тиз югала).

Таза булсаң, (таш та ярып була.

Саулык – (зур байлык)

Укучылар, пакьлек сөйгән сау булыр мәкаленең мәгънәсен аңлатып үтик әле. (Пакълек – чисталык дигән мәгънәне аңлата. Әгәр кеше һәрвакыт чиста, юынып йөрсә, ул сау-сәламәт була.

Сәламәтлек – җүһәр, ләкин тиз югала– мәкален ничек аңлатырсыз?. Нәрсә ул җәүһәр?. Җәүһәр ул кыйммәтле таш. Әгәр аны сакламасаң,ул югалырга мөмкин. Сәламәтлек тә шулай. Әгәр сау-сәламәт вакытта саулыкның кадерен белмәсәң, ул бик тиз китә,югала. Ә югалткан саулыкны кире кайтару бик авыр. Шуңа күрә, сау-сәламәт булганда кадерен белергә кирәк.

– Балалар, нәрсә соң ул байлык?

Бер укучы Ш.Галиев шигырен яттан сөйли " Иң зур байлык".

– Шигырьдә нинди байлыклар турында әйтелгән? Бу байлыклар арасында иң зуры нәрсә?

– Ш.Галиев иң бай кеше дип кемне атый**?**

Класска сорау.

– Нәрсә ул сәламәтлек ? Нәрсә ул сәламәт яшәү рәвеше?

Сәламәтлек – иң зур байлык диелгән. Ул-акчага сатып алып булмый торган байлык.Ул безгә әманәт итеп бирелгән,шуңа күрә аны сакларга кирәк. Күрәсең, саклап та, сакланып та бетә алмыйбыз. Соңгы елларда әллә кайдан милләтебезгә, динебезгә хас булмаган авырулар килеп чыкты. Шикәр диабеты, геморрой, эчүчелек, наркомания кебек авыруларны мөселманнар белми иде. Ә бүгенге көндә бу авырулар илкүләм афәткә әйләнде. Кайда ялгыштык, кайда абындык соң?

Класска сорау.

– Сезгә өй эше итеп әбиләрегездән, әниләрегездән дару үләннәре, догалар белән дәвалану ысулларын өйрәнеп килергә кушылган иде. Әйдәгез, сүзне сезгә бирик.

6 нчы слайд:

Сүз укучыларга бирелә. Алар дару үләннәре һәм догалар укып дәвалану турында сөйлиләр.

Экранда меңьяфрак, ромашка, кычыткан, уги ана яфрагы, канлы үлән, мәтрүшкә һәм башка дару үләннәре рәсемнәре күрсәтелә.

– Балалар, ә Пәйгамбәребез: "Сәламәтлек өчен һәрвакыт дога кылыгыз", – дигән.

Хәдисләрдә дә:

"Иминлек һәм сәламәтлек –ике бөек нигъмәт. Күп кешеләр аның кадерен белмиләр һәм шөкрана кылмыйлар" – диелә. Ә Коръән китабындагы Йунус сүрәсенең 107 нче аятендә түбәндәге фикерләр әйтелгән.

7нче слайд:

“Әгәр Аллаһы сиңа берәр зарар бирсә,ул зарарны синнән алырга. Аңардан башка зат юк, әгәр сиңа бер нигъмәт бирергә теләсә, аның юмартлыгыннан биреләчәк нигъмәтне кире алучы юк. Бәндәләреннән үзе теләгәннәренә бирер ул нигъмәтне. Ул вә ярлыкаучы вә рәхимле”.

Чыннан да табигать байлыклары, догалар белән дәвалану ысуллары күп төрле икән. Безгә алардан файдалана белергә генә кирәк.

Шуңа күрә дин һәм фән белгечләренең Коръән аятьләренә таянып кулланган дәвалау киңәшләренә колак салу, файдалану сихәтләнү өчен бик нәтиҗәле булыр. Ләкин әле бу, әгәр авырып китсәгез, табибларга күренү кирәкми дигән сүз түгел. Без иң элек табибларга күренергә һәм алар белән киңәшкәннән соң гына дару үләннәре белән дә дәвалана алабыз.

Класска сорау.

– Укучылар, ничек уйлыйсыз? Без еш кына элеккеге кеше нык, сәламәт булган дигән сүзләр ишетәбез. Бу нилектән шулай икән? (Укучылар җавабы тыңлана).

Чыннан да бүгенге көндә өстәлләребез төрле сый-нигъмәтләр белән тулып тора. Ә шулай да саулыкка туя алмыйбыз. Ничек уйлыйсыз ризык ашаганда чама булырга тиешме? (Җаваплар тыңлана).

Укытучы. Димәк, табын янынннан әз генә туймыйча китү файдалы. Туйганнан соң ашау – исраф. Динебездә һәрбер исраф – хәрам, тыелган гамәл.

Күп ашау – акылга, әдәпкә дә кимчелек китерә. Кешенең акылы кими, холкы бозыла, юк-бар нәрсәләрдән курка башлый.

Шулай булгач, сәламәтлекнең нигез – дөрес туклану икәнлеген без кире кага алмыйбыз.

Пәйгамбәребез бу турыда менә нәрсәләр әйткән:

8 нче слайд:

Озак ашалмыйча калган ризыкны ашамагыз.

Ризыкны бик кайнар яки салкын булганда ашамагыз.

Кулларыгызны ашау алдыннан һәм ашаганнан соң юыгыз.

Артык туйганчы ашамагыз.

Ашаган арада суны күп эчмәгез.

Ялгыз гына ашамагыз.

Алҗыган, арыган булсагыз, татлы ризык ашап куегыз.

Ай эчендә бер көн булса да ураза тотыгыз, тәнегезне ял иттерегез.

9 нчы слайд:

Пәрдә” (Әгъраф) сүрәсенең 31 нче аятендә:

“Ашагыз, эчегез, әмма исраф кылмагыз, чынлыкта Аллаһ исраф кылучыларны яратмый”, – ди.

“Адәм баласы тутыра торган капчыклар арасында корсактан да начар капчык юк. Адәм баласының дөньяда торуына бер йотым су җитә.

Әгәр дә ашау зарур булса,ягъни тиеш булса ул карынын өчкә бүлсен: бер өлешенә – аш, икенче өлешенә-су, өченче өлешенә – һава.”

“Кайсы дәва яхшырак ?” – дигән сорауга табиблар да: “Ашыйсың килеп тә, ашаудан туктау”, – дип җавап бирә.

Класска сорау:

– Укучылар,бүгенге көндә сәламәтлегебезгә тискәре йогынты ясый, күп кенә бәхетсезлекләргә китерә торган нинди күренешләрне китерә аласыз? *(балаларга сүз бирелә)***.**

Үзебез

– Чыннан да, тәмәке тарту, наркомания, алкоголь кулануның зарары турында күп сөйләп тору кирәк түгелдер. Чөнки без боларның нинди нәтиҗәләргә китергәнен һәркөн күреп һәм ишетеп торабыз.

10 нчы слайд:

Мөхәммәд пәйгамбәребез: “Исертә торган эчемлекләрдән сакланыгыз. Монда бернинди дә шик юк, ул гонаһларның һәм золымнарның чыганагы”,– дигән.

Димәк,аракы эчкән кеше– үзе өчен генә түгел,ә башка кешеләр өчен дә бәла-каза,куркыныч чыганагы. Исерек хәтта үзенең әти-әнисенә, балаларына карата да җинаять эшләргә мөмкин.

Сәламәт булсын өчен кеше дөрес тукланырга тиеш, дидек. Ләкин кеше аз хәрәкәтләнсә, ризык тулысынча үзләштерелми, организм шлаклар белән тула. Аз хәрәкәтләнү бүген заман чиренә әйләнеп бара. Халыкта “Хәрәкәттә-бәрәкәт”, – дигән әйтем бар. Шуңа күрә без һәрвакыт хәрәкәттә булырга тиешбез. Мәсәлән: даими физик күнегүләр, физик эш белән шөгыльләнү, җәяү йөрү.

11нче слайд:

– Балалар, ә менә галимнәрнең соңгы тикшеренүләре “Сәламәтлекнең нигезендә намаз уку тора”, – дигән фикергә этәрә.

Мөселман кешесе намаз укый, чөнки аны Аллаһы Тәгалә кушкан. Аллаһ кушканнарда күп хикмәт һәм файда бар.

Балалар, без сезгә намазның файдасы турында мәгълүмат туплап килергә кушкан идек. Әйдәгез, хәзер сүзне сезгә бирик әле.

1 укучы. Намаз вакытында ясалган хәрәкәтләр салмак булганга күрә йөрәкне ардырмыйлар. Көннең төрле вакытында ясалганлыктан, кешегә һәрчак уяу торырга ярдәм итәләр, күңелне күтәрәләр.

2 укучы. Намаз укыганда иелү нәтҗәсендә баш мие эшчәнлеген яхшыртырга була. Күп мәртәбә иелү,ягъни Аллаһы тәгаләгә рәхмәт

йөзеннән сәҗдә кылу нәтиҗәсендә баш миенең кан тамырлары ныгый һәм тыгызлана икән. Бу исә хәтер бозылудан саклый.

"Сәҗдәгә төшү генә дә 100дән артык авырудан арынырга ярдәм итә", – дип белдерә гомумсәламәтләндерү үзәкләре.

3 укучы. Намаз укучыларның күзләрендә, даими иелү нәтиҗәсендә, кан йөреше активлаша. Шуның өчен күз эчендәге басым күтәрелми һәм күзнең алгы өлешендә дым даими тәэмин ителә. Ә бу хәзерге компьютерлар заманында катаракта авыруыннан саклый.

4 укучы. Намаз барышындагы изометрик хәрәкәтләр аша аш казанында ризвкның яхшы эшкәртелүенә һәм үт сыекчасының нормаль бүленешенә ярдәм итә. Ашказаны асты бизе нормаль эшли башлый. Бөерләр хәрәкәтләнгәнгә анда ташлар җыелмый, бәвел юллары чистара.

5 укучы. Биш вакыт намаз вакытындагы ритмик хәрәкәтләр артроз авыруын булдырмый һәм буыннарда утырган тозны эретә.

6 укучы. Намаз– йокыны тәртипкә салу элементы. Сәҗдә вакытында тәндә җыелган электр тогы чыгып китә, тән рәхәтләнеп кала.

7 укучы. Тән сәламәтлеге өчен чисталыкны сакларга кирәк. Көненә биш мәртәбә намаз укыган кешедә шакшылык булмый. Намаз– чисталык чагылышы.

Балалар, сез бик яхшы мәгълүмат туплагансыз. Рәхмәт сезгә. Мин сезнең белән килешәм. Чыннан да билгеле булганча, кеше организмында 360 буын бар. Намаз вакытында аларның барысы да хәрәкәткә килә икән.

Димәк, Намаз – бик әйбәт савыктыру– тәрбияләү чарасы. Намаз вакытында кеше Ходайдан гөнаһларын кичерүне сорый һәм киләчәктә гөнаһ кылмаска ант итә. Әгәр намаз чын күңелдән укылса, ул кешене төрле бозыклыклардан тыя. Намаз укыган кеше берәүне дә рәнҗетми, җәберзолым кылмый. Намаз уку кешене күркәм холыклы ясый, тәртипле, әдәпле кыла.

Намазны кешедә җан тынычлыгы булдыра торган гамәл дип атарга була. Ә җан тынычлыгы булса, бу инде кешенең сәламәтлегенә дә бик яхшы тәэсир итә.

12 нче слайд:

Балалар, бүгенге көндә киемнәребез дә сәламәтлегебезгә зыян китерә дип уйламыйсызмы? *(Балалар фикере)*

Ә менә безнең әби-бабаларыбыз киемгә бик нык игътибар биргәннәр.

Исламда ашау-эчүдәге кебек хәләл һәм хәрам киемнәр дә бар.

Аллаһы тәгалә Коръәндә: "И адәм балалары! Без сезгә киемнәр яраттык, ул киемнәр гаурәтләрегезне каплар өчен һәм сезне матурлау өчен", – ди. ("Пәрдә" (Әгъраф) сүрәсе, 26 нчы аять)

Укучылар, сәламәт яшәү өчен ничек яшәргә кирәк?
13 нче слайд – схема.

Димәк, Сәламәтлегебезгә дару үләннәре, ашау-эчү, кием, динебез кушканча яшәү бик яхшы йогынты бирә икән. Без сезне бу дәрестә яңгыраган фикерләргә колак салгансыз дип өметләнәбез.

Чыршыдай биек булыгыз,
Нараттай төз булыгыз,
Зиректәй алсу булыгыз,
Кояштай сылу булыгыз,
Имәндәй таза булыгыз,
Әхлаклы һәм сау-сәламәт булыгыз.

Ә хәзер татар халкының милли киемнәре күргәзмәсенә чакырабыз. Киемнәрнең матурлыгына, затлылыгына һәм җырның сүзләренә игътибар итеп ял итегез.

МАСТЕР-КЛАСС
«ТАТАР ТЕЛЕ ДӘРЕСЕН МАКАРОВ СИСТЕМАСЫ (ТЕХНОЛОГИЯСЕ) БУЕНЧА ТӨЗЕП, СИНГАПУР УКЫТУ СТРУКТУРАЛАРЫН КУЛЛАНЫП ЭШЛӘҮНЕ КҮРСӘТҮ»

Шиһапова Альвина Шәмси кызы
"Балык Бистәсе 2 нче урта
гомуми белем бирү мәктәбе"

Мастер-классның максаты:

1) татар теле һәм әдәбият дәресләрен заманча технологияләргә нигезләнеп үткәрү мөмкинлекләрен күрсәтү; Сингапур укыту структураларын кулланып, укучыларга заман таләпләренә җавап бирә торган технологик дәрәҗәдә аралашырга ярдәм итү; авыр темаларны өйрәнүне җиңеләйтү;

2) хәтерне, игътибарны, логик фикерләү сәләтләрен үстерү, диалогик сөйләм телен үстерү;

3) Сингапур укыту структураларын һәм Макаров ситемасын кулланып кызыклы биремнәр аша туган телгә мәхәббәт тәрбияләү.

– Бүгенге көндә кайсы укытучы үз алдына «Ничек дәресне кызыклырак үткәрергә?», «Ничек татар теле дәресләренә кызыксыну уятырга?» дигән сорауларны куймый икән. Татар теленә өйрәтүнең төп максаты – укучыларның коммуникатив культурасын үстерү. Укытучының бурычы – балаларга телне практик өйрәнү өчен, һәр укучыга үз активлыгын һәм иҗадилыгын күрсәтү өчен шартлар тудыру.

Мин актуаль яңалыкларның берсе булган – Макаров системасына нигезләнеп, сингапурның укыту структурасы кулланылган мастер класс оештырдым. Дәрес барышында,укучыларның яшь үзенчәлекләре, әзерлек дәрәҗәсе, уку профиле дә исәпкә алына.

Сингапурның укыту структурасы куллану дәресләрне кызыклырак итүгә ярдәм итә. Материалның төрлелеге укучыларның предмет белән кызыксынуын арттыра һәм дәресләрнең сыйфатын үстерә.

Кереш.

– Исәнмесез! Мин татар теле һәм әдәбияты укытучысы Шиһапова Альвина Шәмси кызы. Бүген без, хөрмәтлеләрем, сезнең белән бергәләп татар теле дәресендә Макаров системасы (технологиясе) буенча төзелгән, Сингапур укыту структураларын кулланып эшләүне карарбыз.

Дәрес фрагменты.

Безнең дәрестә шундый шартлар булыр:

Беренчесе, тынычланыйк дигәнне аңлату өчен Сингапур структурасыннан “Хай Файф” структурасын кулланырмын. Минем уң кулым югары күтәрелсә, “тынычланыйк” дигән сүз булыр.

Икенчесе, әгәр дә эш барышында аңлашылмаучанлык килеп чыкса, өстәлләрдәге сары сигналлар белән миңа хәбәр бирерсез.

Дәреснең темасы: *«Туган тел» шигыре гимнга тиң»*

Дәреснең һәр этабында төрле методлар кулланнылды. Оештыру этабын Сингапурның укыту структурасыннан Эй ар гайд КУИЗ_КУИЗ_ ТРЭЙД структурасына таянып башладык.

– Сезнең алда текслар язылган кәгазьләр.Карап алыгыз әле. Без алар белән ни эшләрбез икән?

Эй ар гайд. *Һәр укучы аерым эшли. Болай эшләү Макаров технологиясе буенча карасак, һәр бала үз фикерен курыкмый язуга китерә.Чөнки бу язуны ул үзе һәм укытучы гына белә ала,шулай итеп без,дәрестә нәрсә турында сөйләшәчәкне билгеләдек һәм дәрес ахырында чагыштырырбыз.*

Фикерләрегезне туплагыз да, кәгазьнең бөкләнгән өлешенә алга таба нәрсә эшләвебез турында үз фикерегезне языгыз да читкә куеп торыгыз. **КУИЗ_КУИЗ_ТРЭЙД** .Рәхмәт, без бу эшкә кире әйләнеп кайтырбыз әле.

Максатка ирешү этабында башта проблемалы ситуация тудырдым. Бу эштә СТЁ ЗЕ КЛАСС, ОЛ РАЙТ РАУНД РОБИН структураларын куллану бик уңышлы чыкты

Хәзер шигырьләрнең беренче дүртьюллыкларын укып алабыз.

1 төркем 3 ле саны астындагы, хөрмәтлем, сезнең текст нәрсә турында,

2 төркем 3ле саны астындагы, кадерлем, сезнең текст нәрсә хакында?

3 төркем 3ле саны астындагы, хөрмәтлем, сезнең текста нәрсә әйтелгән? Ничек уйлыйсыз, ни өчен мин, Г.Тукайның “Туган тел” шигырен гимннар белән янәшә куярга теләдем икән.

Презентация. – Нәрсә ул гимн? (укучылар укыйлар)

СТЁ ЗЕ КЛАСС. Матур музыка уйный.

Өстәлдәге буш кәгазьне алып, һәркем үзе укыган дүртьюллык турында үз фикерен яза, фикерләр беткәч **сызып куябыз**. Хәзер торып башка хезмәттәшләребезнең фикерләрен җыябыз, язабыз . Бер төрле фикерләрне язмыйбыз.Сезгә 1 минут вакыт.

(Бу структура укучыларны фикерләргә, башка кеше фикерен тыңлый белергә, килешә белергә өйрәтә.)

Көй туктый. Урыннарга утырабыз һәм **ОЛ РАЙТ РАУНД РОБИН** структурасы белән һәрберегез сәгать теле уңаена укып чыгабыз. 3 нче сан

башлый. Яңа фикерләр очраса өстибез. Һәр төркемнән бер хезмәттәшем укый.! 4 нче санга сүз бирәбез.

1. (Рәсәй, мактау, зурлау, тантана)

2. (Татарсан, бай, горур, тантана, мәдхия)

3. (Тел, горурлык, мәдхия, тантана)

(ОЛ РАЙТ РАУНД РОБИН структурасы коллективта үз урынын таба белергә, информацияне тиз үзләштерергә уңайлы.)

– Бу өч җавапта нинди уртаклык бар? (Мактау, олылау,хуплау, басып тыңлау).

Кадерлеләрем, мин сезгә Г.Тукайның “Туган тел” шигырен өләшеп чыгам.

Төркемдәге 2 нчебез матур, сәнгатьле итеп укысын әле.

Мин башка төркемдәге хезмәттәшләремне дә шигырне тулысынча искә төшерүләрен теләдем.

Рефликция этабында 2 структура

1. Ответ на вопрос, КУИЗ_КУИЗ_ТРЭЙД, (Дәрес башында язган фикер.дәрестә эшләнгән эш белән туры килдеме тикшерәбез.)

2. Творческий РАФТ кулланылды.(Төркемнәрдә иҗади эш.Кемдер рәсем ясый,буйый, фикерен яза)

Алдагы эшебез **РАФТ** структурасында булыр.

Һәр өстәлдә А3 форматында кәгазьләр бар. Сезнең бурыч: Г.Тукайның “Туган тел” шигыренә постер ясау(реклама плакаты.) Сезгә бу эшкә 8 минут. Эшне яклауга 30 секунд вакыт бирелә.Һәр өч шигырьда сүз нәрсә турында булды? *«Туган тел»шигыре гимнга тиң» килешәсезме?*

Җаваплар: Гимн тыңлаганда кебек басып тыңлана. Мәдхия җырлана.Туган илне мактау. Рәсәйне мактау. Туган телне мактау.

Укучылар, дәрес башында **Эй ар гайд КУИЗ_КУИЗ_ТРЭЙД** нәрсә турында сөйләшәсебезне язган идек. Бу безнең эшләгән эш белән туры килдеме, юкмы?

ПРОФИЛАКТИКА УЧЕБНОЙ НЕСОСТОЯТЕЛЬНОСТИ И ПОВЫШЕНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ДЕТЕЙ С СИНДРОМ ДЕФИЦИТА ВНИМАНИЯ И ГИПЕРАКТИВНОСТИ (СДВГ)

Бородаева Альбина Фаридовна,
педагог-психолог
первой квалификационной категории
МБОУ «СШ №65» г.Казани.

В настоящее время акцент в понятийном содержании синдрома сместился в сторону «нарушения произвольного внимания», которое рассматривается сегодня в качестве основной проблемы детей с СДВГ. Это нашло свое отражение в Международной классификации болезней десятого пересмотра (МКБ-10), где синдром дефицита внимания с гиперактивностью находится в рубрике «Нарушение активностии внимания», а гиперкинетические расстройства поведения шифруются отдельно.

У детей с СДВГ желание учиться может присутствовать изначально, но достаточно быстро, возможно уже после первых посещений учебного заведения, от него не останется и следа. Дело в том, что школа сразу ставит ученика в довольно жесткие рамки, требует прежде всего способности соблюдать правила, что для ребенка с СДВГ само по себе уже тяжкий труд. Точнее, ему практически невозможно объяснить, что сейчас придется пожертвовать какими-то удовольствиями ради того, чтобы в будущем достигнуть определенной цели. Да и самоопределение «цель» является для него слишком сложным для понимания.

Не менее важной проблемой школьника с СДВГ является умение общаться, адекватно вести себя и реагировать на ситуацию. Ребенок в возрасте 6-10 лет должен легко вступать в контакт, правильно воспринимать ситуацию, понимать ее смысл, адекватно себя вести. Знак «плюс» в этом пункте ребенку с СДВГ можно поставить лишь отчасти. Такие дети, как правило, очень легко вступают в контакт, но, несмотря на это, друзей у них мало, а иногда и вовсе нет. Дело в том, что с такой же легкостью, с какой дети с СДВГ находят себе друзей, так же легко и быстро они их теряют. Причин этому не мало: во-первых, такие дети часто пытаются командовать, что само по себе не многим нравится, во-вторых, они крайне непостоянны. Если спросить гиперактивного школьника, с кем он дружит, то скорее всего он ответит: «Со всеми». Дело в том, что, начав отношения, такой

ребенок редко прикладывает усилия, чтобы их поддерживать. С общения с одним ребенком он тут же переключается на общение с другим. Что касается совместных игр, то школьник с СДВГ может выключиться из игровой деятельности в любой момент, если ему вдруг станет скучно.

Но основные проблемы адаптации ребенка с СДВГ к школе связаны с необходимостью организовать свою учебную (то есть продуктивную) деятельность. Для ее организации требуется построение внутреннего плана действий («вот то, что я имею; вот то, что я хотел бы получить; а вот то, что я должен сделать для того, чтобы достичь своей цели»). Но ребенок с СДВГ просто не в состоянии выстроить такую линию, он вообще не может подчинить свое поведение каким-либо правилам, прежде всего потому, что не в состоянии поставить перед собой цель.

Вышеизложенное еще раз подчеркивает необходимость оказания эффективной помощи (то есть сопровождения) таким детям и напрямую зависит от своевременного установления у них синдрома дефицита внимания, его дифференцирования и установления тяжести. Поэтому все работники образовательного учреждения, особенно учителя начальных классов и педагоги-психологи, должны знать особенности данного синдрома, алгоритм оказания помощи таким детям.

Шаг первый. СДВГ актуализируется педагогом (психологом) по наличию соответствия поведенческой симптоматики ученика критериям МКБ-10 (гиперактивность, дефицит внимания и импульсивность).

Второй шаг. После предположения наличия у ребенка СДВГ, педагогу необходимо получить его врачебное и (желательно) нейропсихологическое подтверждение. Опыт показал, что на этом этапе очень важно правильно объяснить родителям необходимость такого консультирования и углубленного обследования. При разговоре с родителями желательно не использовать в речевом обращении к ним негативных характеристик поведения их ребенка. Лучше сделать акцент на уникальности каждого ребенка, важности вовремя выявить имеющиеся у него своеобразия деятельности (например, скрытое левшество, незавершенность организации доминирования ведущего полушария, своеобразие развития регуляции движения (тонкой моторики), необходимой для успешной деятельности в школе, быстроту наступления утомления и др.). При разговоре важно не забыть указать, что центры психолого-медико-социального сопровождения государственные образовательные учреждения и все услуги оказывает бесплатно.

В центре психолого-медико-социального сопровождения, ребенку в зависимости от определения варианта СДВГ и уровня его тяжести, а также наличия у конкретного ребенка иных проблем, отягощающих течение

синдрома, будет оказана конкретная помощь, направленная на формирование и развитие системы саморегуляции деятельности. Также специалисты ППМС центра родителям смогут оказать консультативную помощь по организации лечебно-охранительного режима.

ВНЕДРЕНИЕ ПРОГРАММЫ «МЫ – ЭТО МНОГО Я»: КАК ОДИН ИЗ ОСНОВНЫХ КОМПОНЕНТОВ ЛИЧНОСТНО ОРИЕНТИРОВАННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Саляхутдинова Елена Владимировна
МБОУ "Школа №71" г.Казани педагог-психолог

В этой статье представлена профилактическая программа, направленная на сохранение психологического здоровья школьников, а именно на формирование некоторых личностных качеств, составляющих психологическое развитие.

Цели программы:

– удовлетворение младших подростков в самоутверждении среди сверстников;

– повышение личностных ресурсов подростков, помогающих справляться с трудностями и проблемами;

Программа работает на выполнение следующих задач:

– повышение самооценки учащихся;

– снижение тревожности по поводу ситуаций общения;

– сплочение коллектива класса;

– развитие толерантности;

– развития коммуникативных умений: умение вести себя, находясь в центре внимания; навыка самопрезентации; умения слушать, говорить другому приятное, выслушивать приятное в свой адрес и благодарить за это;

– формирование убеждения в ценности каждой личности, и установка на позитивное восприятие каждого члена коллектива, вне зависимости от его учебных успехов.

Количество занятий по программе равно количеству детей в классе плюс один. Каждое занятие посвящено одному ученику, одна из встреч – классному руководителю. Занятия проводят один раз в неделю.

Условия проведения: встреча проводится в кабинете, где есть возможность раздвинуть парты и разместиться на стульях по кругу. Занятия проводятся психологом, после проведения нескольких занятий их может продолжать проводить классный руководитель.

Материалы к занятиям:

– корона, изготовленная из картона золотистого (серебристого) цвета;

– мягкая игрушка – сердечко или другой предмет, символизирующий доброту и приветливость;

– лист бумаги А4 с нарисованным солнцем.

Ход занятий:

Разминка. Любая игра на сплочение, занимающая не более 5 минут.

«Коронация». Объявляется «король» – герой встречи. На голову ему надевается корона.

Самопрезентация героя. Ребенок рассказывает о себе: о своей семье, о своих увлечениях, друзьях, о смешных случаях из жизни, о местах, в которых он побывал, о своих успехах и достижениях в спорте или творчестве. Показывает свои самые удачные рисунки, поделки, любимую игрушку, книжку, коллекции, а так же личные и семейные фотографии.

Игра «Пресс-конференция». Герой встречи проводит пресс-конференцию, в которой все его одноклассники – представители СМИ. Во время пресс-конференции ребята задают вопросы, позволяющие больше узнать о нём. Кроме того, это прекрасная разрядка, так как ребята часто придумывают своим СМИ забавные названия.

Упражнение «Ты – молодец, потому что…». По кругу, из рук в руки пропускается мягкое игрушечное сердечко, обращаясь к герою по имени, говорит ему: «Ты – молодец, потому что…» и называет какое-то положительное качество или полезное умение героя.

Вручение герою листка-солнышка, являющимся доказательством того, что он просто замечательный человек.

Благодарственные слова героя всем участникам встречи.

Выбор героя следующего занятия: «король» выбирает следующего героя и надевает ему на голову корону.

Пользуясь данными исследования, можно сделать **вывод**, что использование программы «Мы – это много Я» дает положительные результаты. Снизились показатели по критериям, как тревожность в школе (с 76% до 59%), общая тревожность (с 68% до 54.8%), страх самовыражения (с 89% до 58%), страх не соответствовать ожиданиям окружающих (с 70% до 60%).

Программа не требует больших материальных затрат и особых условий для внедрения.

РУКОВОДИТЕЛИ ЛАБОРАТОРИЙ:

КАШАПОВА Р.Р., заместитель директора по вопросам национального образования МБОУ «Средняя общеобразовательная татарско-русская школа №71 с углубленным изучением отдельных предметов» Ново-Савиновского района г.Казани

ГАРАЕВ Р.М, директор музея история села Иж-Бобья Агрызского района РТ, директор МОО «Наследие Буби»

БИКТИМИРОВА Т.А., к.и.н., заслуженный работник культуры РТ

ЗАМАЛЕТДИНОВА А.И., методист по нац. образованию УМС ИМО УО ИКМО г.Казани по Авиастроительному и Ново-Савиновскому районам

БРОННИКОВА Э.К., заведующая УМС ИМО УО ИКМО г.Казани по Авиастроительному и Ново-Савиновскому районам

ГУМЕРОВА Ф.Г., зам.директора по учебной работе МБОУ «Средняя общеобразовательная татарско-русская школа №71 с углубленным изучением отдельных предметов» Ново-Савиновского района г.Казани

МУХАМАТГАЛЕЕВА М.Ф., директор МБОУ «Гимназия №13» Ново-Савиновского района г.Казани

ФАТХУТДИНОВА Г.А., директор МБОУ «Школа №43» Ново-Савиновского района г.Казани

ГАРИПОВА Р.Х., заместитель директора по воспитательной работе МБОУ «Средняя общеобразовательная татарско-русская школа №71 с углубленным изучением отдельных предметов» Ново-Савиновского района г.Казани

САЛЯХУТДИНОВА Е.В., педагог-психолог МБОУ «Средняя общеобразовательная татарско-русская школа №71 с углубленным изучением отдельных предметов» Ново-Савиновского района г.Казани

СОДЕРЖАНИЕ / ЭЧТӘЛЕК

Т.Р.Шакирова. **Лишь тебе, народ, служение**… 3

Заголовок? 5

Булатова Г.Р. **Татар телен һәм әдәбиятын өйрәнүче яңа гасыр галиме: минем караш** 8
Вагизова Ф.Г. **Табигать фәннәре кыссаларында укучыларда милли үзаң тәрбияләү үзенчәлекләре** 10
Гарипова Г.Х. **Мәктәптә укучыларга патриотик тәрбия бирү** 13
Гыймадиева Д.М. **Балаларны милли рухта тәрбияләү** 16
Зарипова Ф.Р. **Укучыларда милли үзаң тәрбияләүдә сыйныфтан тыш чараларның әһәмияте** 18
Заһидулина А.Ф. **Татар теле һәм әдәбияты дәресләрендә рус телле укучыларның коммуникатив эшчәнлеген үстерүгә проблемалы һәм мотивацион якын килү (ФДБС таләпләренә нигезләнеп)** 20
Зыятдинова Г.Р. **Катнаш мәктәптә икетеллелеккә өйрәтү тәҗрибәсеннән** 22
Кашапова Г.Н. **Татар баласын татар итеп ничек тәрбияләргә?** 25
Кашапова К.Д. **Укучыларда милли үзаң тәрбияләү үзенчәлекләре** 27
Кашапова Р.Р. **Использование информационных технологий при преподавании татарского языка и литературы** 29
Комиссарова Ф.Г. **Хәзерге заман шартларында укучыларда толерантлык хисләре тәрбияләү** 31
Курмаева Р.Р. **Укучыларда милли үзаң тәрбияләүдә Кадыйр Сибгатуллин мирасы** 33
Мәрданшина Р.М. **Татар телен һәм әдәбиятын укытуда проектлар эшләүнең педагогик мөмкинлекләре** 36
Сөләйманова Р.Т. **Лицейда милли тәрбия бирү** 37
Усманова И.И. **Дини тәрбия һәм заман педагогикасы** 39
Хайруллина Л.А. **Татар теле һәм әдәбияты дәресләрендә милли-төбәк компонентын куллану** 41
Хамидуллина Л.С. **Федераль дәүләт белем бирү стандартларына күчү шартларында татар телен һәм әдәбиятын укытуда алдынгы технологияләргә нигезләнү** 42
Хуҗанбердиева Ч.Т. **Яңа педагогик технологияләр, аларның төрләре** 46
Хуҗанбердиева Ч.Т. **Татар әдәбиятын укытуда үстерелешле укыту технологияләренең бер мисалы буларак А.Г. Яхин методикасы** 48
Шакирова Р.М. **Халык авыз иҗатының милли рухлы шәхес тәрбияләүдәге роле** 49
Шакирова М.Р. **Балаларда милли үзаң тәрбияләү үзенчәлекләре** 52
Шәрифуллина Л.Р. **Татар халык педагогикасында әхлак тәрбияләү** 54
Якупова Р.Г. **Әдәби әсәрләрдә милли тәрбия темасы** 56
Габделвәлиева Л.И. **Милләтебезнең мәшһүр кызы: Мөхлисә Бубый** 59
Гәрәева Р.Т. **Бубый университеты профессорлары** 62
Гарипова Г.З. **Һөнәрем – минем язмышым** 64

Гыйльфанова Г.Ә. **Гөлзадә Әхтәмова иҗатында “Мөхлисә Бубый” темасы** 67
Исмәгыйлева Г.Т. **Милләтебезнең мәшһүр кызы: Мөслихә Бубый** 71
Миндубаева Н.Х. **Данлыклы мәгърифәтчеләр нәселе** 72
Мостаева В.М. **Мөхлисә Бубый - татар халкының мәгарифен үстерүгә зур өлеш керткән галим-педагог** 75
Мөбарәкшина Э.М. **“Хезмәткә багышланган гомер”** (Мөхлисә Бубиның тормыш юлы һәм эшчәнлеге буенча фәнни-тикшеренү эше) 77
Мөхәммәтшина Г.Ш. **Хатын-кызга, гыйлем таҗы киеп, үз ирегең даулап алу кирәк!** 79
Сибгатуллина М.Г. **“Татар хатыны ниләр күрми” Мөхлисә Бубый** 81
Хәйруллина А.Р. **Милләт язмышы – татар хатыз-кызлары кулында** 82
Хуҗина Г.М. **Дингә һәм милләткә бирелгән гомер** 85
Бәдретдинова Г.Н. **Дөньяның яктыртып торучы нурлары** 87
Ваһапова Г.Р. **Беренче дөньяви мәктәпләр** 90
Вагыйзова Л.Г. **Казан–Алабуга. Мәгърифәткә илткән юл** 93
Вафина Ә.М. **Татар мәгърифәте һәм Фатиха Аитова мәктәбе** 96
Габделхакова Р.Ф. **Мәгърифәтебез таңындагы беренче яшь йолдызлар** 99
Гизатуллина Р.И. **Изучение жизни и деятельности выдающихся земляков в формировании социально активной личности школьника** 101
Гыймадиева Г.И. **Мәгърифәт йолдызлыгында** 103
Исхакова Л.Ш. **Татар мәгърифәтчеләре милли агарту юлында** 106
Миннеханова Э.Р. **Күренекле мәгърифәтче, дин белгече Галимҗан Барудиның милли мәгариф үсешендә роле** 109
Рәхимова Г.Ә. **Районыбыз җирлегеннән чыккан педагог-методист Мәрьям Галләмова** 111
Салихова Р.Р., Шафиева Г.Ф. **Коръән һәм татар әдәбияты** 115
Сафиуллина З.Т. **Авылым мәгърифәтчеләре** 116
Сөнгатуллина Р.Н. **XX гасыр башы: Фатиха Аитова мәктәбе** 119
Хуҗанбердиева Ч.Т. **Рәмиевләрнең матбагачылык өлкәсендәге эшчәнлеге** 121
Валиева С.Н. **Духовно-нравственное воспитание учащихся искусством** 123
Жданова Г. В. **Уроки В. Г. Ниорадзе как процесс духовного становления Человека** 125
Фатхуллина А.Р., Фатхуллина А.Р., Шумарин М.В. **Проекты в XXI веке. Значение и эффективность. «Сила мечты способна изменить жизнь» по феерии А.Грина «Алые паруса»** 128
Абдреева Р.Р. **Сетевое взаимодействие общего (базового) и дополнительного образования детей в условиях ФГОС НОО** (в рамках организации внеурочной деятельности) 129
Амирова Г.Н. **Профессионально-личностные качества учителя начальных классов в условиях реализации ФГОС НОО** 131
Андреева М.К. **Высший пилотаж – идеальное воплощение новых стандартов** 133
Бикбова И.М. **Роль традиционных школьных праздников в социализации младших школьников** 134
Бородаева А.Ф. **Подходы к организации обучения одарённого ребёнка в соответствии с требованиям новых ФГОС** 136
Бронникова Э.К. **Каким должен быть современный учитель?** 139
Габрахманова А.Р. **Личностное становление, развитие и саморазвитие учителя** 142

Гарипова А.Х. **Мониторинг по литературному чтению в 1 классе в рамках ФГОС** 144
Гимранова А.Р. **ФГОС глазами учителя: проблемы и перспективы** 145
Гришкина С.Б. **Новый образовательный стандарт: меняем ориентиры – готовим детей к будущему** 148
Гыйлемханова Э.Р. **Башлангыч сыйныф укучыларын заманча музыкаль таләпләргә туры китереп укыту** 150
Домнина О.Г. **Творческое взаимодействие воспитателя ГПД и родителей по развитию потенциала ребенка** 152
Зарипова Г.З. **Һөнәрем - минем язмышым** 155
Косовец С.В. **Формирование орфографической зоркости на уроках русского языка в начальной школе в рамках ФГОС** 157
Красавкина Н.Р. **Роль преподавания ОРКСЭ в формировании мировоззрения учащихся младших классов** 158
Лисина Г.А. **Реализация идей ФГОС с помощью деятельностной технологии на уроках математики** 161
Манапова Г.Г. **Формирование УУД - необходимое условие интеллектуального воспитания младших школьников** 163
Мингазова Г.М. **Роль внеурочной деятельности в духовно-нравственном воспитании младшего школьника** 165
Мухамадиев Р.Р. **Путь даже в тысячу миль начинается с первого шага** 166
Мухаметзянова Г.Г. **Проектная деятельность младших школьников одна из форм организации современного образовательного процесса** 169
Рафикова Т.Г. **Выявление и сопровождение обучения одаренных учащихся начальной школы в условиях введения ФГОС** 170
Сергеева Т.Г. **Современный учитель – совершенный учитель!** 172
Солдатова Е.Н. **Формирование читательской компетентности учащихся начальной школы в рамках реализации ФГОС НОО** 173
Терехина О.Я. **Организация внеурочной деятельности в начальной школе как фактор реализации современной концепции образования в рамках ФГОС** 175
Хайбутдинова Э.М. **Формирование коммуникативных компетенций младшего школьника** 177
Шигапова Л.Ф. **Модель выпускника начальной школы** 179
Шуралева О.Ф. **Активизация познавательной деятельности младших школьников на уроках окружающего мира** 181
Гарипова Р.Х. **Организация исследовательской деятельности учащихся на уроках биологии** 182
Гильмханова А.И. **Урта һөнәри уку йортларында заманча һәм традицион методлар кулланып тарих фәнен укыту** 187
Мәхмүтов Д.С. **Милли - төбәк компонентын өйрәнү – укучыларда милли үзаң тәрбияләү** 184
Низамова Л.Г. **Патриотическое воспитание учащихся** 191
Рахматуллина Р.Р. **Мастер-класс «Развитие творческих способностей младших школьников на уроках литературного чтения»** 193
Русакова Е.Ю. **Научно-исследовательская работа в школе**
Сагдиева Р.Ф. **Патриотическое воспитание** 197
Соловьева Г.Х. **Инновационные технологии процессе обучения химии** 199

Сулейманова Л.Ф. **Урок иностранного языка как благоприятная межкультурная среда для развития одаренных детей** ... 202
Халикова Г.Г. **Инновационные технологии в подготовке и проведении экскурсий** ... 204
Ханбиков И.Р. **Воспитательная роль учителя через использование групповой формы работы** ... 207
Шагараева А.И. **Воспитание нравственных качеств в детском коллективе пятиклассников** ... 211
Шарипова Л.Р. **Духовно-нравственное воспитание на нетрадиционных уроках английского языка** ... 216
Ягудина Р.И. **Музейная педагогика в духовно-нравственном воспитании школьников** ... 219
Абзалова С.С. **Роль краеведения в духовно-нравственном воспитании учащихся на уроках обществознания** ... 221
Быкова С.В. **Воплощение идей ФГОС 2 поколения, как учитель предметник** ... 224
Григорьева И.С. **Формирование языковой обученности учащихся** ... 227
Закирова А.С. **Стратегии моего профессионального роста** ... 229
Кашапова Г.Р. **Подготовка учащихся к ГИА по математике в 9 классе** ... 231
Логинова Е.Л. **Стратегии работы учителя с одаренными детьми на уроках английского языка** ... 234
Мустафина Ю.В. **Гуманизация – ключевой элемент нового педагогического мышления** ... 236
Мухамадиева М.Р. **Формирование у учащихся навыков самообучения, самоконтроля и самооценки на уроках информатики** ... 238
Сайрабекова Г.Х. **Компетентностно-ориентированный подход в начальной школе** ... 241
Еремина Л.Н. **Роль классного родительского собрания во взаимодействии семьи и школы** ... 245
Никонова Р.Р. **Воспитание учащихся в школе и воспитание в семье как единый неразрывный процесс** ... 247
Петрунникова Е.Г. **Валеологические аспекты семейного воспитания** ... 250
Тухфеева Е.В. **Сотрудничество семьи и школы в успешном обучении и воспитании ребенка** ... 253
Хөснелгатина М.Ә. **Ата-ана - беренче укытучы** ... 255
Якимова Г.Ю. **Роль субъектов профилактики безнадзорности и правонарушений несовершеннолетних в выявлении и коррекции семейного неблагополучия** ... 257
Якупова Р.Г., Хәлилова Г.З. **Балык Бистәсе 2 нче урта гомуми белем бирү мәктәбенең татар теле һәм әдәбияты укытучылары эшчәнлеге** ... 260
Гайнетдинова Р.М., Кәримуллина М.Х., Фәйзуллина Р.В. **Мәктәптә методик берләшмә эшен оештыру** ... 263
Гарапшина Л.А. **Белем үзләштерүдә укучылар эшчәнлеген яңача оештыру** ... 264
Гыйләҗева Ә.К. **Проект эше. Яңа буын стандартлары шартларында заманча дәрес эшкәртмәсе** (Бәйлек һәм бәйлек сүзләр, 5сыйныф, рус төркеме) ... 266
Сафарова Л.Г., Добронравова О.В. **Элективный курс «Татарский музыкальный фольклор: мунаджаты и баиты»** ... 270

Фатыйхова Р., Хәлилова Г., Мамакова Р. **Сәламәт тәндә – сәламәт акыл. Әхлак дәресе** ... 272
Шиһапова А.Ш. **Мастер-класс «Татар теле дәресен Макаров системасы (технологиясе) буенча төзеп, Сингапур укыту структураларын кулланып эшләүне күрсәтү”** ... 279
Бородаева А.Ф. **Профилактика учебной несостоятельности и повышение образовательной компетентности детей с синдром дефицита внимания и гиперактивности (СДВГ)** ... 282
Саляхутдинова Е.В. **Внедрение программы «Мы – это много Я»: как один из основных компонентов личностно ориентированных технологий** ... 284

ЛИШЬ ТЕБЕ, НАРОД, СЛУЖЕНИЕ…

Открытые педагогические чтения имени татарского просветителя, педагога и общественного деятеля Мухлисы Буби

Редакторы:

Т. Р. Шакирова, Р. Р. Кашапова

Техническое редактирование
и компьютерная верстка – **З. Н. Мадьярова**

Подписано к печати ??.11.2015.
Формат 60x84 $^{1/16}$. Бумага офсетная.
Гарнитура «Таймс». Печать ризографическая.
Усл. печ. 18,25 л. Тираж ?? экз. Заказ № ??.

420111, Казань, Дзержинского, 9/1. Тел. 8 917-264-8483.
Отпечатано в редакционно-издательском центре «Школа».
E-mail: ric-school@yandex.ru